

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Факультет української й іноземної філології та мистецтвознавства
Кафедра англійської філології

АНГЛІСТИКА ТА АМЕРИКАНІСТИКА

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 8

Заснований у 2004 році

Дніпропетровськ
Видавництво ДНУ
2011

УДК 811.111(082)+821.111(082)+821.111(73)(082)
ББК 81.432.1я5+83.3(4Вел)я5+83.3(7СПО)я5
А64

*Друкується за рішенням вченої ради
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара згідно з протоколом № 1 від 30 вересня 2004 р.
Затверджено постановою президії ВАК України від 18 листопада 2009 р. № 1-05/5*

Головні редактори:
доц. **А. І. Анісімова**, проф. **Т. М. Потніцева**

Рецензенти:
проф. *Т. С. Пристайко*;
проф. *О. Б. Тарнопольський*

Редакційна колегія:
проф. *Л. І. Белехова*, проф. *О. П. Воробйова* *І. І. Менишиков*, проф. *Е. П. Гончаренко*, проф. *В. І. Ліпіна*, проф. *О. І. Панченко*, проф. *Л. І. Скуратовська*, доц. *Н. М. Семешко*, доц. *Л. М. Тетеріна*.

А64 Англістика та американістика: [зб. наук. праць]/ ред. кол.: А. І. Анісімова(голов.ред.), Т. М. Потніцева (заст. голов. ред.) [та ін.] – Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2011. – Вип.8. – с.
ISBN

Збірник містить статті, присвячені актуальним проблемам лінгвістики, методики викладання англійської мови, перекладознавства, літературознавства.

Призначений для науковців, викладачів іноземних мов та всесвітньої літератури, аспірантів, докторантів і студентів філологічних спеціальностей та перекладу, а також для всіх, хто цікавиться сучасними дослідженнями у сфері англістики та американістики.

Сборник содержит статьи, посвященные актуальным проблемам лингвистики, методики преподавания английского языка, переводоведения, литературоведения.

Предназначен для ученых, преподавателей иностранных языков и всемирной литературы, аспирантов, докторантов и студентов филологических специальностей и перевода, а также для всех, кто интересуется современными исследованиями в области англистики и американистики.

The journal contains research papers on topical problems of linguistics, ELT methodology, theory of translation, literary studies.

The target readership is researchers, teachers of foreign languages and world literature, graduate and postgraduate students of philology and translation as well as all those interested in problems of modern English and American studies.

УДК 811.111(082)+821.111(082)+821.111(73)(082)
ББК 81.432.1я5+83.3(4Вел)я5+83.3(7СПО)я5

Адреса редакційної колегії:

Україна, 49050, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Факультет української і іноземної філології та мистецтвознавства.
Кафедра англійської філології
Тел. (056) 374-98-73

©Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара, 2011

**КОНЦЕПТ ВІЙНИ І МИРУ
У АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ КЛАСИЦІ XIV-XVIII СТ.**

У статті розглядається художня актуалізація концепту війни і миру у творах Дж. Чосера, В. Шекспіра, в англо-шотландських народних баладах і літературних баладах Р. Бернса та Р. Сауті.

Ключові слова: концепт, війна, мир, національний характер, менталітет, Дж. Чосер, В. Шекспір, Р. Бернс, Р. Сауті, В. Скотт, В. Теккерей.

В статье рассматривается художественная актуализация темы войны и мира в произведениях Дж. Чосера, В. Шекспира, в англо-шотландских народных балладах и литературных балладах Р. Бёрнса и Р. Саути.

Ключевые слова: концепт, война, мир, национальный характер, менталитет, Дж. Чосер, В. Шекспир, Р. Бернс, Р. Саути, В. Скотт, В. Теккерей.

The article deals with the artistic presentation of the war and peace concept in works of G. Chaucer, W. Shakespeare, in English and Scottish folk ballads and literary ballads by R. Burns and R. Southey.

Key words: concept, war, peace, national character, mentality, J. Chaucer, W. Shakespeare, R. Burns, R. Southey, W. Scott, W. Thackeray.

Питання про історико-літературну динаміку художнього зображення війни і миру в літературах Європи давно привертає увагу літературознавців; Л. Гроссман [4], П. Топер [8] розглядають його у глобальному історичному та географічному вимірі – від Гомера до І. Во та А. Адамовича. О. Шишкін [10] окреслює витоки традиції художньої актуалізації концепту війни і миру в межах однієї національної літератури – англійської, і одного жанру – роману XX ст., що торкається військової тематики.

Проблема англійської національної традиції в монографії О. Шишкіна намічена лише пунктирно і висвітлена недостатньо. Мета статті, що пропонується – окреслити художні принципи зображення війни в англійській літературі, виявивши своєрідність художньої актуалізації концепту війни і миру від Дж. Чосера і В. Шекспіра, та визначити при цьому специфіку художнього бачення проблеми війни і миру в національній свідомості британців як вона втілена в англо-шотландських народних та літературних баладах XIV-XVIII ст. Витоки національної англійської традиції в зображенні війни і миру О. Шишкін вбачає в творчості Шекспіра. Проте ще за два сторіччя до Шекспіра таке бачення війни та світу простих людей втілював «батько» англійської літератури Дж. Чосер в своїх знаменитих «Кентерберійських оповіданнях». В авторському описі храму Марса, що міститься в першому з «Оповідань» – «Оповіді лицаря» – поруч з фігурами Смерті, Страху, Гніву та Зради, зображеними на декоративному панно храму цілком в дусі алегоричної традиції Середньовіччя, наведені живі й точні деталі мирного повсякденного побуту простих людей, знищених та сплюндрованих війною. Ці деталі викликають в пам'яті знаменитий

«фальстафівський фон» шекспірівських хронік і дозволяють припустити, що саме Дж. Чосер підготував і до певної міри заклав фундамент суто національної традиції зображення світу «маленьких людей» в контексті великих соціальних потрясінь. В історичних хроніках Шекспіра живуть і діють люди, яким нема ніякого діла до війни та усобиць; «їхнє життя являє собою ніби зворотню сторону медалі» [9, с. 187]. Ці люди належать до середніх та нижчих верств середньовічного суспільства. Для Шекспіра увага до пересічних учасників історичного процесу була принципово важливою: вона наявна вже в ранній його поемі «Лукреція», блискуче проаналізованій Ю. Ф. Шведовим: шекспірівська концепція твору на історичний сюжет передбачає зображення персонажів, що належать до різних соціальних груп та відрізняються один від одного своїм духовним та фізичним складом [9, с. 189-190].

Проблема «війна та маленька» людина», ледь намічена в «Лукреції», була значно поглиблена в останній п'єсі так званої ланкастерської трилогії – в історичній хроніці «Король Генріх V». Взагалі ця проблема не може бути центральною в історичній хроніці вже через специфіку її жанру як такого – адже цей жанр має на меті відтворення історії політичної, а не історії звичаїв. Видається, що саме через це в ланкастерській трилогії історія звичаїв дана ніби «другим планом» - як грань основної для п'єси проблеми ідеального монарха, - адже остання неминуче ставить питання про стосунки вінценосця та його підданих, і, відповідно, про вплив королівських діянь на життя пересічних членів суспільства. Шекспір розвиває таку традицію зображення історичної події, в якій світ простолюдинів існує «незалежно» від світу коронованих осіб і при цьому виявляється не менш значущим і достойним уваги митця, ніж світ королів та героїв. При постановці проблеми ідеального монарха в хроніці про Генріха V істотну роль відіграє як раз тема невинних жертв війни (хоча ця остання винесена на периферію сюжету): ставлення до військовополонених, до страждань жінок та дітей стає мало не вирішальним штрихом в характеристиці короля, «ідеальність» якого зазнає ретельної художньої перевірки – і не витримує її.

Демократичне та гуманістичне бачення світу й людини, що осіняє шекспірівську хроніку, можливо, зумовлене вже самою специфікою англійської національної свідомості та підсвідомості – адже воно втілене не лише у витворах великого барда, але й (і перш за все) в усній народній творчості – зокрема, в англійських та шотландських народних баладах, починаючи з XIV ст.

В баладах народів Британії – епічних творах з сильним ліричним і драматичним забарвленням – у XV-XVI ст. були надзвичайно популярні героїчні сюжети та військова тематика. Варто згадати численні балади про того ж Генріха V, а також «Полювання на Чивіоті», де оспівується прототип ще одного шекспірівського персонажу згаданої ланкастерської трилогії – Генрі Гарячої Шпори (тобто Гаррі Готспера) – ушавленого воїна, справжнього лицаря, який рідко залишає сідло бойового коня. В більш пізніх баладах (XVII-XVIII ст.) тематика та структура сюжету виглядають дещо інакше: два основних типи баладного сюжету – героїко-історичний та інтимний (за межі яких англо-шотландські балади ніколи не виходили) часто-густо переплітаються в межах

одного тексту, причому інтимний сюжет нерідко превалює. Так, у баладі “BonnyGeorgeCampbell” зображення звитяги бійця та картина битви, що виявилася для нього смертельною, взагалі відсутні. Зображено (і то вельми лаконічно) лише військове спорядження бійця; воно втілює традиційно-героїчний аспект військових забав та (і то набагато детальніше) сумні їх наслідки:

“Bonny George Campbell | Rade out on a day: | Saddled and bridled, | Sae gallant to see, | Hame cam’ his gude horse, | But never cam’ he. | Down ran his auld mither, | Greetin’ fu’ sair; | Out ran his bonny bride, | Reaving her hair; | “My meadow lies green, | And my corn is unshorn, | My barn is too bigg, | And my babe is unborn” [3].

(«...Уславлений Джордж Кемпбелл | Вийхав одного разу зі свого двору | Маючи при собі сідло й вуздечку, | І виглядав він так звитяжно; | Повернувся додому його добрий кінь, | Та ніколи не повернувся він. | Вибігла його стара мати, | З криком (плачем), сповненим горя; | Вибігла його славна наречена, | Й вона рвала на собі волосся: | «Мій луг зеленіє, | Та не зібране моє збіжжя, | Комора моя завелика, | Й ненародженим лишилося моє дитинча»). (Тут і далі підрядковий переклад мій. – О. А.).

Пролилася кров, загинула людина, – і перервалася мирна течія життя; військова звитяга оплачується стражданнями жінок, розрухою та ненародженими дітьми. Портретна метафора військової звитяги повторюється в розгорнутому вигляді в останній, третій строфі, обрамляючи другу, центральну за задумом строфу (тужіння нареченої); згадку про сідло й вуздечку тепер доповнює розкішне військове вбрання: «пір’я на шоломі, меч при стегні» (вдалий російський переклад Ігн. Іванівського наводимо тут в його україномовному варіанті. – О. А.), – але сідло повертається порожнім та залитим кров’ю. Лаконічні речові деталі розставляють остаточні акценти, і етичний пафос балади стає прозорим та однозначним: народнопоетична свідомість британців висвітлює примарність та облудність військової слави і підкреслює беззахисність тендітних і водночас вічних загальнолюдських цінностей.

Беззахисність простого людського щастя є темою іншої шотландської балади – “The Lament of Border Widow”. Зображення скорботи жінки, життя якої зламане, оскільки її коханий чоловік загинув в бою, ніби провіщає ліричну патетику В. Теккерея, який зобразив страждання Амелії Седлі, що втратила свого коханого чоловіка в битві при Ватерлоо, у так званих «військових» розділах «Ярмарку Суєти».

Варто звернути увагу на те, що персонажі розглянутих балад мають історичних прототипів. Зокрема, у зв’язку з баладою “Bonny George Campbell” дослідники згадують двоюрідних братів герцога Арджайла – Арчибальда та Джеймса Кемпбеллів, вбитих у битві при Гленлайвті 3 жовтня 1594 р., а також Джорджа Кемпбелла з Колдера, вбитого в 1591 р. Історичною подією, що дала поштовх до створення балади “TheLamentofBorderWidow”, В. Скотт, який видрукував єдиний її варіант, називав страту королем Яковом V вільного стрільця з кордону – Кокберна. Цікаво, однак, те, що тексти обох балад не містять жодних вказівок на історичні прототипи: історичний сюжет «пущено під воду» сюжетом інтимним: від історії залишилося лише ім’я героя або назва

місцевості. Очевидно, колективна пам'ять народу (або художня свідомість Скотта) зберегла в текстах лише найважливіше – етичний урок, згідно з яким вбивство та кровопролиття є злочином незалежно від того, хто, коли і з яких причин їх вчинив. Саме ця риса британського менталітету – увага до морально-етичного аспекту будь-якої події – хай навіть історичної, – напевне, зумовила затемненість реального історичного фону, в якому розчиняються та щезають образи «королів та героїв».

Увага до слабких і беззахисних, органічна для британського національного менталітету як він втілюється в народних баладах XVII – XVIII ст., чітко виражена і в авторській літературній творчості – зокрема в літературних баладах кінця XVIII – початку XIX ст., що увібрали кращі досягнення англо-шотландського фольклору. За визначенням Б. Реізова, це був так званий «народний жанр», пов'язаний з фольклорною традицією, і одночасно жанр історичний [7, с. 467]. Його історичність полягає у наслідуванні традицій, вірувань та художніх форм старого фольклору, а також у гуманістичному підході до осмислення внутрішнього сенсу зображуваних історичних подій. Так, наприклад, сумна доля тих, хто не воює, та безглуздість «famous victories» є темою ранньої балади Роберта Сауті “The Battle of Blenheim” (1798). Її лейтмотив – гірка іронія, що звучить рефреном до опису жорстоких та безглузвих страждань мирного населення:

“My father lived in Blenheim then, | Yon little stream hard by, | They burnt his dwelling to the ground, | And he was forced to fly, | So with his wife and child he fled, | Nor had he where to rest his head. | With fire and sword the country round | Was wasted far and wide, | And many a childing mother then, | And new-born infant, died. | But things like that, you know, must be | At every famous victory.” [12, с. 327]

(“Батько мій жив тоді у Бленгеймі, | Он там, поруч зі струмком, | Вони спалили вщент його житло, | І йому довелося тікати, | І він тікав з дружиною та дітям, | І не мав місця, де міг би прихилити свою голову. | Вогнем та мечем вся місцевість навкруги | Була спустошена широко й далеко; | І багато породіль тоді та новонароджених немовлят загинуло. | Проте подібні речі, бачте, мають супроводжувати | будь-яку уславлену перемогу”).

Огидні й невідворотні наслідки «уславленої перемоги» (як і вся історична подія в цілому) подаються через сприйняття мирних жителів, яких війна зігнала з рідної землі, опоганивши її вбивством тисяч людей:

“They say it was a shocking sight, | After the field was won, | For many thousand bodies here | Lay rotting in the sun; | But things like that, you know, must be | At every famous victory.”

(“Кажуть, це було страшне видовище, | Після того, як поле було завойоване: | Тому що багато тисяч тіл лежало на ньому, | Гниючи під променями сонця; | Проте подібні речі, бачте, мають супроводжувати | Будь-яку уславлену перемогу”).

Балада романтика Сауті – це інтимна ретроспектива старого діда-очевидця, що пережив війну в дитинстві і тепер розповідає про своє особисте нещодавнє минуле маленьким онукам, дитяча свідомість яких, незіпсована упередженістю

та стандартизованістю дорослого мислення, відмовляється зрозуміти сенс та призначення масового кровопролиття:

“Great praise the Duke of Marlbro’ won, | And our good prince Eugene. – | Why, ‘twas a very wicked thing! | Said little Wilhelmine. | Nay-nay my little girl, quoth he, | It was a famous victory. | And everybody praised the Duke | Who such a fight did win. | But what good came of it at last? – | Quoth little Peterkin. | Why that I cannot tell, said he, | But ‘twas a famous victory.”

(“Велику хвалу заслужив герцог Мальборо, | Та наш добрий принц Євгеній”. | “Як, адже це був дуже поганий вчинок!” | Сказала маленька Вільгельміна. | “Ні-ні, моя дівчинко”, - відповів дід, - | “Це була уславлена перемога, | І кожен вихваляв Герцога, | Який таки виграв таку битву”. | - “Але що хорошого вийшло з того врешті-решт?” - | Спитав маленький Петеркін. | “Ну, цього я не можу сказати, - відповів дід, | Але це була уславлена перемога”).

Ретроспектива очевидця історичної події лежить також в основі балади Р. Бернса «Шерамурський бій», хоча в цілому трактовка проблеми війни і миру тут дещо відрізняється від трактовки Р. Сауті. Почасти вона зумовлена специфікою історичного факту, що був покладений в основу балади: битва при Дамблейні, чи Шерамурі, яка була одним з проявів визвольної боротьби шотландців з Англією за незалежність рідного краю, відбулася 13 листопада 1715 р. між герцогом Маром, що воював на боці шотландських повстанців, очолюваних Шевальє (принцем-претендентом на шотландський престол з боку роялістів-торі), та герцогом Арджайлом, з боку англійського уряду; обидві сторони претендували на перемогу, і у обох армій лівий фланг був розбитий. Таким чином результат битви залишився нез’ясованим і став предметом запеклих суперечок між прихильниками обох сторін. Звідси – своєрідність художньої презентації Шерамурського бою у Р. Бернса: він зображується у «проблемній дискусії» учасника битви та її очевидця. Це зображення, на відміну від балади Р. Сауті, містить похмурі подробиці кривавої сутички:

“I saw the battle, sair and teugh, | And reekin – red ran mony a sheugh; | My heart, for fear, gaed sough for sough, | To hear the thuds, and see the cluds | O’ clans frae woods, in tartan duds...”

(“Я бачив ці битву, скорботну та жорстоку, | І червона рідина лилася в багатьох окопах, | Моє серце часто билось від страху | Від звуків важких ударів та видовища сили-силенної | Лісових кланів у тартановому лахмітті...”)

В баладі немає ні правих, ні винуватих, хоча симпатії персонажів та автора – на боці торі, яких підтримували шотландці; проте, визнає автор, були сміливці з обох боків, і була втеча з обох боків, і кров лилася і у тих, і у інших. Авторське ставлення до кровопролиття заслуговує на особливу увагу – адже цей текст являє собою парафраз більш давньої балади, написаної священиком – преподобним Джоном Барклі. Етичний пафос віршу Бернса був закладений вже в цьому більш ранньому творі, і показово, що Бернс його зберіг; схвильоване і запальне з’ясування подробиць бою приводить учасників суперечки до сумного і тверезого висновку:

“Some fell for wrang, and some for right, | But mony bade the world gude-night...”

(”Деко́трі пали за праве діло, деко́трі – за неправе; | Але багато хто з них назавжди попросився з білим світом...”).

Трактовку проблеми кровопролиття в цій баладі осіняє вплив християнського віровчення та ще більш давня (порівняно з християнством) увага британської народної свідомості до морально-етичного аспекту будь-якого соціального явища – і тим більше такого руйнівного та дегуманізуючого, яким є будь-яка війна.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що художня актуалізація концепту війни і миру у розглянутих вище текстах втілює ряд істотних характеристик національного менталітету народів, які населяють Британські острови, – зокрема їх демократизм, увагу до «маленької» людини, пріоритет індивідуальних цінностей над цінностями соціуму, співчуття до слабких і знедолених; – ці особливості національної свідомості та підсвідомості з давніх часів надають своєрідного моралізаторського забарвлення британській фольклорній та літературній традиції зображення війни і миру, – традиції, що вирізняється демократизмом та гуманістичною спрямованістю.

В англійській літературі XIX ст. релігійно-моралізаторська тенденція частіше присутня в неявному вигляді й імпліцитно визначає загальний гуманістичний та демократичний напрям художньої думки. Подальшим напрямком розробки проблеми, окресленої в цій статті, може бути аналіз актуалізації концепту війни і миру, або, ширше, проблеми «королів та героїв» і «маленьких» людей в англійській літературі XIX ст. – зокрема, в романтичних поемах В. Скотта і Дж. Г. Байрона, а також в соціальних романах Ч. Діккенса та В. Теккерея.

Бібліографічні посилання

1. Аникст А. Творчество Шекспира / Александр Аникст // Москва: Молодая гвардия. – 1963.
2. Английская и шотландская народная баллада. The English and Scottish Popular Ballads. – Москва: «Радуга». – 1988. – С. 511.
3. Аринштейн Л. Предисловие // Английская и шотландская народная баллада. The English and Scottish Popular Ballads / Леонид Аринштейн // Москва: «Радуга». – 1988. – С. 5-28.
4. Гроссман Л. Стендаль и Толстой // Собр. соч.: В 5 т. / Леонид Гроссман // Москва. – 1928. – С. 71-76.
5. Жирмунский В. Английская народная баллада // Северные записки / Владимир Жирмунский // Санкт-Петербург. – 1916. – С. 91-99.
6. Наливайко Д. «Генріх IV» // В. Шекспір. Твори: В 6 т. Т. 3. / Дмитро Наливайко // Київ. – 1985. – С. 543-553.
7. Реизов Б. Французский исторический роман в эпоху романтизма / Борис Реизов // Ленинград. – 1958.
8. Топер П. Литература и война. Традиции. Решения. Герои / Павел Топер // Москва. – 1985.
9. Шведов Ю. Шекспир. Исследования / Юрий Шведов // Москва. – 1977. – С. 187, 189-190.
10. Шишкин А. Современный английский роман (проблемы войны и мира) / Александр Шишкин // Москва. – 1983.
11. Burns R. Poetical Works. With Notes, Glossaries and Index: In 3 vol. – Edinburgh, s. a., - Vol. 2. – Pp. 189-191.
12. Southey R. Joan of Arc. Ballads, Lyrics and Minor Poems. – London. – 1806. – Pp. 327-329.

УДК 811.112.2

С. М. Амеліна

Дніпропетровський державний аграрний університет

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЛОГІЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається проблема логічної модальності. Інфінітивні конструкції розглядаються як засоби вираження логічної модальності. Зроблена спроба аналізу способів вираження логічної модальності в сучасній німецькій мові.

Ключові слова: логічна модальність, інфінітивні конструкції, засоби вираження, сучасна німецька мова.

В статье рассматривается проблема логической модальности. Инфинитивные конструкции рассматриваются как средства выражения логической модальности. Сделана попытка проанализировать способы выражения логической модальности в современном немецком языке.

Ключевые слова: логическая модальность, инфинитивные конструкции, средства выражения, современный немецкий язык.

The article deals with the problem of logical modality. The infinitive constructions as means of the expression of logical modality are defined. An attempt to analyse of ways of the expression of logical modality in Modern German language has been made.

Key words: logical modality, infinitive constructions, ways of the expression, the modern German language.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання семантики знаходяться в центрі уваги дослідників тому, що вони безпосередньо пов'язані з пізнавальною діяльністю людини. Проблема модальності є насамперед філософською проблемою, а вже потім лінгвістичною. Висловлювання, які поділяються у логічній модальності на проблематичні, асертичні і аподиктичні, розглядаються в залежності від того, які відносини існують між суб'єктом і предикатом – можливості, дійсності чи необхідності. Тому сучасна модальна логіка досліджує відношення між такими модальностями: необхідність, не-необхідність, можливість, неможливість, істинність або дійсність і помилковість чи недійсність [6, с. 273].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неоднозначне трактування модальності у філософії зумовило різні погляди на модальність у германістиці: одні дослідники визначають її як семантичну категорію [1, с. 163], інші – як синтаксичну [3, с. 48], граматичну [2, с. 97], логіко-граматичну [4, с. 106].

Водночас деякі дослідники включають у поняття мовної модальності відображення і об'єктивної, і суб'єктивної модальності. При цьому спираються на класифікацію Л. С. Єрмолаєвої, яка на матеріалі германських мов виокремила два типи модальності. На її думку, модальність першого типу виражається у німецькій мові інтонацією, порядком слів, модальними частками, безособовими формами дієслова і конструкціями типу «модальне дієслово й інфінітив», відображаючи відношення змісту речення до дійсності в сенсі його реальності (нереальності, спонування). Модальність другого типу може бути властивою як реченню в цілому, так і окремому словосполученню, є додатковою, а не основною і виражає відношення змісту речення або його частин, яке встановлюється мовцем, до дійсності в сенсі його достовірності (недостовірності) [5, с. 120]. Є. А. Зверєва, беручи за основу класифікацію Л. С. Єрмолаєвої, розрізняє три види модальності, спільним для яких є те, що всі вони виражають відношення змісту висловлювання (або дії) до дійсності, і те, що це відношення визначається мовцем. Перший вид модальності виражає відношення між суб'єктом дії і дією, другий – модальне відношення мовлення до змісту висловлювання, а третій – відношення змісту висловлювання до дійсності [6, с. 19]. Підтвердження цієї позиції знаходимо й у В. Г. Адмоні, який вважає, що речення, як і будь-який акт думки, вираженням якої є речення, не тільки

відображає дійсність, але й містить певне ставлення до відображених у ньому об'єктивних зв'язків [1, с. 163].

На погляд В. З. Панфілова, модальність як явище логіко-граматичного рівня слугує для оцінки мовцем ступеню достовірності змісту речення або характеру відображених у ньому об'єктивних зв'язків і виражається різними мовними засобами: фонетично – інтонацією, синтетичними і аналітичними формами, спеціальними службовими словами, зокрема, частками з модальним значенням, а також синтаксичними засобами [7, с. 200], зокрема, за допомогою інфінітивних конструкцій.

Водночас проблема функціонального статусу інфінітивних конструкцій була предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-мовознавців. Дослідженню ролі інфінітива в граматичній структурі німецької мови присвячені праці В. Адмоні, М. Андрієвської, Х. Брінкманна, Є. Шендельста та ін.

Незважаючи на численні дослідження різних аспектів модальності й функціонального статусу інфінітивних конструкцій, більш детального вивчення потребують питання засобів мовного вираження логічної модальності.

Мета статті – розглянути деякі засоби вираження логічної модальності у сучасній німецькій мові.

Виклад основного матеріалу. Детальніше розглянемо мовне вираження логічної модальності за допомогою інфінітивних конструкцій. Під логічною модальністю розуміємо відношення «необхідність», «можливість» і «воля». Вказані категорії знаходять своє мовне втілення у відповідних мікрополях.

Мікрополя «необхідність», «можливість» і «воля» перебувають у тісному взаємозв'язку, утворюючи єдине поле, систему, самодостатню, яка постійно розвивається, і в якій діють загальні закони розвитку діалектичної логіки – закон заперечення заперечення та закон єдності й боротьби протилежностей.

У ході дослідження використовувалися методи семантичного і прагматичного аналізу. При цьому проводився семантичний аналіз:

1. а) модальних компонентів (синонімічні й антонімічні відношення у кожному мікрополі модальності – необхідність, можливість, воля);

б) інфінітивних компонентів (визначення семакласів інфінітивів);

2. здатності інфінітивних компонентів сполучатися з модальними компонентами.

Проведений нами аналіз свідчить про те, що інфінітивні конструкції, які функціонують у мікрополі «необхідність», вживаються переважно у ствердному значенні, а у мікрополі «можливість» – переважно у заперечному. На нашу думку, цей факт є відображенням об'єктивно існуючої єдності таких протилежностей як необхідність і можливість.

В кожному з мікрополів є свій центр, виражений найбільш загальним модальним компонентом інфінітивної конструкції, здебільшого модальним дієсловом. Решта модальних компонентів утворюють периферію і перебувають по відношенню до нього у стані додаткової дистрибуції. Так, центром модальних компонентів, які виражають обов'язковість (мікрополе «необхідність»), є дієслово *müssen*; центром модальних компонентів, які виражають спонукування (мікрополе «воля») – дієслово *lassen*; центром модальних компонентів, які виражають можливість здійснення дії під кутом зору суспільної моралі – *esistmöglich*, тощо.

Вважаємо, що модальним компонентом може бути не тільки модальне або синонімічне йому дієслово, але й будь-яке словосполучення, оскільки у сполученні з інфінітивною групою всі без винятку дієслова і словосполучення набувають модального значення. Так, для вираження необхідності можуть вживатися не тільки модальні дієслова *müssen* і *sollen* і синонімічне їм дієслово *haben* + *zu*, а й словосполучення *gezwungensein*, *verpflichtetsein*, *Pflichthabento*що. Словосполучення у ролі модального компонента виражає певний тип модальності і належить до одного із мікрополів. Наприклад, модальний компонент *esistZeit*обслуговує мікрополе «необхідність», а модальний компонент *esistnochZeit* – мікрополе «можливість». Відповідне модальне значення актуалізується у сполученні з інфінітивом.

Необхідність і можливість є об'єктивними категоріями, які не залежать від суб'єкта, а воля, навпаки – залежить від нього, оскільки вона відображає вплив (або, принаймні, спроби впливу) суб'єкта на навколишній світ, на оточуючу його дійсність. У зв'язку із суб'єктивністю волі кількість модальних компонентів, які функціонують у мікрополі «воля» є найбільш численним серед усіх мікрополів, адже вони відображають усю різноманітність суб'єктивного світу людини.

Внутрішня структура поля модальності є, власне, тріадою: необхідність – можливість – воля.

Внутрішня структура мікрополів єдиного поля модальності, незважаючи на їх особливості і відмінності, теж є аналогічною, побудованою за принципом тріади: підсвідомий рівень – свідомий рівень – норма як синтез підсвідомого і свідомого рівнів. Слід зазначити, що для вираження останнього з них у всіх мікрополях вживаються безособові конструкції із займенником *es* (напр., *esistander Zeit*, *esistmöglich*, *es ist gut*, *es ist nicht üblich*, *esisteine Tradition* і т.д.). Таким чином, за допомогою безособових конструкцій суспільство регламентує поведінку його членів, висуваючи до них певні вимоги, говорячи про умови, засуджуючи чи схвалюючи їхні вчинки.

Усі модальні категорії («необхідність», «можливість», «воля») можуть мати як знак «плюс», так і знак «мінус», наприклад, існує необхідністьзробити що-небудь і необхідністьчогось не робити.

Вираження заперечення може відбуватися таким чином:

- 1) додаванням частки *nicht*до лексеми, яка вживається у ствердному значенні;
- 2) за допомогою обмежень типу *nur*, *kaum*;
- 3) вживанням іншої лексеми як заперечного варіанта до лексеми, яка вживається у ствердному значенні.

Слід зазначити, що останній спосіб вираження заперечення є досить поширеним. Так, щодо модального компонента *müssen*запереченнявиражається відповідно лексемою *nichtbrauchen*. Випадки вживання модального компонента *müssen*із запереченням *nicht* бувають дуже рідко, вони є фактично одиничними і виражають при цьому припущення. Для вираження заперечення використовується модальний компонент *brauchen*із запереченням. Заперечення, яке при цьому вживається, може виражатися різними лексемами – *nicht*, *niemand*, *kein*, *niemals*, *nichts*. Семантичний аналіз конструкцій «*brauchen* + заперечення + інфінітив» показав, що цей модальний компонент є таким же загальним, як і модальний компонент *müssen*, тому що він

вживається практично у всіх тих випадках, що й müssen. У випадках вживання обмеження підеться про відсутність необхідності виконувати всі дії, можливі у даній ситуації, крім дії, вираженої інфінітивом.

Що ж стосується модального компонента nicht brauchen, то дослідження показало, що серед усіх модальних компонентів мікрополя «необхідність» тільки цей модальний компонент вживається із запереченням. Решта модальних компонентів вживається тільки у ствердному значенні. Ми вважаємо, що цей факт пояснюється такими причинами.

Мова є відображенням дійсності, реальності, а необхідність, як видно із дефініції цієї категорії, є однозначною при певних обставинах, тобто зворотний розвиток подій об'єктивної реальності не передбачається (як неприродний). Ця спрямованість (розвиток подій у одному напрямі) передається у мові через модальні конструкції, які вживаються у ствердному значенні. Винятком, який підтверджує правило, є вживання модальних компонентів nicht brauchen і nichtsollen у такому виді необхідності як усвідомлена необхідність. Їх співіснування зумовлено специфікою цього виду необхідності.

Висновки. Модальні категорії «необхідність», «можливість» і «воля». знаходять своє мовне втілення у відповідних мікрополях. Модальним компонентом може бути модальне або синонімічне йому дієслово, а також словосполучення. Інфінітивні конструкції є семантичною і синтаксичною єдністю, одним із засобів вираження категорій модальної логіки у сучасній німецькій мові.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з розглядом інших засобів вираження модальності, більш детальним аналізом вживання синонімічних модальних конструкцій, порівняльним аналізом мікрополів модальності, вивченням особливостей вираження заперечення.

Бібліографічні посилання

1. Адмони В. Г. Теоретическая грамматика немецкого языка: Строй современного немецкого языка / Адмони В.Г. – М.: Просвещение, 1986. – 296 с.

2. Астахова Л. И. К вопросу о семантической классификации глагола / Л.И. Астахова // Функциональная семантика. – Днепропетровск, ДГУ, 1991. – с.11-15.

3. Береснев С. Д. Грамматика декодирования немецкого научно-технического текста русским реципиентом / Береснев С.Д. – К.: УМК ВО, 1991 – 144 с.

4. Гак В. Г. О семантической организации повествовательного текста / В.Г.

Гак // Лингвистика текста. – Вып. 103. – М., 1976. – С. 5-8.

5. Ермолаева Л. С. К вопросу о соотношении модальности и предикативности (на материале совр. герм. языков) / Л.С. Ермолаева // Филологические науки. – 1963. – С. 120-122.

6. Зверева Е. А. Научная речь и модальность / Зверева Е.А. – Л.: Наука, 1983. – 242 с.

7. Панфилов В. З. Роль модальности в конструировании предложения и суждения / В.З. Панфилов // Вопросы языкознания. – 1977. – № 4. – С. 37-48.

УДК 811.111'37

O. S. Ananieva

Bukovyna State Finance Academy

NUMBERS AND QUANTIFIERS: LINGUISTIC SIMILARITIES

The article is focused on the quantifier determination in English. The linguistic theories discussed in the article consider the numbers and quantifiers to be different in terms of their

semantics. It is proved however that they have surface similarities once pragmatic implicatures come into play.

Key words: quantifiers, numbers, scalar implicatures, syntactic and semantic information, conceptual development, syntactic bootstrapping hypothesis numerosity, magnitude.

Статья посвящена проблеме определения квантификаторов. Лингвистические теории, рассмотренные в статье подтверждают, что числа и квантификаторы различны с точки зрения семантики, хотя их поверхностное сходство невозможно не заметить с учетом прагматических имплицативных форм.

Ключевые слова: квантификаторы, числа, градация имплицативных форм, синтагматическая и семантическая информация, концептуальное развитие, гипотеза синтаксической обратной связи, численность, величина.

Стаття присвячена проблемі визначення квантифікаторів. Лінгвістичні теорії, розглянуті в статті підтверджують, що числа та квантифікатори різняться за семантикою, але їх поверхову подібність не можливо не помітити з урахуванням прагматичних імплікативних форм.

Ключові слова: квантифікатори, числа, градація імплікативних форм, синтаксична та семантична інформація, концептуальний розвиток, гіпотеза синтаксичного зворотнього зв'язку, чисельність, величина.

Number terms and quantifiers share a range of linguistic (syntactic, semantic and pragmatic) properties. Syntactically, both numbers and quantifiers in English can co-occur with partitives (*two/some of the apples*) and precede adjectival modifiers (*two/some big apples*); all numbers and many quantifiers have count syntax (*two/some men*). Quantifiers may appear with mass nouns only (*much sand*), count nouns only (*a few men*), or both count and mass nouns (*some sand/men*). Semantically, both numerals and quantifiers are predicates over sets of individuals [12; 219]. Both sets of expressions are internally ordered, that is, they form a scale from weaker to stronger elements [9, c. 269].

The problem with numbers and quantifiers is, whether the broad similarities between them impact the learner's task of figuring out the semantics of number terms.

Quantification process itself has been widely investigated by philosophers, logicians, and linguists: Barwise and Cooper (1981), Higginbotham and May (1981), and Keenan and Stavi (1986), J. Chomsky (1990), K. Bach (2000), L. Matthewson (2001), M. Coop Glanzberg (2004), N. Artyunova (2005), V. Levytskyj (2004), B. Toshovytch (2005), L. Hryzhak (2008).

Number is an arithmetical value, expressed by a word, symbol, or figure, representing a particular quantity and used in counting and making calculations; a quantity or amount of something [13].

Quantifier is (logic) an expression (e.g. all, some) that indicates the scope of a term to which it is attached; (grammar) a determiner or pronoun indicative of quantity [13].

The aim of the paper is the systematic investigation of quantifiers and numbers, their correlation value in discourse, as well as their comparison and pragmalinguistic analyses.

The objectives of the article are:

1. Pragmatic investigation of numbers and quantifiers;
2. Semantic and syntactic analyses of numbers and quantifiers;

3. Comparison of numbers' and quantifiers' linguistic properties;
4. Correlation analysis of numbers and quantifiers.

The topicality of our research lies in the study of pragmatic, semantic and syntactic relations of quantifiers and numbers in discourse.

The object of the investigation is quantifier and number in the language competence as well as in the discourse structure.

The subject of the investigation is the semantic, functional and pragmatic relationship of quantifiers and numbers in discourse.

Number scale is *three, two, one*...Quantifier scale is *all, most, many, some*... Scalars have several characteristic semantic properties. First, statements containing a stronger numerical or quantificational scalar term entail statements containing a weaker scalar term. (*Three balls are red* entails *Two balls are red*; *All balls are red* entails *Some balls are red*). Second, members of both the number and the quantifier scales have traditionally been claimed to have lower bounded lexical meanings [11; 17]. For example, *Two balls are red* is logically interpreted as meaning that at least two, and possibly more, balls are red. Similarly, *Some balls are red* encodes the information that at least some and possibly all of the balls are red. Pragmatically, the use of a lower number or quantifier usually excludes a higher ranked member of the same scale: *Some of the balls are red* is typically used to convey that no more than some (i.e., not all of the balls) are red. Such inferences, known as scalar implicatures, arise from the conversational presumption that speakers should be relevant and informative (i.e., offer the strongest statement warranted by conversational demands) [6; 185]. The use of a lower ranked number or quantifier (e.g., *two, some*) often warrants the inference that, as far as the speaker knows, a higher ranked number or quantifier (e.g., *three, all*) does not apply. Thus, for example, if told "Noam Chomsky has one leg," all competent users of English – perhaps barring a few linguists and logicians – will conclude, falsely, that he does not have two legs. Listeners who hear "Some Democrats voted for Bush" will conclude, truly, that not all of them did. One hallmark of conversational implicatures (and by extension scalar implicatures) is that they may be canceled by the speaker. Furthermore, in certain situations the context renders scalar implicatures non-applicable. Specifically, when the contrast between the number word or quantifier and broader set is not deemed relevant within the context of the utterance, a scalar implicature is not triggered.

A: *Did you meet some of Jane's relatives at the party?*

B: *Yes, I did. (When in fact B met all of them?).*

A: *I need two quarters for the parking meter.*

B: *I have two quarters (When in fact B has 4 quarters) [4; 553].*

In the above mentioned examples, traditional analyses would assert that the upper bounding implicature has been waived (based on the contextual irrelevance of the entire set), and therefore a lower bounded ("at-least") interpretation applies. In conclusion, numbers and quantifiers in many circumstances appear to evoke identical rules of interpretation.

The problem is the following, whether these broad similarities between numbers and quantifiers impact the learner's task of figuring out the semantics of number terms.

P. Bloom and K. Wynn have proposed that people use syntactic and semantic information such as co-occurrence with partitives or position with respect to adjectives to narrow down conjectures about the meaning of number words. This claim can be unpacked into either of two diametrically opposed learning conjectures for the lexicon, depending on the implied direction of causal flow. If the logic of quantification projects these linguistic structures and the linguistic novice antecedently understands this logic and expects simplicity in meaning-to-form linguistic mappings, then the observed forms can serve as partial cues to the meanings of terms; this would be an instance of the syntactic bootstrapping hypothesis (B. Landau & L. Gleitman, 1985) [10; 155].

Linguistic properties play a causal role in conceptual development and achievement, a version of the Sapir-Whorf hypothesis (A. Goldberg, 2003) [5; 78]. P. Bloom and K. Wynn conclude that distributional information might help learners break into the class of number words even before knowing exactly which number word is paired with which number denotation [1; 511].

One theory proposes that there is a stage during which learners treat numbers and quantifiers as members of the same class followed by a stage during which the former “grow out of” the latter [3; 61]. However, from other perspectives a shared initial route to the acquisition of these two word types seems less plausible. Along with the similarities in semantics and syntax of these scalar terms, there are also important differences that could lead the learner down the wrong acquisition path. The first of these is the context sensitivity (or vagueness) of quantifiers. Individual quantifier terms do not map to specific quantities, or even coalesce around a central, prototypical number. Use of the identical noun phrase, such as “many people” does not protect one from the erratic variability in how the quantifier references a magnitude) [12; 212]. Estimated magnitudes for some quantifiers will depend on the sentential and discourse context in which they are used, as can be seen in the contrast of implied magnitudes between *Many people watched the Oscars* and *Many people came to my tea party*. Other quantifiers such as *all* and *most* reference a proportion of a set. However, people’s estimates of what proportion constitutes *most* will range depending on context conditions [6]. A learner who is using quantifiers to bootstrap the meaning of numbers would have to learn that numbers do not allow for context dependent or set size manipulation of the represented magnitude.

With a linguistic theory, the traditional view that numbers and quantifier scales are semantically similar has come under criticism. There are linguistic reasons to assume that numbers differ from regular, lower bounded scalars such as quantifiers [2; 37]. Most importantly, various linguistic tests indicate that the “at least” and the “exact” interpretations of numbers intuitively belong to the truth-conditional content of numerally modified statements. For instance, in the examples below, the cardinal *two* allows a disconfirmatory response in the case where the “at least two, possibly more” reading would apply. Contrast this with *many*, where the responder may cancel the scalar implicature using an affirmative response.

A: Does she have two children? A: Are many of your friends linguists?

B1: No, she has three. B1: No, all of them.

B2: Yes, (in fact) three. B2: Yes, (in fact) all of them [7; 11].

This type of evidence has led to a general consensus that number words in natural language differ from quantifiers. According to some authors numbers should not be considered semantically lower bounded and pragmatically upper bounded (by scalar implicature). Instead, the meaning of *two* is plainly TWO and, depending on a contextual parameter, can yield “exact” or “at least” (and sometimes “at most”) interpretations (on the role of context in number interpretation [14; 231]. Whether a number word refers to an exact or approximate numerosity will depend on various characteristics of the number. Frequently used numbers that fall on decades and multiples of five tend to be more likely candidates for the approximate sense. Hence, uttering “I have 77 pennies” indicates exactly 77 pennies, whereas “I have 50 pennies” may be taken as either an exact or approximate indication of numerosity [15; 227].

Under these accounts natural language quantifiers diverge from numbers. Quantifiers can still best be accounted for under a neo-Gricean system, where the upper boundary is obtained via scalar implicature [11; 45].

This more recent linguistic approach to number has implications for what learners need to learn when they acquire number words; and most relevant to the work we next report, it has implications for the process whereby learning is achieved. If numbers have “exact” semantics (with or without a contextual parameter) their acquisition should show signs of early sensitivity to exact numerosities [8; 168]. Importantly, the linguistic theories discussed above maintain that numbers and quantifiers are different in terms of their semantics, although they often appear to have surface similarities once pragmatic implicatures come into play. In the course of acquisition, learners may be differentially sensitive to the logical meaning and the pragmatics of utterances. Given the surface similarities between numerical and quantified expressions, it is of interest to determine when learners are able to detect these semantic differences. A developmental stage where numbers and quantifiers are interchangeable (as posited by those who suggest a number expression is bootstrapped from quantifiers) may actually hinder the acquisition of quantity terms because the underlying semantics of the various quantity expressions would have to be revised later in development.

Both numbers and quantifiers have scalar properties. That means that they can build a scale, further representative of which will have clearer meaning of amount or number. These similarities can help in building the scalar of vagueness quantifiers.

References

1. **Bloom P.** Linguistic cues in the acquisition of number words / Bloom P., Wynn K. // *Journal of Child Language*. – 1997. – No. 24. – P. 511–533.
2. **Breheny R.** Some scalar implicatures really aren't quantity implicatures –But some are. In *Proceedings of the 9th annual meeting of the Gesellschaft für Semantik (Sinn und Bedeutung VIII)*. Nijmegen / The Netherlands: University of Nijmegen, 2004. – P. 37 – 40.
3. **Carey S.** Bootstrapping and the origins of concepts / Carey S. // *Daedalus*. – 2004. – No. 133(1). – P. 59–68.
4. **Glanzberg M.** Quantification and Realism / Glanzberg M. // *Philosophy and Phenomenological Research*. – 2004. – No. 69. – P. 541–572.
5. **Goldberg A.** But do we need universal grammar? / Goldberg A. // *Cognition*. – 2004. – No. 94. – P. 77–84.
6. **Grice P.** *Studies in the way of words* / Grice P. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989. – 345p.
7. **Henne H.** *Einführung in die Gesprächsanalyse* / Henne H., Rehbock H. – Berlin; New York, 1982. – 274p.
8. **Kamp H.** Prototype theory and compositionality / Kamp H., Partee B. // *Cognition*. – 1995. – No. 57. – P. 129–191.

9. Kuno S. Functional sentence perspective: A case study from Japanese and English / Kuno S. // Linguistic Inquiry. – 1972. – No. 3. – P.269 – 320.

10. Landau B. Language and experience / Landau B., Gleitman, R. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985. – 315p.

11. Levinson S. Presumptive meanings/ Levinson S. – Cambridge, MA: MIT Press, 2000. – 174p.

12. Moxey L. Choosing the right quantifier: usage in the context of communication. In Conversation: Cognitive, communicative, and social perspectives / Moxey L., Sanford A. – Amsterdam: John Benjamins, 1997. – P. 207 – 231.

13. Oxford Dictionary (En-En) (для ABBYY Lingvo x3) [Електронний ресурс]. – Oxford Dictionary of English, Revised Edition. – Oxford University Press, 2005. – назва з титул. екрану.

14. Papafragou A. Language Acquisition / Papafragou A., Schwarz N. // Psychology Press. – 2006. – No. 13. – P. 207–251.

15. Pollmann T. The language user as an arithmetician / Pollmann T., Jansen C. // Cognition. – 1996. – No. 59. – P.219–237.

16. SemanticCategorization [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://en.wikipedia.org/wiki/Categorization>.

УДК 811.111+81'42

Г. П. Апалат

*Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АРГУМЕНТАЦІЇ В ТЕКСТАХ-ІНТЕРВ'Ю СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПРЕСИ

У статті розглядаються дискурсивні особливості тексту-інтерв'ю сучасної англomовної преси в аргументативному аспекті, зокрема структура аргументації респондента.

Ключові слова: аргументація, ретроактивна аргументація, проактивна аргументація, змішана аргументація, проста аргументація, складна аргументація.

В статье рассматриваются дискурсивные особенности текстов-интервью современной англоязычной прессы в аргументативном аспекте, в частности структура аргументации респондента.

Ключевые слова: аргументация, ретроактивная аргументация, проактивная аргументация, смешанная аргументация, простая аргументация, сложная аргументация.

The article focuses on the discourse characteristics of the interview texts in argumentative aspect, in particular on the structure of the respondent's argumentation.

Key words: argumentation, retro-active argumentation, proactive argumentation, mixed argumentation, simple argumentation, complex argumentation.

Лінгвістичні дослідження останніх років характеризуються зростанням інтересу дослідників до розгляду дискурсу, який ґрунтується на безпосередній взаємодії його учасників, що зумовлює актуальність розгляду текстів-інтерв'ю в пресі.

Цей дискурс неодноразово привертав увагу дослідників: проблеми мовленнєвої взаємодії комунікантів, їх мовленнєві стратегії, роль питально-відповідних послідовностей у конструюванні змісту дискурсу, мовний портрет особистості, прагма-аргументативні особливості запитань тощо досліджувалися у прагмалінгвістичному, аргументативному, етнографічному аспектах у різних

діалогічних дискурсах. Інтерес до дискурсу такого типу пов'язується з розглядом функціонування мови в її відношенні до різноманітних сфер соціального, матеріального та духовного життя. Об'єктом лінгвістичного дослідження були неофіційні розмови (casual talks) [20], діалог лікаря та пацієнта [16], соціологічне інтерв'ю (views-eliciting research interview) [18], політичне інтерв'ю (дебати) [22], інтерв'ю у суді з метою отримання захисного ордеру (protective order interview) [21], взаємодія у суді, інтерв'ю в інформаційних випусках новин [19], ток-шоу [14], радіоінтерв'ю [2], телеінтерв'ю [9; 15], друковані версії телеінтерв'ю [17].

Інтерв'ю в пресі вже досліджувалося, зокрема, інтерв'ю як метод отримання інформації [13], як портрет мовної особистості [7], жанрові [8; 11; 12] та структурно-композиційні особливості тексту-інтерв'ю [1].

Особливості аргументації в текстах-інтерв'ю не потрапляли дотепер у коло лінгвістичних досліджень. Залишаються невизначеними аргументативні стратегії та тактики комунікантів у тексті-інтерв'ю.

Актуальність теми визначається спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення тексту та дискурсу в аргументативному та комунікативно-прагматичному аспектах. **Предметом** аналізу статті є аргументативні особливості текстів-інтерв'ю сучасної англomовної преси. **Мета** статті – описати особливості аргументації комунікантів у діалогічних текстах-інтерв'ю.

Аргументування є однією із багатьох можливостей мовленнєвого впливу на свідомість людини [5, с. 13]. Аргументативний дискурс визначається як цілеспрямована комунікативна діяльність у соціально-детермінованій ситуації з метою створення когнітивного та аксіологічного унісону [3, с. 107].

Виділення аргументативного дискурсу як типу є можливим на підставі виокремлення аргументації як виду комунікативної діяльності і способу мовленнєвого впливу. Аргументація – це поняття, яке позначає логіко-комунікативний процес (мовленнєву процедуру), що слугує обґрунтуванню певного погляду з метою її сприйняття, розуміння й/або прийняття індивідуальним або колективним реципієнтом [10, с. 131], до того ж не виключається, що аргументатор і реципієнт є однією особою, наприклад, коли особа намагається переконати сама себе. Потреба в аргументації виникає на тому етапі розгляду питання, коли сформульовано можливі відповіді, але не зрозуміло, якій із них надати перевагу. Теза аргументації – це пряма відповідь на питання, що розглядається. Водночас, не будь-яка пряма відповідь може виступати у якості тези, а лише та, яка усуває сумніви, несе в собі певний елемент новизни [4, с. 118-120].

Тексти-інтерв'ю, що містять ряд висловлювань, висунених на захист однієї чи кількох точок зору належать до **аргументативного** дискурсу. Погляди потребують захисту, якщо існує незгода, яка виражається явно або тільки припускається [6, с. 17]. Аргументативний текст-інтерв'ю розглядається як частина дискусії, реальної або уявної, між респондентом та інтерв'юером. Респондент реагує на критику, що була або може бути спрямована проти його

поглядів. Характерним для аргументативного тексту-інтерв'ю є те, що різниця у поглядах стає предметом дискусії (спору), і те, що учасники комунікації намагаються подолати незгоду за допомогою аргументації.

Аналіз текстів дозволив виділити такі структурні типи аргументації: **просту** (теза і аргумент) і **складну** (теза і кілька аргументів). Залежно від порядку поєднання тези та аргументів виділено: **ретроактивний, проактивний і змішаний аргументативні ходи**.

У **ретроактивному аргументативному ході** теза, яка несе основну змістову інформацію, передує аргументу, що обґрунтовує її та вводить нову додаткову інформацію, наприклад:

Do you think it would have been a better situation if you weren't a NATO member when all this happened?

No, it would be a more difficult situation because we would have no security guarantee. Now, we know that NATO will protect us, will protect our territory and our airspace if our own strength is not enough (Newsweek 12.04.1999).

У цьому аргументативному сегменті тезу респондента про те, що якби Угорщина не вступила до НАТО, ситуація була б складнішою (Т: *No, it would be a more difficult situation*) підтримують аргументи: Угорщина залишилася б без гарантії безпеки (А1: *we would have no security guarantee*), НАТО буде захищати територію та повітряний простір Угорщини (А2: *Now, we know that NATO will protect us, will protect our territory and our airspace if our own strength is not enough*).

У **проактивному аргументативному ході** порядок поєднання тези та аргументу прямо протилежний ретроактивному, наприклад:

You have said that if you were alive during the Third Reich, you might have found yourself in prison. Why?

First, I'm an Austrian patriot. I wouldn't have accepted that a foreign army came to occupy this country. Secondly, I'm fighting for a political system which provides personal independence to the people, that gives them freedom of thinking in their personal lives. This is the opposite of what happened in the past. I would have been opponent of this system (Newsweek 13.01.1997).

Мовленнєвий хід респондента у вищенаведеному аргументативному сегменті є прикладом проактивної аргументації. Аргументи респондента: він є патріотом своєї країни (А1: *I'm an Austrian patriot. I wouldn't have accepted that a foreign army came to occupy this country*) та він є борцем за свободу думки (А2: *I'm fighting for a political system which provides personal independence to the people, that gives them freedom of thinking in their personal lives. This is the opposite of what happened in the past*), обґрунтовують тезу про те, що якби респондент жив за часи Третього Рейху, він був би в опозиції (Т: *I would have been opponent of this system*). У даному випадку аргументи передують тезі.

У **змішаному аргументативному ході** теза передує фактологічним аргументам, які обґрунтовують її, а потім теза знову повторюється як висновок, який отримав підтвердження. Складну форму такого аргументативного етапу

можна представити у вигляді “дерева”: кілька незалежних аргументів і теза, наприклад:

You’ve been critical of the United States’ defense spending. Yet the defense industry creates many jobs, both in the United States and abroad.

The United States tries to justify spending \$265 billion a year on defense by saying that it generates employment. More than jobs, what the defense industry really generates is profit for a select few. The United States would be better off if it invested its resources in infrastructure, education, health and low-cost housing, as such investments produce benefits for all. We live in a world where the richest 20 percent of the population is 60 times richer than the poorest 20 percent. This is a world where 400 multimillionaires have more wealth than half the world’s population. It is an open invitation to conflict (Newsweek 19.05.1997).

У вищенаведеному аргументативному сегменті думка респондента про те, що майнова нерівність веде до конфлікту (Т: *It is an open invitation to conflict*), обґрунтовується такими аргументами: витрати США на оборонну промисловість ведуть не стільки до збільшення робочих місць, скільки до збагачення групи обраних людей (А1: *More than jobs, what the defense industry really generates is profit for a select few*), для США було б краще інвестувати ці гроші в інфраструктуру, освіту, охорону здоров’я та дешеве житло, оскільки такі інвестиції були б корисними для всіх (А2: *The United States would be better off if it invested its resources in infrastructure, education, health and low-cost housing, as such investments produce benefits for all*), найбагатші 20 відсотків населення – у 60 разів багатші ніж найбідніші 20 відсотків населення (А3: *We live in a world where the richest 20 percent of the population is 60 times richer than the poorest 20 percent*), у 400 мультимільйонерів багатств більше, ніж у половини населення світу (А4: *This is a world where 400 multimillionaires have more wealth than half the world’s population*). Отже, цей аргументативний етап можна подати у вигляді “дерева” (рис. 1.1).

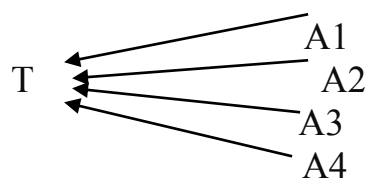


Рис. 1.1 Схеми складної аргументації – “дерево”:

Т – теза,

А1, А2, А3, А4 – аргументи.

Інший вид змішаного аргументативного етапу можна подати у вигляді “ланцюжка”: аргументована теза сама стає аргументом для наступного обґрунтування іншої тези, наприклад:

Time: *One has the impression that a small group of very successful businessmen has become very powerful in Russia, to the point of being able to influence political outcomes. Is that accurate?*

Chubais: Sometimes these people try to create this impression. It's an exaggeration. But it is true that there are 15 to 20 huge companies created in Russia in the last five years, whose chief executives and presidents are very young, very energetic, very aggressive, and they really do have influence, that's true. Sometimes the influence is negative and if they discuss any kind of special rules for this kind of company, saying that what is good for General Motors is good for the United States, I can't agree. But sometimes they are good. Because these companies have become so big that they have an interest in the national well-being. For example, they are interested in improving the situation in tax collection in Russia as a whole. They are interested in fighting organized crime in Russia, because they have suffered from it and have spent a lot of money defending themselves from mafia, and they are interested in helping the state to combat the criminals in Russia. Why should the state deny this kind of help? That is something new in Russian economic and political life, but I wouldn't say that it is something completely bad (Time 17.02.1997).

У вищенаведеному аргументативному сегменті респондент не погоджується з тим, як інтерв'юер оцінює ситуацію в Росії. Респондент не згоден, що невелика група бізнесменів впливає на політику країни. Він частково погоджується з інтерв'юером, що в Росії є великі компанії, керівники яких впливають на політику Росії та іноді впливають негативно. Проте іноді цей вплив позитивний. Щоб обґрунтувати свою точку зору, надати переконливості своєму мовленнєвому ходу, респондент застосовує аргументацію.

Тезу про те, що великі бізнесмени позитивно впливають на політику Росії (Т: *But sometimes they are good*), підтверджує ретроактивний аргумент: такі бізнесмени зацікавлені у національному добробуті (А1: *these companies have become so big that they have an interest in the national well-being*). Цей аргумент є обґрунтованою тезою: респондент наводить два незалежних аргументи, повідомляючи, що бізнесмени зацікавлені у покращенні ситуації зі стягненням податків (а2: *they are interested in improving the situation in tax collection in Russia as a whole*) та у боротьбі з організованою злочинністю (а3: *They are interested in fighting organized crime in Russia*). Останній аргумент, у свою чергу, є тезою, яка базується на аргументі, що такі бізнесмени багато постраждали від мафії (а4: *they have suffered from it and have spent a lot of money defending themselves from mafia*). У якості завершення, яке отримало підтвердження, знову повторюється теза про зацікавленість бізнесменів у боротьбі зі злочинністю (т (а3): *they are interested in helping the state to combat the criminals in Russia*). Риторичне запитання про те, чому держава повинна відмовлятися від такої допомоги, є залежним аргументом (А5: *Why should the state deny this kind of help?*). Закінчується мовленнєвий хід респондента повтором тези про позитивний вплив великого бізнесу на політику країни (Т: *That is something new in Russian economic and political life, but I wouldn't say that it is something completely bad*). Отже, у цьому мовленнєвому ході респондент застосовує складну аргументацію змішаного типу. Складну форму

вищеописаного аргументативного етапу можна подати у вигляді “ланцюжка” (рис. 2).

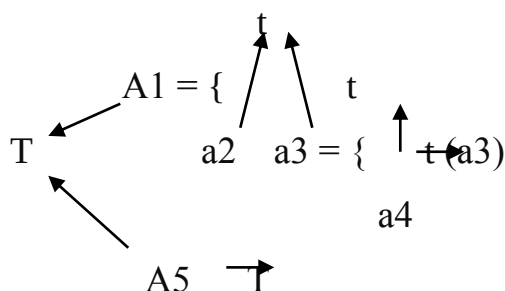


Рис. 2. Схема складної аргументації – “ланцюжок”:

T – теза,

A1, A5 – аргументи, що обґрунтовують тезу (T),

a2, a3 – аргументи, що обґрунтовують перший аргумент t (A1)

a4 – аргумент, що обґрунтовує третій аргумент t (a3).

Отже, тексти-інтерв'ю, що розкривають погляди респондента належать до аргументативного дискурсу. Аргументативні ходи респондента можуть бути ретроактивними або проактивними. Відстоюючи власні погляди респондент використовує як просту, так і складну аргументацію.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку є дослідження аргументативних стратегій і тактик комунікантів у даному типі тексту, гендерні особливості аргументації.

Бібліографічні посилання

1. **Ананьева Н. А.** Структурно-композиционные особенности текста печатного интервью как формы массовой коммуникации / Н.А. Ананьева // Стилистические аспекты устной и письменной коммуникации: Сб. науч. тр. – М.: Гос. пед. ин-т ин. яз. им. М.Тореза. – 1987. – Вып. 286. – С.4-12.
2. **Архипов А.Ф.** Синтаксические особенности речевого жанра радиointerview (на материале радиовещания ГДР): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т ин. яз. им. М.Тореза. / А.Ф. Архипов. – М., 1974. – 29 с.
3. **Белова А.Д.** Лингвистические аспекты аргументации (на материале современного английского языка): дис... д-ра филол. наук: 10.02.04. / А.Д.Белова – К., 1998. – 443 с.
4. **Берков В.Ф.** Аргументация как речь / В.Ф. Берков // Стратегии коммуникативного поведения: Материалы докладов Международ. науч. конф., Минск, 3-4 мая 2001 г.: В 3 ч., Ч. 1. – Минск: Минск. гос. лингв. ун-т. – 2001. – С. 118-122.
5. **Демьянков В.З.** Эффективность аргументации как речевого воздействия / В.З. Демьянков //

11. **Сыченко В.В.** Интервью-портрет в системе современных публицистических жанров / В.В. Сыченко // Вестник Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика. – 2000. – № 2.
12. **Тищенко В.М.** Интервью в газете: теория и практика развития жанра: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. фил. наук: спец. 10.01.10 Журналистика / В.М.Тищенко. – М., 1980. – 23 с.
13. **Шумилина Т.В.** Интервью в журналистике (Основы метода получения сведений для произведений различных жанров): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. фил. наук: спец. 10.01.10 Журналистика / Т.В.Шумилина. – М., 1973. – 28 с.
14. **Ilie C.** Question-response argumentation in talk shows / Cornelia Ilie // Journal of Pragmatics. – 1999. –Vol. 31, № 8.– P. 975-999.
15. **Macaulay M.** Tough talk: Indirectness and gender in requests for information / M. Macaulay // Journal of Pragmatics. – 2001. – Vol. 33, № 2. – P. 293-316.
16. **Mishler E.G.** The interactional production of narrative accounts / E.G. Mishler // The Construction of Professional Discourse / Ed. by B.-L.Gunnarsson, P.Linell and B.Nordberg. – London and New York:

Проблемы эффективности речевой коммуникации / Ред. Ф.М.Березин. – М.: ИНИОН АН СССР. – 1989. – С. 13-41.

6.

емерен Ван Ф.Х., Гроотендорст Р. Аргументация, коммуникация и ошибки: Пер. с англ. / Ф.Х. Ван Емерен, Р. Гроотендорст – СПб.: Васильевский остров, 1992. – 207 с.

7.

авринович В.Э. Политический текст и внутренний мир его автора / В.Э. Лавринович // Текст в гуманитарном знании: Материалы межвуз. науч. конф., 22-24 апреля 1997 г. – М.: Российск. гос. гуман. ун-т. – 1997. – С. 305-309.

8.

альцевич Р.В. Проблема типологизации жанров публицистики / Р.В. Мальцевич // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. – Сер. 4. Філологія, Журналістыка, Педагогіка. – 2000. – № 3. – С. 74-79.

9.

рожогина И.М. Речевая инерция в спонтанной устной речи (на материале телеинтервью): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02./ И.М.Прожогина – К., 1998. – 253 с.

10.

ыжова М.Г. Аргументация, убеждение и коммуникация / М.Г. Пыжова // Стратегии коммуникативного поведения: Материалы докладов Международ. науч. конф., Минск, 3-4 мая 2001 г.: В 3 ч., Ч. 1. – Минск: Минск. гос. лингв. ун-т. – 2001. – С. 131-135. – С. 108-114.

Longman. – 1997. – P. 223-244.

17.

'Connell D.C., Kowal S. Orality and literacy in public discourse: An interview of Hannah Arendt / D.C. O'Connell, S. Kowal // Journal of Pragmatics. – 1998. – Vol. 30, № 5. –P. 543-564.

18.

apley M., Antaki Ch. "What do you think about...?" Generating views in an interview / M. Rapley, Ch. Antaki // Text. – 1998. – Vol. 18, № 4. – P. 587-608

19.

oth A.L. Social epistemology in broadcast news interviews / A.L. Roth // Language in Society. – 2002. – Vol. 31, № 3. – P. 355-381.

20.

annen D. Talking Voices: Repetition, Dialogue and Imagery in Conversational Discourse. / Deborah Tannen – New York: Cambridge University Press, 1992. – 240 p.

21.

rinch Sh. L., Berk-Seligson S. Narrating in protective order interviews: A source of interactional trouble / Sh. L. Trinch, S. Berk-Seligson // Language in Society. – 2002. – Vol. 31, № 3. – P. 383-418.

22.

shchyna V. Interactional organization of dominance in political interview / V.Ushchyna // Pragmatics and Beyond: Abstracts the Second USSE Conference, 28-29 May, 2001. – Kharkiv: Vasyl Karazin National University of Kharkiv. – 2001. – P. 92-94.

УДК 81'1

О. А. Боговик

*Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ПРЕДИКАТ» У МОВОЗНАВЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті проаналізовано низку дефініцій щодо терміна «предикат», з'ясовано відношення предиката до опису семантичної структури речення, доведено його важливість як основного будівельного матеріалу речення.

Ключові слова: предикат, дієслівний предикат, центральна синтаксема, семантичний синтаксис.

В статье проанализированы ряд дефиниций относительно термина «предикат», выяснено отношение предиката к описанию семантической структуры предложения, доказана его важность как основного строительного материала предложения.

Ключевые слова: предикат, глагольный предикат, центральная синтаксема, семантический синтаксис.

The present article deals with a number of definitions for the term "predicate". It defines the predicate relation to the description of the semantic structure of a sentence and proves its importance as a main structural material of a sentence.

Key words: predicate, verb predicate, the central syntaxeme, semantic syntax.

Дотепер у мовознавчій літературі немає єдиного потрактування терміна «предикат» та загальноприйнятої семантичної його типології. Розв'язання цього питання є суттєвим для розвитку будь-якої синтаксичної та семантичної концепції мови. У синтаксисі відомо близько дванадцяти дефініцій, розмежування яких визначається комбінацією п'яти пар характерних ознак уживання: формальний і семантичний компонент речення; член реляційної і суб'єктно-предикатної структури; потенційний та актуальний елемент; визначення ознак з місцями для аргументів і абстрагуванням від аргументних місць; імплікація будь-яких або лише предметних аргументів. Розмежування поданих опозицій подається термінологічними парами: «присудок – предикат» [18], «предикат – предикатор» [12, 32], «релятор – предикат» [22], «предикатний знак – предикат» [6], «предикат - предикатив» [15], «предикат – базисний предикат» [21], «функтор – предикат» [13] та ін. Вочевидь, постає необхідність уточнення поняття «предикат» та його термінологічного закріплення, адже в сучасному мовознавстві єдиного визначення не існує.

У створенні структурно-семантичної типології дієслівних речень найголовнішим завданням постає з'ясування поняття предикат. Г.О. Золотова зазначає, що саме «комплексний... розгляд якостей дієслівного предиката відкриває можливості побудови семантико-синтаксичної класифікації речення, що виявляє єдність форми і змісту в синтаксисі» [11].

Предикат – одне з найпродуктивніших понять сучасного семантичного синтаксису, хоч донедавна різноманіття семантико-синтаксичних видів предикатів не використовувалось як підґрунтя для класифікації типів речень [11, с. 169]. Його вершинна роль визначена в рольовій граматиці, де центром речення виступає дієслівний предикат, у якому потенційно закладене значення речення [26, с. 153]. У Ч. Філлмора речення розглядається як система глибинних відмінків, які виступають характеристиками імен у їхньому логічному відношенні до предиката [25]. Р. Ван Валін і У. Фолі визначають предикат «найфундаментальнішою частиною» семантичної рольової структури елементарного речення, «основним лінгвістичним засобом опису ситуації» [7, с. 383]. Російський мовознавець Т.П. Ломтєв проводить опис речень з опорою на предикат [14, 15].

Дієслівний предикат, імплікуючи структуру позамовної ситуації, називає ознаку дії або стану. Структуру дієслівного предиката становлять відношення і зв'язки між його компонентами-предикатами і зумовленими його валентністю непередикатними знаками – аргументами.

Науковці розглядають типи предикатів як базові семантичні сутності мови і мислення, на основі яких здійснюють опис структурно-семантичної організації дієслівного речення. Найтиповішим вираженням предиката є

дієслово, яке є основним будівельним матеріалом речення, а зв'язок між предикатом-дієсловом та предметами-іменами відбувається на основі їхніх валентнісних відношень.

У сучасних лінгвістиках граматичне явище «предикат» розглядають як організаційне начало або ядро речення: у І.Р. Вихованця «центральна синтаксема» [8, с. 137]; у Й. Ф. Андерша «конструктивний центр, навколо якого групуються як формально-синтаксичні, так і семантико-синтаксичні компоненти речення» [2]; у Ю.С. Степанова «предикати – це особливі й універсальні семантичні сутності, їх категоризація являє собою узагальнення об'єктивних явищ буття» [21, с. 312, 323]; у Р. Ван Валіна й У. Фолі – «основний лінгвістичний засіб опису ситуації» [7, с. 383].

Поняття «предикат» (від лат. *praedicatum* – сказане, повідомлюване) має цілу низку дефініцій, широко розповсюджених у семантичному синтаксисі. Наведемо визначення деяких із них: 1) предикатом вважають семантичну одиницю, яка віддзеркалює ознаку в широкому сенсі слова та імплікує структуру денотативної ситуації [20]. Ознака представляється конкретно, але поза її зв'язком із певним мовленнєвим актом, тоді як предмети, учасники ситуації – абстрактно (окреслюється їхня кількість, субкатегорійні характеристики, типові ролі); 2) семантичним предикатом є основний компонент семантичної структури речення, який позначає активну чи статальну ознаку, що є реальною основою речення і відноситься або до підмета, або до ситуації [4], а також позначає приписувану суб'єкту ознаки [10]; 3) предикатна складова – це така складова речення, яка передусім має дієслівну групу, тобто все, що відноситься до дієслова в особовій формі і складає з ним єдину синтаксичну групу в реченні. До складу предикатної складової долучається складова допоміжного дієслова, а предикативна група разом із суб'єктом виражає всю синтаксичну структуру речення [29]; 4) предикат – центральна синтаксема в семантично простому елементарному реченні, що формує його семантико-синтаксичну структуру [28]; 5) предикат у вченні про члени речення – те саме, що присудок (граматичний предикат [10]); а також ознака, яку приписують суб'єкту в певному часовому та модальному плані: те, що говориться про предмет думки [9]; 6) предикат – частина речення, яка корелює з предикатом судження (логічний предикат) [10]; 7) предикат – рема основного змісту повідомлюваного [10]; 8) «термін «предикат» уживають для позначення дієслів, а також різних творень з «бути» або його нульовою формою, які можуть виступати у функції присудка» [17]. Проте визначення предиката в цьому випадку нерідко наштовхується на певні труднощі: предикація зазвичай не здійснюється за допомогою одного лише дієслова в особовій формі, яке в більшості випадків входить у структуру речення. Предикативний недолік дієслова, його змістова й структурна неповнота стають приводом для виокремлення складеного іменного й складеного дієслівного присудків. У випадку іменного присудка прийнято розрізняти зв'язку, яка цілковито чи частково втрачає своє лексичне значення, і предикатив. При цьому суперечливим виявляється склад тих дієслів, які можуть функціонувати в ролі

зв'язки [1, с.194-196]; 9) предикатив самостійний член речення «позначення виду буття чи стану» [31, с.187].

У сучасному синтаксисі поширені три загальноприйняті підходи щодо відношення суб'єкт – предикат для опису семантичної структури речення:

1) визначальне місце посідає суб'єкт. Предикат визначають залежним від нього (О. С. Ахманова, С. О. Карцевський, О. М. Пешковський, П. Ф. Фортунатов).

2) суб'єкт і предикат рівноправні (В. Г. Адмоні, О. С. Мельничук, Н. Ю. Шведова). Зазначена позиція є традиційною й пов'язана з логіко-граматичним потрактуванням речення як мовної одиниці, яку співвідносять із логічним судженням, що описують за схемою “суб'єкт – предикат”. Відповідно до цього речення поділяють на дві рівноправні частини: центри підмета і присудка [23, с. 51]. У випадку якщо один з цих центрів не має мовного вираження, то йдеться про односкладні речення. За поданою схемою може розглядатися весь центр присудка як та частина речення, яка в звичайних умовах спілкування приписує суб'єкту ту чи ту ознаку, тобто виражає предикацію [23, с. 52]. Поняття другорядних членів речення за такого підходу може бути охарактеризоване як зайве;

3) предикату приписують головну роль у реченні. Суб'єкт залежить від нього. Прибічниками вербоцентричної теорії виступають І.Р. Вихованець, Й. Ф. Андерш, Н. Д. Арутюнова, В. В. Богданов, В. Г. Гак, С. Д. Кацнельсон та ін. Присудок у цій концепції часто ідентифікують з особовим дієсловом. Цей підхід узгоджується з аналізом судження за схемою “предикат (або функтор) – його аргументи”, прийнятою в логіці предикатів (розділ – логіка відношень) [19, с. 57]. Подібно до того, як у логіці відповідно до вказаної схеми найважливішу роль відводять предикатові, тобто назві властивості або відношення, а аргументам – підпорядковану роль наповнення цього предиката, так і в синтаксисі в центрі уваги перебуває дієслівний присудок, тоді як інші члени речення (включаючи й підмет) вважають його поширювачами (комплементами) [30, с. 188]. Саме за цією концепцією дієслова розподіляють відповідно до їхніх валентних властивостей на одномісні, двомісні тощо.

Різні підходи щодо класифікації предиката і встановлення його статусу «можна звести до основних чотирьох»: предикат – це «1) формальна категорія синтаксису; те саме, що присудок (*граматичний* предикат); 2) семантична категорія синтаксису; термін, що позначає приписувану суб'єкту ознаку (*семантичний* предикат); 3) основний зміст повідомлення, його ядро, рема (*комунікативний* предикат); 4) частина речення, яка корелює з предикатом судження (*логічний* предикат)» [21, с. 142]. У західноєвропейському мовознавстві термін «предикат» було використано на означення частини речення, що відповідає повідомлюваному, а також головного компонента цієї частини (англ. **predicate**, нім. **Prädikat**, ісп. **predicado**, італ. **predicato**). В

українській та деяких інших слов'янських мовах натомість уживають його кальку: укр. *присудок*, рос. *сказуемое*, білорус. *выказнік*, болг. *сказуемо*, польс. *orzeczenie*. Отже, можна простежити розмежування граматичних і логічних категорій, адже предикат – основне вираження змісту, який передає висловлення [24].

Виступаючи головним центральним компонентом семантичної структури речення, предикат визначає активну або статальну модально-часову ознаку і визначається реальною основою речення, а також може бути віднесений до особи / предмета: *Це Гнат добре розуміє* (Улас Самчук) або до безсуб'єктної ситуації *Такий закон визнавати не можна* (Юрій Мушкетик). Семантична якість предиката створюється за допомогою взаємодії граматичної семантики форми предиката і лексичної семантики слова, яке вжито у функції предиката.

Поняття предиката пов'язують із поняттям «пропозиція» [8, 5], що об'єднує денотативне (предметне, екстенсійне) і сигніфікативне (змістове, інтенсійне) значення [5]. Сигніфікативна площина дозволяє оцінювати предикатний знак як комплекс семантичних категорій, як типізоване явище об'єктивної дійсності. Денотативна – як конкретний мовленнєвий комунікат, одиничну ситуацію. Ці сфери тісно пов'язані між собою: узагальнений семантичний знак матеріально втілюється в безлічі актуальних висловлювань – значення предиката реалізує себе як певна семантична функція. Отже, аналіз предикатної одиниці передбачає два аспекти – структурно-семантичний та функційний. Предикат є стабільним семантичним ядром, об'єктивною семантичною константою речення, яка відображає структуру ситуації [8]. Пропозиція, у свою чергу, пов'язана з вираженням у диктумній частині речення змістових шарів: власне-позитивного, внутрішньо позитивного (що віддзеркалює структуру пропозиції) і припропозитивного (що об'єднує коло зовнішніх щодо пропозиції змістових шарів, але лише тих, що обслуговують її зміст) [27].

Науковців цікавить передовсім зміст, прихований у висловленні, адже речення наповнюються багатьма компонентами, залежно від бажання висловити думку.

Термін «предикат» набув широкого вжитку в граматиці, логіці та математиці. В граматичному плані предикат відіграє значну роль у насиченні змісту речення, адже «головним, центральним компонентом семантичної структури речення є предикат» [3]. Б. Рассел також вважає центром пропозиції предикат, який виражає пропозитивний зміст [16, с. 116–134].

Аналіз предикатів – одне з найголовніших завдань семантичного синтаксису. У зв'язку з поняттям предикатів визначають їхню типологію, питання співвідношення предиката і присудка, специфіку дієслівного предиката, питання вираження предикатів мовними засобами. Г.О. Золотова зазначає, що «комплексний «місткий» розгляд якостей дієслівного предиката відкриває можливості побудови семантико-синтаксичної класифікації речення, що виявляє єдність форми і змісту в синтаксисі» [11, с. 169].

Бібліографічні посилання

1. Акулова К. П. Об именном сказуемом в современном немецком языке / К. П. Акулова, И. Н. Ейхбаум // Филол. науки. – 1962. – № 4. – С. 192–196.
2. Андерш Й.Ф. Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською / Й.Ф. Андерш. – К. : Наук. думка, 1987. – 191 с.
3. Арват Н. Н. До питання про семантичну типологію простого речення / Н.Н. Арват // Мовознавство. – 1979. – № 2. – С. 24–31.
4. Арват Н. Н. Компонентный анализ семантической структуры простого предложения / Н.Н. Арват // [текст лекций]. – Черновиц. гос. ун-т, 1976. – 68 с.
5. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с.
6. Богданов В.В. Семантико-синтаксическая организация предложения / В.В. Богданов. – Л. : ЛГУ, 1977. – с. 26 – 76
7. Ван Валин Р. Референциально-ролевая грамматика / Р. Ван Валин, У. Фоли // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. X. – М. : Прогресс, 1982. – С. 376 – 411
8. Вихованець І.Р. Грамматика української мови. Синтаксис / І.Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
9. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів // Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985. – 360 с.
10. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 294 с.
11. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г.А. Золотова. – М.: КомКнига, 2007. – 366 с.
12. Карри Х. Основания математической логики / Х. Карри. – М. : Мир, 1969. – 568 с.
13. Касевич В.Б. Конструкции с предикатными актантами. Проблемы семантики / В.Б. Касевич, В.С. Храковский // Категории глагола и структура предложения. – Л. :Изд-во «Наука», 1983. – С. 13–17.
14. Ломтев Т.П. Предложение и его грамматические категории / Т.П. Ломтев. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1972. – 198 с.
15. Ломтев Т.П. Структура предложения в современном русском языке / Т.П. Ломтев. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1979. – 196 с.
16. Рассел Б.Descriptions / Б. Рассел // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Радуга, 1982. – Вып.13. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – С. 116–134
17. Семантические типы предикатов. – М.: Изд-во «Наука», 1982. – 365 с.
18. Смирницкий А.И. Морфология английского языка / [под ред. В. В. Пассека]. – М. : ИЛ, 1959. – 440 с.
19. Смирнова Е. Д. Формализованные языки и логическая форма / Е. Д. Смирнова // Логическая структура научного знания. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1965. – С. 56–68.
20. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения / Ю. С. Степанов. – М.: Наука, 1981. – 360 с.
21. Степанов Ю.С. К универсальной классификации предикатов / Ю.С. Степанов // Изв. АН СССР СЛЯ – Т. 39. – № 4. – 1980. – С. 311–323.
22. Сусов И.П. Семантическая структура предложения / И.П. Сусов. – Тула, 1973. – С. 31–86
23. Сусов І. П. Про межі присудка в німецькому реченні / І. П. Сусов // Іноземна філол. – 1972. – № 27. – С. 50–54.
24. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко та ін. – 2-ге
25. вид., випр. ідоп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
26. Филлмор Ч. Дело о падеже / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. X. – М. : Прогресс, 1981. – С. 369–495.
27. Чейф У.Л. Значение и структура языка / У.Л. Чейф // Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1975. – 432 с.
28. Шмелёва Т.В. Смысл и формальная организация двухкомпонентных инфинитивных предложений в русском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Т.В. Шмелёва. – М. 1979. – 17 с.
29. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови / К.Ф. Шульжук. – К. : «Академія», 2004. – 406 с.
30. Chomsky N. Deep structure, surface structure, and semantic interpretation / D.D. Steinberg, L.A. Jacobovits eds. // Semantics: an interdisciplinary reader in philosophy, linguistics and psychology. – Cambridge: Cambr. UP, 1971. – P. 183–216.
31. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax / Noam Chomsky. – Cambridge : The University of Cambridge, 1965. – 365 p.
32. Erben J. Deutsche Grammatik. Ein Abriß / Johannes Erben. – München : Heuber, 1980. – 267 S.
33. Lyons J. Semantics / J. Lyons. – London. – Cambridge university press. – Vol. 2. –1977. – 434 p.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Самчук У. Марія; Куди тече річка / Улас Самчук. – К. : Наук. думка, 2001. – 416 с.
2. Мушкетик Ю.М. Гетьманський скарб / Юрій Михайлович Мушкетик. – К. : «Спалах» ЛТД, 1993. – 430 с.

УДК81'25

Н. В. Варех

Академія митної служби України

ВІДТВОРЕННЯ СЕМАНТИКИ ІДІОМАТИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ЦІЛЬОВОЇ МОВИ В ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглядаються особливості відтворення семантики ідіоматичної конструкції цільової мови в перекладі. Авторка аналізує семантичне підґрунтя виникнення ідіоматичних сполучень, визначає доречний підхід до перекладу ідіоматичних сполучень та досліджує способи перекладу ідіоматичних конструкцій українською мовою.

Ключові слова: ідіоматична конструкція, переклад, семантичне підґрунтя.

В статье рассматриваются особенности передачи семантики идиоматической конструкции целевого языка в переводе. Автор анализирует семантическую основу возникновения идиоматических выражений, определяет правильный подход к переводу идиоматических выражений, а также исследует способы перевода идиоматических конструкции на украинский язык.

Ключевые слова: идиоматическая конструкция, перевод, семантическая основа.

The article deals with the peculiarities of idiomatic expression's semantic reproduction in the translated text. The author analyzes semantic background of the idiomatic expressions⁴ rise, defines the necessary approach to the translation of idiomatic expressions, as well as researches the means of their translation into Ukrainian.

Key words: idiomatic expression, translation, semantic background.

Актуальність представленої статті зумовлена, в першу чергу, незгасаючим інтересом до перекладу як акту міжмовної та міжкультурної комунікації (Л. Бархударов, Я. Рецкер, А. Федоров, О. Швейцер, В. Комісаров, Л. Латишев, Т. Казакова, Н. Гарбовський, В. Сдобніков, Р. Зорівчак, О. Гайнічеру, Г. Мірам, Е. Гончаренко та ін.) та необхідністю розробок наукового інструментарію українського художнього перекладу.

Мета статті – проаналізувати особливості відтворення семантики ідіоматичної конструкції цільової мови в перекладі. Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань: 1) визначити доречний підхід до перекладу ідіоматичних сполучень; 2) проаналізувати значення поняття «зміст» для вивчення семантичних аспектів перекладу; 3) охарактеризувати семантичне підґрунтя виникнення ідіоматичних сполучень; 4) дослідити способи

відтворення семантики ідіоматичних конструкцій в залежності від їх приналежності до певної групи.

Виходячи з визначення ідіоматичної конструкції як одиниці мови, що “являє собою стійке сполучення, значення якого не мотивується словами, що його утворюють, а значення частин не зводяться до значення цілого” [1, с. 53], та особливостей її функціонування в художньому тексті, більш доречним видається застосування денотативного підходу до перекладу. Відомий український лінгвіст-перекладач Г. Е. Мірам, відповідно до денотативного підходу, пропонує розглядати переклад як триетапний процес, та виокремлює наступні етапи: 1) етап сприйняття повідомлення вихідною мовою; 2) етап формування розумового образу (концепту) цього повідомлення; 3) етап інтерпретації цього образу засобами мови перекладу [5, с.51].

Як відомо, денотативний підхід не встановлює прямого зв'язку між словами і словосполученнями двох мов. Переклад за денотативним механізмом передбачає вільний вибір засобів мови для передачі змісту повідомлення вихідної мови. Тому такий підхід, на нашу думку, є найбільш прийнятним для перекладу ідіоматичних конструкцій – словосполучень, під час перекладу яких важливо перенести не зміст кожного окремого слова, але зміст цілої сукупності слів. Таким чином, ключовим у процесі відтворення семантики ідіоматичної конструкції є розуміння її змісту.

Відомий теоретик і практик перекладу А. Д. Швейцер [6] розрізняє поняття змісту та значення. Вчений зазначає, що мовні значення так само, як і відповідні мовні форми, є змінною величиною. Вони є атрибутом даної конкретної мови. Інваріантним в ідеалі залишається саме зміст: зміст вихідного тексту, що вкладений у нього вихідним відправником; зміст, що витягається з цього тексту перекладачем, який його аналізує, і, нарешті, зміст вторинного тексту, що інтерпретується адресатом. Таким чином, за Швейцером, джерелами мовленнєвого змісту є: 1) план змісту тексту і зміст, що з нього витікає (зміст тексту), 2) контекстуальна інформація, 3) ситуативна інформація, 4) енциклопедична інформація [6, с. 15].

Релевантність поняття “зміст” для вивчення семантичних аспектів перекладу досить переконливо аргументується З. Д. Львовською [4], яка справедливо вказує на те, що “значення – категорія мовна, тобто системна, тому значення одиниць різних мов можуть не співпадати за різними параметрами (змістові характеристики, обсяг і місто в системі)” [4, с. 80], у той час як зміст – “категорія комунікативна, він не залежить від різниці між мовами і може бути виражений різними мовними засобами у різних мовах” [4, с. 81]. Розвиваючи далі цю думку, дослідниця зауважує, що “якщо під час одномовного спілкування той самий зміст може бути переданий за допомогою речень, що мають різні сигніфікативні значення, то у перекладі така можливість не лише зростає, але іноді перетворюється на необхідність через як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні причини, що взаємодіють найтіснішим способом” [4, с.81—82]. Тому в тих випадках, коли ми говоримо про семантичну еквівалентність

вихідного і кінцевого текстів, мається на увазі не еквівалентність значень, а еквівалентність змістів.

Таким чином, для адекватного відтворення семантики ідіоматичної конструкції важливо знайти змістовий еквівалент. Зміст є первинним насамперед тому, що значення ідіоматичного сполучення не впливає із суми значень його компонентів. Часто воно не має нічого спільного зі значеннями слів, які входять до складу такого сполучення, наприклад: “to show the white feather” – “бути боягузом”.

Багато ідіоматичних сполучень виникли на основі якогось історичного факту, який може бути добре відомий читачеві оригіналу, але не такий актуальний для одержувача перекладу. У такій ситуації нам здається недоцільним перекладати значення виразу дослівно. Для кращого відтворення семантики слід підібрати змістовий еквівалент. Прикладом може бути ідіома “todinewithdukeHumphrey”, яка означає: “залишитись без обіду” і має наступне історичне підґрунтя. Був такий час, коли боржники в Лондоні ховалися від своїх кредиторів у Соборі святого Павла, де, серед інших, знаходиться і гробниця герцога Хамфрі. На запитання, де він буде обідати, боржник відповідав, що обідатиме з герцогом, тобто ніде. Цей факт добре відомий англійцю, тому значення ідіоми у його свідомості дуже легко відтворюється. Але для іноземного читача ім'я герцога Хамфрі, скоріш за все, нічого не означає. Тому дослівний переклад в даному випадку виключається.

Через те, що ідіоматичні сполучення у більшості випадків мають національне забарвлення, вони не мають абсолютного відповідника в іншій мові. Складність ідіоматичної конструкції для перекладача полягає у тому, що він повинен вміти їх розпізнати і знайти відповідний український варіант. Інколи ситуація, описана в ідіомі, є однаково зрозумілою як для читача оригіналу, так і для читача перекладу, і несе однакове експресивне навантаження. Розглянемо речення, що містить ідіоматичну конструкцію: “Therewasalotofdiplomaticactivitybehindthescenes.” – “Інтенсивна дипломатична діяльність велася за лаштунками.” Ідіома “behind the scenes”, на нашу думку, може бути перекладена дослівно (“за лаштунками”), оскільки метафора, покладена в основу ідіоми, несе однакову інформацію, як для носіїв англійської мови та культури, так і для носіїв української: “behind the scenes” – “outofsight; unknowntomostpeople; privately”; “за лаштунками” – таємно, без розголошення.

Дослідники Т. Р. Левицька та А. М. Фітерман у роботі “Теорія і практика перекладу з англійської мови на російську” (1983) пропонують розділити ідіоматичні сполучення на три групи [3, с. 28]. До першої групи відносяться ідіоматичні звороти, які мають повну образну та змістову відповідність в мові оригіналу та в мові перекладу. Так, наприклад, ідіоми “to look for a need leinahay stack” та “to reap as somebody have sawn” мають дослівні відповідники в українській мові: “шукати голку в стозі сіна” та “що посієш, те й пожнеш”. Такі вирази не створюють проблем при перекладі. Слова, що входять до складу ідіоматичних конструкцій першого типу, хоча і не визначають зміст цілої ідіоми, але цей зміст може легко вивести будь-який читач, незалежно від того,

яка мова є для нього рідною та незважаючи на культурні та історичні особливості його рідної країни. Для ідіом першої групи можна застосовувати дослівний переклад.

До другої групи відносяться ідіоматичні звороти, які виражають ту саму думку, але за допомогою іншого образу: “as old as the hills” – “старий, як світ”, “to one's heart content” – “скільки душа бажає”, “to stiffen one's neck” – “зібратися з силами”. Така різниця пов'язана зі сформованим століттями різним світосприйняттям носіїв різних культур, та, як наслідок, асоціювання певних образів з певними речами, що зазвичай здається незвичним для представника іншої культури. Вирази другої групи звичайно перекладаються українськими аналогами. Однак тут перекладач повинен керуватися одним принципом – перекладати щось звичне таким же звичним. Образ, пов'язаний зі словом, у таких порівняннях настільки зрісся з ним, що майже не сприймається як образ, і в багатьох випадках є зовсім стертим. На нашу думку, було б помилкою зберегти слово, яке входить у таке словосполучення, оскільки у перекладі даний ідіоматичний зворот звучав би штучно і незвично, що внесло б у переклад те, чого немає в оригіналі. Тому, наприклад, вираз “to sleep like a log” більш доцільно перекладати “спати як убитий”/ “спати без задніх ніг”, а не “спати як колода”.

До третьої групи відносяться такі ідіоми, які не мають собі подібних в українській мові: “as brown as a berry” – дуже темний/ дуже загорілий/ шоколадного кольору; “pull one's leg” – жартувати над кимсь. Ідіоматичні звороти, що входять до третьої групи, звичайно перекладаються описово. Для їх перекладу важливо зрозуміти образ, що вкладений у ідіому, а також його значення для рецептора оригінала.

До цієї ж групи відносяться також і так звані крилаті вирази та посилання, що широко вживаються у різних типах мовлення та стилях мови. До їх числа відносяться і різні цитати – літературного характеру, біблеїзми, висловлювання історичних осіб тощо. Передаючи їх, перекладач повинен керуватися традицією, що існує в українській мові, незалежно від словникового значення слів, що входять до складу виразу. Тут часто спостерігається розходження між українською та англійською мовами. Одне і те ж слово, що входить до складу різних виразів в англійській мові, може вимагати перекладу різними словами у зв'язку з усталеною в українській мові традицією. Порівняємо, для прикладу, два такі вирази: “massacre of the innocent” та “massacre of Saint Bartholomew”. У першому випадку слово massacre перекладається як “вбивство/ побиття немовлят”. У другому ж воно взагалі не перекладається, оскільки дана історична подія відома в українській мові як “Варфоломійська ніч”.

Окремо слід розглянути також ідіоми, які входять до складу так званих “хибних друзів перекладача”. Це англійські вирази, що за лексичним складом дуже нагадують певні висловлювання української мови, але за значенням вони є абсолютно різними. Розглянемо, наприклад, ідіому “tongue in cheek”. Слова, які входять до її конструкції, подібні до тих, що утворюють українську ідіому “бити у дзвін”. Але при цьому значення двох ідіом не співпадають. Ідіома

“toringabell” означає “звучати схожим на щось; щось нагадувати”, в той час як українське висловлювання “бити у дзвін” означає “відчувати небезпеку, що наближається, і готуватися до цієї небезпеки”. Близькими за лексичним складом є також ідіоми “toloseone'shead” та “втратити голову”, але вони є різними за емоційним забарвленням та способом їх вживання у мовленні. Українська ідіома “втратити голову” використовується зазвичай у значенні “почати робити дурниці через щось, що здається людині дуже важливим, при цьому забути про все інше”, і вживається найчастіше у контексті: “втратити голову від кохання”, “втратити голову від слави” і т.п. Англomовна ідіома “toloseone'shead” означає “панікувати”, тому не може бути перекладена на українську мову виразом “втратити голову”, незважаючи на подібність їх внутрішніх структур. Ідіоми такого типу представляють серйозну загрозу перекладацької помилки, проте їх найчастіше можна розпізнати у контексті.

Висновки. Таким чином, виходячи з основних типів ідіом та їх особливостей, можна виокремити основні способи перекладу ідіоматичних одиниць. Перший спосіб – передати ідіому ідіомою. Це є можливим здебільшого тоді, коли англійська та українська мови запозичили ідіоматичний зворот з інших мов (найчастіше класичних), тобто коли в обох мовах існують абсолютно ідентичні за змістом та складом ідіоматичні вирази. Переклад ідіоматичним аналогом передбачає використання в українській мові ідіоматичних одиниць, які мають те саме значення, але побудовані на іншому образі. Під час такого перекладу слід враховувати, що український образ повинен бути нейтральним щодо національного забарвлення.

Переклад калькою – це спроба скопіювати англійський образ і створити свою ідіоматичну конструкцію. При такому способі треба пам'ятати, що образ повинен бути зрозумілим. Метафоричне значення повинно виходити з прямого значення: якщо в перекладі є реалія, то вона повинна бути зрозумілою українському читачеві. Для більшої стилістично-емоційної близькості перекладу до оригінала перекладові слід надати форму ідіоми.

Вдаючись до описового перекладу перекладач відмовляється від перекладу ідіомою, а зосереджується на відтворенні семантики ідіоматичної конструкції за допомогою розшифровки змісту даної ідіоми. Це, з одного боку, може бути єдиною умовою адекватного перенесення змісту певного виразу для читача, але з іншого боку, може призвести до втрат з точки зору стилістики та експресивного забарвлення тексту, тому що ідіоми найчастіше вживаються саме для підкреслення певного емоційного аспекту. Вибір того чи іншого способу перекладу визначається рівнем метафоричності певної ідіоми, а також особливостями її семантики, лексичного складу та емоційного забарвлення.

Бібліографічні посилання

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка/ Ирина Владимировна Арнольд // – М. Просвещение. – 1990. – 300 с.
2. Казакова Т. А. Практические основы перевода. / Казакова Т. А. // – СПб., Союз, – 2005. – 317 с.
3. Левицкая Т. Р. Теория и практика перевода с английского языка на русский/ Левицкая Т. Р.,

Фитерман А. М. // – М.: Высшая школа, – 1983. – 136с.

4. Львовская З. Д. Теоретические проблемы перевода. / Львовская З. Д. // – М.: Высшая школа, – 1985. – 231с.

5. Мирам Г. Профессиональный перевод./ Мирам Г., Гон А. // — К.: Эльга, – 2003. — 135с.

6.Швейцер А.Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты). / Швейцер А. Д. // – М.: Наука.–1988. 215с.

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ПРОХАННЯ ЗГІДНО ПРИНЦИПАМ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ЛІНГВІСТИЦІ

У статті увага спрямована на дослідження мовленнєвого акту прохання, де мовленнєвий акт прохання розкривається як комунікативна стратегія, яка виражається за допомогою мовних засобів з урахуванням соціального статусу та гендерних характеристик і спрямована на модифікацію іллокутивної сили та змісту висловлювання на матеріалі англomовного діалогічного дискурсу.

Ключові слова: мовленнєвий акт, мовленнєва взаємодія, діалогічний дискурс, іллокутивна сила, гендерна характеристика, інтенція мовця.

В статье внимание направлено на исследование речевого акта просьбы, где речевой акт просьбы раскрывается как коммуникативная стратегия, которая выражается при помощи речевых средств с учетом социального статуса и гендерных характеристик и направлена на модификацию иллокутивной силы и содержания высказывания на материале англоязычного диалогического дискурса.

Ключевые слова: речевой акт, речевое взаимодействие, диалогический дискурс, иллокутивная сила, гендерная характеристика, интенция говорящего.

The article deals with the investigation into the speech act of request, revealed as communicative strategy expressed by speech means taking into account social status and gender characteristics and aimed at illocutionary act and utterance substance modification.

Key words: speech act, reciprocal speech action, dialogic discourse, illocutionary act, gender characteristics, speaker's intention.

Аналіз особливостей мовленнєвого акту (МА) прохання та підходів до аналізу мовленнєвих явищ згідно принципам функціонального аналізу в лінгвістиці розкривається як комунікативна стратегія, яка виражається за допомогою мовних засобів з урахуванням соціального статусу та гендерних характеристик і спрямована на модифікацію іллокутивної сили та змісту висловлювання.

Дослідження особливостей уживання МА прохання здійснюється на матеріалі англomовного діалогічного дискурсу. На сьогодні, поняття дискурс трактується по-різному. У статті дискурс було визначено як соціально детерміновану форму мовленнєвої взаємодії, що обумовило вивчення МА прохання в соціальному вимірі, а також з точки зору гендера.

Функціонування комунікативної стратегії МА прохання в діалогічному дискурсі розглядається у світлі двох основоположних принципів мовленнєвого спілкування – принципу кооперації [2, с. 217-237], та принципу ввічливості [13, с. 304], а також поєднується з мовленнєвим механізмом послаблення висловлювання – „митигацією”; мовленнєвий аналіз комунікативного явища базується на класифікації мовленнєвих актів Г.Г. Почепцова [3, с. 285].

Актуальність обраної теми обумовлюється необхідністю здійснення комплексного аналізу МА прохання в діалогічному дискурсі. Використання нового підходу до аналізу даного феномена в комунікації дозволяє різнобічно розглянути функціонування МА прохання на різних рівнях міжособистого спілкування та виявити взаємозв'язки між ними.

Мовленнєві акти забезпечуються механізмами розуміння мови та адекватного мовного реагування в умовах нерівних комунікативних відносин. В центрі уваги знаходяться функціональна структура, процес діалогу, що вивчаються у конструктивних категоріях діалогових дій, кроків, ходів тощо. Із структурної точки зору в діалозі виділяють дві мінімальні одиниці: 1) мовленнєвий або комунікативний акт, 2) діалогічну пару (*adjacency pair* – пару суміжних реплік) та 3) елементарний діалогічний блок – акт однократного обміну мовленнєвими діями, в яких компонується більш складні одиниці – подовжені інтерактивні блоки [5, с. 206].

Елементарною одиницею мовленнєвої діяльності, на думку сучасних лінгвістів, є мовленнєвий акт (МА). Таке положення потребує обґрунтування. Засновники теорії мовленнєвих актів Дж. Остін та Дж. Серль включили в модель мовленнєвого акту компоненти мовця та слухача, цілі та результати мовленнєвого акту, висловлювання, комунікативної ситуації. Даючи визначення мовленнєвому акту як конвенційній дії, Дж. Серль відмовляється від поняття локутивного акту, визначаючи це явище терміном акт референції та предикції, а замість локутивного значення використовує поняття судження, або пропозиції, або про позиційного змісту висловлювання [6, с. 151-169].

Існує багато визначень поняття мовленнєвого акту. Одним із найрозповсюдженіших є наступне: МА – це квант мовлення, що об'єднує завершений мінімальний відрізок мовлення, одиничний намір та досягнутий результат [5].

Спираючись на класифікацію типологій мовленнєвих актів Дж. Серля та Дж. Ліча, було розрізнено п'ять типів ілокутивних актів:

1) репрезентативи або асертиви; 2) директиви; 3) комісиви; 4) експресиви; 5) декларативи. [6, с. 170-195]

Істотною відміною п'ятичленної системи мовленнєвих актів Дж. Ліча є те, що він не виділяє декларативи в окремий тип, зате, що особливо важливо для нашого дослідження, розділяє директиви Серля на два принципово різних типи – директиви та рогативи. Справедливість цього положення Дж. Ліча підтверджується самою інформаційною природою цих типів мовленнєвих актів: якщо в директиві міститься інформація, яка вказує на дію та діяча, то в рогатині міститься запит про заповнення деякої інформаційної лакуни адресанта. [14, с. 206] Близький класифікаційний критерій – мовленнєвоактова інтенція – покладена в основу таксономії мовленнєвих актів Г.Г. Почепцова. Ним виділяються п'ять прагматичних типів речень: констатив, промісив і менасив, перформатив, директив, квеситив [3, с. 271-278]. В особливий клас Г.Г. Почепцов виділив перформативи – мовленнєві акти, які слугують для

виконання дії, виражені тільки позитивними дієслівними формами теперішнього часу.

Аналіз прикладів діалогічних єдностей, складовою яких є МА класу директивів, було зроблено висновок про те, що 15% усіх прикладів можна віднести до *реквестивів*, а решту, 85% прикладів до *ін'юнктивів*. Метою статті є розгляд гендерних та соціальних характеристик МА прохання в *ініціюючій та респонсивній* репліках.

Слід зазначити, що гендер не є лінгвістичною категорією, але значною мірою його соціокультурний зміст може бути розкрито за допомогою аналізу значення мовних одиниць, які його репрезентують.

В цілому можна говорити про два основні методологічні підходи до визначення гендеру, які сформувались в науковій парадигмі на протязі 20 століття: есенціалістський та конструктивістський. В межах першого підходу біологічна стать розглядається як опозиція двох протилежних фізіологічних сутностей людини, яка проявляється в соціальній, політичній, економічній, культурній і всіх інших можливих сферах людського життя. Методологічно таке розуміння гендеру спирається на ідеї соціального конструктивізму Т. Парсонса. [4, с. 832] та Гофмана [9, с. 69-77]. Згідно до ролівої теорії Т. Парсона [4, с. 832], соціальні відносини є продуктом нормативно регулюючої ролівої взаємодії між конкретними партнерами, звідси „здобуття статі є процес навчання традиційно сформованим зразкам поведінки, кожен з яких трактується як чоловіче, або як жіноче.”

Нами було розглянуто частотність та особливості вживання МА прохання за гендерними та соціальними характеристиками у *ініціюючій* репліці:

Таблиця 1

Гендерні та соціальні характеристики уживання МА прохання в репліці-стимулі (%)

Реплика-стимул	Кількість Прикладів	Гендерні та соціальні характеристики											
		чоловік-чоловік (%)			чоловік-жінка (%)			жінка- жінка (%)			жінка-чоловік (%)		
		>	=	<	>	=	<	>	=	<	>	=	<
	(%)	5	5	1	1	9	1	3	8	1	1	9	1
			0	0		1		,3		,1	5		5

Як свідчать наведені дані, абсолютна більшість МА прохань у гомогендерних ситуаціях (10%) виявлена у чоловічому мовленні, де соціальний статус чоловіка-мовця є нижчим за соціальний статус його слухача.

Наприклад:

m<m “Please don’t let my father get away with that.”

“There’s nothing to get away with.” [11,с. 87]

Щодо найнижчої частотності уживання МА прохань у гомогендерних ситуаціях, то її можна спостерігати у жіночому мовленні, де соціальний статус жінки-мовця нижчий за соціальний статус жінки-слухача і становить 1,1%.

Наприклад:

w=w *"Please, dance for us, Fatima. I should enjoy it."*

"I need no music. The music is in my head." [8,с. 182]

Проаналізований матеріал показав, що у гетерогендерних ситуаціях МА прохання вживаються найчастіше у ситуаціях „жінка-чоловік”, де соціальний статус жінки є вищим за статус чоловіка, і становить 15%. Така ж сама кількість прикладів уживання прохань (15%) була виявлена у ситуаціях, де соціальний статус жінки-мовця нижчий за статус її співрозмовника.

Наприклад:

w<m *"I beg you will forgive me for my ignorance in so naming you, my lord. You are more intelligent and better educated than most men I have met in my life."*

"Then I am truly honored." [8,с. 145]

Що стосується найнижчої частотності уживання МА прохання у гетерогендерних ситуаціях, то вона була виявлена у мовленні „чоловік-жінка” та „жінка-чоловік” при рівному соціальному статусі, і становить 9%.

Наприклад:

w=m *"He's not a musician."*

"Don't talk about me as if I'm not here." [11,с. 131]

Мовленнєва взаємодія людей передбачає їх соціально-кооперативну поведінку, яка ставить за мету не лише здійснення оптимального вкладу комунікантів у спільну тему розмови, а й координацію зусиль щодо неструктивного ведення діалогу, дотримання соціально-етичних норм співробітництва.

Проаналізований матеріал показав, що найбільш яскравою рисою жіночого комунікативного стилю в гомогендерних ситуаціях з рівним соціальним статусом мовців(8%), виступає дружній, підтримуючий характер жіночого мовлення, тоді як чоловічий комунікативний стиль розглядається як змагальний, домінуючий. [10, с. 39]

Наприклад:

w=w *"Can you help me to leave the palace?" Eleanor asked eagerly.*

"They would kill us both if you tried to leave," Morna told her gravely. [8,с. 66]

m=m *"Kill me, then. Kill me now. You intended it all the time."*

"I don't lie or cheat. You had your chance to fight me fairly." [8,с. 152]

Іншу картину ми можемо спостерігати в гетерогендерних ситуаціях, а особливо в ситуаціях, де соціальний статус чоловіків рівний з соціальним статусом жінок. В таких випадках прохання стає більш люб'язним та емоційно забарвленим.

Наприклад:

m=w *"What of your land, Eleanor? Tell me of your home - describe it to me in detail and the countryside around it. Make me see it through your eyes."*

"Willingly, my lord." [8,с. 116]

Жінкам також притаманна балакучість, а чоловікам- словесна стриманість. Проявом жіночої балакучості вважається, зокрема, схильність представниць цієї статі до частих повторів та надмірної деталізації опису [7; с. 14]. Згідно до результатів нашого аналізу, чоловіки прагнуть домінувати в розмові, частіше

перебивають жінок у гетерогендерних ситуаціях, де соціальний статус мовців різний і складають 15%.

Наприклад:

w<m “*So, you’re Matt Rollins. I’ve heard about you. Come on in, Mr. Rollins. I’ll go get Sam.*”

“*Thanks. And I’d rather you’d just call me Matt.*” [11,с. 192]

Однак у однорідних соціальних групах кількість перебивань та частота зміни комунікативних ролей суттєво не різняться (9%). Крім того, в змішаних групах жінки частіше, ніж чоловіки, виражають підтримку співбесідника за допомогою різних типів запитань та сигналів зворотнього зв’язку.

Наприклад:

w=m “*Watchout. Don’t let the cart get away from you.*”

“*No runaway carts tonight.*” [11,с. 246]

Наведені приклади повністю підтверджують існуючу думку, що чоловікам притаманний змагальний стиль мовлення, тоді коли жінкам – підтримуючий, дружній. Разом з тим, у багатьох випадках не підтверджується стереотип про більшу балакучість жінок та словесну стриманість чоловіків: відмінності в “кількості” чоловічого та жіночого говоріння значною мірою визначається такими екстралінгвальними факторами, як мета взаємодії, роль та статус комунікантів у конкретній мовленнєвій ситуації.

Характеристикою особливостей МА прохання є її вживання у реагуючій репліці. Нижче подана таблиця характеристики та кількості вживання прохань в мовленнєвих актах в репліці-реакції.

Так, відповідно до результатів нашого дослідження, частотність уживання МА прохання виявилась найвищою в жіночому мовленні, де статус співрозмовників однаковий, або нівелюється дружніми стосунками мовців і становить 16 %. Відповідно, у жіночому мовленні, у випадках, коли соціальний статус жінки-мовця є нижчим за статус жінки-слухача, частотність виявилась найнижчою і становить лише 2 %.

У мовленнєвій дійсності спостерігається єдність вербалізованих і невербалізованих компонентів, експліцитних та імпліцитних мовних одиниць. Процес спілкування, як і процес пізнання навколишнього світу, пов’язаний із сприйняттям та осмисленням висловлювань і відбувається за певною логічною схемою. Встановлення відношень між знаками є завданням як пізнання у широкому сенсі, так і розуміння смислу висловлювань під час комунікації. З лінгвістичної точки зору невираженими, прихованими компонентами є компоненти імпліцитні, на відміну від виражених, експліцитних.

Перспективою розвитку ролі має бути аналіз ситуації у формуванні смислу, оскільки існують випадки, коли одне і те ж саме висловлювання має різний зміст у різних ситуаціях спілкування. Імпліцитні компоненти складають сукупність прихованих, невиражених суджень, які пов’язані з експліцитним смислом висловлювання як умова з наслідком.

Таким чином, слід зазначити, що імпліцитний *зміст* зазнає динаміки й реалізується в процесі комунікації під впливом багатьох чинників, що сприяє формуванню смислу, який може бути висловлений завдяки врахуванню таких чинників: ситуації, в якій реалізується мовленнєвий акт, виявленню інтенцій комунікантів, контексту, а також завдяки процесу логічного виводу прихованого змісту висловлювання.

Проаналізований матеріал показав, що експліцитні прохання переважно зустрічаються в ситуаціях з неоднаковим або низьким соціальним статусом. Відповідно, імпліцитні прохання можна спостерігати у випадках, коли статус мовців рівний.

Бібліографічні помилення

1. Введение в гендерные исследования/под ред. И.В. Костиковой. – М.: Издательство МГУ им. М.В. Ломоносова, 2000. – 224 с.

2. Грайс Г.П. Логика и речевое общение // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – 1985. – С. 217-237.

3. Іванова І.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретична граматика сучасної англійської мови. – М.: Наука, 1981 – с.271-278

4. Парсонс Т. О социальных системах: Пер. с англ. – М.: Академ Проект, 2002. – 832с.

5. Прокофьев Г.Л. Ирония как прагматический компонент высказывания (на материале английского языка): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1988. – 206 с.

6. Серль Дж.Р. Классификация иллокутивных актов: Пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. XVII: Теория речевых актов. – 170-195 с.

7. Толстокурова А.В. Вариативность просодии просьбы в женской и мужской речи

(экспериментально-фонетическое исследование на материале английского языка): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1991. – 14 с.

8. A. Herries. Captive of the Harem. 2002

9. Goffman E. Gender Display // Studies in the Anthropology of Visual Communication. – 1976. - #3. p.69-77

10. Holmes J. The Role of compliments in female-male interaction // Exploring Gender. Questions and Implications for English Language Education / Ed. by J.Sunderland. – N.Y.: Prentice Hall. – 1994. – P. 39-54.

11. McDanielJan. Come home forever 1996

12. Jespersen O. Language. Its Nature, Development and Origin. – N.Y.: WW Norton and Co, Inc., 1964. – 448 p.

13. Leech G.N; Svartvic J.A. Communicative Grammar of English. – М., Prosveshcheniye, 1983. – 304 p.

14. Leech G.N. Principles of Pragmatics. – London, N.Y.: Longman, 1983. – 250p.

УДК 811.111'04

И. Д. Гречухина

Академия таможенной службы Украины

ДРЕВНЕАНГЛИЙСКАЯ ПОЭТИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА В ХРОНОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Проанализированы особенности употребления древнеанглийской поэтической лексики на разных этапах развития поэзии англосаксов. Предложена хронологическая классификация древнеанглийских поэтизмов.

Ключевые слова: древнеанглийская поэтическая лексика, узуальные и индивидуальные поэтизмы, жанры древнеанглийской поэзии.

Проаналізовано особливості вживання давньоанглійської поетичної лексики на різних етапах розвитку поезії англосаксів. Запропоновано хронологічну класифікацію давньоанглійських поетизмів.

Ключові слова: давньоанглійська поетична лексика, узуальні та індивідуальні поетизми, жанри давньоанглійської поезії.

The peculiarities of the usage of Old English poetic diction at different stages of the development of Anglo-Saxon poetry are analysed. The chronological classification of Old English poetic words is offered.

Key words: Old English poetic diction, conventional and individual poetic words, genres of Old English poetry.

В русле активно развивающейся в последние десятилетия лингвистически ориентированной поэтики древних германских языков, в том числе древнеанглийского, важное значение имеет всестороннее изучение лексики. Лексика являлась важнейшим стилеобразующим компонентом древнеанглийского поэтического языка: существовал огромный пласт слов, сфера употребления которых ограничивалась исключительно поэзией, - так называемых поетизмов, или поэтической лексики. Неудивительно, что исследователи неоднократно обращались к исследованию структурных, семантических и стилистических особенностей слов в поэзии (F. P. Magoun, E. A. Kock, G. M. Sklute, K. P. Wentersdorf), анализу знаменитой древнеанглийской поэтической синонимии (H. Th. McMillan Buckhurst, C. Brady, W. Whallon, T. J. Gardner, М. И. Стеблин-Каменский, О. А. Смирницкая), изучению кеннингов, метафорических композитов, обозначающих ключевые понятия древнеанглийской поэзии (J. W. Rankin, H. Markquardt).

Целью настоящей статьи является исследование динамики развития лексического состава древнеанглийской поэзии, анализ хронологических особенностей поэтической лексики, выявление поетизмов, которые использовались на всем протяжении развития древнеанглийской поэзии, и слов, употреблявшихся лишь на определенном этапе.

Исследование проведено на материале древнеанглийских поетизмов, отобранных путем сплошной выборки из словаря Дж. Р. Кларка Холла [2] – 4433 слова. Частотность и распределение этих слов в поэзии устанавливается с помощью словаря Х. Грайна [4], который является словарем-конкордансом к большинству (56) памятников древнеанглийской поэзии. Мы подразделяем поетизмы на узуальные, или канонические и индивидуальные. Узуальные поетизмы – это слова, употребляемые более чем в одном памятнике, индивидуальные – только в одном. В целом в корпусе древнеанглийской поэтической лексики преобладают индивидуальные поетизмы (3254 слова), в памятниках в большинстве случаев обратное: канонический элемент доминирует над индивидуальным.

Древнеанглийская (англосаксонская) поэзия уходит корнями в дописьменную общегерманскую традицию. Героические песни германцев упоминает уже Тацит. Сохранившаяся до наших дней древнеанглийская героическая поэзия представляет

собой фрагмент традиционной поэзии, некогда общей для всего германского мира. Англосаксонская поэзия знакома современным исследователям лучше, чем поэзия почти всех других германских племён. Это объясняется тем, что вследствие относительной терпимости в Англии христианской церкви к народной культуре в эпоху распространения христианства монастыри стали центрами, где сосредоточилась запись памятников англосаксонской поэзии. Источниками сюжетов германских сказаний являлись история, частная жизнь и имевшийся ранее повествовательный материал. Позднее источники поэтического творчества пополнились также христианскими книгами и произведениями античных авторов.

Первые известные памятники древнеанглийской поэзии обычно датируются VII веком, последние – XI веком (хотя все они сохранились в 8 рукописях X-XI вв., созданных в Уэссексе). Расцвета поэтическое искусство англосаксов достигло в VII-VIII вв. в Нортумбрии. Начало упадка поэзии связывают с утратой нортумбрийского могущества в эпоху викингов, а также с распространением латинской литературы со времени христианизации страны (597 г.).

Датировать большинство памятников древнеанглийской поэзии можно лишь весьма приблизительно. Проблема точной датировки поэм в настоящее время отводится как неразрешимая [1, с. 178]. Тем не менее, взяв за основу периодизацию Ch. Kennedy [3, p. 17] и данные ряда других авторов, а также учитывая невозможность распределения ряда памятников на временной оси, можно предложить следующую периодизацию древнеанглийской поэзии, включив в нее лишь поэмы с наименее спорной датировкой:

1) ранний период (до 750 г.): героико-эпические поэмы – «Беовульф», «Битва при Финнсбурге», «Видсид», «Вальдере»; религиозно-эпические поэмы – «Книга бытия», «Исход», «Даниил», «Христос и Сатана»; последние четыре поэмы, разрабатывающие ветхозаветную тематику, образуют так называемый канон Кэдмона, под которым ранее понимались поэмы конкретного автора, носящего это имя, а сейчас они трактуются как произведения более архаичного, теснее связанного с героической поэзией жанра;

2) средний период (750-850 гг.): религиозно-эпические поэмы – «Судьбы апостолов», «Елена», «Юлиана», «Христос», «Андрей», «Гудлак», «Видение Креста», «Феникс»; эти поэмы разрабатывающие темы Нового Завета, образуют канон Кюневульфа; первые четыре поэмы содержат подпись Кюневульфа, авторство остальных не может быть достоверно установлено, однако сейчас все они рассматриваются как произведения ученого жанра, теснее, чем поэмы Кэдмона, связанные с классической и христианской культурой;

3) поздний (850 г. – конец древнеанглийского периода): «Юдифь», (религиозный эпос), «Парижская Псалтырь», «Метры Боэция» (метрическое изложение «Утешения философией» Боэция), исторические поэмы об Альфреде, Эдгаре, Эдмунде и Эдуарде.

Переходя к освещению хронологических характеристик поэтической лексики, отметим, что в силу указанных выше причин невозможно дать полную хронологическую стратификацию поэтизмов. Однако, основываясь на хронологической классификации поэм, представляется возможным выделить следующие разряды древнеанглийских поэтизмов с точки зрения их хронологической характеристики (отметим, что в классификацию включены только узуальные поэтизмы, поскольку именно они наглядно свидетельствуют о преемственности поэтической традиции):

1) ранние поэтизмы (до 750г.) – 65 слов: *missere* «полгода» («Беовульф», «Исход» «Книга бытия»), *hrēð* «победа, слава» («Беовульф», «Исход»), *swyltdæg* «день смерти» («Беовульф», «Книга бытия»), *onōrettan* «совершать с усилием» («Исход» «Видсид»), *lēod* «вождь» («Беовульф», «Исход», «Битва при Финнсбурге», «Книга бытия»), *drencflōd* «поток, потоп» («Исход», «Книга бытия») и др.;

2) поэтизмы, употреблявшиеся в ранний и средний периоды (до 850 г.) – их около 210, в том числе 68 параллелей между канонами Кэдмона и Кюневульфа, 99 – между "Беовульфом" и поэмами канона Кюневульфа, остальные встречались в "Беовульфе" и канонах Кэдмона и Кюневульфа. Некоторые из поэтизмов рассматриваемой группы употреблялись чаще в ранний период: *ðēownŷd* «рабство» («Книга бытия», «Елена»), *scēon* «случаться, быстро двигаться» («Исход», «Книга бытия», «Андрей»), *hranrād* «путь китов, т.е. море» («Беовульф», «Книга бытия», «Андрей»), *liffreā* «повелитель жизни, Бог» («Беовульф», «Даниил», «Исход», «Книга бытия», «Христос»). Другие получили более широкое распространение позднее: *hearmloca* «тюрьма, ад» («Книга бытия», «Андрей», «Елена»), *ēastweg* «дорога на восток или с востока» («Даниил», «Елена», «Феникс»), *wræstæcg(-a)* «изгнанник, несчастный человек» («Беовульф» «Христос», «Елена» «Гудлак», «Юлиана»), *wilgief* «щедрый даритель, вождь» («Беовульф», «Андрей», «Христос», «Елена», «Феникс»);

3) поэтизмы, встречавшиеся только в средний период (750-850 гг.) – их 111; все они относятся к канону Кюневульфа: *unbræce* «неразрушимый» («Судьбы Апостолов», «Христос», «Елена»), *godorcynig* «небесный король, Бог» («Христос», «Елена», «Юлиана»), *holmðracu* «неспокойное море» («Андрей», «Христос», «Елена», «Феникс»), *hrēowsearig* «печальный» («Христос», «Гудлак», «Юлиана», «Видение Креста») и др.;

4) поэтизмы, встречавшиеся в памятниках среднего и позднего периода (750 г. – конец древнеанглийского периода). Этих слов насчитывается свыше 50, причем более 40 из них встречались в памятниках христианского характера поэмах канона Кюневульфа, «Юдифи», «Парижской Псалтыри» и «Метрах Боэция»: *sigewang* «поле победы» («Андрей», «Гудлак», «Феникс», «Юдифь»), *heofonhām* «небесный дом» («Христос», «Парижская Псалтырь»), *sundbūende* «житель мира, человек» («Христос», «Метры Боэция») и др.; остальные – в религиозных и исторических поэмах: *wælwulf* «воин-каннибал»

(«Андрей», «Битва при Мэлдоне»), *gūðplega* «битва» («Андрей», «Судьбы апостолов», «Христос», «Битва при Мэлдоне») и др.;

5) поэтизмы, употреблявшиеся в памятниках позднего периода (после 850 г.). Выявлено 5 таких слов: *campstede* «поле битвы» («Битва при Брунанбурге», «Метры Боэция»), *hyrnednebba* «остроклювый» («Битва при Брунанбурге», «Юдифь»), *sūðheald* «направленный к югу» («Метры Боэция», «Парижская Псалтырь»), *woruldbūend* «человек» («Юдифь», «Метры Боэция»), *swære* «тягостно, жестоко» («Парижская Псалтырь», «Метры Боэция»). Незначительная численность слов этой группы служит показателем снижения словотворческой потенции древнеанглийской поэзии в последний период ее развития;

6) поэтизмы, которые употреблялись на протяжении всего древнеанглийского периода; это самая многочисленная группа (свыше 250 слов). Среди них много таких поэтизмов, которые зафиксированы в памятниках всех трех периодов развития древнеанглийской поэзии: *cumbol* «стяг» («Даниил», «Беовульф», «Андрей», «Исход», «Юдифь»), *ferhðloca* «грудь, тело» («Исход», «Андрей», «Скиталец», «Юлиана», «Гимны», «Метры Боэция»), *wīðwegas* «отдаленные края» («Беовульф», «Христос»), *gūðrinc* «воин» («Беовульф», «Андрей», «Битва при Мэлдоне») и др. Немало и таких слов, которые зафиксированы только на раннем и позднем этапе (это, конечно, не исключает, что они, возможно, употреблялись и во время среднего периода развития древнеанглийской поэзии). 7 слов были общими для поэм канона Кэдмона и «Юдифи», 11 поэтизмов представляли собой параллели между памятниками героического эпоса и историческими поэмами. Большая часть слов употреблялась в разных жанрах, причем многие были широко употребительны в поэзии: *magorinc* «юноша, человек, воин» («Беовульф», «Книга бытия», «Загадки», «Метры Боэция»); *blandenfeax* «седовласый» («Беовульф», «Книга бытия», «Битва при Брунабурге»), *hearra* «повелитель, господин» («Книга бытия», «Даниил», «Битва при Мэлдоне», «Юдифь», «Эдгар») и др. Многочисленность этой группы поэтизмов свидетельствует о преемственности языка древнеанглийской поэзии на уровне лексики. Слова, сфера употребления которых ограничивалась поэтическим творчеством, передавались от одного поколения поэтов к другому на протяжении веков.

Подводя итоги рассмотрению древнеанглийской поэтической лексики в хронологическом аспекте, можно выделить в ее составе слова, которые образовывали как бы сквозной стержень, употребляясь на всем протяжении развития поэзии англосаксов. Это была константа поэтического словаря. Второй пласт поэтической лексики составляли слова, которые существовали лишь на определенном этапе развития поэзии. Эти слова были переменной составляющей словаря поэзии. Они могли закрепиться в словарном составе, будучи подхваченными поэтами следующих поколений. Состав поэтической лексики древнеанглийской поэзии в целом и каждого ее периода представлял собой сочетание поэтизмов, употреблявшихся на протяжении всего развития поэзии, и поэтизмов, употребление которых было ограничено

хронологическими рамками. Это обеспечивало как преемственность поэтического словаря, так и его развитие, обогащение.

В дальнейшем, по завершении древнеанглийского периода, как показывает выборочный анализ, судьба древнеанглийских поэтизмов различна. Большинство из них было утрачено, часть употреблялась в среднеанглийской аллитерационной поэзии (*bealusīð, eorðhūs, goldfæt, mandrēam, folccyning, blanca, brim, sārigmōd, secg, hearra, ecg, freca* и др.), некоторые сохранились, и в современном английском языке (*dreary* «мрачный, печальный», *bale* «зло, вред»). Перспективным представляется прослеживание судьбы всех древнеанглийских поэтизмов, что позволит углубить наши знания о поэтической лексике как компоненте поэтического стиля в диахронии.

Библиографические ссылки

1. Смирницкая О. А. Поэтическое искусство англосаксов / О. А. Смирницкая // Древнеанглийская поэзия. – М.: Наука, 1982. – С. 171 – 232.
2. Clark Hall J. R. A Concise Anglo-Saxon Dictionary / J. R. Clark Hall. – Cambridge: the University Press, 1931 – 437 p.
3. Kennedy Ch. W. The Earliest English Poetry: (a critical survey of the poetry written before the conquest, with illustrations) / CH. W. Kennedy. – L.: Oxford University Press, 1943. – 375 p.
4. Sprachschatz der angelsächsischen Dichter von C. W. M. Grein / C. W. M. Grein. – Heidelberg: Winter, 1912. – 897 S.

СПІЛЬНІ ТА ВІДМІТНІ РИСИ БАНКІВСЬКИХ НОМІНАЦІЙ У СТРУКТУРІ НОМІНАТИВНОГО ЛАНЦЮЖКА У РІЗНИХ ДИСКУРСАХ

У статті досліджуються спільні та відмітні риси банківських номінацій у структурі номінативного ланцюжка у спеціальному (банківському), публіцистичному та художньому дискурсах.

Ключові слова: дискурс, первинна номінація, вторинна номінація, банківський термін, номінативний ланцюжок.

В статье исследованы общие и отличительные черты банковских номинаций в структуре номинативной цепочки в банковском, публицистическом и художественном дискурсе.

Ключевые слова: дискурс, первичная и вторичная номинация, банковский термин, номинативная цепочка.

The article deals with the common and distinctive features of banking nominations in the structure on nominative chain in the banking, publicist and fiction discourses.

Key words: discourse, primary and secondary nomination, banking term, nominative chain.

Номінативні одиниці як компоненти дискурсу диференціюються залежно від конкретного позначення денотата та сигніфіката: однооб'єктні номінації формують ланцюжок кореферентності [Г.В. Колшанский], ономасіологічну парадигму назв [З.Г. Коцюба]; різнооб'єктні – позначають різні референти [2, 3].

Первинна і вторинна номінації з функціонально-генетичного погляду утворюють номінативний ланцюжок, словесний ряд, де вони поєднані як: а) первісна (непохідна) і б) вторинна (похідна) номінації. Номінативний ланцюжок це свого роду варійований або неварійований повтор слова чи словосполучення. Окрім того, що номінативні одиниці у структурі номінативного ланцюжка забезпечують цілісність дискурсу, вони створюють ефект сповільнення, спеціального підкреслення основного мотиву тексту [6].

Мета статті полягає у встановленні спільних та відмітних рис банківських номінацій у структурі номінативного ланцюжка у спеціальному (банківському), художньому та публіцистичному дискурсах.

Актуальність даного дослідження зумовлено необхідністю системного аналізу номінативних ланцюжків у різних дискурсах.

Матеріалом дослідження слугував спеціальний (банківський) дискурс представлений текстами-звітами з “Journal of Banking and Finance”, “Bank of England”; публіцистичний дискурс представлений тематично маркованими текстами із “Investor’s Business Daily”, “Financial Times” і художній дискурс представлений тематично маркованими текстами романів: Т.Драйзер “The

Financier”, А.Хейлі “The Moneychangers”. Проаналізований обсяг вибірок становить 1 054 650 слововживань кожного дискурсу.

Спеціальний чи банківський дискурс ми асоціюємо із науковим дискурсом. Під спеціальним чи банківським дискурсом ми розуміємо цільове висловлювання, насичене специфічною термінологією, інтеграція якого потребує відповідні знання банківської сфери.

Основні мовні риси спрямовані на інформування, пізнання, вплив і характеризуються:

- великою кількістю банківської термінології (overdraft, deposit, clearing bank, debit, etc);
- наявністю схем, таблиць, графіків, діаграм та інших знаків і значків, які вживаються в банківській справі;
- використанням суто наукової фразеології, стійких термінологічних словосполучень;
- наявністю чіткої композиційної структури тексту (послідовний поділ на розділи, частини, пункти, підпункти, параграфи, абзаци із застосуванням цифрової або літерної нумерації);
- монологічним характером викладання.

Публіцистичний дискурс, у нашому розумінні, – письмовий суспільний документ, сфокусований на реальному світі, його актуальності, референції, відповідальності та надійності. Це особливий тип соціального дискурсу, що орієнтується на передавання реальної інформації від адресанта до адресата (читача). Він відрізняється від інших типів дискурсу інтерпретацією категорії правдивості, фактуальності, об’єктивності [7]. Публіцистичний дискурс виходить за рамки тексту, його мета – бути надійним та об’єктивним лінгвальним віддзеркаленням екстралінгвальних подій.

Мовні риси цього дискурсу:

- документалізм, що виявляється в об’єктивності та перевіреній фактологічності викладу;
- стриманість, офіційність, що підкреслюють значущість фактів, інформації;
- узагальненість, абстрагування та ясність викладу матеріалу.

Художній дискурс як різновид мовлення, що виражає мистецьку форму суспільної свідомості, обслуговує художньо-творчу діяльність мовців і має мистецьку сферу поширення. Основна ознака художнього дискурсу – використання мовних засобів у образно – естетичній функції. Основні ознаки художнього дискурсу такі:

- образність (образ-персонаж, образ-колектив, образ-символ, словесний образ, зоровий образ);
- зображуваність;
- конкретно-чуттєве живописання дійсності;
- відсутність певної регламентації використання мовних засобів.

Банківські номінації, які функціонують у спеціальному дискурсі відрізняються від банківських номінацій які використовуються у публіцистичному та художньому дискурсах.

У досліджуваних дискурсах ми виділили такі типи номінації:

1. номінація-власна назва, зазвичай назва банківських установ *European Central Bank, ANB*,
2. ідентифікуюча номінація (*employee – accountant – banker – teller*),
3. займенникова номінація: особові займенники (*I; you; he; she; it; we; they*); вказівні (*that; this; such*); неозначені (*someone; somebody*); заперечні (*nobody; no one*).

У нашому дослідженні ми порівняли банківський, публіцистичний та художній дискурси для вирізнення спільних та відмітних рис банківських номінацій у структурі номінативного ланцюжка.

Найчастіше вживаною моделлю номінативного ланцюжка у банківському дискурсі є **Adj + Adj + N**, периферійною моделю - **NAttr + Adj + N**.

Moreover, the Melnik-Plaut sample consists of **fair small loan** commitment (mean size of \$7.66 million), so that one is left without an understanding of the nature of the **loan small transactions** that account for a large fraction of the total dollar volume of commitments, де номінативний ланцюжок **fair small loan – loan commitment transactions** показано через наступну модель **Adj + Adj + N → NAttr + Adj + N**. [9]

- In 2006, **Fidelity's sufficient funds** pulled in more new investor money than **they** lost, but the inflow came at less than half of the level of just a few years before, де номінативний ланцюжок commercial **Fidelity's sufficient funds – they** виражений моделлю **NAttr + Adj + N Pron**. [9]

Найчастіше вживаною моделлю номінативного ланцюжка у публіцистичному дискурсі є **Adj + N + N** та **Adj + Adj + N**, периферійною моделлю - **Adj + N**.

- Their current lenders would have to voluntarily reduce the **principal balances of loans**, taking a loss, and borrowers would have to meet strict requirements showing the ability to pay the **new loan**, де номінативний ланцюжок **principal balances of loans – new loan** виражений моделлю **Adj + N + of + N Adj + N**. [9]

- **Washington Mutual** is the latest **financial institution** to go hat in hand to outside investors. Since the sharp downturn in the credit and housing markets last summer, Wall Street giants like Citigroup, Merrill Lynch and UBS have raised tens of billions of dollars, де номінативний ланцюжок **Washington Mutual – latest financial institution** виражений моделлю **Adj + N Adj + Adj + N**. [9]

- At its investor day in June 2007, he outlined how the investment bank's platform was built around three key strengths: derivatives – which in 2007 accounted for 52% of CIB revenues; structured or **specialised finance** – it includes asset, energy, commodity,

*project and export financing; and emerging markets, which account for 30% of CIB revenues (a fact which belies the bank's reputation as a 'French' bank, says Mr d'Estais), де номінативний ланцюжок **specialised finance – it** виражений моделлю **Adj + N Pron**. [9]*

З дослідженого матеріалу художнього дискурсу можемо зробити висновок, що найчастіше вживаною моделлю номінативного ланцюжка є **Adj + N**, периферійні моделі - **NAttr + N**, **Num + Num + N** та **Pron + N**.

- *The attempt to inundate the bank would not be limited to merely opening **new accounts**. Those who had already opened **accounts** were now forming lines at tellers' counters, paying in or withdrawing **tiny amounts** at a glacial pace, де номінативний ланцюжок **new accounts – accounts – tiny amounts** виражений моделлю **Adj + N N Adj + N**. [9]*

- *→ If ~~we~~'d promoted European **currency accounts** ten or even five years ago, some of our customers would have gained from **dollar** devaluations instead of lost."Only a sophisticated few had the sense to open **Swiss bank accounts** before **the dollar** devaluations cone." "I've often thought about that," Edwina said, де номінативний ланцюжок **currency accounts – Swiss bank accounts** виражений моделлю **NAttr + N N NAttr + N + N**. [9]*

- *→ But ~~I~~ believe you should approve **the loan**."It was all there in the file. A forty-three-year-old pharmaceutical salesman named Gosburne, locally employed, was applying for a **loan of twenty-five thousand dollars**, де номінативний ланцюжок **the loan – It – loan of twenty-five thousand dollars** виражений моделлю **N Pron N + Num + Num + N**. [9]*

Узагальнюючи наші спостереження ~~можна~~ зробити висновок, що відмітність структури номінативного ланцюжка залежить від регістру та авторської інтенції.

Спільним у досліджуваному матеріалі є те, що виявлено однакову периферію для трьох досліджуваних дискурсів і вона має такий вигляд: **Adj + N**. З дослідження ми можемо зробити висновок, що вони співпадають тому, що банківські номінації постійно вербалізуються через прикметник та іменник, не зважаючи на дискурс в якому вони функціонують.

Бібліографічні посилання:

1. Дуда О.І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи): Автореф. дис... канд. філолог. наук.-К., 2001. – 19с.
2. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке / Г.В. Колшанский. – М.: Наука, 1990. – 103 с.
3. Коцюба З. Г. Семантична структура номінативних речень англійської та української мов / З. Г. Коцюба // Мовознавство. – 2000. – № 2-3. – С. 56-62.
4. Кубрякова Е. С. Теория номинации и словообразования // Языковая номинация : Виды наименований. – М.: Наука, 1977. – С. 153-247.
5. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М.: Наука, 1989. – 153 с.
6. Микитюк І. М. До питання типології вторинних номінацій у структурі художнього тексту // Наук. вісн. Чернівець. ун-ту. Герман. філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці, 2002. – Вип.136. – С. 89-94.
7. Маслова-Лашанская С.С. О процессе наименования // Скандинавский сборник XVIII. – Таллин, 1973. – С.130-134.
8. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды //

УДК 811.111'373.612.2

M. V. Kononenko

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

METAPHOR AS A MEANS OF INFORMATION COMPRESSION IN THE TITLES OF FILMS, WORKS OF FICTION AND NEWSPAPER ARTICLES

У статті розглядаються особливості та типові види метафори як засобу стиснення ширшого тексту у заголовках художніх творів, фільмів та газетних статей.

Ключові слова: метафора, заголовок, стислий текст, компресія, стилістичний засіб, усталений вираз, авторська метафора, інтертекстуальність, образ.

В статье рассматриваются особенности и типичные виды метафоры как способа сжатия более обширного текста в названиях художественных произведений, фильмов и газетных статей.

Ключевые слова: метафора, заглавие, сжатый текст, компрессия, стилистический прием, устоявшееся выражение, авторская метафора, интертекстуальность, образ.

The article deals with the peculiarities and typical patterns of the metaphor as a means of broader text compression in the titles of works of fiction, films and newspaper articles, headlines.

Key words: metaphor, title, compressed text, compression, stylistic device, trite expression, author's metaphor, intertextuality, image.

There is little doubt as to the role of the title in the process of perception of the text regardless of the type of writing it belongs to. The title represents both the gist of the message and the author's attitude towards it in a book, a film and a newspaper article. Taking into consideration its prominent role in the act of author-recipient communication, it may be assumed that the process of compression of the vast piece of writing into its concise heading is a complex and varying phenomenon requiring an intent scientific study. Although a number of researchers have already touched upon this topic, it has not been fully explored. The works dealing with it may be broken into two groups – those providing a study of title as a part of the literary whole (among them E. A. Lazaryeva, A. V. Lamzina, N. A. Kozhyna) and those analysing text compression and its peculiar characteristics (B. P. Dundik, M. B. Bergelson, O. I. Panchenko). However, the peculiarities of a title as a compressed text and the use of a metaphor to provide this compression have not given due attention. In this article an effort is made to analyse the patterns of information reduction with the help of metaphor. In order to accomplish this task a study of 300 titles of works of fiction, films and newspaper articles has been done.

The form of a metaphorical heading depends on its functional load which differs considerably in the titles of literary works, newspaper articles and films. The

researchers point out that a metaphor in the title performs different interconnected functions: nominative, image-creating, advertising, informative, etc [2, p. 70-71]. The choice of the metaphor lies on the predominant function performed by the title. For instance, the leading role of advertising function, aimed at making the reader or viewer feel interested, may be felt in headings like *“You Only Live Twice”*, *“A Streetcar Named Desire”*. Alongside with other functions, the title performs a text compressing role that, unlike others, has not been studied properly.

It is worth mentioning that the amount of reduced information differs greatly depending on whether the metaphor in the title is trite or author's. The scientists mention that the choice of the former or the latter type of metaphor for the most part is determined by the functional style which the artwork belongs to (Galperin).

Trite metaphors or cliché expressions are fairly common in newspaper headings where they can easily bring the idea to the reader without complicating the title with additional connotations or vague images. Such metaphors appear in 26% of article headings with the examples of *“Film star sentenced for drunk driving”*, *“New York seeks limits on skyscraper building”*, *“Homicide in London subway is the last straw”*, *“Ray of hope for homeless in Beijing”*, *“University campus needs hard cash, the Government offers soft options”*.

The extent of information reduction in trite metaphors in comparison with its non-idiomatic meaning may be shown in such expressions (with proportion of words used in both cases):

“ray of hope” – “a slight indication of something anticipated” (1:2)

“film star” - “a popular film actor or actress” (1:3)

“skyscraper” - “a very tall multistorey building” (1:5)

“hard cash” - “money in the form of coins or notes rather than checks or credit” (1:6)

The examples given above prove the fact that trite metaphors, especially the nominative ones, are essential for text compression in the newspaper title. Moreover, they still create a brighter image than that conveyed by means of simple description, even though their original vividness has been lost. The fact that a trite metaphor does not possess such expressive power as the author's one is only beneficial for the newspaper article – the less ambiguous the title is, the more information the reader gets, which is a crucial benefit for any article.

The titles of works of fiction and films, on the other hand, do not seem to be abundant in trite metaphors. It can be explained by the creative nature of the artistic style, quite opposite to a matter-of-fact journalistic writings. The rare occasions of using trite metaphors in the titles of films serve to produce the effect of misguided expectation. Titles like *“Cool as Ice”*, *“The Elephant Man”*, *“Dressed to Kill”* provoke associations with usual meanings of trite metaphors – “very cold”, “very big”, “stunning” accordingly. However, having watched the film, it becomes clear that the expression was used in either its direct meaning (as in the case of *“Dressed to Kill”* which is a criminal thriller) or with casuistry (for example, the main character of a movie *“Cool as Ice”* is a trendy young man called Ice). Still, such usage of trite

metaphors is not very widespread and only 12 out of 200 titles of films and literary works can exemplify it.

Artistic style, which is predominant in most films and works of fiction, certainly influences the process of naming a piece of art. It restricts usage of cliché expressions but sets no limits to creating fresh or **author's metaphors**. They serve as a means of reflecting a unique imagery represented in the piece of art and, therefore, tend to be extraordinary and ambiguous. Titles of films and books contain fresh metaphors in 37% and may be illustrated by such headings: "*Catcher in the Rye*", "*Vanity Fair*", "*Dancer in the Dark*", "*Requiem for a Dream*".

The role of such titles in text compression can not be underestimated – in most cases they can be explained only by the text itself. Unlike trite newspaper metaphors which could sometimes be substituted by their longer equivalents with no considerable loss in meaning, such titles as "*One Flew over the Cuckoo's Nest*", "*Gone with the Wind*", "*To Kill a Mockingbird*" are impossible to paraphrase – one needs to read the whole artwork in order to understand the title.

This fact may be predetermined by the nature of newspaper and literary title. Newspaper heading mainly expresses the factual gist of the article, whether the film or book name deals with the conceptual side of a piece of art. This concept penetrates the whole body of the work of fiction or film - the text adds new layers of comprehension of the title metaphor while the heading gives the key to deciphering the idea of the text. Thus, the extent of information compressed by the author's metaphor is the whole text in which it expands.

It should be noted that the most widespread structural type of fresh metaphors – a nominative phrase – is the same as that of the trite expressions. The reason for this is effective information concentration performed by the nouns. They carry an idea about objects, notions, actions, etc., and are the most important for message comprehension. Nouns constitute 46% of metaphorical titles and usually have the structure:

N+N "*The Elephant Man*", "*Midnight Cowboy*", "*Time Traders*", "*Voodoo Planet*";

N prep N "*Intruder in the Dust*", "*The Grapes of Wrath*", "*The Gift of the Magi*".

What seems to be peculiar about metaphors in the titles of works of fiction and films in comparison with newspaper headings is the abundance of adjectives and comparative scarcity of verbs. As the journalistic piece of writing strives to report the actions or changes, the verbs are absolutely indispensable here: "*The man who stole the Olympics' innocence*", "*Embracing a Life of Solitude*".

Titles of films and books, on the other hand, are less concerned with the outer action. Expressiveness and variations of shades of meaning are more important for these types of artwork, that is why the stylistic potential of adjectives is frequently used to create a bright image or attract the recipient's attention. It is the role of adjective which makes the headings "*Steel Magnolias*", "*Darkness Visible*", "*The Unbearable Lightness of Being*" create a delicate sensual image and also capture the reader's or writer's attention.

Taking into consideration stylistic features of the metaphor it is worth mentioning that there has been traced a number of so-called “secondary author’s metaphors” which were not actually created by the author of the piece of writing but taken from some other source. However, they can not be considered trite metaphors since these expressions were given creative reconsideration and used in the new meaning. This is the case of intertextual connections between different layers of culture which can be shown in the examples of “*No sound or fury to this blankety blank debate*”, “*To eat or not to eat*”, “*Farewell to the rights*”. In all these cases metaphors are used in newspaper headings not only to describe the information given in the article, but also to refer the reader to another famous work of literature where this phrase was used in a different context. When these two contexts overlap we get a fresh impression and a bright image. Thus, such intertextual metaphor efficiently compresses two texts - the initial and the final one.

It should be pointed out that intertextual ties have specific features in the newspaper heading and the works of fiction or films. The common trait of them all is that the metaphor is rarely kept in the same form as in the original. More often it is slightly transformed so that it is possible to understand what source it was taken from but still in adaptation to a new context. It is usually the syntactic form that is preserved while changing some lexical constituents as in “*To eat or not to eat*” and “*Farewell to the rights*”. As a result, it is obvious that the expressions were taken from Shakespeare’s and Hemingway’s masterpieces but still a new meaning is clearly understandable.

What makes the newspaper intertextual metaphor different from the book or film one is that it uses only those expressions which will be definitely recognizable – the reader does not have to be an expert in literature to trace the allusion to Shakespeare’s work in the example given above.

Fiction titles, on the other hand, tend to use intertextuality in order to add new layers of meaning to the text name, therefore making it sophisticated and complex. As such works of literature are often aimed at an experienced reader, the allusion in the title is sometimes difficult to trace. For instance, not everyone knows that the metaphor “*The Painted Veil*” in W. S. Maugham’s novel is taken from a “Sonnet” by P. B. Shelley where there was a line “Lift not the painted veil which those who live call Life”.

Film titles stand in between the deliberate simplicity of newspaper allusions and excessively intricate fiction metaphors. They prefer the expressions that are easily recognizable but obtaining new deeper meanings in the film. In the title “*All the President’s Men*” a line from a well-known child verse is, on the one hand, put in a modern context, and on the other, the variation King - President is used to give an idea of unlimited power of the American President.

As we have seen, the metaphor is widely used in all types of written communication and it possesses a number of features that make it an efficient means of text compression. It can state the idea in a concise but very expressive form and also give a broad field for intertextual ties.

However, the problem of its functioning in the title in connection with the whole body of the text is far from final resolution. It is necessary to trace the syntactical structure and stylistic potential of the metaphor in the title which should definitely be done in future. This problem is crucial for understanding the idea of the work of art as well as clarifying the process of text compression and thus requires further scientific study.

References

1. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – М.: Изд-во лит-ры на ин. языках, 1958. – С. 129.
2. Лазарева Э. А. Заголовок в газете / Э. А. Лазарева. – Свердловск: изд-во Свердловского гос. ун-та, 1989. – 95 с.

3. Baym N. The Norton Antology of American Literature / Nina Baym. – New York: W. W. Norton & Company, Inc., 2002. – 3000 p. 4. The New York Times: www.nytimes.com

УДК 811.111'373

E. A. Konopelkina

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

COLONIAL BORROWINGS IN THE MODERN BRITISH ENGLISH LANGUAGE

The article deals with the problem of penetration of borrowings from the different variants of English such as Australian English, American English, Indian English into the Standard British English language.

Key words: the variants of the modern English language, borrowings, Australian English, American English, Indian English.

У статті розглядається питання появи в сучасній англійській мові багатьох запозичень з різних варіантів англійської мови, таких як Австралійська англійська, Американська англійська, Індійська англійська.

Ключові слова: сучасні варіанти англійської мови, запозичення, Австралійська англійська, Американська англійська, Індійська англійська.

Данная статья посвящена вопросу проникновения в английский язык заимствований из различных вариантов современного английского языка, таких как Австралийский английский, Американский английский, Индийский английский и многих других вариантов английского языка.

Ключевые слова: современные варианты английского языка, заимствования, Австралийский английский, Американский английский, Индийский английский.

As soon as English speakers left Britain, they started to meet various kinds of entities and actions that were not familiar to them, and to borrow or coin words for these things. These words became part of the colonial Englishes, but they also became, at the same time, part of English. So while we may want to say that *kangaroo* is a word of Australian English, or *raccoon* is a word of North American English, they are also the English words for these animals, and can be used in Ireland and South Africa just as well as in Australia and Canada.

Many words of this type were returned to Britain, and became part of standard British English, not only from the inner circle countries, but also from countries where English was the medium of administration or where English was a foreign language. It is quite clear that as trade and exploration reported back new discoveries, new words to describe these discoveries would become part of general English. The English language seems to have a tradition of welcoming such words from all quarters. Some words may be derived from one or more of several languages, such as *baksheesh* which may be either Turkish or Urdu; some mentions may be mentions of cognates rather than mentions of origins; some mentions may even be denials of connection, such as the mention of 'Welsh' at *bachelor* which specifically denies any connection with Welsh *bach*; some languages are also mentioned in abbreviated forms, and these have not been included in the count; and some mentions may be cited words rather than indicators of origin.

The influence of the erstwhile British Empire and world trade on Britain has been not only in vocabulary, but also in customs: 'British cuisine' today is as likely to be curry as roast beef. The visitors to Britain can see and find striking, a half-timbered house with a sign outside reading 'Ye Olde Tudor Tandoori House': the house may have been Tudor, but the Tudors never ate Tandoori meals.

While all this has introduced a number of words with irregular spelling patterns into English, and has changed the density of Germanic words in English, there is a sense in which these changes are not particularly surprising, and have not changed the fundamental structure of the language at all. More interesting are those cases where the language systems in the colonies have had an effect on the language system in Britain, or where the words and phrases which have been borrowed back into British English are not obviously foreign in their nature.

Have you been to the movies recently, or eaten a cookie, or had run-in with a bouncer at a night-club? If so, and you are American, this is scarcely surprising: *movie*, *cookie*, *bouncer* are all words of American origin. But if you are British then you have been the victim of colonial revenge in that you have adopted colonial vocabulary.

Subsequent attitudes have swung between extreme anti-Americanism and extreme pro-Americanism (the former often on the expressed grounds of 'ruining the language', the latter often on the grounds that American expressions are 'colourful'). Both sides of the argument have been marred by failure to recognise a genuine Americanism. Many Americanisms have slipped in unnoticed; many other expressions have been mistakenly taken to be Americanisms.

No other variety has had as much influence of the language of 'home' as US English both because of the number of speakers and because of its use in the media. Few native English speakers around the world will go a day without hearing or reading some American English these days. However, there is some slight evidence of Australianisms also being used in Britain, such as *plonk* for cheap wine and *yachtie* for yachtsman/ yachtswoman.

The strongest grammatical influence by any colonial variety of English on the home variety comes from North American English, for the reasons outlined above.

Even with British and American varieties of English, it is hard to be absolutely sure that changes that make the two more similar actually arise from direct influence of the one on the other. An alternative hypothesis is that English is gradually changing, but that it is changing more rapidly in some varieties than in others. According to this hypothesis we find British English adopting patterns which have been standard for some time in North America, this might be because the British varieties are just making the same changes rather more slowly, and not because British varieties are copying North American ones at all.

In English, the verb in the present tense (and in the past tense with the verb *to be*), agrees in number with the subject of the sentence. Thus we find the typical situation in (1) and (2), where (1) has a singular subject and a singular -s on the verb, and (2) has a plural subject and no marking on the verb. (3) and (4) illustrate the past tense of *be*.

(1) The mouse eats the cheese.

(2) The mice eat the cheese.

(3) The mouse was small.

(4) The mice were small.

Nouns such as *class*, *committee*, *government* or *team* cause a problem when they act as subjects, though. Such nouns are termed 'collective nouns'. Are they singular and so required to take singular marking on the verb (after all, *classes*, *committees*, etc. would be their obvious plural forms and demand plural concord), or are they plural because a class is made up of a number of individuals who together form the class, and so on? The result of the uncertainty is that, for several centuries, there has been variation in English between constructions like those in (5) and (6):

(5) The committee has decided to approve the project.

(6) The committee have decided to approve the project.

In the course of the twentieth century, at least in certain types of writing, there has been an increase in the use of singular concord (as in (5)) in such cases in British English, though the trend has not been the same with every collective noun. This is widely assumed to arise through the influence of American English, where the singular is the norm in formal, edited writing. This is one of those cases that is hard to prove, since variation between the two forms has persisted at all times in British English and we could just be seeing a process of gradual drift.

The next example may be slightly clearer. It is the use of *not* and an unmarked verb after certain verbs such as *suggest*. In current English, (7) is generally accepted, while (8) is an alternative possibility.

(7) It was suggested that he not write the letter.

(8) It was suggested that he should not write the letter.

According to Visser the construction in (7) probably originated in North America, and at the time of the settlement of North America the usual type was still to have the verb and the *not* the other way round.

Although it is not clear precisely when the construction in (7) was first used (it may have been in the twentieth century), it has passed from being a purely American form to being also a British one. While the history of this particular construction is

rather obscure, it does seem to be one minor case where the syntax of a colonial variety has triumphed over the home construction.

Many people seem to believe that people will pick up American or Australian accents through watching American or Australian TV shows. They therefore expect people who grow up in Britain or New Zealand or South Africa to display features of these accents. But there is very little hard evidence that people are affected in this way. Certainly, individual words and phrases are picked up from such programmes: *sufferiri succotash* from Sylvester, *cowabunga!* from the Teenage Mutant Ninja Turtles, *Oh my God! they've killed Kenny!* from Southpark. These individual words may be pronounced mimicking the accent in which they have been heard, in the same way that British listeners mimic other British accents. But this does not mean that people adopt such accents wholesale any more than it means that people speak (or spoke) like Teenage Mutant Ninja Turtles, all the time.

Accordingly, it is a rare case if it can be shown that a feature of pronunciation has actually been adopted in British English from colonial varieties. This is all the more difficult since most features of pronunciation which are found in colonial varieties and become typical of those varieties started off as features of some form of British English.

This is even true of such well-worn examples as *lieutenant* and *schedule*. Here the standard US pronunciations are /luitenant/ and /skedjuil/ respectively, and the conservative British pronunciations are /leftenant / and /jedjuil/, respectively. The situation in most places outside the USA (and this specifically includes Canada) is some kind of mixture of the two, with the standard US pronunciations likely to take over completely in the future. In the eighteenth century the pronunciation for *lieutenant* was /levtenant/, although /l(j)uitenant/ was recognised as 'more regular'. Until late in the eighteenth century, the normal pronunciation for *schedule* was /sedjuil/, and both /skedjuil/ and /jedjuil/ seem to be late eighteenth- and early nineteenth-century innovations (see *The Oxford English Dictionary*). The pronunciation with /j/ is said to be a French pronunciation (although the corresponding French word has [s] and not [ʃ]), while the /sk/ pronunciation is used on the grounds that the word is of Greek origin. The point with these examples is that even pronunciation differences, which, in the middle of the twentieth century, would have looked like, clear discrepancies between British and American norms turn out to have a more complicated history than this view allows for. Because examples like *lieutenant* and *schedule* are the norm, the following case is one of some interest, but at the same times a controversial one.

In some varieties of English, there is a distinctive intonation pattern known in technical circles as the 'High Rise Terminal' or HRT. The HRT consists of a rising intonation pattern on something that functions as a statement. People who are not used to varieties with HRT think that speakers who use them are asking questions all the time or are very insecure about what they are saying. Speakers who use them are quite aware that they are not asking questions and feel totally secure; they may, however, be checking that the interlocutor is following the exposition, especially at a particularly important point in a narrative. Students who use HRTs will go to see

their lecturers and say 'Hi! I'm Kim Brown? I'm in your English course?' (the question marks indicate the rising intonation, and the effect such discourse has on people who are used to different varieties).

Precisely how HRTs have developed in English is obscure. It is not clear where they first arose, nor whether their development in so many different varieties is independent or not, nor why they have not so far been adopted in South African English. What does seem to be true is that the HRT developed in the colonies, and appeared in Britain after it was well established elsewhere. As such, it is a candidate for the first major and demonstrable phonetic effect to go from the colonies to Britain rather than vice versa.

Бібліографічні посилання

1. **Городецька О.В.** Національно-марковані концепти в британській мовній картині світу XX століття: дис. канд.філол. наук:10.02.04/КНУ ім. Т.Шевченка. – К.,2000.
2. **Зацний Ю.А.** Розвиток словникового складу англійської мови в 80-ті – 90-ті роки XX століття: дис. д-ра. філол. наук: 10.02.04/ Запорізький держ. ун-т. _ Запоріжжя, 2000.
3. **Ніколенко А.Г.** Лексикологія англійської мови – теорія і практика. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – 528с.
4. **Паращук В.Ю.** Теоретична фонетика англійської мови. – Вінниця, Нова Книга, 2009. – 232с.
5. **Freeborn D.** Varieties of English. An Introduction to the Study of Language. Second Edition. The Macmillan Press Ltd, 1993 p.140
6. **Laurie B.** An Introduction to International Varieties of English. Edinburg University Press. 2002, 144p.
7. **McArthur T.** Oxford Guide to World English. Oxford: Oxford University Press, 2002.
8. **Peters P.** Varietal Effects: the Influence of American English on Australian and British English. In Bruce Moore *Who's Centric now?* Melbourne: Oxford University Press. 2001. 315p.
9. **Peters P.** The Cambridge Guide to English Usage. Cambridge University Press, 2004.

УДК 811.111'44

В. В. Михайленко

Буковинська державна фінансова академія

КОНЦЕПТОСФЕРА“CLERGY”: КАТЕГОРИЗАЦІЯ, ВЕРБАЛІЗАЦІЯ

Стаття присвячена реконструкції концептосфери “Clergy” (священство Російського православ'я) в англomовних перекладах. Проведено категоризацію та семантизацію даної концептосфери. Виділено три складові концептосфери та доповнено четвертою складовою – “церковнослужителі”. Окреслено динамічну семантику окремих лексем концептосфери.

Ключові слова: концепт, концептосфера, лексико-семантичне поле, лексема, категорія, семантизація, динамічна семантика.

Статья посвящена реконструкции концептосферы “Clergy”(священство Русского православия) в англоязычных переводах. Проведены категоризация и семантизация данной концептосферы, где выделены три составляющие концептосферы, и дополнены четвертой составляющей –“ церковнослужители”. Рассмотрена динамика становления значения отдельных лексем концептосферы.

Ключевые слова: концепт, концептосфера, лексико-семантическое поле, лексема, категория, семантизация, динамическая семантика.

The article is focused on reconstructing the conceptual system of “Clergy” (Russian Orthodox) in English translations. The categorization and semantization of the conceptual system have been attempted. There are three constituents revealed and the forth one “church servant” is added. The semantic dynamics of some lexemes is outlined.

Key words: concept, conceptual system, lexical semantic domain, lexeme, category, semantization, dynamic semantics.

Традиційно у структурі мови виділяють окремі рівні, який і стає об'єктом дослідження – фонемний → морфемний → лексемний → синтаксемний → семний → текстемний → дискурсемний. Отже дослідник іде від частини до цілого. Проте мовець спочатку формує ідею, а потім її вербалізує за допомогою одиниць різних рівнів, які складають єдине ціле. Когнітивістика, на нашу думку, передбачає холистичний підхід до мови, у центрі якого знаходиться мовець із своїм завданням – описати фрагмент картини світу або виразити своє відношення до нього, що можна порівняти з інтепретативним підходом до мови: дискурсемний → текстемний → семний → синтаксемний → лексемний → морфемний → фонемний. Сама мова перестає бути єдиним об'єктом наукового пізнання і потребує залучення суміжних наук – культурології, міфології, релігії, антропології, соціології, філософії [1, с.143]. Представники когнітивної лінгвістики вважають, що мовою керують загально когнітивні принципи, а не комунікативна мета. Таким чином, виокремлюють концептуальні структури та процеси, які передбачають вербалізацією – лексичну та граматичну [4, с.5]. Відповідно, мова відображає процеси, які відбуваються у свідомості мовця – концептосфера (“Clergy”) → концепт (clergyman) → категорія (bishop, priest, deacon) → мовна структура (лексеми). Тут відбувається конструювання (“Clergy”) цілого за допомогою простих одиниць – лексем, що позначають чини Російського священства.

За словами М.М.Болдирьова, перспективними є багаторівневі концепції значення, які з'явилися завдяки послідовному розмежуванню концептуального та мовного рівнів репрезентації знання. “Це означає, що когнітивний і семантичний аналізи потребують різного рівня абстракції” [2, с.27]

Лексичні засоби вербалізації концепту “Clergy” (a churchman, a man of the cloth, a spiritual leader of the Christian Church, clergyman(ordinand, ordinary, preacher, preacherman, sermoniser) у лінгвістиці розглядаються нами у межах концептуальної картини світу, що входить до загальної мовної картини світу та виступають інструментом побудови концептосфери “Clergy”.

Для цього необхідно провести дефініційний аналіз лексики “Clergy”, визначити лексико-семантичні групи “Clergy” та побудувати лексико-семантичне поле “Clergy”.

Будь-яка концептосфера виступає не простим набором концептів, а певною ієрархією, системою взаємозв'язків між концептами [3, с.61], наприклад, “Clergy” об'єднує концепти bishop, priest, deacon. Ініціальною вершиною

виступає концепт “Clergy”, представлений лексемою “Clergy”, яка включає (1.group in gs of people or objects, 2.the body of ordained religious practitioners, 3.members of clergy, 4.a member of the clergy, pastorate (pastors collectively). До другорядних належать первинні, вторинні та третинні вершини, що перебувають у взаємозв’язку між собою та ініціальною вершиною:

до первинної вершини належить субконцепт: bishop (patriarch, exarch, metropolitan, archbishop, bishop, bishopvicar, suffraganbishop),

до вторинної вершини належить – protopresbyter “головний священик у великих соборах”, archpriest, hieropriest “протоієрей” priest “ієрей”, dean “настоятель собору”, priest, vicar “вікарій”

до третинної вершини належить – deacon “диякон”, “archdeacon” “протодиякон”, subdeacon “a person ordained to the lowest to the major orders у Римо-католицькій церкві”

Так, лексико-семантичне поле “Clergy” (secular священство біле, хоча лексеми первинної вершини означають священників, які прийняли схиму)включає:

1.patriarch; 2.exarch; 3.metropolitan; 4.archbishop; 5.bishop; 6.suffragan bishop; 7.protopresbyter; 8.priest; 9.vicar; 10.deacon; 11.archdeacon, protodeacon; 12.subdeacon.

Вербалізація концепту “**Clergy**” відбувається за допомогою лексичних засобів – лексико-семантичного поля “**Clergy**”, яке включає такі лексеми: patriarch, exarch, metropolitan, archbishop, vicar bishop, suffraganbishop, archpriest, priest (chaplain, divine; ecclesiastic,curate; minister; ministerofreligion; parson; pastor), protodeacon, archdeacon, subdeacon. Лексико-семантичне поле “**Clergy**” складається із ядра та ближньої і дальньої периферій, представлених первинними вершинами відповідної концептосфери.

Результати структурного аналізу вирізняють диференційні риси складових поля, які можуть бути представлені лексико-семантичними групами:

Bishop –patriarch, exarch, metropolitan, archbishop, vicar bishop, suffragan bishop.

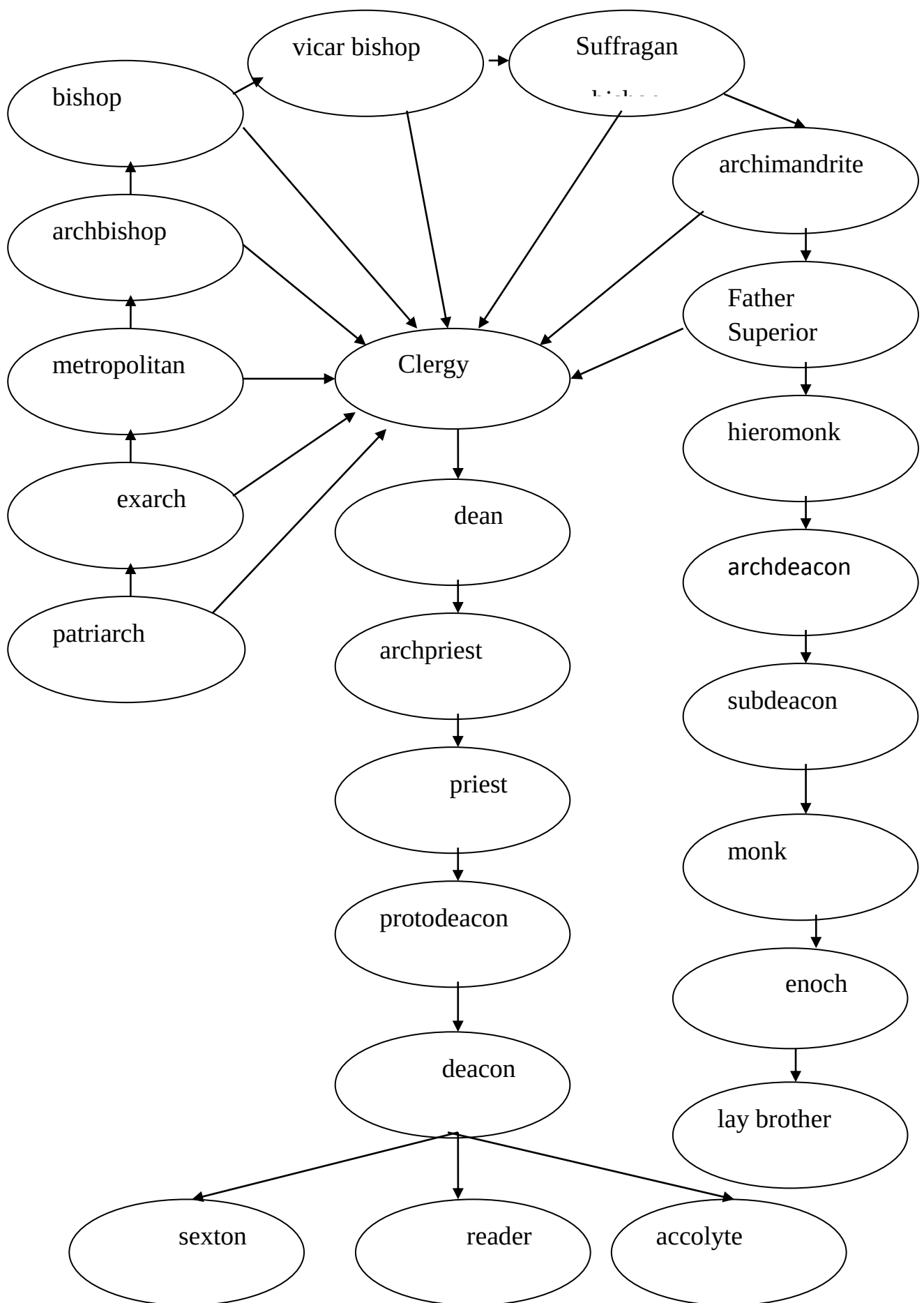
Priest – archpriest, priest (chaplain, divine; ecclesiastic,curate; minister; minister of religion; parson; pastor).

Deacon – protodeacon,archdeacon, subdeacon.

Наведена мікроконцептосфера “**Clergy**” “священство біле” входить до більш узагальненої макроконцептосфери “**Clergy**” “священство і церковнослужителі Російської православної церкви (біле, чорне та церковнослужителі)”, яка відображає фрагмент Російського православ’я та релігійних відношень у церкві та у суспільстві. Таким чином, дослідження мови є аналіз мовлення, коли всі підсистеми перебувають у русі та взаємодії. Якщо наше завдання реконструювати концептосферу “**Clergy**”, то підсвідомо звертаємось до фреймів і моделей, які існують у когнітивній та культурній дійсності. Мовець породжує семантичні структури “он - лайн” на момент розгортання дискурсу.

У значенні лексем patriarch, exarch, metropolitan, archbishop, vicar bishop, suffragan bishop відбулися різні зміни на глибинному рівні поверхневої структури, що зумовлено втратою морфеми “схи-” при збереженні її значення у семантиці номінації чину, пор.: схи-єпископ → єпископ. Той же процес очевидний на прикладі лексеми хор-єпископ, де морфема хор мала значення “правлячий у сільській місцевості” → благочинний “suffragan bishop”.

Семантичний граф № 1. Концептосфера “**Clergy**”



Наведена схема вирізняє ієрархію ступенів:

А. біле священство (одружене або у целибаті) – (1) Єпископат (архірейство); (2) пресвітерство (ієрейство); (3) дияконат; (4) причетники, які не входять до концептосфери Clergy;

В. чорне священство

Мова – один із характерних проявів когнітивної діяльності людини, тому що неможливо опанувати принципи категоризації людиною без урахування особливостей категоризації у специфічній галузі природної мови. Без ввідного курсу до Богослов'я, де богословські номінативні одиниці утворюють дискурс, неможливо інтерпретувати значення складових, а також перекласти на українську мову. Справа в тому, що завданням когнітивної лінгвістики – дослідити зв'язок мовної структури з навколишнім світом. По-перше, необхідно вирізнити когнітивні принципи та механізми, не характерні для мови, серед яких – принципи категоризації мовця, по-друге, прагматичні принципи та принципи взаємодії і, по-третє, загально функціональні принципи. Це стало можливо тоді, коли мову почали розглядати як частину когнітивних можливостей людини.

Бібліографічні посилання

1. Берестнев Г. И. К проблеме языка ментальных пространств: Образ света с когнитивной точки зрения. /Г.И. Берестнев // Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство: Сб.в честь Е.С.Кубряовой.- М.: Языки славянских культур, 2009. – С.143-160. – (Studiophilologica)
2. Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова/ Н.Н.Болдырев //Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж: ВГУ, 2001. – 25-36.

3. Mykhaylenko V. On Conceptualizing./ V.Mykhaylenko//Ukrainian Society for the Study of English. Symposium IY.Abstracts. – Kyiv: KNLU, 2007. – Pp.61-63.
4. Croft W., Cruse D.Alan Cruse. Cognitive Linguistics./ W.Croft. – Cambridge: CUP, 2004. -372 p.

УДК 811.111'01'366.52

Л. Т. Мойсей

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РОДОВИЙ ПРОСТІР ПОЕМИ «БЕОВУЛЬФ»

У статті аналізується родове оформлення іменників давньоанглійської мови на матеріалі епічної поеми “Беовульф”. З'ясовано, що родова диференціація іменників згідно словників не є фіксованою. Встановлені зсуви на рівні флексій та афіксів, що несли родове оформлення іменників.

Ключові слова: категорія роду, давньоанглійська мова, флексія, суфікс, складений іменник, чоловічий рід, жіночий рід, середній рід.

В статье анализируется родовое оформление имен существительных древнеанглийского языка на материале эпической поэмы “Беовульф”. Выяснено, что родовое различие имен существительных соответственно словарям не является фиксированным. Установлены несоответствия на уровне флексий и аффиксов, которые несли родовое различие имен существительных.

Ключевые слова: категория рода, древнеанглийский язык, флексия, суффикс, составное имя существительное, мужской род, женский род, средний род.

The article deals with the gender formation of old English nouns on the basis of the epic poem “Beowulf”. It has been proved that gender distinction according to the dictionaries is not fixed. The shifts on the level of flexions and affixes, which showed gender of the nouns, have been determined.

Key words: category of gender, old English, flexion, affix, compound noun, masculine, feminine, neuter.

Категорія роду як лінгвістична категорія давньоанглійської мови залишається недостатньо вивченою як у вітчизняному так і зарубіжному мовознавстві. В. С. Сидорова, О. І. Смирницький, М. Я. Блох, К. М. Попкова, А. Курзан, Д. А. Барбер та ін. зазначають, що категорія роду давньоанглійської мови була нестабільною і відносять її не до суто граматичних, а лексико-граматичних категорій. Це спричинено тим, що форма іменника у називному відмінку не слугувала показником певного роду [5, с. 55]. Флексії непрямих відмінків часто співпадали всередині однієї парадигми та на міжпарадигматичних рівнях. О. І. Смирницький називає це міжпарадигматичне явище омонімією [7, с. 210]. Проте, класифікація іменників за родами існувала. В давньоанглійській морфології кожен іменник проявляв відповідний рід, який переважно був виражений сполучуваністю слів у реченні. Категорія роду була притаманна прикметникам, займенникам та частково числівникам, які флективно вказували на рід іменника у реченні [4]. Встановлено, що домінантним рівнем вираження роду у давньоанглійський період був морфологічний, а лексичний та синтаксичний – периферійними. Ряд зсувів, зафіксованих на кожному з рівнів, дав поштовх до подальшого дослідження.

Мета цього дослідження – уточнити на прикладах фактичного матеріалу, принцип розподілу іменників за родами у давньоанглійській мові та виокремити нестабільність системи визначення роду. Для цього потрібно вибрати іменники із тексту та описати шлях родової класифікації: по-перше, за словниками, де можуть бути варіації, а по-друге, верифікувати отримані класифікації у тексті.

Матеріалом для дослідження обрано епічну поему «Беовульф» як найбільш репрезентативну писемну пам'ятку давньоанглійського періоду.

Епічна поема - це великий за обсягом твір, який складається з багатьох подій та зазвичай відображає історичні факти [10, с.463]. Саме у вчинках героїв, подіях, які вербалізуються у творі, передається свідомість людей того часу, їхнє світосприйняття та мовна картина світу, що прямо пропорційно відноситься до досліджуваної нами теми. На нашу думку, віднесення номінації до певного роду зародилось спершу у свідомості людини, а не в установлених правилах.

Поема «Беовульф» складається із 3182 рядків, з яких було виокремлено 1501 іменник. Серед них, згідно з словниками [9; 11; 12], 723 іменники чоловічого роду, 366 – середнього та 329 – жіночого роду, що становить 1418

іменників. Решту іменників – це 14 іменників, які вживалися тільки у множині, 12 іменників - рід яких або різниться за словниками, або ж невизначений взагалі, та 57 іменників, які належали більше ніж до одного роду.

Із проаналізованих іменників домінує кількість іменників чоловічого роду, що становить 48,2%, іменники жіночого роду становлять 21,9% та 24,4% - іменники середнього роду. Це є підтвердженням того, що давньоанглійська мова була мовою андроцентричного спрямування.

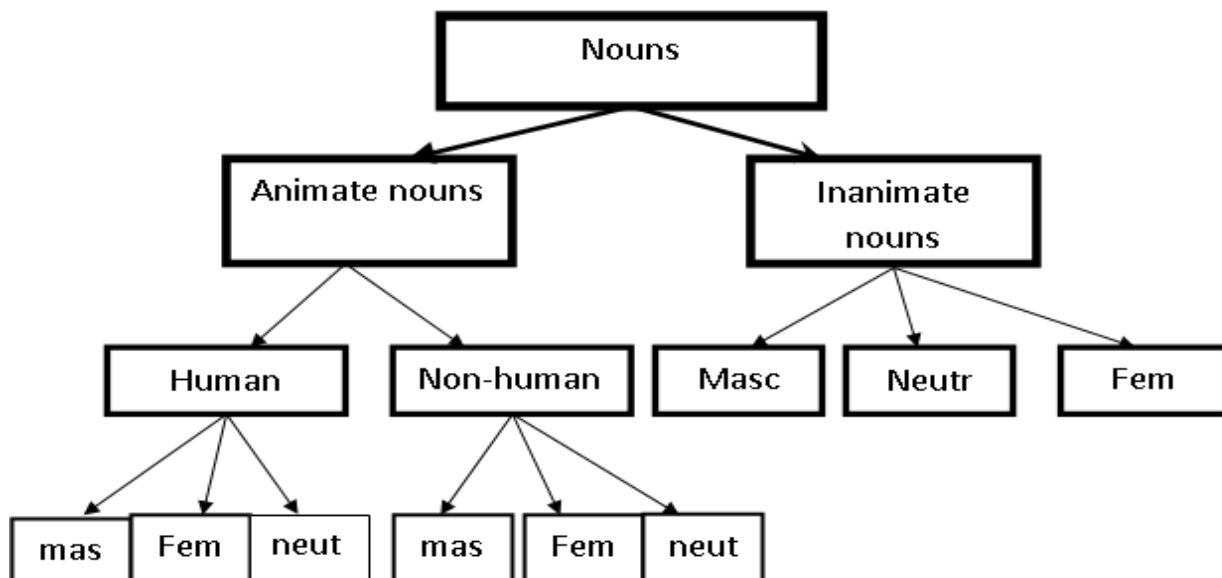


Рис. 1. Родовий простір іменників поеми «Беовульф»

Кількісні показники див. у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісні характеристики іменників у родовому просторі поеми «Беовульф».

gender nouns	m	f	n	всього
animate nouns (humans)	197	15	5	217
animate nouns (non-humans)	31	3	7	41
inanimate	495	311	354	1160
Всього	723	329	366	1418

Іменники, які позначають людей та відносяться до чоловічого роду або жіночого роду, на нашу думку, не мають чіткого лексичного розмежування. Виділимо їх у дві групи:

1. іменники, рід яких семантично виражений

2. іменники, що можуть позначати осіб обох статей, проте відносяться до певного одного роду.

Серед іменників чоловічого роду до першої групи належать 86 із 197 іменників чоловічого роду, наприклад: *æðeling* (the son of a king, god and Christ), *æscwiga* (a spear warrior), *afumsweor* (father –in-law, brother-in-law), *baldor* (prince), *beadorinc* (a soldier) та ін.

До другої групи ми віднесли 80 іменників, наприклад: *anhoga* (a lone dweller), *ceasterbuend* (city dweller), *eaxlgestealla* (nearest friend), *feond* (fiend, enemy) та ін. Що стосується іменників жіночого роду, то до першої групи відносимо 10 іменників із 15 – *bryd* (bride), *cwen* (a queen, a woman), *dohtor* (a daughter), *fæmne* (a woman, a virgin).

До другої групи відносимо 5 іменників *ild*, *yld* (old people), *wælfæhð* (deadly feud), *þeod* (people).

Отже, значна кількість іменників чоловічого роду у другій групі говорить про андроцентризм того часу, який відображався у мові, але це не заперечує того факту, що і серед іменників жіночого роду нерідко зустрічалися іменники для позначення осіб обох статей.

Серед іменників на позначення людей 5 належать до середнього роду: *umbor* (a child), *folc* (the folk), *sigefolc* (victorious folk), *wif* (a woman), *heafod* (head, chief). *Umbor*, *heafod* несуть подвійний характер, що, на нашу думку, є зародженням спільного або загального роду, визначити який можливо тільки на синтаксичному рівні. Іменник *folc* є також збірним поняттям, який позначає особи чоловічої та жіночої статей. Іменник *wif* за своєю семантикою вказує на жіночий рід, проте відноситься до середнього. Такий розподіл свідчить про зсуви на лексичному рівні вираження роду.

Серед іменників середнього роду іменників, які позначають людей, всього 1,36% , що свідчить про те, що превалував поділ за біологічним фактором він-вона. Проте факт, що іменників-неістот, які відносяться до чоловічого та жіночого роду 806, що становить 69% усієї кількості іменників-неістот, не дозволяє вважати лексичний рівень домінантним. Не дозволяє це зробити і той факт, що 57 іменників із 1501 можуть відноситись до двох/трьох родів. Так, 25 іменників можуть бути чоловічого та середнього родів: *deofol* (devil), *eðel* (one's own home, property, country), *feorh* (life) та ін., 14 – чоловічого та жіночого: *weard* (a guard), *byrele* (a cup bearer), *heorr* (a hinge) та ін., 12 – жіночого та середнього: *candel* (a candle), *corþer* (band, troop) та ін., 6 можуть належати до всіх трьох родів: *westen* (wilderness, desert), *lyft* (air) та ін. Визначення роду стає можливим тільки на рівні тексту, де прикметник чи числівник можуть виражати рід на морфо-синтаксичному рівні або за допомогою займенника на синтаксичному рівні, при цьому іменник не перестане відноситись тільки до одного роду.

Серед загальної кількості іменників нами виділено 207 складених іменників, кінцеві основи яких вжито два і більше разів. Давньоанглійська лексика характерна насиченістю в ній кеннінгів [3, с. 134], які створювалися поетом. Кеннінг складався із двох частин (сполучення двох іменників) і був

метафоричним позначенням замінного поняття. Так, ім'я головного героя, чийм іменем названа поема «Беовульф», складається з двох давньоанглійських іменників *beo* (a bee), *wulf* (a wolf). Окрім кеннінгів, які несли метафоричний характер, слова склалися шляхом складання двох окремих іменників: *ægweard* (sea-guard), *flodyþ* (a flood wave), прислівника та іменника: *forþweg* (an onward course, journey), *eftsiþ* (a journey back), прикметника та іменника: *feorweg* (a far, long way), *freoburh* (a free city). Отже, останнім компонентом складового слова є іменник. Тут ми також зафіксували ряд зсувів. Іменники, утворені шляхом сполучення слів, де останнім компонентом є повторюваний у декількох сполученнях іменник, в результаті належать до різних родів, наприклад, д. а. *sceaft* (shaft) згідно обраними нами словниками для аналізу, належить до чоловічого роду, іменники *heresceaft* (a war shaft, spear), *wælsceaft* (a deadly shaft) також відносяться до чоловічого роду. Проте *meotudsceaft* (decree of fate), *frumsceaft* (the first creation), *geosceaft* (fate) – іменники жіночого роду. Давньоанглійський іменник *fæt* (a vessel) середнього роду, *sincfæt* (a costly vessel), *banfæt* (the bone vessel), *drink-fæt* (a drinking vessel), *maþpumfæt* (a treasure vessel) – середнього, тоді як *siðfæt*, *wundorfæt* (a wondrous vessel) – чоловічого роду. У структурі поеми зареєстровано 30 іменників-основ, які при словоскладанні для утворення нового іменника не зберігають роду, див. рис. 2.

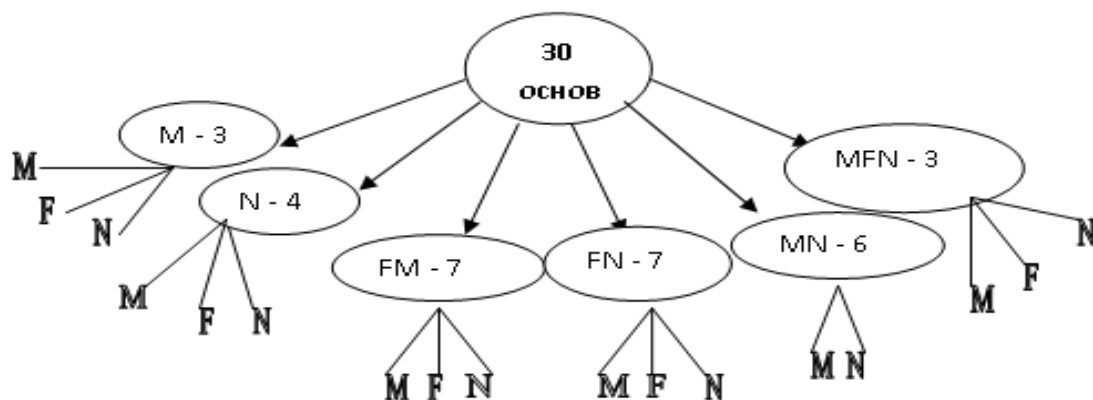


Рис. 2 Поділ іменників, які складають кінцеву основу складеного іменника за родами

Як показує рисунок 2, іменники вторинної номінації складеного іменника поділяються за шістьма групами, в залежності від їхнього роду, згідно з словниками. При складанні з іншим іменником, прикметником чи прислівником п'ять груп основ можуть утворювати складені іменники, які можуть відноситись до одного з трьох родів. Тільки одна група іменників основ, які є кінцевими та можуть бути чоловічого чи середнього родів, яка налічує 6, при утворенні складеного іменника зберігає ці два роди. При аналізі першої основи складеного іменника не було виявлено того, щоб вона впливала на рід утвореного іменника. Отже, ці приклади з поеми доводять, що форма іменника не завжди виражає рід.

Традиційно у давньоанглійській мові виділяють ряд суфіксів та флексій, за допомогою яких іменник можна віднести до певного роду [2, с. 95; 5 с. 96; 1, с.

100]. Суфікси, які вказують на чоловічий рід: -end,-ond, -ere,- ing,- ling. У поемі «Беовульф» вирізнені іменники із відповідними суфіксами: sawelbarend (a being with a soul), ceasterbuend (city dweller), demend (a judge), feond (a fiend), leassceawere (a deceitful spy), æðeling (a prince), cyning (a king) і т.д. Проте суфікс -end також зареєстрований у структурі іменників жіночого та середнього родів, наприклад: landbuend – у значенні settlement - жіночого роду, а у значенні – a farmer – це іменник чоловічого роду, ærend (an errand) – середнього роду. Суфікс на позначення чоловічого роду -ing притаманний іменникам жіночого та середнього родів, наприклад: holing (digging), femeting (a meeting) – ж. р., geswing (labour), geþing (a council) – с. р. Суфікс -ere у іменників жіночого та середнього родів не зареєстрований у поемі. Приклади іменників із суфіксами, що маркують іменники жіночого роду -estre, -en, -nis, -nes, -ðu свідчать про те, що іменники з цими суфіксами притаманні тільки жіночому роду: edwenden (a reverse), lufen (hope), wacen (wakefulness), forðgewiteness (a going forth), gehðu (care), swaðu (a footstep), freondlaðu (a friendly invitation). Отже, суфікси маркують рід іменника, хоча нами зафіксовані зсуви. Зсуви зареєстровані і на рівні флексій. Флексія –u, яка вважається флексією іменника жіночого роду, насправді є флексією всіх трьох родів: wudu (wood), sunu (a son) та ін. – ч.р., cearu (care), bisgu (occupation) та ін. – ж.р., fyrdsearu (war equipment), morþbealu (deadly harm) та ін. – с.р. Флексію –e спостерігаємо у іменників трьох родів також, наприклад: stede (shade), mece (a sword), sele (a hall) та ін. –ч.р., bune (a sort of cup), byme (a trumpet) – ж. р., stile (steel), dyrne (a secret) – с. р. Отже, флексії та суфікси не є універсальними родовими маркерами. Це вказує на недосконалість засобів вираження роду на морфологічному рівні.

Окрему групу складають дванадцять іменників, оскільки у декількох з них словники не наводять показчик роду - gemynd (the faculty of memory), hilifian(of tower-like position), sceal (troop), hleorberan (face), genip (darkness); у інших рід не співпадає за словниками. Так, іменник wæstm (growth) за словником L. Bosworth належить до трьох родів, словник J. Clark та Old English Glossary представляють іменник wæstm іменником чоловічого та середнього родів, wolcen(a cloud) – чоловічого та жіночого роду за словником L. Bosworth, середнього та чоловічого за словником J. Clark, та середнього за Old English Dictionary. Wyrp(recovery) – чоловічого або ж жіночого роду, gescipe (shape,condition) –чоловічого та середнього або тільки середнього. Іменник gelad (a water course) за словниками має невизначений рід. Якщо розглядати його як вторинну номінацію у складеного іменника fen-gelad (fen-path) середнього роду, то можна було б припустити, що іменник gelad теж середнього роду. Проте, дослідивши, що одна і та ж основа може утворювати іменники різних родів, то віднести іменник до середнього роду ми не можемо. Виділено також іменники, які різняться за родом у однині та у множині, наприклад: æþelo (nobility) –жіночого роду у однині, а середнього роду у множині, siðfæt – ч. р. одн., с.р. мн. Всі ці приклади підтверджують нестабільність категорії роду.

Іменників, які вживаються у множині, виокремлено чотирнадцять. Десять з них жіночого роду: eoredgeatwe(military trapping), wiggetawa (war equipments), frætwe (ornaments), та ін.). Родовим маркером іменника geogoþ (youth) є суфікс oþ, що може вказувати як на жіночий так і на чоловічий роди, до того ж він позначає людей обох статей, проте за словниками це іменник жіночого роду. Решту іменників жіночого роду, вжитих у множині, – це іменники з основою на -o-, що є показником жіночого роду. Чотири іменники чоловічого роду: foldbuend (earth-dwellers), healsittende (people sitting in a hall), suhter(ge)fæderan (uncle and nephew), grundbuende (inhabitants of the earth), серед них три можна визначити за суфіксом -end, на морфологічному рівні, та один (suhter(ge)fæderan) на лексичному. Ця група іменників, вжитих у множині, є єдиною, де рід можна визначити за певними правилами.

У результаті проведеного аналізу нами встановлено, що зсуви родових маркерів вказують на нестабільну систему диференціації роду та унеможливають віднесення категорії роду до граматичної чи лексичної. Всі нерегулярності вказують на те, що рід у багатьох випадках не був фіксованим, як стверджують мовознавці, що спонукає нас до подальшого дослідження роду іменників епічної поеми «Беовульф» у тексті. Завдяки флексіям відмінкових форм прикметників, числівників, які визначають рід іменника у реченні, та займенникам, які корелюють із іменником, ми визначатимемо рід іменників на синтаксичному рівні та порівняємо дані контекстуального аналізу з викладеними нами даними у цій статті.

Бібліографічні посилання

1. Аракин В. Д. История английского языка: [учеб. пособие. – 2-е изд.] / Аракин В. Д. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2003. – 272 с.
2. Верба Л. Г. Історія англійської мови: [посібник для студентів та викладачів вищ. навч. закладів] / Верба Л. Г. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 304 с.
3. Левицький В. В. Основи германістики / Віктор Васильович Левицький. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2006. – 528 с.
4. Мойсей Л. Т. Вербалізація концепту роду у давньоанглійській мові / Ліліана Тарасівна Мойсей // Гуманітарний вісник : всеукр. зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. Ун-т. – Число 16. У двох частинах. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. – Частина 1. Проблеми сучасної лінгвістики. – С.196 – 201. – (Серія : Іноземна філологія).
5. Попкова Е. М. Категория рода в современном английском языке: лингвистический и социокультурный аспекты: дис...канд. филол. наук: 10.02.02 / Е. М. Попова. - Орехово-Зуево, 2005. – 163 с.
6. Расторгуева Т. А. История английского языка: [учебник – 2-е изд, стер.] / Расторгуева Т. А. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 348 с.
7. Смирницкий А. И. Древнеанглийский язык / Александр Иванович Смирницкий. – М., 1998. – 318 с.
8. Beowulf. Critical Online Version. – www.heorot.dk
9. Bosworth L. An Anglo-Saxon Dictionary. / L. Bosworth, T.N. Toller. – Oxford: Clarendon Press, 1898-1921. – 768h. – Режим доступу до словн. - <http://beowulf.engl.uky.edu/~kiernan/BT/Bosworth-Toller.htm>
10. Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge: University Press, 1998. – 1774p.
11. Clark J. R. A Concise Anglo-Saxon Dictionary. / J. R. Clark. – Cambridge: Clark Hall, 1916. – 1301 p. – http://lexicon.ff.cuni.cz/texts/oe_clarkhall_about.html
12. Old English Glossary. http://home.comcast.net/~modean52/oeme_dictionaries.htm

Т. М. Нікульшина

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка***ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ**

Статтю присвячено аналізу сучасних (XXI ст.) тенденцій у вивченні концептів. Особливу зацікавленість викликають дослідження у зіставному аспекті. Окреслено тенденції щодо аналізу етнокультурних концептів. Визначено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: концепт, кроскультурний, етнокультурний, когнітивний, концептуальна семантика.

Статья посвящена анализу современных (XXI в.) тенденций в изучении концептов. Особый интерес вызывают исследования в сопоставительном аспекте. Намечены тенденции в анализе этнокультурных концептов. Определены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: концепт, кроскультурный, этнокультурный, когнитивный, концептуальная семантика.

The article is devoted to the study of modern (21st c.) trends in investigating concepts. Cross-cultural research is of particular interest. Ethnocultural concepts are of importance. The peculiarities of perspectives are highlighted.

Key words: concept, cross-cultural, ethnocultural, cognitive, conceptual semantics.

Постановка проблеми. Зрушення парадигми досліджень у бік антропоцентричного, когнітивного бачення та розуміння мовних явищ стає визначальною рисою сучасних мовознавчих досліджень. У світлі когнітивно-зорієнтованих лінгвістичних пошуків предметом особливої уваги виступає дослідження концепту як одиниці концептуальної картини світу. В науковій літературі останніх десятиліть представлено всебічні вектори інтерпретації концепту, проте не було узагальнюючого огляду, присвяченого сучасним (XXI ст.) тенденціям вивчення концептів. Необхідність опрацювання зазначеної проблеми зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Мета роботи – виявити й окреслити сучасні мовознавчі тенденції у вивченні концептів. Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких основних **завдань**: виокремити основні підходи до досліджуваного поняття; систематизувати основні тенденції у вивченні концепту; проаналізувати концепт як об’єкт зіставного дослідження.

Об’єктом дослідження виступає концепт як один із основних сегментів концептуальної картини світу.

Вивчення концепту в межах когнітивної лінгвістики дозволяє з’ясувати специфіку освоєння світу людиною за допомогою природної мови. Різні підходи в процесі вивчення складних стосунків мови і мислення створили підстави для існування декількох напрямків:

– *лінгвокультурологічний* – дослідження концептів як елементів національної лінгвокультури в їх зв’язку з національними цінностями і

національними особливостями цієї культури, тобто вивчення специфічного у складі ментальних одиниць [С. Г. Воркачов, І. О. Голубовська, В. В. Жайворонок, В. І. Карасик, А. Е. Левицький, Г. Г. Слишкін];

– *культурологічний* – дослідження концептів як елементів культури, спираючись на дані різних наук, враховуючи дані лінгвістики [А. Я. Гуревич, Ю. С. Степанов];

– *семантико-когнітивний* – дослідження лексичної і граматичної семантики мови як засобу доступу до змісту концептів, як засобу їх моделювання від семантики мови до концептосфери, тобто аналіз співвідношення семантики мови з концептосферою народу, співвідношення семантичних процесів із когнітивними [А. П. Бабушкін, М. М. Болдирєв, О. С. Кубрякова, З. Д. Попова, О. О. Селіванова, І. А. Стернін, В. Теркулов];

– *логічний* – дослідження концептів логічними методами поза прямою залежністю від їх мовної форми [Н. Д. Арутюнова];

– *філософсько-семіотичний* – дослідження когнітивних основ знаковості [О. В. Кравченко].

Незважаючи на різноманітні тлумачення концепту, мовознавці вважають, що концепт – це умовна ментальна структура, яка має когнітивний статус і не існує поза мисленням.

Наприкінці ХХ століття досліджено чимало концептів, проте здебільшого на матеріалі однієї мови. На порозі ХХІ століття сучасна лінгвістична наука все більше уваги приділяє зіставним дослідженням: “Експліцитно або імпліцитно концепт – завжди об’єкт зіставного аналізу, що має на меті зіставлення: внутрішньомовне, коли зіставляються образ і функціонування концепту в різних ‘площинах існування’ – дискурсах (науковому, політичному, релігійному, поетичному і ін.) і сферах свідомості, міжмовне, коли зіставляються концепти різних мов” [10, с.8].

Як і будь-яке зіставне дослідження, вивчення концептів спрямоване переважно на виявлення відмінних рис свого об’єкту: встановлення його етнокультурної специфіки, яка має різноманітні тлумачення. Популярним напрямком серед мовознавців стає вивчення концептів на матеріалі споріднених мов: *української та російської* [21] і, особливо, неспоріднених мов: *англійської та української* [4; 22; 28]; *французької та української* [30]; *італійської та української* [3].

Все більшого поширення набуває зіставне вивчення і аналіз концептів на матеріалі *трьох* [8; 31] і навіть *чотирьох* мов [2; 27; 37].

Активно опрацьовуються концепти у бінарній опозиції: в *українській мові* – концепти *БІЛИЙ/ЧОРНИЙ* [24], *ПРАВДА/НЕПРАВДА* [25], *ПАМ'ЯТЬ/ЗАБУТТЯ* [11]; в *англійській мові* – *МАСКУЛІННІСТЬ/ФЕМІНІННІСТЬ* [43], *ЧОЛОВІК/ЖІНКА* [1].

Досліджуються антонімічні пари у зіставному аспекті на матеріалі різних мов: *англійська мова + українська мова: ЧОЛОВІК/ЖІНКА* [5], *ЖИТТЯ/СМЕРТЬ* [19]; *українська мова + італійська мова: ЖИТТЯ/СМЕРТЬ* [3].

Досліджуються концепти й у творчості одного або декількох письменників: концепт КРАСА ЛЮДИНИ в поезії українських шістдесятників [39], концепти Г. Сковороди [26], концепт МАТИ у поетичному дискурсі В. Стуса [41] і т. і.

Початок ХХІ століття – час стрімкого розвитку науки і техніки, період соціальних трансформацій, які змінюють мислення народу, його світоглядних позицій, способу життя. Нові умови потребують нових якостей від людини. Впевнені й успішні люди досягають значно більшого у житті. Значимими концептами стають ВПЕВНЕНІСТЬ [13], УСПІХ [17].

Нові тенденції розвитку суспільства вербалізуються у мові, яка миттєво реагує на зміни, що відбуваються. На початку ХХІ століття досліджуються такі актуальні концепти як ВЛАДА [40], ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ [7], ПОЛІТИКА [9]. Процес глобалізації і всесвітньої інтеграції виступають мікросоціальними чинниками структурної організації майже всіх сфер суспільного буття (політична глобалізація, культурна, ідеологічна; глобалізація виробництва, технології тощо), сприяючи трансформації мовної концептуалізації дійсності, пошуку нових мовних засобів концептуалізації оновленої дійсності, а, отже, вивченню нових концептів, наприклад, GLOBALIZATION [32].

Останнім часом коло інтересів науковців охоплюють дослідження концептів-образів окремих країн UKRAINE [38], частин світу ЄВРОПА [23]. Вивчаються такі концепти як в синхронії, так й діяхронії, окреслюючи головні віхи їхньої еволюції.

У зв'язку із вступом до Європейського Союзу концепт ЄВРОПА аналізується як у контрастивному аспекті Європа/Азія, Схід/Захід, так й у зіставному – “Європа – Україна”, “європейське – національне” [35].

Домінування певних естетичних, моральних, релігійних і філософських уподобань, смаків призводить до появи концептів, які можуть характеризувати певну епоху, історичний проміжок часу, наприклад, концепти ГЛАМУР [16], ПОЛІТИК [6], ФЕМІНІЗМ [36].

Відновлення душевного вакууму та духовних цінностей викликають зацікавленість мовознавців у вивченні таких концептів, як БОГ [34], КОХАННЯ [29], СІМ'Я [42].

Роботи, що з'явилися останнім часом із дослідження окремих концептів, значущих для певної культури, роблять значний внесок до розуміння ментальності народу – носія мови, відтворюючи національну специфіку концептосфер різних культур. Такі концепти найтісніше пов'язані з культурою народу, найяскравіше відбиваючи специфіку його колективної свідомості, і є національно-маркованими. Наприклад, для німецької спільноти значущим є концепт ПУНКТУАЛЬНІСТЬ [15], для американців – AMERICAN DREAM, HOLLYWOOD [18]. Для менталітету українського народу особливого значення набуває концепт СТЕП [12], оскільки степова зона займає, порівняно з іншими фізико-географічними зонами України, найбільш значну територію – 40 % від усієї площі. Фактор географічного середовища існування народу – носія мови –

має великий вплив на концептуальну картину світу мовця, відтворюючись у мовній картині світу.

Народні звичаї і обряди становлять невід'ємний компонент української культури. Впровадження християнства зумовило появу в культурі та мові нових реалій, створених шляхом поєднання язичництва з християнською мораллю і релігійно-християнською етикою, наприклад, концепт ВОДОХРЕЩЕ [33].

Процес державного й духовного відродження українського народу характеризується поглибленим інтересом мовознавців до його історичного минулого й сприяє появі досліджень з репрезентації й передачі смислу історичних концептів – КОЗАК [20], КОЗАЦТВО [14].

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Незважаючи на активність наукової думки в області теорії і методології вивчення концептів в останні десятиліття, все ще залишаються дискусійними багато аспектів даної проблеми, оскільки концепт перебуває на перетині різних наукових дисциплін. Запропонований вище корпус точок зору щодо тенденцій у вивченні концептів ніяк не є вичерпним, проте достатньо представницький.

У процесі розвитку людського знання до поняття ‘концепт’ залучаються все нові аспекти його розгляду. В сучасній лінгвістиці в руслі загальної тенденції до інтеграції наук великого значення набуває вивчення мови у поєднанні з пізнавальною діяльністю. Тракткування мовних явищ як абстрактної сутності відійшло далеко на периферію. Сьогодні велика увага приділяється вивченню функціонування мови з урахуванням не тільки особливостей ситуації спілкування, але й з урахуванням мови як соціального явища. В центрі досліджень знаходиться людина, носій мови, з властивими йому особливостями.

Утвердження в науці поняття ‘концепт’ позначило новий рівень у пізнанні особливостей і закономірностей взаємодії мови зі свідомістю і культурою, а, отже, визначило нові аспекти взаємодії таких наук, як лінгвістика, когнітологія, культурологія, психологія, філософія; розширило рамки змістовного аналізу мовних явищ і додало значної глибини та ефективності лінгвокогнітивним дослідженням.

Бібліографічні посилання

1. **Абрамова Ю. В.** Регулятивний потенціал британських прислів'їв як засобів мовного втілення концептів ЧОЛОВІК та ЖІНКА: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ю. В. Абрамова. – Харків, 2007. – 20 с.
2. **Беляєва А. В.** Концепт “освіта” в англійській, французькій, російській та українській мовах: спроба лексико-семантичного типологічного аналізу / А. В. Беляєва // Проблеми зіставної семантики: збірник наук. праць. – Київ: КНЛУ, 2009. – Вип. 9. – С.123-128.
3. **Близнюк О. О.** Концепти *ЖИТТЯ* і *СМЕРТЬ*: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. О. Близнюк. – К., 2008. – 24 с.
4. **Бондар О.** Засоби вербалізації концепту AUTHORITY (на матеріалі англійського та україномовного газетного дискурсу) / О. Бондар, М. Цегельська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: КДПУ, 2009. – Вип. 81 (3). – С.218-221.
5. **Бондаренко О. С.** Концепти “чоловік” і “жінка” в українській та англійській мовних картинах світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. С. Бондаренко. – Донецьк, 2005. – 19 с.

6. Брага І. І. Концепт “політик” у сучасних українських ЗМІ / І. І. Брага // Мова і культура: Науковий журнал. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип.11. – Т.І (113). – С.166-172.
7. Вальчук Г. В. Мовне втілення концепту “європейська інтеграція”: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі англomовних документів Євросоюзу та публікацій газети TheTimes): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Г. В. Вальчук. – К., 2003. – 17 с.
8. Ваніна Г. Метафорична модель концепту PR (на матеріалі англійської, російської та української мов) / Г. Ваніна // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Вип. 81 (3). – 2009. – С.224-229.
9. Васильєва М. О. Метафорична реалізація концепту ПОЛІТИКА в сучасному англomовному політичному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / М. О. Васильєва. – Харків, 2008. – 20 с.
10. Воркачев С. Г. Концепт как “зонтиковый термин” / С. Г. Воркачев // Язык, сознание, коммуникация. – 2003. – Вып. 24. – С.5-12.
11. Губарева Г. А. Концепти пам'ять/забуття в українській фразеології / Г. А. Губарева // Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. – 2007. – Т.20 (59). – № 6. – С.56-61.
12. Єфименко О. Є. Концепт “степ” в українській мові: словникова, текстова і психолінгвістична парадигма: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. Є. Єфименко. – Харків, 2005. – 17 с.
13. Закирова Л. Р. Языковая репрезентация концепта CONFIDENCE/УВЕРЕННОСТЬ в английском и русском языковом сознании: дисс. ... кандидата филол. наук: 10.02.20 / Луиза Рифатовна Закирова. – Казань, 2008. – 150 с.
14. Запольських С. П. Національно-історичний концепт “Українське Козацтво” – зміст, поняття і структура / С. П. Запольських // Вісник ЗНУ. – Філологічні науки. – 2002. – №3.
15. Зубкова Я. В. Концепт "пунктуальность" в немецкой и русской лингвокультурах: дисс. ... кандидата филол. наук: 10.02.20 / Яна Владимировна Зубкова. – Волгоград, 2003. – 188 с.
16. Казими́рова І. А. Асоціативна аура концепту “гламур” / І. Я. Казими́рова // Мова і культура: Науковий журнал. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип.11. – Т.Х (122). – С.23-27.
17. Калініченко В. Об'єктивація ціннісної складової концепту успіх у фразеологічних картинах світу української та англійської мов / В. Калініченко // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: КДПУ, 2008. – Вип. 75 (4). – С.197-201.
18. Карпова К. С. Вербалізація національно-специфічних концептів американського суспільства ХХ – початку ХХІ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / К. С. Карпова. – К., 2008. – 18 с.
19. Китайгородська К. Концепти ЖИТТЯ і СМЕРТЬ у фразеологічних картинах світу англійської та української мов / К. Китайгородська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: КДПУ, 2008. – Вип. 75 (4). – С.205-209.
20. Клос А. І. Етимологія концепту козак у контексті питання та формування козацтва / А. І. Клос // Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.org.ua/news.php?id=14491>.
21. Козирева З. Г. Вербалізація концепту “праця” в українських та російських мовах // Проблеми зіставної семантики: збірник наук. праць. – Київ: КНЛУ, 2009. – Вип. 9. – С.117-123.
22. Колесник О. С. Вербалізація концепту МАГІЧНИЙ ОБ'ЄКТ у британському й українському міфологічних просторах / О. С. Колесник // Проблеми зіставної семантики: збірник наук. праць. – Київ: КНЛУ, 2009. – Вип. 9. – С.136-141.
23. Кравченко В. Л. Семантичні та лінгвопрагматичні характеристики концепту ЄВРОПА у сучасному англomовному політичному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / В. Л. Кравченко. – К., 2007. – 20 с.
24. Кузьміна О. Б. Поетична семантика концептів “білий” – “чорний” (на матеріалі української лірики першої третини ХХ сторіччя): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. Б. Кузьміна. – Харків, 2005. – 19 с.
25. Мамич М. В. Концепти правда/неправда в українській літературній мові: семантико-стилістичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / М. В. Мамич. – Одеса, 2002. – 19 с.
26. Мех Н. О. Наскрізнi концепти Григорія Сковороди / Наталія Олександрівна Мех. – К.: Ін-т української мови НАН України, 2005. – 237 с.
27. Мізін К. Шляхи акумулювання етнокультурної семантики: валоризація універсальних концептів (на матеріалі української, німецької, англійської та російської компаративних фразеологій) / К. Мізін // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Вип. 81 (3). – 2009. – С.135-139.
28. Нікульшина Т. М. Особливості вербалізації концептів SPIRIT і ДУХ (на матеріалі англійської та української мов) / Т. М. Нікульшина // Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: Науковий журнал / Ред. кол.: В. Д. Каліущенко

(голов. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – Т. 9. – № 3 (15). – С. 72-81.

29. Огаркова Г. А. Вербалізація концепту КОХАННЯ в сучасній англійській мові: когнітивний та дискурсивний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Г. А. Огаркова. – К., 2004. – 21 с.

30. Павлюк О. О. Вербалізація концепту PARESSE/ЛІНОЦІ у фразеологічних системах французької та української мов / О. О. Павлюк // Нова філологія: [зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Манакин]. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – Вип. 37. – С.103-108.

31. Пальчевська О. С. Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / О. С. Пальчевська. – Донецьк, 2006. – 20 с.

32. Петрінська Т. Структурно-семантичні особливості концепту в англійській мові GLOBALIZATION / Т. Петрінська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: КДПУ, 2008. – Вип. 75 (4). – С.273-276.

33. Плотнікова Н. Концепт Водохреще у релігійній картині світу як засіб формування комунікативної компетенції / Н. Плотнікова // Теорія та практика викладання української мови як іноземної. – 2008. – Вип.3. – С.312-322.

34. Поліна Г. В. Мовна об’єктивація концепту БОГ в англійському дискурсі XIV-XX століть: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Г. В. Поліна. – Харків, 2005. – 21 с.

35. Прихода Я. Еволюція концепту *Європа* в українській публіцистиці / Я. Прихода // Вісник Львів. ун-ту. – Серія журналістики. – 2004. – Вип. 25. – С.409-422.

36. Соколова Н. В. Вербалізація концептосфери "фемінізм" в американському жіночому дискурсі XIX-XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04

“Германські мови” / Н. В. Соколова. – Одеса, 2007. – 20 с.

37. Старко В. Ф. Концепт ГРА в контексті слов’янських і германських культур (на матеріалі української, російської, англійської та німецької мов): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / В. Ф. Старко. – К., 2004. – 15 с.

38. Файнман І. Фреймова структура та засоби вербалізації концепту “Ukraine” (на матеріалі англomовного газетного дискурсу) / І. Файнман // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: КДПУ, 2008. – Вип. 75 (4). – С.334-338.

39. Цапок О. М. Мовні засоби репрезентації концепту КРАСА в поезії українських шістдесятників: автореф. дис.... канд. філол. наук 10.02.01 “Українська мова” / О. М. Цапок. – Одеса, 2004. – 21 с.

40. Чорновол-Ткаченко О. О. Вербалізація концепту ВЛАДА у сучасному британському газетному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. О. Чорновол-Ткаченко. – Харків, 2007. – 20 с.

41. Щербатюк В. Мовне вираження концепту МАТИ в поетичному дискурсі В. Стуса / В. Щербатюк // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: КДПУ, 2008. – Вип. 75 (4). – С.349-354.

42. Яковлєва В. Б. Вербалізація концепту сім’я в українській мовній картині світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / В. Б. Яковлєва. – Харків, 2009. – 19 с.

43. Яценко М. О. Актуалізація аксіологічного змісту концептів МАСКУЛІННІСТЬ та ФЕМІНІННІСТЬ у сучасному англomовному художньому дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / М. О. Яценко. – Харків, 2008. – 20 с.

УДК 811.111’42

М. І. Ончуленко

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСОБОВИЙ ДЕЙКСИС У ЗВЕРНЕННЯХ Б. ОБАМИ

Стаття присвячена дослідженню семантичних особливостей маркерів особового дейксису у зверненнях Б. Обами.

Ключові слова: дейксис, особовий дейксис, семантика, політичний дискурс.

Статья посвящена исследованию семантических особенностей маркеров персонального дейксиса в обращениях Б. Обамы.

Ключевые слова: дейксис, персональный (личный) дейксис, семантика, политический дискурс.

The article is devoted to the study of the personal deixis markers in B. Obama's weekly addresses.

Key words: deixis, personal deixis, semantics, political discourse.

Постановка проблеми. Мова та політика є соціальними явищами; перше – засіб який використовується суспільством з метою спілкування та співіснування, друге – ідеї та дії які застосовується для отримання та застосування влади у суспільстві. Таким чином, наше лінгвістичне дослідження політичного дискурсу характеризується описом обох соціальних явищ.

Категорія дейксису – одна із базових категорій лінгвістики, прагматики, когнітивістики. Дейксис розглядається як указівна функція мовної одиниці, що передбачає локалізацію й ідентифікацію осіб, предметів, подій, процесів відносно просторового та часового контексту, який створюється актом висловлення й комунікантами. Дейксис виражається в мові лексичними та граматичними засобами [3, с. 109].

Мова у політиці використовується для ідентифікації мети; для виокремлення позицій «за» або «проти». Відповідно, мова служить засобом включення своїх користувачів та виключення своїх не користувачів. Включення концептуалізує дейктичні відносини, тобто включення мовця у політичну позицію, дію, подію, які репрезентуються, виключення в свою чергу розглядаємо як відчуження мовця від подібних політичних ідей та дій.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Сучасні лінгвістичні праці переповнені дослідженнями президентської риторики. В новій реальності спілкування особливого значення набуває вивчення лінгвістичних особливостей політичного дискурсу (А.Н. Баранова, В.З. Дем'янова, В. І. Карасика, П.Б. Паршина, Г.Г. Почепцова, А.П.Чудінова, Е.Й.Шейгал, Т.А ван Дайк, Дж. Уілсон, К. Мейтланд та ін.).

Д. Браун та А. Гілман у своїй праці встановили, що вибір займенника зумовлюється відносинами між адресантом та адресатом [6]. К. Мейтланд та Дж. Уілсон сфокусували увагу на особових займенниках у дискурсі британських політиків, для дослідження прагматичних маніпуляцій з займенниками у різних політичних контекстах [10]. Ці дослідження визначили, що вибір займенників відображає думки та ставлення політиків до певних політичних тем та персоналій. Крім того, дані розвідки обґрунтували вибір займенників політиками для позначення своєї ідеологічної позиції стосовно певних питань.

Жанри та політичні умови також можуть впливати на вибір особового займенника. А. Болівар (1999) дослідила вживання двома опозиційними венесуельськими політиками займенників у політичних інтерв'ю та промовах у різних політичних умовах. Вона встановила, що оскільки питання, які

задаються в інтерв'ю вимагають відповіді стосовно позиції та думки індивіда особовий займенник 'I' частіше вживається у політичних інтерв'ю. Крім того обоє політиків використовують даний займенник по-різному у різних політичних ситуаціях [4].

Значна кількість праць присвячена дослідженню дискурсу та дейксису у дискурсі Б. Обама (М. Матковська, О. Пушкар, О. Чорна, М.С. Бойд, П. Байлі, Д.А. Френк, Д. Мендел), проте жодна з них не розкрила питання функціональної семантики особового дейксису у щотижневих зверненнях Б. Обама до американського народу. Таким чином функціональні, семантичні та прагматичні особливості вживання особових займенників I/we та їх кореляції у дискурсі Б. Обама знаходяться у фокусі даної роботи.

Об'єктом нашої статті є особові займенники I/we та їх похідні (my, mine, myself, our, ours, ourselves).

Матеріалом нашого дослідження є тексти щотижневих звернень Б. Обама до американського народу об'ємом 57 тис. слововживань.

Постановка завдання. З розвитком нової лінгвістичної парадигми – дискурсивно-антропоцентричної – особовий дейксис, який функціонує на всіх рівнях мови, потребує детального дослідження та інтерпретації. Поняття дейксису існує ще з античних часів (граматики стоїків, Діонісія Фракійського, Аполлонія Дискола). Термін був запозичений із формальної логіки і в перекладі з грецької (*deiktikos*) означає "вказування", що й відображає основну функцію дейксису [2, с. 84]. Сьогодні дейксис є проблемою багатьох напрямів лінгвістики, зокрема теорії мовних актів (Ю.Н. Варзонин), теорії референції (А.А. Новожилова, М.Ю. Рябова), теорії комунікації (А.А. Кибрик, М.Ю. Олешков), лінгвістики тексту, прагматики (А. Болівар, К. Мейтланд, Дж. Вілсон), семіотики (Ю.Д. Апресян), семантики (Р. Лакоф), комп'ютерної лінгвістики тощо.

Р. Лакоф пропонує поділяти дейксис за семантичним принципом на темпорально-локальний, дискурсивний та емоційний [10]. Перші два типи збігаються із традиційно прийнятою в сучасній лінгвістиці класифікацією - дейксис локальний (просторовий), темпоральний (часовий) і персональний (особовий). Емоційний дейксис виникає тоді, коли під впливом емоцій мовець не дотримується закономірностей функціонування дейктичних одиниць. Ч. Філмор розрізняє особовий, просторовий, часовий, соціальний і дискурсивний дейксис [9]. Соціальний дейксис відображається, встановлюється чи визначається певними реаліями соціальної ситуації, де відбувається мовленнєвий акт, і включає в себе систему форм ввічливості та гонорифічні звертання, як індикаторів соціального статусу учасників комунікації. Дискурсивний дейксис пов'язаний із вибором лексичних, граматичних елементів, які вказують на певні відрізки або аспекти цього дискурсу.

Функціонування дейксису у дискурсі взагалі та політичному зокрема ще недостатньо глибоко вивчене. Дискурс, особливо політичний, настільки багатогранний, що дейксис, переходячи в більш складну одиницю мови на

більш високий мовний рівень, проектується на велику кількість характеристик та категорій дискурсу і тим самим бере участь у дискурсотворенні.

Особові займенники I/we та їх похідні (напр. *my, mine, our, ours*) у дискурсі Б. Обама, які виступають об'єктом даного дослідження, є маркерами не тільки формальності, ставлення мовця до адресата, статусу адресанта/адресата але й засобом кодування різних аспектів комунікативних інтенцій мовця. Розглянемо семантику особових займенників I/we та їх похідних (I – *my, me, myself*; we – *our, us, ourselves*) у щотижневих зверненнях Б. Обама до американського народу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Особовий дейксис в англійській мові представлений особовими займенниками. Однак у нашому дослідженні ми розглядаємо лише такі особові займенники як I/we та їх похідні, що зумовленою складністю їх інтерпретації у політичному дискурсі.

Особовий займенник I вживається для позначення мовця як лідера американської нації та його відповідальності перед ними. Вживаючи наведений займенник Б. Обама бере всю відповідальність на себе. Наприклад:

1. That is why, on Friday, **I** signed an executive order establishing the National Commission on the BP Deepwater Horizon Oil Spill and Offshore Drilling. [12]

2. But what every American should know is that once **I** sign health insurance reform into law, there are dozens of protections and benefits that will take effect this year.[12]

У наведених прикладах (1;2) вживання займенника першої особи однини свідчить про бажання Б.Обама взяти відповідальність стосовно підписаних декретів. У наведених прикладах форму I можна інтерпретувати наступним чином:



Використовуючи похідний займенник *my*←I Б. Обама підкреслює свої власні політичні погляди, сподівання, переконання, обов'язки та політику. Наприклад:

3. And **my** solemn commitment is to work every day, in every way **I** can, to push this recovery forward and build a new foundation for our lasting growth and prosperity. [12]

4. And it is my fervent hope – and **my** heartfelt expectation – that next Thanksgiving we will be able to celebrate the fact that many of those who have lost their jobs are back at work...[12]

5. But **my** larger hope and expectation is that next Labor Day, the economic storms **we**'re weathering now will have given way to brighter and more prosperous times.[12]

Легітимізуючи свою владу і віру у власному політичному посланні Б. Обама звертається до всіх громадян. У прикладі 6 та 7 ми можемо спостерігати кореляцію займенників I та we. Займенник I вживається Б. Обамою для вираження своїх сподівань, однак коли мова йде про покращення умов життя

він використовує форму **we**, тим самим уникаючи відповідальності за свої політичні дії. Кореляція наведених займенників у політичному дискурсі дає змогу політику взяти на себе весь тягар відповідальності або уникнути її.

6. **I** believe **we** have to do everything **we** can to ensure that no crisis like this ever happens again. [12]

7. **I** believe, as **I** always have, that **we** will rise to this moment, **we** will build something better for our children, and **we** will secure America's future in this new century. [12]

У нашому дослідженні ми виокремлюємо два типи вживання займенника **we** у політичному дискурсі – **we-inclusive** та **we-exclusive**. **We-exclusive** виключає адресата тобто займенник **we** розглядається як "he/she та I, але не you". **We -inclusive** включає адресата, тобто **we** означає "you + I", "I + you", "I + you + they", "You + they + I". Однак, дослідивши щотижневі звернення Б. Обама ми можемо розділити **we-inclusive** на **we-allinclusive** (8) (американський народ) та **we-partially inclusive** (9) (президент та його прихильники).

8. The stories **I** heard in Buffalo this week were a reminder that, despite the progress **we've** made, **we** need to keep working hard, so **we** can build on that progress and rebound from this recession in the short-term.[12]

У наведеному прикладі **we** інтерпретується наступним чином: **we** – administration = I + all the members of my administration = power = government = the Americans. Б.Обама прагне переконати громадян, що без їх допомоги та ініціативи країна не зможе вийти з важкої економічної та фінансової кризи.

9. In response, **we** are drawing on America's best mind sandusing the world's best technology to stop the leak. [12]

У прикладі (9) наведено вживання **we-partially inclusive**. Тобто займенник **we** = **we** – administration = I + all the members of my administration = power = government. У семантиці займенника **we** відсутній компонент the Americans, який присутній у прикладі (8).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Здійснивши кількісний аналіз особових займенників **I/we** та їх похідних (**I** – **my**, **me**, **myself**; **we** – **our**, **us**, **ourselves**) у щотижневих зверненнях Б. Обама ми встановили кількісні показники їх вживання (див. Таблиця 1).

Таблиця 1.

Кількісні показники вживання займенників у дискурсі Б. Обама

Займенник	Кількість	%
I	372	78.8
my/me/myself	82/18/0	17.4/3.8
Загальна кількість	47/2	22
We	852	50.7
our/us/ourselves	706/113/9	42.1/6.7/0.5
Загальна кількість	1680	78
Всього	2152	100

Як видно з наведеної таблиці форми займенника першої особи множини є більш поширеними (78%) у щотижневих зверненнях Б. Обама ніж форми займенника першої особи однини (22%). Серед займенників першої особи множини найбільш вживаними є форма *we* (852 слововживання – 50.7%) та *our* (706 слововживань – 42.1%). Отриманні результати кількісного аналізу дають змогу стверджувати, що особливості жанру щотижневого звернення президента до громадян США зумовлюють вживання особового дейксису вербалізованого особовим займенником першої особи множини *we*. Преференція займеннику *we* свідчить про те, що у своїх зверненнях Б. Обама намагається :1) ідентифікувати себе з американським народом; 2) переконати та можливо маніпулювати аудиторією з метою розподілу відповідальності; 3) зняти з себе відповідальність.

Відповідно, наведені факти слід верифікувати у структурі дискурсу інших політиків та у жанровій типології політичного дискурсу, що дасть змогу встановити функціональні, семантичні та прагматичні особливості особового дейксису у структурі політичного дискурсу.

Бібліографічні посилання

1. Апресян Ю. Д. Дейксис в лексике и грамматике и наивная модель мира // Семиотика и информатика. – М., 1986. – Вып. 28. – С.
2. Даркевич О.В. Проблеми теорії дейксису / О.В.Даркевич // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк: Видавництво Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2007. - №4. – С. 83-87.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Bolivar A. The linguistic pragmatics of political pronouns in Venezuelan Spanish / A.Bolivar // In Selected Papers (Vol. 1) From the 6th International Pragmatics Conference. - Jef Verschuren (ed.), 1999. – Pp. 56–69.
5. Breht R. D. Deixis in embedded structures / R. D.Breht // Foundations of Language. International Journal of Language and Philosophy. – Dordrecht-Holland: D. Reitel Publishing Company, 1974. – Vol. 11. – № 4. – P. 489–518.
6. Brown R. The Pronouns of Power and Solidarity /R. Brown, A. Gilman // Style in Language. - Cambridge, Mass.: MIT Press, 1960. - P.253-276.
7. Chilton P. Analysing Political Discourse: Theory and Practice / P.Chilton. - New York and London: Routledge, 2004. – 264 p.
8. Chilton P. Discourse and Politics / P.Chilton, Ch. Schäffner // Teun A. Van Dijk, ed. Discourse as Social Interaction 2. – London: Sage, 1997. - P. 206-230.
9. Fillmore Ch. J. Lectures on Deixis/ Ch.J. Fillmore. – Stanford: CSLI Publications, 1997. – 145 p.
10. Lakoff R. Remarks on this and that / R. Lakoff // Berkeley Studies in Syntax and Semantics. – London: The MIT Press, 1974. – P. 345–356.
11. Maitland K. Pronominal selection and ideological conflict / K. Maitland, J.Wilson // Journal of Pragmatics, 1987. - № 11(4). – P. 495-512.
12. Obama B. Weekly Address/ B. Obama. — P: <http://www.whitehouse.gov/search/site/weekly%20address>
13. Rauh G. Aspects of Deixis / G.Rauh // Essays on Deixis; ed. G. Rauh. – Tubingen: Narr, 1983. – P. 9–60.
14. Wilson J. Politically Speaking. The Pragmatic Analysis of Political Language / J.Wilson. - Oxford: Blackwell, 1990. - 203 p.
15. Yuanyuan L. A Social and Pragmatic Analysis of the Second Person Deixis You / L.Yuanyuan //

УДК 81' 373.614(075.8)

А. А. Светличная*Академия таможенной службы Украины***ЭТИМОЛОГИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ ФРАНЦУЗСКОГО
ПРОИСХОЖДЕНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**

В статті розглядаються англійські фразеологізми, для яких французька мова є одночасно і історичним, і етимологічним джерелом калькування, а також складнощі, які пов'язані з перекладом таких фразеологічних одиниць.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, етимологічні та історичні джерела, шляхи калькування, національно-культурні відмінності, адекватний переклад.

В статье рассматриваются английские фразеологизмы, для которых французский язык является одновременно и историческим, и этимологическим источником калькирования, а так же трудности связанные с переводом таких фразеологических единиц.

Ключевые слова : фразеологическая единица, этимологические и исторические источники; способы калькирования; национально-культурные отличия; адекватный перевод.

The article deals with the English phraseological units for which French is both historical and etymological source of origin; the difficulties connected with the translation of such units.

Key words: phraseological unit; etymological and historical sources; the ways of tracing, national and cultural differences; adequate translation.

Связь истории и культуры народа с языком особенно ярко проявляется на фразеологическом уровне. Большое число пословиц, поговорок отражают специфические национальные черты, обладают той языковой образностью, которая корнями уходит в историю народа, его быт, обычаи, традиции.

В английском языке имеется большое количество фразеологизмов, имеющих литературное происхождение, многие из них широко применяются в каждодневной разговорной речи. Источники происхождения фразеологизмов в современном английском языке разнообразны. По происхождению английские фразеологизмы можно разделить на исконно английские фразеологические единицы и заимствованные. Изучением происхождения фразеологических единиц занимались такие известные отечественные лингвисты как Кунин А. В., Пономаренко Л. О., Патрушева О. А., Амосова Н. Н., Баранцев К. Т. Кунин А. В. в своей работе “Пути образования фразеологических единиц” отмечает, что “изучение процесса образования фразеологических единиц на материале английского языка затрудняется тем, что не существует этимологического словаря английских фразеологизмов.” [8, с. 68] Этимология многих фразеологических единиц не установлена.

Поэтому изучение этимологии фразеологических единиц представляет в данный момент особый интерес. Задача данной работы исследовать пути фразеологических заимствований, калькирования из французского языка, а также способы и приемы перевода таких единиц. Материалом для анализа послужила выборка фразеологических единиц французского происхождения, которая проводилась по словарю А. В. Кунина “Англо-русский фразеологический словарь”.

В рамках данного исследования большое значение имеет лингвокультурологический аспект. В современных условиях широкого взаимодействия различных культур дальнейшее изучение отдельно взятого языка представляется недостаточным вне контекста взаимодействия данного языка с другими языками. Давно было замечено, что именно заимствования из французского языка являются отражением культурного влияния одной нации на другую, которое в ходе англо-французских культурных контактов проявилось, как нигде и никогда более.

В своей работе “Курс фразеологии современного английского языка” А. В. Кунин выделяет четыре группы фразеологических единиц:

- 1) исконно английские;
- 2) межъязыковые заимствования, то есть фразеологические единицы, заимствованные из иностранных языков путем того или иного вида перевода;
- 3) внутриязыковые заимствования, то есть фразеологические единицы, заимствованные из американского варианта английского языка (фразеологизмы, заимствованные из других вариантов языка, немногочисленны);
- 4) фразеологические единицы, заимствованные в иноязычной форме.

Согласно В. Н. Топорову, задачей этимологического анализа является “определение координат разных систем (фонологической, словообразовательной, лексической, семантической, поэтической и т.п.), пересечение которых порождает данное слово, и определение последующей траектории слова”[10, с. 49]. Отсюда ясно, что этимология никак не равносильна истории отдельных разрозненных слов или механическому нанизыванию сходных словоформ и значений: только в том случае, если учитываются различные связи слова внутри той или иной системы, если связи какого-либо слова одновременно дают возможность судить о связях других слов, если достоверность этимологии какого-либо слова подтверждается и проверяется непротиворечивостью связей этого слова и пересекающихся с ними связей других слов той же системы, можно говорить об установлении той или иной этимологии слова.

В отличие от традиционного тезиса о “единственности” этимологических решений, т. е. о том, что слово/выражение может иметь только одну этимологию, в специальной литературе в последнее время все больше подчеркивается мысль о множественности этимологии одного и того же слова или выражения.

Так, многие английские фразеологические кальки с французского восходят к латинским прототипам: *familiarity breeds contempt* – чем ближе знаешь человека, тем яснее видишь его недостатки (фр. *La familiarité engendre le mépris* слат. *Nimis familiaritas contemptum parit*).

Подлинно научный подход к этимологическим исследованиям возник только после обоснования Ф. Боппом сравнительно-исторического метода. Вплоть до последнего времени установление звукового соответствия тех или иных слов считалось главным доказательством их генетического тождества, а семантические связи сравниваемых лексем при этом произвольно истолковывались на основе “здорового смысла” и “интуиции” исследователя. Между тем вполне понятно, что “если бы мы не знали значений сопоставляемых слов, то не смогли бы соотнести их фонетически с определенными словами/выражениями родственных языков или с другими словами/выражениями одного и того же языка” [7, с. 123].

Однако до сих пор не существует каких-либо твердых критериев анализа семантической близости слов или выражений.

“Ученый, слепо следующий фонетическим законам в этимологии, нередко лишен возможности привлечь для сравнения действительно исконно родственные формы и лексемы, поскольку они могут не отвечать заранее заданным формулам, но в то же время он вынужден произвольно истолковывать различные по своей природе явления языка в свете этих формул, тем самым сводя на нет основной *raison d’être* этих законов – их строгость.” [9, с. 15].

Поэтому фонетические законы, которые в ряде случаев, безусловно, представляют собой одно из важнейших звеньев процедуры этимологической идентификации, сами по себе явно недостаточны для решения вопроса о соотношении отдельных слов или выражений. “Наряду с фонетическими методами этимологического анализа используется и анализ значений” [6, с. 45]. Большую важность при таком анализе приобретает учет так называемых семасиологических универсалий, возникающих при создании в языке аналогичных комбинаторных условий.

Итак, попробуем установить этимологию и исторические корни некоторых фразеологизмов французского происхождения.

Французское влияние на английский язык не было внезапным, оно началось еще до норманнского завоевания Англии и особенно усилилось при короле Эдуарде в первой половине XI столетия. В конце X столетия между Францией и Англией существовали тесные торговые и культурные отношения. Известно, что в 1066 году произошло норманнское завоевание Англии. Многие лингвисты, в частности Балли М., считают, что “норманнское завоевание изменило весь ход развития английского языка” [3, с. 69]. И это действительно так, если бы не норманнское завоевание, английский язык сохранил бы в основном исконную лексику и гораздо реже прибегал бы к заимствованиям.

Хотя влияние французских заимствований на английскую лексику несомненно велико, оно не вызвало преобразования всего английского языка,

язык менялся постепенно, сохраняя характерные особенности грамматики, лексики и звукового строя в течение длительного периода.

Другой причиной обогащения словарного состава английского языка было то обстоятельство, что изменившиеся политические условия, явившиеся следствием завоевания Англии норманнами, не благоприятствовали сохранению или развитию английской письменности и исконной литературной лексики.

К числу самых ранних заимствований относятся слова, обозначающие названия должностных лиц и заведений, характерных для норманнского правления, а также понятия из области религии.

По подсчетам Каплуненко А. М., общее количество французских слов, заимствованных в среднеанглийский период, несколько превышает 10000. “Основная масса этих слов попала в английский язык в 1250-1400 годах и составляет около 40% всей английской лексики. Примерно 75% всех французских заимствований этого периода используется и в современном английском языке” [7, с. 509].

Заимствование лексики административно-государственного управления связано с тем, что правление страной в течение более двухсот лет находилось в руках норманнов. К ней относятся слова *government*, *govern*, *administer*, *statute*, *parliament*, *council*, *minister*, *state*. Следовательно, можно предположить, что фразеологизмы *reason of state* – *raison d'état* (государственные, политические соображения), *the reins of government* (бразды правления) были заимствованы где-то в XII столетии.

Также в этом столетии были заимствованы следующие слова из французского языка, относящиеся, в основном, к области военного дела, управления и религии: *justice*, *soldier*, *war*, *peace*, *tower*, *treason*, *prison*, *court*, *grace*, *mercy*. А следующим шагом было появление в английском языке фразеологизмов, как:

- *be in smb's good graces* – *être dans les bonnes grâces de quelqu'un* (быть в милости у кого-либо);

- *white magic* – *magie blanche* (белая магия) /По Средневековым мистическим представлениям чародейство с помощью “небесных сил”, ангелов/.

- *black magic* – *magie noir* (черная магия) /По Средневековым суеверным представлениям, чародейство с помощью “адских сил”, дьявола/.

Влияние французского языка прослеживается в Англии во все эпохи, и было довольно значительным в новоанглийский период. В XVI столетии оно стало менее заметным вследствие предпочтения, оказываемого латинскому языку. В это время наиболее важные заимствования относятся к области литературы и искусства. К этому периоду относят возникновение фразеологизма “*moustashe*” – ветеран, бывалый солдат – фр. “*viele moustache*”.

Вернувшись в Англию после двенадцатилетнего изгнания, проведенного во Франции, Карл II и его придворные содействовали распространению французских обычаев и языка у себя на родине. Что интересно, народные массы

не были знакомы с французским языком, а некоторые считали вульгарным. Дело в том, что одной из причин такого отношения к французскому языку было то, что в тот момент Франция находилась в расцвете своего могущества.

Так, фразеологизм “Buridan’s ass” – фр. l’âne de Buridan – буриданов осел (о человеке, не решающемся сделать выбор между двумя равноценными предметами, равносильными решениями). Дело в том, что французскому философу XIV века Буридану приписывается рассказ об осле, умершем от голода, т.к. он не решался сделать выбор между двумя охапками сена. Этот рассказ был якобы приведен Буриданом в качестве примера в рассуждениях о свободе воли.

В этот период заимствованы слова и выражения в области литературы и театра: belles lettres, еропее, impromptu, machinery, orchestre, diction; фразеологизмы:

- “Sister Ann” – верная, преданная подруга (Персонаж из сказки французского писателя XVII века Ш. Перро “Синяя борода”. Анна поджидала на башне братьев, чтобы спасти сестру, жену Синеи Бороды);

- “an ivory tower – фр. une tour d’ivoire” (башня из слоновой кости), оторванность от жизни. Выражение создано французским поэтом и критиком Сент-Бевом и является переосмыслением библеизма.

- “for smb’s fair eyes (или for the fair eyes of smb.) – фр. pour les beaux yeux de – (ради чьих-либо прекрасных глаз, не ради его заслуг, а по личному расположению, ни за что, даром). Выражение из комедии Мольера “Жеманницы”.

Для большинства фразеологических единиц французский язык является одновременно историческим, и этимологическим источником калькирования. Например: Appetite comes with eating (аппетит приходит во время еды) – фр. l’appétit vient en mangeant; laugh in one’s beard (смеяться исподтишка) – фр. rire dans sa barbe; at all cost (за любую цену) – фр. à tout prix.

Однако существует в английском языке ряд калек, для которых французский язык выступает лишь историческим источником, а этимологическим источником чаще всего является латинский язык, например: англ. abound in one’s own sense – фр. sens commun – лат. sensus communis; англ. in sum – фр. en somme – лат. in summa; англ. make a virtue of necessity – фр. faire de necessite vertu – лат. facere de necessitate virtutem.

Некоторые кальки, приживаясь в языке, не только употребляются многими носителями данного языка, но и дают жизнь многим другим словам. Многие фразеологические кальки стабилизировались в английском языке, послужили основой для образования производных, расширяют семантические связи с исконно английскими языковыми единицами. Можно предполагать и дальнейшее развитие процесса их ассимиляции.

Английский язык характеризуется большой способностью принимать и усваивать всякие инновации. Он не относится пассивно к калькированной фразеологии: в нём постоянно происходит процесс отбора устойчивых сочетаний, образованных по иноязычным моделям, их адаптация. Ассимиляция

калькированных оборотов в составе языка-рецептора закономерна. Как мы уже выяснили ранее, фразеологизмы – особый тип сочетаний и основной их особенностью является “частичное или полное несоответствие плана содержания плана выражения, что определяет специфику фразеологизма, безусловно, будет влиять на выбор приемов и способов перевода” [9, с. 90]. Практически в любом языке отмечено несколько уровней фразеологизмов, причем не все они общеизвестны, широкоупотребимы и зафиксированы словарями. Некоторые из них используются только определенными группами носителей языка и отсутствуют в словарях.

Умение анализировать речевые функции является еще одним условием адекватного перевода фразеологизмов на иностранные языки. Еще одной неизбежной трудностью являются национально-культурные отличия между близкими по смыслу фразеологическими единицами в разных языках. Зачастую, совпадая по смыслу, фразеологические единицы имеют разную стилистическую окрашенность. Аналогичные проблемы могут возникнуть даже при переводе фразеологизмов, имеющих одинаковый источник, например, библейский, античный или мифологический.

Итак, в ходе данной работы мы пришли к следующим выводам:

1. Для глубокого изучения английского языка необходимо знакомство с историей возникновения языковых единиц, т. к. это не только обогащает любого изучающего язык, но и дает возможность при переводе той или иной фразеологической единицы достичь необходимого эффекта.

2. В результате данного анализа мы пришли к выводу, что в английском языке существует ряд калек, для которых французский язык выступает лишь историческим источником, а этимологическим источником чаще всего является латинский язык.

3. Фразеологические кальки подвергаются ассимиляции, например, они могут расширять свое значение, часто путем метафорического переноса, или могут сужать свое значение.

4. Одним из показателей ассимиляции фразеологических калек является образование производных на основе этих калек. Создание производных на основе калек показывает, что язык, служащий моделью для калькирования, активизирует скрытые ранее возможности языка-рецептора.

5. Английский язык характеризуется большой способностью принимать и усваивать различные инновации. Он не относится пассивно к калькированной фразеологии: в нём постоянно происходит процесс отбора устойчивых сочетаний, образованных по иноязычным моделям, их адаптация.

Библиографические ссылки

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. – Л.; 1963. – С. 29–58.
2. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. – Л.; 1973. С. 24 – 98.
3. Балли М. Французская стилистика / Пер. с фр. К. А. Долинина. – М., 1961. С. 69 – 78.

4. Бушуй А. М. Библиографический указатель по фразеологии. Основные вопросы теории фразеологии. – Самарканд, 1987. – Вып. 6. С. 26 – 67.
5. Бодуэн де Куртене И. А. Об общих причинах языковых изменений / Бодуэн де Куртене // Избранные труды по общему языкознанию В 2-х т. – Т. 1 – М., 1963. С. 56 – 78.

6. Дьякова Н. А. Некоторые вопросы фразеологии английского языка в трудах советских и зарубежных лингвистов / Дьякова Н. А. // Вопросы строя индоевропейских языков. – М., АН СССР, 1975. С.72 – 83.
7. Каплуненко А. М. Историко-функциональный аспект английской идиоматики. – Ташкент, 1991. С.120 – 129.
8. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. Для ин-тов и фак.

иностран.яз. – 2-е изд., перераб. М.: Высш. шк., Дубна: Изд. Центр "Феникс", 1996. С.65 – 69.

9. Маковский М. М. "Что такое этимология?" / Маковский М. М. // Иностран. яз. в шк. – 1986 - № 1. С.13 – 20.

10. Топоров В. Н. О некоторых теоретических основаниях этимологического анализа. / Топоров В. Н. // Вопросы языкознания. – 1960, №3, С. 49 – 51.

УДК 811-13

О. И. Станкевич

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ЭРРАТИВЫ И ИХ ШТАМПЫ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена рассмотрению понятия „эрратив“, анализу классификации эрративов и способов их создания в современном англоязычном дискурсе. В статье анализируется также цель и условия применения эрративов.

Стаття присвячена розгляданню поняття „ерратив“, аналізу класифікації ерративів і засобів їх створення в сучасному англomовному дискурсі. В статті аналізується також ціль та умови використання ерративів.

The article is devoted to the lolspeak, its classification and means of creation in the contemporary English discourse. In the article the aim and circumstances of the lolspeak use are analyzed.

В связи с быстрым развитием Интернет-технологий коммуникация в этой сети вообще и Интернет-дискурс в частности стали все больше привлекать внимание отечественных и зарубежных лингвистов. Исследования Интернет-дискурса проводятся в нескольких направлениях: в прикладной лингвистике появилась новая дисциплина нетлингвистика (Netlinguistics) (S.Posteguillo), в теоретическом языкознании исследуют явление гипертекста (А. М. Баранов, О.В.Дедова), как лингвокультурный феномен исследуется компьютерный жаргон (О. І. Шейгал), в рамках стилистики изучается влияние Интернет-коммуникации на литературный язык (Н. М. Петрова, Г. Н. Трофимова) и т.д. Такое внимание и разнообразие исследований обусловлено тем фактом, что Интернет стал неотъемлемой частью культуры и развития общества. Интернет – это социальное явление, которое перестало быть просто профессиональной технической сферой. Именно поэтому Интернет-дискурс сейчас становится одним из основных понятий в современной лингвистике. Выделяются отдельные жанры Интернет-дискурса (Л. Ю. Иванов), среди которых общеинформационные жанры или жанры новостей, научно-образовательный и специальные информационные жанры, художественно-литературные жанры,

развлекательные жанры, деловые и коммерческие жанры, жанры, оформляющие неспециальное, непрофессиональное общение. Последние и станут объектом нашего рассмотрения.

«Начало бурному развитию информационных технологий и их импорту в другие страны было положено в англоязычной стране, США, что обеспечило особую роль английскому языку как коммуникативному стандарту интернет-дискурса» [1]. Английский язык естественно является самым распространенным языком Интернета.

Изучая жанры неспециального общения можно наблюдать феномен речи, обладающей многими характеристиками разговорной речи, но письменной по форме. Все большее распространение в связи с этим получает термин письменная разговорная речь. (Л. Буторина, 1999)[5] Г. А. Трофимова обратила внимание на то, что любая непрофессиональная Интернет-коммуникация высвечивает проблемы ворфографической, пунктуационной и стилистической грамотности его создателей, участников или пользователей. Довольно часто можно наблюдать явление, когда ошибочное, некорректное использование языка становится нормой со своими принципами и правилами. Омоложение Интернет-коммуникации привело к тому, что ошибки, по сути, закрепляются в норму. Такие ошибки уже вышли за рамки только Интернет-дискурса, превращаясь в мемы и закрепляясь в речи. Например, широко распространенная фраза «превед, Медвед!» (искаженное от русского «привет, медведь!»). Изначально это выражение было использовано в русской редакции картины Джона Лури «Bearsurprise». Поскольку сама картина и подпись к ней имела юмористическую направленность, в переводе была учтена прагматическая нагрузка. Эта фраза в русском языке породила всплеск креативной активности, а стало быть и новые эрративные (от. лат. *errare* в значении «ошибаться») штампы.

Эрративы определяются разными учеными по-разному, например, Г. Гусейнов, который ввел этот термин рассматривает эрратив, как «нарочитое нарушение нормы». [7]

М.С. Рыжков относит эрративы к «разряду людем Интернет-дискурса». Номинация «людема» была введена в употребление Е.Н. Галичкиной для определения единицы языковой игры. Под людемой исследователь понимает номинат игрового характера, результат хакерской или программистской бравады [2, с. 110]

Эрративы, как и любое языковое явление, имеют свою классификацию. Они разделяются на несколько групп: графические и грамматические эрративы, семантические эрративы, литуративы. В то же время литуративы выделяются Г. Гусейновы в отдельную категорию, которая лишь основана на эрративах, но сама по себе эрративом не является. Еще одной категорией эрративов являются первичные, искажающие письменную форму, передавая устную, и вторичные, представляющие собой обычно трудно произносимую гиперкоррекцию предполагаемого первичного эрратива. И эрративы, и литуративы стали основой для неполной коммуникации, и включены Г. Гусейновым в рамки

профессионального жаргона. Основное применение их наблюдается в блогосфере.

Эрратив, несмотря на то, что является на самом деле ошибкой, все же предполагает уверенное знание автором норм языка. Эрратив не сводится просто к неправильному написанию слов, хотя чаще всего эрративы - это слова с нарушением норм правописания (графические и грамматические эрративы). При этом, нарушение норм происходит по определенным правилам, регулирующим такие нарушения. Об этих правилах мы поговорим чуть позже.

Не стоит также думать, что эрративы это привилегия лишь специальной коммуникации. Захватив блогосферу они стали распространяться и в других сферах жизнедеятельности. Например, эрративы нередко используются в создании товарных брендов и названий продукции:

- Mortal Kombат, серия компьютерных игр, использует ошибочное написание слова combat (англ. битва);
- Blu-Ray, оптический носитель, использует заведомо ошибочное написание слова «blue» (англ. синий).

«Одной из сущностных характеристик интернет-дискурса является коммуникативная диффузность виртуальной языковой личности. Именно поэтому в киберпространстве особую ценность приобретают элементы экспрессивности, образности, наглядности, аттрактивности». [4, с. 338]. Это привело к популяризации эрративных штампов.

Необходимо отметить, что эрративное формообразование в англоязычном Интернет-дискурсе не столь частотно. В английском языке этот стиль широко употреблялся прежде всего с целью упрощения литературного английского. Он получил название "lolspeak", или "kitty pidgin" от Pidgin English (вторичный язык, возникший в условиях межъязыковых контактов; использует лексику одного языка и грамматику другого; китайско-английский пиджин времён английского владычества в Китае), иное название lolcat – lol аббревиатура laughing out loud (громко смеяться) и cat – кот. Основой для этого стало использование фотографии котенка с надписью на английском, в которой для создания юмора использовали языковые ошибки "Iarecryingcuz, Iareoutoffocuss", где «cuz» является эрративом «because» (потому что), удвоение согласного -s подражание кошачьему шипению, а также грамматическая форма глагола to be (быть) используемая не корректно. Понятие lolcat было официально признано лишь в 2006 году и получило распространение через Интернет-форумы. Одной из первых стала фраза ICanHasCheezburger? (ICHС) (я могу имею чизбургер). После того, как это явление было описано в журнале Time, журнал Entertainment Weekly лучшим в списке эрративов выделил фразу "Da cutest distractshun of da decaid? Y, lolcats of corse! We can neber haz enuf of deez capshioned pics of cuddlie kittehs." (Самым приятным за последние время являются, конечно, смешные котики. Нам никогда не будет достаточно этих захватывающих фотографий забавных котят) Изначально эрративы представляли собой подписи к изображениям котят. Затем появились образы и других животных, что привело к появлению "loldog" и т.д.

Еще одним определением данного явления в английском языке можно считать понятия медиавирусы (введенное Д. Рашкофф), или мемы (введенное Э. Докинз). На наш взгляд эрративы и мемы не являются синонимичными понятиями. Так как эрратив – это способ, а мем – результат. Но без сомнения эти понятия очень близки. Хотя в создании мемов эрративы могут и не принимать участия.

Создание мемов и их целенаправленное использование для продвижения конкретной информации приобрело сейчас широкие масштабы и получило название "меметика". Зачастую в основе мемов лежат именно эрративы. По мнению Д. Рашкоффа, вместе с развитием технологий средств массовой информации в мировой и, более всего, в американской культуре появилось целое поколение «икс», выросшее в тесном контакте с массмедиа, свободно знакомое с информационными технологиями и по-настоящему функционирующее в мировом «эфире» (который Рашкофф считает синонимом «медиа») — инфосфере, или «медиапространстве» (англ. mediasphere), прообразе виртуальной реальности. И если раньше «медиапространство» большинством людей воспринималось в качестве медиума, посредника, информирующего людей о реальности, то сейчас всё больше людей относится к инфосфере, как к отдельному феномену, существующему по своим законам. В Рунете одним из наиболее заметных медиавирусов стало появление неологизма «превед», быстро распространившегося в виде мема по информационному пространству русскоязычного Интернета, которому были посвящены ряд статей в различных СМИ, о чем мы писали выше.

Рассмотрим некоторые правила создания эрративов в английском языке. На грамматическом уровне это неправильное использование герундия, чрезмерное использование предложных групп, некорректное использование множественного числа и группы прошедших времен. На лексическом уровне – использование уменьшительных форм "kitty" (котенок) вместо "cat" (кот), "fuzzy" (пушистик) вместо "furry" (пушистый), и т.д. Неправильное использование языковых единиц, использование дополнительных слов. На графическом уровне изменение написания слов, например, определенный артикль "the" изменяет свое написание на "teh", буква "z" заменяет собой "s", введение буквы "w" в слово, где она не изменяет звучание, например, "awl" (шило) вместо "all" (все). В последнем случае используется правило «как слышится, так и пишется». Еще одним самым распространенным явлением в использовании графических эрративов можно считать опущение некоторых, особенно последних, букв. Удвоение букв обычно используется для достижения иронии. Что же касается синтаксических конструкций, то, чаще всего, они остаются без изменения, либо же для создания экспрессивности, одно предложение может быть разбито на два с использованием восклицательных знаков. На морфологическом уровне изменения представляют собой переход единицы из одной части речи в другую с использованием форм, не закрепленных нормой языка. Например, прилагательное "blue" (голубой) переходит в существительное "blueness" (голубизна) при помощи флексии "-

ness”. [6] Демонстрируя вышеизложенные правила, предлагаем вашему вниманию метаморфозу следующей фразы:

“That’sareallycutecat. And look, he has a bow on his head!” → “That being the kitty very full of cuteness. And to be with looking! Him gots bowage on hims head!” → “OMG wau!! Dat beesings a kiti vary ful ov tewtul kutenis!! Bees wif da lukingz!! Omg him gotz da bowwagez on himz hed lyk WTF?!? OMG I tewtul wuntz to grabz dat kiti and fuzziez himz awl ovar ... him sooooooooo mooshy an fullz ov win!! Don werry lil kiti, I no eetz u! I luvz kitiz! I can has bunchiz ov dem! Mah kitiz luvz bowwagez too! YETH!! GIMME!! Kthxbai!” [6]

Такие языковые шутки являются труднопереводимыми с языка на язык и требуют определенной переводческой подготовки. Переводы данного явления чаще всего превращаются в отдельную единицу творчества на языке перевода.

Следует отметить, что эрративы приобрели популярность в английском языке с точки зрения облегчения норм языка. Ярким примером эрративного творчества можно считать песни британской рок-группы Slade, одной из лидеров глэм-рока начала 1970-х. В текстах их песен и даже названиях альбомов очень легко прослеживаются эрративные штампы. Так, например, в названии альбома *Feel The Noize* (Послушай шум), оригинальное англ. шум – noise меняет согласный –s на –z, по законам эрративного правописания. В этом же альбоме мы встречаем песню *Coz I Luv You* (Потому что я люблю тебя). Такого типа эрративы очень широко использовались в английском языке 80-х-90-х гг. Только сейчас стали создаваться правила эрративных штампов. Поэтому в названии этой песни можно также проследить путь изменения некоторых эрративов. Так, в современных нормах *Coz* (потому что) предстал бы вторичным эрративом *Cuz*. В альбоме *Get Yer Boots On* (Надень ботинки) мы встречаем композиции *Take Me Bak Ome* (Забери меня домой) и *Look Wot You Dun* (Посмотри, что ты наделал). Если в первом случае мы наблюдаем только графические эрративы, то во втором также и грамматические.

Таким образом, на основании всего вышеизложенного мы можем сделать вывод: эрративы легко распознаются в тексте. Основное правило их создания – нарушение норм правописания. Основная их цель – желание привлечь внимание, привнести живости и юмора в общение. Эрративы, став предметом лингвистических исследований, получили свою классификацию. Эрративы становятся основой для создания мемов и языковой игры. С 2006 года эрративы официально закрепляются как языковое явление. Сейчас можно говорить о том, что эрратив выходит за рамки только виртуального пространства и занимает свое место в живом языке.

Библиографические ссылки

1. Ахренова Н. А. Интернет-дискурс как глобальное межкультурное явление и его языковое оформление: : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора. филол. наук: спец. 10.02.04 – теория языка/http://dibase.ru/article/24082009_akhrenova_na/1

2. Галичкина Е. Н. Людический потенциал ком-пьютерного сленга как

лингвокультурного феномена// Вестник МГОУ. Серия Лингвистика. М.: Изд-во МГОУ, 2007. № 2. С. 108–114.

3. Иванов Л. Ю. Язык интернета: заметки лингвиста// Словарь и культура русской речи. – М.: Азбуковник, 2000.

4. Рыжков М. С. Людемы Интернет-дискурса// *Лингвистика* Вестник

Нижегородского университета им. Н.И.
Лобачевского, 2009, № 6 (2), с. 338–345
5. [http://kls.ksu.ru/boduen/bodart_1.php?
id=8&num=5000000](http://kls.ksu.ru/boduen/bodart_1.php?id=8&num=5000000)

6. [http://speaklolspeak.com/page/LOLsp
eak+101](http://speaklolspeak.com/page/LOLsp
eak+101)
7. <http://speakrus.ru/gg/litulative.htm>

УДК 811. 111'25

А. В. Тарасова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**АНГЛІЙСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ІЗ ЗНАЧЕННЯМ
ПОРІВНЯННЯ У МОВЛЕННІ (НА ОСНОВІ ТВОРУ ЛЬЮІСА
КЕРРОЛЛА «АЛІСА В КРАЇНІ ЧУДЕС»)**

У статті розглядаються англійські фразеологізми з порівняннями, лінгвокультурологічні й семантичні особливості їхньої побудови та засоби перекладу українською мовою.

Ключові слова: фразеологізми, порівняння, образність, засоби перекладу

В статье рассматриваются английские фразеологизмы со сравнениями, лингвокультурологические и семантические особенности их строения и способы перевода на украинский язык.

Ключевые слова: фразеологизмы, сравнения, образность, способы перевода

The article deals with English phraseologisms with comparisons, linguistic, culturological and semantic peculiarities of their construction and ways of their translation into Ukrainian.

Key words: phraseologisms, comparisons, imagery, ways of translation

У статті у загальному вигляді ставиться проблема перекладу англomовних фразеологізмів з порівняннями. Дане питання пов'язане з важливими напрямками дослідження, тому що зумовлюється загальною спрямованістю мовознавчих праць на інтеграцію компаративного й лінгвокультурологічного та семантичного підходів до вивчення окремих фразеологічних систем в українській та англійських мовах, що дозволяє з'ясувати універсальні закономірності та національно - специфічні розбіжності їхнього творення, функціонування у мові та мовленні та засобів перекладу цільовою мовою.

Проблему перекладу фразеологічних одиниць розглядали Л. Г. Авксентьев, М. Ф. Алефіренко, В. В. Виноградов, А. В. Кунін, О.І.Смирницький. Серед західних мовознавців слід відзначити Ш. Баллі та Л.П. Сміта. Проте залишається невирішеною проблема аналізу засобів перекладу англійських фразеологізмів, які мають у своєму складі порівняння, та зіставлення при системному вивченні фразеології, а також питання про

індивідуально-авторське використання фразеологічних одиниць, тому метою статті є компаративний опис фразеологічної системи із значенням порівняння в українській та англійській мовах у семантичному та лінгвокультурологічному аспектах.

Матеріалом нашого дослідження є відомий шедевр англійської літератури, роман Льюїса Керролла «Аліса в країні чудес» – один із 12-ти "символів англійської культури", складеного Міністерством культури і спорту Великобританії. По-перше, нас цікавить відносно другорядне з точки зору перекладацької практики питання, на яке не вдалося знайти відповіді у розглянутій нами літературі. Деякі автори вважають, що ФО руйнуються при найменшій зміні в її формальній і смисловій структурі»; інші сперечаються з цим, кажучи, що «не всі трансформації ФО призводять до створення каламбура», що «багато ФО є часто потенціальними каламбурами», що іноді поновлення ФО «наближається до гри слів».

Існує чимало фразеологізмів, які належать лише мові першоджерелу, а це у свою чергу значно ускладнює завдання перекладача, і зокрема, унеможлиблює передачу тих алюзій, про які йде мова. Передача колориту – завдання, з яким зіштовхується кожний перекладач художньої літератури.

Саме так, адже “Alice uses weird words throughout her journey to describe phenomena she has trouble explaining... She endures the experiences that are curious or confusing, hoping to gain a clearer picture of how that individual or experience functions in the world [7, p. 34]”.

На прикладі перекладу твору Льюїса Керролла «Alice in Wonderland» на українську Валентина Корнієнка проаналізуємо переклад фразеологічних зворотів та складність відтворення і передачі гри слів.

Найперше Л. Керролл згадує у своєму творі квіточки маргариток – daisy: «*So she was considering, in her own mind (as well as she could, for the hot day made her feel very sleepy and stupid), whether the pleasure of making a daisy-chain...*» [6, p. 5].

Перекладач оминув перекласти, із яких саме квіток збирається плести віночок Аліса: “Вона сиділа й думала (наскільки це можливо у спеку, коли туманіє голова й злипаються повіки), піти чи не піти нарвати квіток - це ж бо така втіха сплести собі з них віночок...” [5, с. 5].

У даному випадку подібне опущення призводить до втрати ємності та змістовності тексту оригіналу, адже «маргаритка в Англії є провісницею весни...» [3, с. 86].

Наступна втрата образу спостерігаємо у випадку, коли Білий Кролик вигукує: “*The Duchess! The Duchess! Oh my dea rpaws! Oh my fur and whiskers! She'll get me executed, as sure as ferrets are ferrets!*” [6, p. 56]. Білий Кролик передбачає покарання від герцогині. Керролл проводить паралелі між людськими відносинами та взаєминами кролика і фредок. Останні ж – природні вороги кроликів. Перекладач Валентин Корнієнко не перекладає даний вираз. А ось Н. Демурова пропонує наступний варіант: «как пить дать» [4, с. 42].

У даному випадку можливо стверджувати, що фразеологічний зворот *as sure as ferrets are ferrets* копіює відомий на той час вислів *as sure as eggs are eggs*.

Білого Кролика Аліса зустрічає на початку своєї подорожі у країну чудес. Існує кілька теорій стосовно символічності кролика: «*Rabbits are often used as a symbol of fertility or rebirth, and have long been associated with spring and Easter as the Easter Bunny. The species' role as a prey animal also lends itself as a symbol of innocence, another Easter connotation. Additionally, rabbits are often used as symbols of playful sexuality, which also relates to the human perception of innocence, as well as its reputation as a prolific breeder*»[8, с. 18].

У 1935 Вільям Емпсон (William Empson) вказує на два головних моменти, які є традиційними для всіх історій доля дітей, а саме: герої незвичайних розмірів (мініатюрні або гігантські) та тварини, що вміють говорити [9, р. 204]. Саме Льюїс Керролл був першим, хто вводить у свою розповідь образ птаха Додо – *as dead as a dodo*. За часів Керролла птахи ці вимерли, а оказіональний вираз набув популярності завдяки тому, що автор використав його у своєму творі. Подібне спостерігаємо у Ч. Діккенса, коли створюється вираз *as dead as a door-nail*. Стосовно останнього виразу припускають, що для Діккенса було типовим приписувати неживим предметам якості живих істот.

У 19-ому столітті народжується вислів *like a jack-in-the box*. Теорія походження даного вислову сягає 13-го століття, коли жив прелат сер Джон Шорн. Його часто зображують з дияволом у черевіку. Народні оповідання переказують, що сер Джон запроторив у черевик диявола, аби захистити поселення у графстві Бекінгемшир.

У «Тлумачному словнику» В. Даля про цей вираз нічого не згадується. Але сьогодні чортик на пружинці пречудово відчувається, а вираз «вискочив, наче чортик з табакерки» часто вживають у сучасній живій мові, особливо, коли на політичній арені з'являється новий невідомий персонаж.

У Л. Керролла даний вислів зустрічається у IV розділі, коли Білл вилітає у трубу, ніби чортик з табакерки. В. Корнієнко перекладає «як повітряний змій», а у Н. Демурової – «как шутиха».

Образність збережена при перекладі повних еквівалентів *likethewind* – як вітер та *like a candle* – як свічка,:

• *There was not a moment to be lost: away went Alice like the wind...*

Гаятись не можна було й хвилини – Аліса як вітер помчала за ним...

• *"...for it might end, you know," said Alice to herself; "in my going out altogether, like a candle..."*

«зійдунанівець, як свічка».

У третьому розділі «Гасай-Коло та Довгий Хвіст» Миша, розповідаючи свою історію, звертається до Аліси:

"How are you getting on now, my dear?" it continued, turning to Alice as it spoke.

'As wet as ever,' said Alice in a melancholy tone: 'it doesn't seem to dry me at all.'

В. Корнієнко передає фразеологічний зворот за допомогою часткового еквіваленту – *мокра як хлющ*. Прикладом часткового еквівалента також може бути наступне стійке сполучення: *shutting up like a telescope* – складатися як підзорна труба.

Дослідження стосовно вживання фразеологізмів у літературних творах становить значний інтерес, оскільки на основі отриманих даних щодо їх кількості, особливостей використання у тексті, можна робити подальші висновки стосовно стилю автора та ступеня метафоричності його прози, що дозволяє проводити подальші дослідження функціонування фразеологізмів у різних жанрах прози.

Перспективи подальшого дослідження у плані орієнтації на зіставне лінгвокультурологічне вивчення не близько споріднених мов, зокрема слов'янської та германської, пов'язуються з високою значущістю засобів перекладу у межах культурно-ціннісної парадигми соціуму.

Бібліографічні посилання

1. Англо-український фразеологічний словник [уклад. Баранцев К. Т.]. – К.: Знання, 2005. – 1056 с.

2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль. – М.: Рус. яз., 1989. – 746 с.

3. Золотницкий Н. Ф. Цветы в легендах и преданиях / Н. Ф. Золотницкий. – Киев: Довира, 1994. – 255 с.

4. Кэрролл Л. Приключения Алисы в Стране Чудес. Сквозь Зеркало и что там увидела Алиса, или Алиса в Зазеркалье / Л. Кэрролл; [пер. с англ. Н. Демуровой]. – М.: Пресса, 1992. – 320 с.

5. Керролл Л. Аліса в Країні Чудес / Л. Керролл; [пер. з англ. В. Корнієнко]. – Київ: А – БА – БА – ГА – ЛА – МА – ГА, 2001. – 123 с.

6. Carroll L. Alice in Wonderland / Lewis Carroll. – London, 1995. – 293 p.

7. Nina Auerbach. "Alice in Wonderland: A Curious Child." / Lewis Carroll [ed. Harold Bloom]. – New York: Chelsea House, 1987. – P. 31– 44

8. Sutherland D. Language and Lewis Carroll / D. Sutherland. – London, 1987. – 174 p.

9. William E. Some Versions of Pastoral / William Empson. – London: Chatto & Windus, 1935. – 212 p.

Л. М. Тетерина

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ЗВУКОСМЫСЛОВЫЕ СВЯЗИ В ГРАЖДАНСКОЙ ЛИРИКЕ ТОНИ ГАРРИСОНА

Звуковой аспект во многих стихотворениях современного английского поэта Тони Гаррисона играет настолько существенную, семантически значимую роль, что заслуживает специального исследования. Основной акцент в статье сделан на изучении форм звуко-смысловых связей в гражданской лирике Гаррисона.

Ключевые слова: звуко-смысловые связи, звуко-символизм, фонестема, паронимическая аттракция

Звуковий аспект в багатьох віршованих творах сучасного англійського поета Тоні Гаррісона грає настільки важливу, семантично значущу роль, що заслуговує спеціального розгляду. Основний наголос у статті зроблено на дослідженні форм звуко-смыслових зв'язків у громадянській ліриці Гаррісона.

Ключові слова: звуко-смыслові зв'язки, звуко-символізм, фонестема, паронемічна атракція.

The sound aspect of a number of Tony Harrison's poems plays such a semantically significant role that it deserves special consideration. In the article the main emphasis is put on the ways and means of sound-meaning relationship in Harrison's public lyrics.

Key words: sound-meaning relationship, sound symbolism, phones theme, patronymic attraction.

Соотношение звука и образа, звуко-сочетания и рождаемой им смысловой ассоциации интересовало поэтов и исследователей языка со времен античности. Но несмотря на то, что о звуковых ассоциациях, способных дополнять общее содержание высказывания или создавать образы написано немало (работы С. Ульмана, О. Есперсена, Р. Якобсона, Л. Блумфилда, И. Р. Гальперина и многих других), проблема никак не может считаться окончательно проясненной. В лингвистической литературе её трактуют по-разному: от полного отрицания соотношения звука и смысла до твердой убежденности в том, что звуко-символизм можно рассматривать как научно обоснованное явление.

Большинство современных исследователей понимают под звуко-символизмом «закономерную, фонетически мотивированную связь между фонемами слова и полагаемым в основу номинации незвуковым признаком денотата» [2, с. 208] . или «связь между фонемами слова и некоей смысловой ассоциацией» [3, с. 146] .

В современной лингвистике есть несколько классификаций типов звуко-символизма. Например, О.Г. Солодовникова выделяет четыре типа: *экспрессивный* звуко-символизм, связанный с использованием несегментируемых звуков, отражающих физиологическое и эмоциональное состояние говорящего: кашля, мычания, икоты, крика, восклицания;

имитативный звуко-символизм – это использование звукоподражания во всех его разновидностях (звукоподражательные слова, звукообразные или идеофонические слова, а также морфологически оформленные производные от изобразительных слов – слова со звукоподражательными или идеофоническими корнями); *синестетический* звуко-символизм – использование просодических элементов речи для передачи феномена синестезии; *конвенциональный* звуко-символизм, связанный с использованием фонем [3].

Термин «фонестема» используется английским филологом Дж. Ферсом для обозначения звуко-сочетаний, способных коррелировать с большей или меньшей регулярностью с определёнными контекстами. Например, слова *cross, stick, grab, crank* (фонестема *kr*) объединяются им на основе сходства по значению «сгибать, искривлять» [4]. Ф. Хаусхолдер рассматривает фонестему как двустороннюю единицу, план выражения которой тесно связан с планом содержания [5].

Известно, что в поэтическом тексте все элементы взаимно соотнесены, следовательно – семантически нагружены. Художественная структура проявляется на всех уровнях, включая уровень фонем. Звуковую организацию стиха можно рассматривать с разных точек зрения. В работах последнего времени (В. П. Григорьева, Н. А. Кожевниковой, О. И. Северской, Л. Зубовой, А. В. Гика и многих других) основное внимание направлено на исследование форм звуко-смысловых связей в поэзии 20-21 веков.

Большой интерес с этой точки зрения представляют стихотворения английского поэта Тони Гаррисона (род. в 1937г.), творчество которого является ярким явлением современной британской поэзии.

Звуковой аспект во многих стихотворениях Гаррисона играет настолько существенную, семантически значимую роль, что заслуживает специального рассмотрения. В первую очередь это относится к гражданской лирике поэта, в которой воплощаются мотивы социального неравенства, изолированности низших классов от культуры. Проведя детство и юность на севере Англии в некогда одном из крупнейших промышленных центров страны – Лидсе, Гаррисон стремится в своей поэзии представлять от имени людей, среди которых он вырос и жил, людей, не получивших хорошего образования и, стало быть, как бы бессловесных, не умеющих выразить себя в слове (Coming from a very inarticulate family mademetry to speak for those who can't express themselves, and created a need for articulationatits most ceremonial – poetry.) [6, p. 4].

Поэт противопоставляет образ жизни социальных низов общества культурному истеблишменту и настаивает на самостоятельной ценности традиций севера Англии, наследником которых он себя считает.

Уникальность гражданской лирики Гаррисона заключается в том, что главным средством выражения идеи становится диалектная речь малообразованных и необразованных рабочих севера Англии или звуки, её заменяющие, как, например, в «TheBallad of Babelabour»:

What ur-Sprache did the labour speak?

Ur ur ur to t'master's Sprache
The hang-cur ur-grunt of the weak
The unrecorded urs of the gobless workers [7, p. 45] .

Звуковой повтор *ur* передает неясный шум толпы людей, говорящих одновременно, а также людей, по выражению поэта, «gobless», «tongueless» - безъязыких, бессловесных, косноязычных. Но это ещё и угрюмое ворчание недовольных рабочих, готовое вылиться в бунт:

but ur ur ur ur ur ur urs
sharpened into Sprache
revurlooshunairy vurse
uprising nacker starkers

Такую же роль играют в стихотворении Гэпприсона «The Rhubarbarians» звукоподражательные повторы «rhubarb-rhubarb» (rhubarb: the sound made by actors to suggest many people talking at the same time) и «tusky-tusky» (tusky: the Leeds word for rhubarb).

Орфография слов предпоследней строки передает особенности произношения северного диалекта Англии, благодаря чему в словосочетании «revurlooshunairyvurse» появляется уже знакомый нам звуковой повтор *ur*, добавляющий к собственным значениям слов ноту ропота рабочих и кроющуюся в нём угрозу.

Кроме основного звуко сочетания *ur* нельзя не заметить целый сгусток сходных по своей энергетике звуко сочетаний: [pr], [dr], [kr], [tr], [br], в таких словах, как: grunt, Sprache, proper, prison, treasurer, drop, crapper, grrred, negra.

Согласно «Словарю английских фонем» Б. Шислера [8] [gr], как правило, имеет следующие значения в английском языке:

1. грубый, враждебный, угрожающий звук (deep-toned ,inimical or menacing noises): grunt, grim, grin, growl, gruntle, gruff, groin, grutch, grudge, grum, grouse;
2. резкое движение, хватание: grip, gripe, grope, grab, grabble, grapple, grasp.

[dr] несёт значение чего-то падающего, резко двигающегося или стучащего: drivel, dross, draw, drive, drop, drip, drain, drag, drabble, drib.

[kr] часто ассоциируется с резким ударом, треском, грохотом, щелканьем, криком, воплем: crack, crackle, crash, cratch, crapitate, cry, crisp, crunch, crow.

Таким образом, резкость, грубость, угроза, падение, громкий звук – такой металексический фон рождает в нашем сознании звуковая составляющая стихотворения. Сам механизм произнесения этих фонем предопределяет перечисленные значения: при их артикуляции мы пробиваем преграду, преодолеваем барьер. В стихотворении «Self Justification» Гэпприсон называет подобные звуко сочетания «ужасными, мучительными»: «Those cruel consonants, ms, ps and bs» [7, p. 49].

«Преодоление преграды» - это не только артикуляционный механизм, но и метафора процесса творчества, рождения поэзии. Язык рабочих является сырьём для писателя: «grunts not proper words/ raw material for poet».

Многие поэты не раз отмечали, что на начальном этапе творчества стихотворная структура ощущается ими как некий гул или неясный ритм. Возникает настоятельная потребность вывести «молчаливую» сущность того, что «прежде губ» на сцену звучащих слов. Драматизм перехода от немоты к говору, к поэтической речи выражается в «балладе» в многократном повторе *ur*, который «sharpened into Sprache» (яркая паронимическая аттракция: sh–r–p & sp–r) превращается в «revurlooshunairyvurse».

Гаррисон отождествляет себя с рабочими. Как и они, поэт такой же аутсайдер в обществе:

The treasurer of Sprache's court
Drops the bard his coppers
He knows that poets aren't his sort
But belong to the ur-crappers

Crap: taboo, slang 1. solid waste matter passed from the bowels, 2. something worthless or unwonted that does not deserve serious attention [9].

Яркие образы последней строфы заостряют мысль автора о месте рабочих и поэтов в современном обществе:

Bards & labour left for dead
The siltworld's *neue neue*
Bard the HMV doghead
In the negra negra Goya.

Вслед за этой строфой даётся приписка автора: *See the picture A dog buried In the sand among the Black Paintings in the Prado.*

Смысл этой аллюзии может быть частично расшифрован, если вернуться к предыдущей строке «bard the HMV doghead». В «Longman Dictionary» HMV – *trademark, a company that produces recordings of music, and has a large store in Oxford street in London, selling music, CDs, Videos etc. The letters HMV stand for «His Master's Voice», and the companies advertisements used to show a dog listening to a record on an old-fashioned record player.*

Поэт иронически замечает, что искусство в современном мире полностью отождествляется с миром коммерческих ценностей, превращаясь в декоративную деталь среды, элемент дизайна.

Таким образом, параллель «рабочие – поэты» имеет двоякий смысл: как и рабочие, поэты имеют крайне низкий «статус» в обществе; как и рабочие, поэты «бессловесны и безъязыки», пока не найдена единственная верная поэтическая форма.

Немалый вклад в семантизацию повторов в стихотворениях Гаррисона вносит рифма. В отличие от большинства своих современников он постоянно использует метр и рифму.

Стремясь обогатить свои стихотворения рифмами, вызывающими новые смысловые ассоциации, Гаррисон ставит в конце строки собственные имена, редкие и иноязычные слова: *Valladolid – coverlid, auto-da-frés – ways, neue – Goya, St. James's – theirnameis, applause – bonmots, hair – lamer, dough – Pharaoh, oven – Heaven, Sprache- workers.*

Очень часто в позиции рифмы оказываются слова со сниженной стилистической окраской или слова, имеющие в словаре помету *taboo*, которые рифмуются с «респектабельными» словами: *turds – words (turd – taboo slang a piece of solid waste material passed from the body)*, *shit – poet (shit – taboo 1. solid waste from the bowels; excrement; 2. stupid talk; nonsense; 3. worthless or unpleasant person)*, *shitty – pity*, *coppers – crappers*, *urd – merde (fr. taboo a piece of solid waste)*.

Гаррисон вводит в поэзию язык низших классов, которые обычно не стесняются в выражениях и тем бросают вызов общественной морали. Его манера – резкая, дисгармоничная, лишенная музыкальности, служит для выражения мысли о том, что сейчас не время “*formodulated pity*”. В связи с этой фразой вспоминается В. Маяковский, высмеивавший поэта, который «тиндиликал мандолиной, дундудел виолончелью» и настаивавший на том, что «в наше время тот поэт, кто напишет марш и лозунг». (У Гаррисона: “*revurlooshunairyvurse / uprisingnackerstarkers*”).

Приведенные выше рифмы придают стихотворениям яркую ироническую окраску. Объектом иронии является не только истеблишмент с его двуличной моралью, но и угодная ему поэзия, исповедующая лозунг «искусство для искусства».

By the time the bards have urd
And urd and urd and Sprachered
The world's all been turned into merde

В стихотворении “*The Ballad of Babelabour*” есть еще один смысловой слой, тесно связанный с уже упомянутыми. Это представление современной Англии в образе вавилонского столпотворения, в актуализации которого главную роль также играют звуко-смысловые связи. Такую игру звука и смысла мы обнаруживаем уже в названии стихотворения. “*Babelabour*” это авторский окказионализм, который может быть прочитан двояко:

1. *babel + bour*

В “*Longman Dictionary of English Language and Culture*” *babel* – *a scene of confusion, disorder, and the noise of many voices (from story of the Tower of Babel in the Bible)*.

Словом *babel* также ассоциируется похожим по написанию словом “*babble*” (“*a confused sound of many people talking at the same time*”).

В стихотворении актуализируются обозначения слова – как собственного имени, так и нарицательного, что подтверждается уже эпиграфом, слова которого принадлежат Бертольду Брехту: “*This Babilonian confusion of words results from their being the language of men who are going down*”.

Вторая часть окказионализма – “*bour*” является основой или одной из основ в названиях городов или местностей во французском (*Bourges, Burgundy*), английском (*Bournemouth*) и немецком (*Freiburg, Freydenburg*) языках.

У Гаррисона *Babelabour* это современный Вавилон, который находится в Англии или это сама Англия, а “*Babilonian confusion of words*” это английский язык, возможно также современный поэтический язык, который у самого поэта

постоянно обнаруживает стремление выйти за рамки национального и в котором наблюдается большое количество иноязычных вкраплений, окказионализмов с использованием иноязычных слов или их формантов, общеизвестных аббревиатур и даже значков.

2. *babel* или *babble* + *labour*, т.е. язык рабочих.

Это значение актуализируется уже в первой строке баллады: “*Whatur-Sprachedidthelabourspeak?*”.

Опорные согласные *b* и *l* в словах *ballad*, *Babel*, *labour* повторяются еще в одном значимом слове первой строфы – *gobless* в словосочетании *goblessworkers*, которое вводит тему стихотворения: бессловесные, безъязыкие рабочие, от имени которых говорит поэт.

Таким образом, фонологическая организация текста образует сверхъязыковые связи, которые приобретают характер организации смысла. Благодаря применению специально подобранных фонем и их многократному повтору в различных вариантах, паронимическому сближению слов создается звуковой образ, который не просто вводит в текст звучащую реальность и придает целостность поэтической форме произведения, но рождает различные ассоциации и несет существенную смысловую нагрузку стихотворения.

Библиографические ссылки

1. **Ullman S.** Words and Their Use. – L., 1951; Jespersen O. Sound Symbolism// Language. – L., 1954; Jakobson R. Linguistics and Poetics // Style in Language /Ed. By T. Sebeok. – N.Y. – L., 1960; Блумфилд Л. Язык. – М., 1968; Гальперин И.Р. Информативность единиц языка. – М., 1974.

2. **Гик А.В.** Звуковой аспект организации поэтических текстов М. Кузмина // Текст. Интертекст. Культура. Сборник докладов международной научной конференции. – М., 2001. – С. 204-212.

3. **Солодовникова О.Г.** К проблеме синергии фонем в поэзии // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2007. - № 3. – С. 143-158.

4. **Firth J.R.** Modes of Meaning // Papers in Linguistics. – L., 1957. – P. 183-195.

5. **Householder F.** On the Problem of Sound and Meaning. An English Phonestheme // Word. – 1946. – vol.6. -№ 1.

6. **Jaggi, M.** Tony Harrison. The Unmistakable Voice // The Guardian, Saturday, 31 March. – 2007.

7. The Penguin Book of Contemporary British Poetry/ Ed. By Blake Morrison and Andrew Motion. – L., 1982.

8. **Shisler B.** The Dictionary of English phonesthemes /http:// www. geocities. com. – 1997.

9. Longman Dictionary of English Language and Culture. – L., 2000

УДК 811.161.2'367

О. В. Тищенко

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

ВАЛЕНТНІСТЬ ПРЕДИКАТІВ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ

У статті розглянуто роль предиката як формуючого компонента структури простого елементарного речення, одну з основних міжрівневих категорій – валентність, її розуміння вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Особливу увагу звернено на дієслово як головного носія валентності та особливості сполучуваності предикатів стану.

Ключові слова: категорія валентності, предикат, дієслово, синтаксема, предикат стану, предикати афекту.

В статье рассмотрено роль предиката как формирующего компонента структуры простого элементарного предложения, одну с главных междууровневых категорий – валентность, ее понимание отечественными и зарубежными исследователями. Особенное внимание обращено на глагол как главный носитель валентности и особенности сочетания предикатов состояния.

Ключевые слова: категория валентности, предикат, глагол, синтаксема, предикат состояния, предикаты аффекта.

The role of the predicate as a forming component of the structure of the simple elementary sentence, the valency as one of the main basic interlevel categories and its treatment in the domestic and foreign researches are observed in this article. The main attention is given to the verb as the main bearer of the valency and the particularity of the specific nature of the predicates of the state.

Key words: the category of the valency, the predicat, the verb, the syntaxeme of the predicate of the state, the fit of predicates.

У сучасному мовознавстві останнього часу особливу увагу звернено на просте речення, яке нині розглядають «як багатоаспектну синтаксичну структуру, компоненти якої становлять ієрархізовану систему відповідного ярусу (власне-синтаксичного, семантико-синтаксичного, семантичного, функціонального)» [11, с. 39].

Вітчизняні та зарубіжні лінгвісти звертають свій погляд на співвідношення позиційної моделі речення та валентності дієслова. Зокрема, поряд з І.Р. Вихованцем, яким послідовно аргументована чотириярусність синтаксису, А.П. Загнітко наголошує на необхідності розв'язання проблеми взаємовідношень у структурі реченнєвого граматичного центру. Учений акцентує на цьому увагу «з метою вирішення питання про співвідношення формально-граматичного, семантико-синтаксичного, власне-семантичного і комунікативного аспектів речення...» [6, с. 48].

Відтак метою нашої розвідки є дослідження одного з компонентів простого елементарного речення, а саме: ролі предиката у формуванні його структури, з'ясування особливостей сполучуваності предикатних синтаксем. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) проілюструвати погляди на категорію валентності в сучасному українському та зарубіжному мовознавстві; 2) виокремити дієслово як головного носія валентності в

простому елементарному реченні; 3) визначити особливості сполучуваності предикатів стану загалом та афекту зокрема.

Як уже було зазначено вище, на сьогодні звернено особливу увагу на просте речення та наявні в його складі синтаксеми. З цього приводу Г.А. Золотова зазначає, що просте речення – це передусім «предикативна одиниця» [8, с. 100], а І.Р. Вихованець доводить, що в «семантично елементарному простому реченні предикатна синтаксема є визначальною синтаксемою» [2, с. 135]. О.О. Потебня називав предикат «творцем речення».

Саме предикат є організувальною синтаксемою семантично елементарного простого речення, йому належить визначальна роль у його семантико-синтаксичній структурі. Предикат указує на кількість субстанційних синтаксем та їхню функцію. «Кількісно-якісний склад субстанціальних синтаксем регулюється найпоказовішою властивістю предиката – його семантико-синтаксичною валентністю» [2, с. 137].

Якщо структурний склад елементарного простого речення – це два основні компоненти, то «у власне-семантичній структурі речення виділяється п'ятнадцять компонентів – два класи предикатів (предикати дії і стану) і тринадцять класів аргументів» [3, с. 61].

Говорячи про просте речення, не можемо залишити поза увагою одну з основних міжрівневих категорій – валентність. Категорію валентності з-поміж дієслівних категорій виокремлено порівняно недавно, що зумовлено семантичною здатністю дієслівних лексем поєднуватися з певною кількістю залежних іменникових компонентів (актантів, аргументів, партнерів), які мають відповідну семантичну якість [4, с. 269]. Ці предметні компоненти позначають різними термінами: актанти (Л. Теньєр), предметні місця (Т.М. Ломтєв), предикандуми (С.Д. Кацнельсон) та ін.. Зокрема, С.Д. Кацнельсон зазначає, що «валентні властивості предиката, які реалізуються в реченні, в самому предикаті подані у вигляді «місць», «прогалин», які підлягають заповненню. Кожний предикат немовби відкриває «вакансії» для предикандумів, що заміщують ці вакансії [3, с. 36].

У науковий обіг поняття валентності ввів 1934 р. Л. Теньєр. Лінгвіст розумів під цим поняттям здатність дієслова керувати декількома словами в реченні. В узагальненому вигляді, за Л. Теньєром, під валентністю треба розуміти той факт, що слова оточені певним числом «пустих клітин», «вакансій», які повинні бути заповнені певними актантами [10, с. 26].

Одночасно з ним Карл Бюлер представив свою теорію конотації, згідно з якою вживання в тексті того чи того слова «відкриває» поруч «порожні місця» (Leerstellen) для інших слів, що належать до відповідних граматичних і семантичних класів. Того ж року Гюнтер Порціг представив свою концепцію синтаксичних полів. Сутність її в тому, що слово, особливо дієслово або прикметник, являє собою своєрідний центр гравітаційного поля, «притягує» інші слова, які доповнюють його зміст.

Учення про закономірності поєднання слів пізніше розвивали Г. Брінкман, Ж. Фурке, Й. Ербен, Г. Гельбіг, Л. Вейсгерберг, та ін.

У радянській лінгвістиці термін «валентність» уперше застосував С.Д. Кацнельсон, надавши йому значно ширшого, ніж у Л. Теньєра, значення. Учений запропонував розглядати валентність, як потенційну здатність певних розрядів слів поєднуватися з іншими розрядами чи типами слів [9, с. 114–134].

В українському мовознавстві теорію сполучуваності слів опрацювали М.П. Кочерган, І.Р. Вихованець, А.П. Загнітко, А.П. Грищенко, І.І. Слинко, М.Я. Плющ, Г.М. Удовиченко, К.Г. Городенська, Й.Ф. Андерш та ін. На сьогодні найбільш повне розуміння зв'язку між валентністю предиката та семантико-синтаксичною структурою речення маємо в працях І.Р. Вихованця, А.П. Загнітка.

Щодо терміна валентність, то у мовознавчій літературі існує розмаїття думок відносно його витлумачення. Але, напевно, доцільно погодитися із позицією Л. Теньєра та М.П. Кочергана, які надають валентності значення аналогічне тому, яке є в хімії, розглядаючи її як здатність до утворення певних зв'язків. Оскільки лексема валентність належить до запозиченої лексики, варто запропонувати визначення, яке подає сучасний словник іншомовних слів. За яким валентність – це: «1. *хім.* Здатність атома до утворення хімічних зв'язків; на сучасному етапі розвитку хімічної науки – одне з фундаментальних понять теорії хімічної побудови. 2. *лінгв.* Здатність слова до граматичного єднання з іншими словами в реченнях» [16, с. 91].

Заслуговує на увагу і дефініція, яку запропонував Т.П. Ломтев: «семантико-синтаксична валентність полягає в заповненні відповідної кожному ознаковому слову кількості залежних семантичних позицій, суворо регульованої семантичною сумісністю дієслова і залежних контекстних партнерів. Вона формує предикативну структуру речення» [12, с.151] та Г. Гельбіг і М.Д. Степанова: «семантико-синтаксична валентність означає здатність ознакових слів сполучатися з іншими елементами, здатність мати певне число відкритих позицій, які можуть або повинні заповнюватися одиницями відповідної семантичної природи» [15, с. 207].

У мовознавчій літературі для окреслення кола проблем, пов'язаних з вивченням сполучуваності лінгвістичних елементів, використовують терміни сполучуваність, валентність, дистрибуція, рідше – конотація, інтенція, семантична вибірковість, синтаксичні потенції, конфігурація [10, с. 25].

Варто розмежовувати поняття валентності та сполучуваності. Поняття сполучуваності є ширшим від поняття валентності. Сполучуваність – це поєднання за певним синтаксичним зв'язком будь-яких повнозначних слів.

Проте, незважаючи на різні назви одного поняття, будемо користуватися найбільш прийнятним для нас терміном валентність.

Розрізняють лівобічну та правобічну валентність предиката-дієслова. Лівобічна валентність репрезентована суб'єктним субстанційним компонентом, за яким закріпилося відповідне місце, зазвичай перед дієсловом. Найвиразнішим виявом лівобічної позиції суб'єктної синтаксеми є форми називного відмінка іменників.

Правобічні іменникові компоненти диференціюються на такі синтаксеми: об'єктну, адресатну, інструментальну (знаряддя або засіб дії), локативну (початковий пункт руху, шлях руху й кінцевий пункт руху). Наявність відповідної правобічної синтаксеми залежить від валентності дієслова. Правобічні позиції відповідних компонентів заповнюють форми непрямих відмінків [13, с. 135].

Українській мові притаманна правобічна позиція керованого слова, лівобічна ж насамперед стосується явищ координації, регульованої предикативним зв'язком підмета та присудка як головних членів двоскладного простого речення [14, с. 6]. Крім того, потрібно розрізняти обов'язкову й факультативну валентність. Відсутність обов'язкового актанта порушує граматичність і комунікативність речення [10, с. 27].

Валентність буває активною і пасивною. Активна валентність властива дієслову, бо воно має здатність відкривати певні семантичні позиції, які заповнюють залежні від нього іменники з конкретно-предметним (непредикатними) значеннями... Отже, сполучуваність слів у реченні відбувається внаслідок взаємодії активної валентності дієслова і пасивної валентності залежних іменників [2, с. 269]. Під активною валентністю розуміють здатність підпорядкувального ознакового слова мати при собі певні відкриті позиції, які заповнюються залежними від нього словами. Пасивна валентність – це здатність залежного слова приєднуватися до підпорядкувального слова, заповнювати при собі відкриту позицію [5, с. 108].

Г. Гельбіг та М. Д. Степанова теж розмежовують активну та пасивну валентність, диференціюючи лексеми на її носіїв та партнерів [15, с. 170]. Цієї ж позиції дотримується й А.П. Загнітко. Активна валентність, за його словами, полягає в регулярному заповненні певного «семантичного гнізда» і властива дієсловам та предикативним іменникам (девербативам, деад'єктивам та ін.). Мовознавець виокремлює облігаторну валентність, тобто таку, що становить визначальний компонент структурної схеми речення (без облігаторних членів зміст стає незрозумілим), і потенційну, що є суттєвим компонентом об'єктивного змісту речення (в певному контексті може бути нереалізованою). Пасивна валентність виявляється через здатність поєднання з тією чи тією лексемою. Така валентність притаманна прикметнику, який тільки в поєднанні з іменником набуває семантичної повноти та змістової завершеності [7, с. 89].

Активна валентність властива дієслову, бо саме воно має здатність відкривати певні семантичні позиції, які заповнюють залежні від нього іменники з конкретно-предметним (не предикатними) значеннями... Отже, сполучуваність слів у реченні відбувається внаслідок взаємодії активної валентності дієслова і пасивної валентності залежних іменників [2, с. 269].

Семантико-синтаксична валентність відбиває той факт, що ознакові слова (як єдині носії валентності) вимагають певних контекстних партнерів із відповідними семантичними ознаками і виключають інших контекстних партнерів з іншими семантичними ознаками [5, с. 107].

Таким чином, сполучаються залежні контекстні партнери (аргументи) з ознаковими словами (предикатами) не довільно. Аргументи (у типових випадках іменники, тобто назви конкретних предметів) до певних предикатів (у типових випадках дієслів) заповнюються відповідними змінними, що належать до певних семантичних класів (наприклад, суб'єкт дії, суб'єкт стану, об'єкт дії, об'єкт стану, адресат, знаряддя тощо).

Зі сказаного раніше зрозуміло, що головним носієм валентності в реченні є дієслово [5, с. 108].

Н.Л. Іваницька наголошує на тому, що «валентність дієслова-присудка є величиною постійною для дієслова в конкретному значенні, хоч це не означає, що всі валентності, потенційно закладені в його семантиці, виражаються спеціальними синтаксичними поширювачами в поверхневій структурі речення. У кожному конкретному випадку реалізуються лише ті валентності, актуалізації яких потребує відповідна модель речення [11, с. 9]». Щодо цього дослідниця розподіляє всі дієслова на три групи (класи): 1) дієслова закритої (абсолютивної семантики, із самодостатнім змістом (*полум'яніти, німіти, плакати*, і т.д.); 2) дієслова відкритої (релятивної) семантики, які вимагають поповнення позицій після них у певній морфологічній формі (*зрікатися чого, здійснити що*) або які в структурі словосполучень і речень вимагають заповнення позицій після них іншим словом, незалежно від морфологічної форми, але з певним змістом (*знаходиться, опиняється де? – біля річки; податися куди? – в бібліотеку*); 3) дієслова, які залежно від характеру структурно-семантичної моделі речення можуть в обох випадках реалізувати семантику абсолютивно, а в інших релятивно (*читати, радіти*). Такий поділ дієслів виявляє їхні синтаксичні властивості, з одного боку, здатність утворювати окремі компоненти синтаксичної структури речення, зокрема присудок, з іншого – розкриває ієрархію залежності компонентів синтаксичної структури речення [11, с. 40].

Семантико-синтаксична валентність предиката (ознакового слова) означає здатність його поєднуватися з іншими (здебільшого неознаковими) словами, мати певне число відкритих позицій, які можуть або мають заповнюватися одиницями відповідної семантичної природи [2, с. 123].

Розгляду природи, суті валентності присвячено багато наукових розвідок, кожна з яких заслуговує на увагу. На нашу думку, «Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови» за редакцією І.Р. Вихованця та К.Г. Городенської дає якнайповнішу характеристику поняття валентності. Отож, опираючись на думку високоповажних дослідників, віддаємо пріоритетну роль з-поміж класу предикатів саме дієслову як «головному носієві валентності у реченні» [2, с. 123].

На центральну позицію дієслова в структурі речення вказували О.О. Потебня, О.М. Пешковський, Л. Теньєр, С.Д. Кацнельсон та інші мовознавці. «У змістовому плані, – пише С. Д. Кацнельсон, – дієслівний предикат – це дещо більше, ніж просто лексичне значення. Виражаючи відповідне значення, він водночас проектує собою макет майбутнього речення.

Предикат має «місця» або «гнізда», які заповнюються в реченні словами, категорійні ознаки яких знаходяться у відповідності з категорійними ознаками «гнізда» [1, с. 36].

«Дієслівні предикати є найпоказовішим типом, бо вони чітко розрізняються за семантичними функціями, поділяючись на предикати дії, які формують ядро дієслова, і предикати стану, що належать до периферії його семантики, але також набувають динамічних характеристик» [4, с. 217].

Продовжуючи думку про 107к.107л.107107107и107ною107ь мови, вбачаємо у валентності і міжрівневу категорію «проміжного типу, оскільки семантичні гнізда дієслова прогнозують переважно і відповідний семантичний компонент (пор. дієслова *кувати, цвірінькати*... у своєму прямому лексичному значенні чітко визначають лівобічний суб'єктний компонент на зразок *зозуля, горобець*...) і відповідну його морфологічну форму (пор. правобічний сильнокерований придієслівний об'єктний компонент – його основним варіантом виступає морфологічна форма знахідного відмінка *запросити колегу*...)» [6, с. 50–51].

Говорячи про валентність як міжрівневу категорію, чітко усвідомлюємо, що семантико-синтаксичну структуру простого елементарного речення передбачено валентним класом предиката. Сьогодні в українській мові семантично елементарне просте речення передбачає наявність у своєму складі шестивалентних, п'ятивалентних, чотиривалентних, тривалентних, двовалентних та одновалентних предикатів. Тобто, в елементарному простому реченні не може бути менше одного та більше семи іменникових компонентів.

Як уже зазначалося, центральною синтаксевою в реченні є предикат, який не тільки регулює кількісно-якісний склад субстанційних синтаксем своєю валентністю, але й формує семантико-синтаксичну структуру простого елементарного речення, вказуючи на кількість субстанційних синтаксем та їхні функції. І хоча є велика кількість підходів до класифікації предикатів, найбільш дієвою є та, яка здійснюється за двома параметрами: семантикою та частиномовною належністю предикативних одиниць.

Оскільки семантичну структуру елементарного речення становлять предикатно-аргументні відношення, у яких центральним компонентом речення виступає предикат, варто зазначити, що він належить до одного з двох найбільш узагальнених семантичних класів – предикатів дії або стану [3, с.43].

І.Р. Вихованець виокремлює шість типів предикатних синтаксем: предикати дії, предикати процесу, предикати якості, предикати стану, локативні предикати та предикати кількості [2, с.137].

Особливу увагу хотілося б звернути на предикати стану, які вказують на непостійну ознаку предмета. Стан, на відміну від предикатів інших груп, охоплює відповідний часовий проміжок. Предикати стану взаємодіють із суб'єктною синтаксевою, що виражає значення пасивності, неактивності [2, с. 137–138]. Незмінні слова на зразок *весело, сумно, соромно, біда* та 107к.. становлять центральну групу предикатів стану. Вони поєднуються з дієсловами *бути, ставати* та іншими, які служать засобом вираження значень часу,

способу, а також – категорій особи й числа. Предикати стану переважно виражають стан людини та інших істот, стан довкілля, 108к.108л.: *Хлопцеві сумно. Спекотно.* Здебільшого стан людини або предмета, їхні якісні характеристики представляють одновалентні дієслова: *веселіти, нудьгувати...*

Звернемо особливу увагу на вербативи, які позначають стан людини. За І.Р. Вихованцем, дієслова-предикати стану є близькими до предикатів процесу, оскільки безпосередньо пов'язані з часовим перебігом. Отож, указують на стани, які реалізуються у тому відрізкові часу, з яким вони співвідносяться, тому такі стани вказують на тимчасову характеристику. Серед предикатів стану слід виокремити малодосліджені предикати афекту, які зараховуємо до дієслів емоційного стану, проте із дещо якісно вищим ступенем вияву семантики емоцій. З-поміж предикатів афекту виокремлюють дві базові 108к.108л.108108108и:

- 1) «дієслова на позначення негативних афективних станів»; 2) «дієслова на позначення позитивних афективних станів».

У першій 108к.108л.108108108и виділяються такі мікрополя – предикати із семантикою: гніву; страху; страждання; смутку; втрати психічної рівноваги. З-поміж вербативів на позначення позитивних афективних станів варто виокремити предикати із семантикою: радості; захоплення.

Окрему групу становлять предикати, які залежно від контексту можуть стосуватися тієї чи тієї 108к.108л.108108108и: 1) предикати із семантикою збудження/ хвилювання; 2) предикати із семантикою здивування.

Оскільки об'єктом нашої розвідки є валентність, простежмо валентність предикатів на позначення негативних афективних станів.

Як уже було зазначено вище, стан людини здебільшого репрезентують одновалентні дієслова. Це підтверджують і лексеми на позначення негативних афективних станів із семантикою: **гніву**, 108к.108л.: *Проте вода лише голосно піниться, мовби **сердиться** на неї* (Марія Матіос); **люті**, 108к.108л.: – *Су-у-ука... – **зашипів** Воронін...* (Марія Матіос); **страху**, 108к.108л.: *Аж **здригнулася** та, що переказувала їй сільську брехню* (Марія Матіос); **втрати психічної рівноваги**, 108к.108л.: *Як **підскочить** Таця, як **змережить*** (Ліна Костенко); *Ніби в хаті сердешна мати Під тином, знай собі, сидить. Сестра неначе **одуріла*** (Тарас Шевченко); **страждання**, 108к.108л.: *Вона **ридає**, але все як слід* (Ліна Костенко); *А той уже **не ревів і не скімлив** – лише беззвучно котив круглі сльози на Маріцині руки...* (Марія Матіос); **смутку**, 108к.108л.: ***Зажурився** москаль – каліка: Де йому подітись?* (Тарас Шевченко).

Незважаючи на те, що група вербативів на позначення позитивних афективних станів є малочисельною, вона репрезентована переважно одновалентними дієсловами. Це лексеми із семантикою **радості**, 108к.108л.: ***Зареготався** я, та й годі* (Тарас Шевченко); **захоплення**, 108к.108л.: *А й тепер, коли іноді умовляють мене поїхати на весняне полювання, і я стану де-небудь над озерцем і бачу, як на качачий крик, крик, у якому і хотіння, і прохання – та де прохання, – моління! – коли на такий крик мчить зачарований селезень і каменем падає в воду, – прекрасний, як казка, в своєму весняному*

вбранні, як писанка, всіма кольорами розмальований, – я *завмираю* (Остап Вишня).

Не можна залишити поза увагою й групу предикатів на позначення нейтральних афективних станів, які залежно від контексту, належать до тієї чи тієї 109к.109л.109109109и. Це теж зазвичай одновалентні дієслова на позначення *здивування*, 109к.109л.: – *Правда-а-а-а... – видихнула дитина, затуливши обома долонями безкровний ротик і незмигнано дивлячись на Северину...* (Марія Матіос); *збудження/ хвилювання*, 109к.109л.: – *А я чекатиму. У клуні, – зашарілася-зашарілася Галя* (Остап Вишня).

Предикати стану мають обмеженіші можливості правобічної валентності, бо відкривають здебільшого позицію з семантикою локатива, 109к.109л.: *Дідусь ридас на лаві...* [4, с. 217].

Предикати зі значенням дії і стану суттєво розрізняються своєю семантичною валентністю: предикати зі значенням дії переважно супроводжуються двома-трьома аргументами, зі значенням стану – одним [3, с. 44].

Отже, сучасна мовознавча наука представляє розмаїття поглядів на валентність як міжривневу категорію, на роль предикатів у формуванні структури простого речення.

Таким чином, вербативи української мови неоднорідні з погляду синтаксичної сполучуваності. Так, предикати зі значенням стану зорієнтовані більше на широку лексичну репрезентацію лівобічної суб'єктної позиції й незначні можливості їхньої правобічної несуб'єктної валентності, на відміну від дієслів на позначення дії, які більш повно відбивають специфіку дієслова як предиката й мають ширший лексичний діапазон аргументних позицій, особливо – правобічних несуб'єктних позицій. А семантико-синтаксична валентність є центральною категорією дієслова, сутність якої полягає в потенційній здатності слова до сполучуваності, яка визначається лексичною чи лексико-граматичною природою слова, тобто запрограмована самою природою слова.

Бібліографічні посилання

1. **Васильєв Л.М.** Семантика 109к.109л.109109 глагола / Л.М. Васильєв. – М. : Высш. 109к., 1981. – 184 с.
2. **Вихованець І.Р.** Граматика української мови. Синтаксис / І.Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
3. **Вихованець І.Р.** Семантико-синтаксична структура речення / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. Думка, 1983. – 219 с.
4. **Вихованець І.Р.** Теоретична морфологія української мови : Академ. Граматика 109к.109. Мови / І. Вихованець, К. Городенська ; за 109к.109. І. Вихованця. – К. : Унів. Вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
5. **Вихованець І.Р.** Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. Думка, 1988. – 256 с.
6. **Загнітко А.П.** Позиційна модель речення і валентність дієслова / А.П. Загнітко // Мовознавство. – 1994. – № 2–3. – С. 48–56
7. **Загнітко А.П.** Теоретична граматика української мови. Синтаксис / А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с.
8. **Золотова Г.А.** Монопредикативность и полипредикативность в 109к.109л.109 синтаксисе / Г.А. Золотова // Вопр. Языкознания. – 1995. – № 2. – С. 99–109
9. **Кацнельсон С.Д.** О грамматической категории / С.Д. Кацнельсон // Вестн. Ленингр. Ун-та. – 1948. – № 2. – С. 114–134
10. **Кочерган М.П.** Слово і контекст / М.П. Кочерган. – Львів : Вища 109к., 1980. – 84 с.

11. Іваницька Н.Л. Зумовленість синтаксичної структури двоскладного речення валентністю дієслова-присудка / Н.Л. Іваницька // Мовознавство. – 1985. – № 1. – С. 39 – 43.

12. Ломтев Т.П. Предложения и его грамматические категории / Т.П. Ломтев. – М. : Изд-во Московского гос. Ун-та, 1972. – 198 с.

13. Марченко Т. Кореляція валентності предиката й семантичної структури речення / Т. Марченко // Донецький вісник наукового товариства 110к.. Шевченка.

– Донецьк : Східний вид. дім. – 2007. – Т. 16. – С. 135–141.

14. Масицька Т.Є. Семантико-синтаксична валентність дієслова : автореф. 110к.110. 110к.110л. 110к.110л.. Наук : спец. 10.02.01 “Укр. Мова” / Т.Є. Масицька. – К., 1995. – 16 с.

15. Степанова М.Д. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке / М.Д. Степанова, Г. Хельбиг. – М. : Высш. 110к., 1978. – 60 с.

16. Сучасний словник іншомовних слів – Харків :ТОРСІНГ ПЛЮС,2007.–768с.

УДК 811.111

A. V.Khodorenko, L. S.Kiselyova
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

INNATE CONCEPTS VERSUS INDIVIDUAL ONES (ON THE MATERIAL OF ONOMASTIC UNITS)

The article points out the peculiarities of people groups names, attempt to construct conceptspheres of the onomastic material has been made, the peculiarities of the innate and individual concepts are analyzed, concepts and concept spheres are illustrated with the onomastic units examples given.

Key words: innate concept, onomastic unit, concept-sphere, mass consciousness, mental representation

В статті показано особливості найменувань груп осіб різного профілю професійної діяльності. Зроблена спроба сконструювати концептосфери фактичного матеріалу дослідження. Наведено деякі особливості інативних та індивідуальних концептів, репрезентованих у ономастичних одиницях. Приведено концептосфери та концепти найменувань груп осіб.

Ключові слова: інативний концепт, ономастична одиниця, масова свідомість, концептосфера, ментальна репрезентація

В статье показаны особенности наименований групп лиц различного профиля деятельности; предпринята попытка сконструировать концептосферы фактического материала исследования; приведены некоторые особенности иннативных и индивидуальных концептов, воплощенных в ономастических единицах. Приводятся концепты и концептосферы имен.

Ключевые слова: иннативный концепт, концептосфера, ономастическая единица, массовое сознание, ментальная репрезентация

The research deals with the conceptual analysis of individual traditional names of people groups (different organizations, companies, Internet groups of people, etc.). Linguistic observation of onomastic units has been made. Main concepts and concept spheres have been defined. An innate generation consciousness concept has been discussed. An innate concept of the generation is being compared with individual concepts. It is investigated in the paper how individual concepts correlate with innate

mass (generation) concept. It is observed how innovations, science and industry development starting from Song dynasty affected conceptual thought in the paradigm of both generation development and individual concept representation in their linguistic implementation (names, in particular). Names with their conceptual meanings are proved to represent the whole generation innate concept. The latter is considered to reflect human values which mostly remain without changes during the history. The differences between individual and generation concepts are discussed. The problem of concept being mental representation or an abstract object or both is discussed.

We are carrying out the research in the field of onomastics and concept theory that has not been investigated before.

The idea of the research project is to make contribution to the theory of concepts observing concepts implied in onomastic units. We discuss the so called Mixed View on concepts perceiving them both as mental representations and abstract objects following the ideas of S. Laurence and E. Margolis in the correlation with concepts represented in people names. The thesis of the present research is that in people groups names innate concepts are hidden and represented. We discuss the correlations between concepts represented in names with PVC and RTM theories (Margolis, Laurence 2007).

To contribute to the theory of concept the research dwells upon concept acquisition (as a process in which new complex concepts are created by assembling their definitional constituents), categorization (as a psychological process in which a complex concept is matched to a subject item by checking if its definition constituents apply to the subject), and reference determination (a matter of whether the definition constituents apply to the subject); it is worth while to say that this part of investigation needs multidisciplinary approach and contribution from related branches of science.

Method of conceptual analysis, linguistic observation, statistical method, associative method are used. Paradigmatic conceptual analyses offer definitions of concepts that are to be tested against potential examples that are identified via Chinese traditional names observations and etymological analysis of concepts implied in them. Conceptual analysis is supposed to be a distinctively a priori activity that is the essence of philosophy. Correlation between philosophical Chinese thoughts and its reflection in names are considered and discussed in the paper.

We are to prove the idea of that individual concepts somehow correlate with generation innate concept. Names concepts are proved to have atomic structure according to the theory of concepts. Some analysis of concepts atoms is under the research.

According to conceptual atomism, the content of a concept is not determined by its relation to other concepts but by its relation to the world. We attempt to prove this idea in the research. Some correlations of names, innate concepts, understating world concepts are discussed.

Our idea is to prove whether there are any innate concepts and, if so, how much of the conceptual system is innate. The linguistic analysis of onomastic units having

been made gives both some evidence of it and disputable points. Statistical data are to be given in the process of further research.

We observe what concepts were represented in names of different groups of people, how they develop and what concepts they bring to modernity.

In the name list we find several concept spheres (entertainment, celebrity, origin and identity) which can be subdivided into derived variable concepts in the process of further research.

Some examples of names and their conceptual meaning are given below.

1. Some of many concepts hidden in people's names are the concepts of "entertainment, celebrities' life, careless life, etc." These concepts can be homed in one and the same concept-sphere "welfare". As mentioned above, in the internet group names we can find implied names of different celebrities, names of films, film and cartoon characters etc., for example: *Betty Boop Fan Club!*; *I wish I was as smart as Patrick Star*.

We can assume that generally all these names express the inner individual wish to lead a celebrity life. People joining the group of people with such names are keen on famous people life, subconsciously fans want to look like celebrities. People in one and the same group share same ideas and beliefs, the same conceptual categories are shares in cognitive systems of different people in one and the same (or at least similar) way. We can say then that the name of people group helps people home in one and the same group with their concepts and find the appropriate concept sphere.

2. The concept of "Identity" and "Origin" can be considered to be hidden inside of such names as: *NY fans*; *Love Paris*; *Barcelona*; *Spanish guitars*, etc.

3. The concept of "Love" and "Passion", "Energy" can be illustrated with examples of following names of the Internet groups: *Kiss on the neck*, *True love and true lovers*, *We Can Sleep When We Are Dead*.

4. Political conceptsphere is widely presented with various names of Internet groups. People are keen on details of political life in many contries and they vividly discuss problems inside the groups on forums, chats, between each other, pasting comments and suggestions. Examples of names grouped in the political conceptsphere with implied concepts from political sphere are the following groups: *Arabic World*, *Al-Qaida*, *Obama's fans*, *Anticommunist organization*.

Defining concepts inside the political concept-sphere should be seen as the perspective the research.

5. Social concept sphere is presented by the following names: *Housemaids society*, *Mum Club*, *Daddies and Mummies*, *Glamorous Ladies*, *Men in suits*, *Rodeo Drive*, *Pickwick club*, etc.

Following the ideas of S. Laurence and E. Margolis and according to the Mixed View (Margolis, Laurence 2007) concepts can be perceived as mental representations

and abstract objects. We can observe that innate concepts of love, power, and welfare are hidden in people names. People call themselves according 1) a psychological process when concept-sphere is associated with various possible mental representations of one and the same *innate* concept. Let us explain our supposition on concrete examples. *Kiss on the neck* (the name of the Internet group) represents innate concept of love and mental representation of love concept which can possibly be interpreted like “passionate love”, “Eros”, “erotic pleasure”, “divine excitement”. The supposition of our investigation is that while individual concepts could undergo certain transformations, generation innate concepts remain almost unchangeable. In other words, whatever names people chose they intend to express the concept of love, which remains inside individual cognitive system and transmitted through generations.

The research paper also touches upon a modality, in its semiotic implementation. Modality can be viewed as a particular way in which the information is to be encoded for presentation to humans and the channel by which signs are transmitted (oral, gesture, written); in our case – the latter one is under the analysis.

The aim is to show how modality correlates with conceptual thoughts. The role of modality in the structure of concepts is implied in names. In this stage of the research we found several examples demonstrating modality. In the companies names *Lego*, *Cannon*, *Volvo* propositional cognitive model represented by verbal forms from English “can” and Latin “legere” (to compose), “volvere” (to roll) implies the category of modality.

To sum up, it should be said that people groups names manifest how concepts are coined in language units. Innate concepts remain unchangeable; they present general mass consciousness concepts or concept-spheres, which coincide with general human categories and values. While individual concept representations can vary, innate concepts remain almost unchangeable. People subconsciously refer and “quote” innate concepts and coin them in their names, particularly names of organizations, different professional groups, Internet societies.

References

1. Margolis E. (2007). The Ontology of Concepts: Abstract Objects or Mental Representations? / S. Laurence, E. Margolis. – Access mode: <http://www.philosophy.dept.shef.ac.uk/papers/OntologyofConcepts.pdf>

2. Laurence S. Concepts and Conceptual Analysis. Philosophy and Phenomenological Research / S. Laurence, E. Margolis – Access mode: <http://www.philosophy.dept.shef.ac.uk/papers/CCA.pdf>

УДК 43-4+43-3

І. Ю. Хомицька

Національний університет "Львівська політехніка"

**ЗАЛЕЖНІСТЬ СЕРЕДНІХ ЧАСТОТ ВЖИВАННЯ ГРУП
ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ ВІД ТИПІВ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ У ДРАМІ
Б. ШОУ «ДРУГИЙ ОСТРІВ ДЖОНА БУЛЯ».**

У статті розглядається вплив типів комунікативних актів на значення середніх частот груп приголосних фонем при зіставленні текстів драми Б.Шоу та розмовного стилю.

Ключові слова: метод гіпотез, середня частота вживання груп приголосних фонем, тип комунікативного акту, комунікативний аналіз.

В статье рассматривается влияние типов коммуникативных актов на значения средних частот групп согласных фонем при сравнении текстов драмы Б.Шоу и разговорного стиля.

Ключевые слова: метод гипотез, средняя частота употребления групп согласных фонем, тип коммуникативного акта, коммуникативный анализ.

The article deals with the problem of influence of types of communicative acts on the values of average frequencies of occurrence of groups of consonant phonemes while comparing the text of drama by B.Shaw with the text of colloquial style.

Key words: method of hypothesis, average frequency of occurrence of groups of consonant phonemes, type of communicative act, communicative analysis.

Застосування методів математичної статистики, зокрема методів гіпотез та рангування для диференціації текстів англійської мови у наших попередніх роботах підтвердили доцільність їх використання для точнішої та докладнішої характеристики стильових особливостей досліджуваних текстів. Для лінгвістичної інтерпретації одержаних числових даних у цьому дослідженні розглядаються типи мовленнєвих актів вибірок з драми Б.Шоу «Другий острів Джона Буля» (1904) та літературної різновидності розмовного стилю. Обсяг кожної із зіставляваних вибірок становить 31-тисячу фонем. За критерій диференціації текстів функціональних стилів вибрано середню частоту груп приголосних фонем. У попередній розвідці методом гіпотез встановлено істотні розходження за чотирма групами фонем. Це групи губних, передньоязикових, носових та проривних для випадку не врахування позиції фонем в слові, групи губних, середньоязикових, носових та проривних для випадку фонем на початку слова та групи передньоязикових, задньоязикових, сонорних та проривних для випадку фонем в кінці слова [2, с. 144-148].

Вибір категорії мовленнєвого акту для лінгвістичної інтерпретації числових даних, одержаних для діалогічного мовлення драми та розмовного стилю, мотивований його роллю у комунікативній лінгвістиці. Це – базове поняття цього розділу мовознавства. Як складова мовознавства комунікативна лінгвістика має зв'язок з фонологією, що важливо для нашої розвідки. На думку Ф.С.Бацевича, усе частіше вчені висловлюють думку про те, що мінімальною одиницею спілкування є не речення і навіть не висловлювання, а певні види актів: констатація, запитання, наказ, опис, пояснення, вибачення, подяка, привітання тощо. Дослідник вважає, що мовленнєвий акт є елементарною одиницею комунікативної дії адресата. Послідовність мовленнєвих актів утворює дискурс [1, с. 186-187].

Проблема класифікації мовленнєвих актів розглядається у дослідженнях Дж. Серля, Т.Баллмера, В.Бреннестуля, А.Вежбицької, В.Богданова, Дж. Остіна, Т.Янка та ін. [3, с. 30]. У нашому дослідженні послуговуємося класифікацією Дж. Серля, який виокремлює такі типи мовленнєвих актів: репрезентативи (асертиви), директиви, комісиви, експресиви та декларативи.

Подаємо найважливіші для нашого дослідження результати комунікативного аналізу фрагмента з драми Б.Шоу «Другий острів Джона Буля» (ст.99-104) за зразком, наведеним у дослідженні Ф.Бацевича [1, с. 320-334].

Комунікативний аналіз фрагмента (ст. 99-104)

Комунікативний паспорт учасників спілкування.

Зазначимо, що фрагмент, який аналізується, можна умовно поділити на дві частини: 1) до моменту, коли містер Бродбент бере Нору Рейлі за руки; 2) після цього моменту. Позаяк частини відрізняються стратегіями, тактиками, тональністю спілкування та комунікативною поведінкою.

1. Комунікативна ініціатива

Комунікативну ініціативу обох учасників спілкування можна вважати збалансованою, скерованою на фатичне, світське спілкування.

2. Комунікативні стратегії

Містер Бродбент: вивідувально-поступальна, гнучка, маніпулятивна, скерована на завоювання прихильності Нори. Нора Рейлі: дуже гнучка, обережна, маніпулятивна, скерована на створення іміджу порядної, чесної, щирої, благородної, високо моральної ірландки.

3. Оцінювання стратегії партнерами

Містер Бродбент визнає, що женихання до Нори в нетверезому стані є невдалою комунікативною стратегією, і тому він отримує комунікативну поразку. Нора Рейлі розуміє комунікативну невдачу містера Бродбента і заспокоює його. Норі Рейлі вдалось успішно втілити свою комунікативну стратегію. Містер Бродбент погоджується з нею і відступає зі своїми комунікативними намірами.

4. Тактики спілкування

Містер Бродбент: офіційно-ввічлива, раптовий вияв виразної сентиментальності, висловлювання компліментів, щира симпатія, дорікання за несприймання серйозно (перша частина); збентеження, вибачення, виправдовування, побоювання непорозумінь, наполягання на благородних намірах, визнання своєї провини, підкорення волі Нори Рейлі (друга частина).

Нора Рейлі: офіційно-ввічлива, холодно-ввічлива, стримані жарти, прихована недовіра, іронія (перша частина); обурення, роздратування, докори, прощення, розуміння ситуації, співчуття, готовність допомогти (друга частина).

5. Комунікативні ролі

Містер Бродбент: «чемний гість», «уважний співрозмовник», «романтичний закоханий», «розуміє комунікативні смисли» (перша частина); «спантеличений», «умілий співрозмовник», «щиро визнає провину», «благородний лицар», «вміє вислуховувати чужі поради» (друга частина).

Нора Рейлі: «перелякана «жінка», «холодний співрозмовник», «керується глуздом», «іронічна жартівниця» (перша частина); «роздратована жінка», «схильна до тверезого, логічного міркування», «благородна душа», «щира порадиця», «готова допомогти» (друга частина).

6. Прийоми впливу на співбесідника

Містер Бродбент: володіння етикетними нормами кооперативного спілкування, вміння слухати співбесідника, постійна зацікавленість особою співрозмовника, навички підтримувати розмову, її тональність, прийоми емоційного впливу на співрозмовника протилежної статі (перша частина); вміння зрозуміти психологічний стан співрозмовника, вміння перетворити конфліктне спілкування у нейтральне, кооперативне, вміння прийняти пораду співрозмовника (друга частина).

Нора Рейлі: вміння опанувати емоціями, вміння слухати співбесідника, володіння етикетними нормами кооперативного спілкування, вміння самому створювати непрямі мовленнєві акти (натяки, шпильки, іронічні закиди тощо), знання законів та правил комунікації, зокрема, нерізкого відхилення компліментів на свою адресу (перша частина); вміння відстояти свою комунікативну позицію, власну честь і гідність, навички логічної аргументації вчинків, навички підтримування кооперативного спілкування (друга частина).

7. Типи спілкування у дискурсі

Спілкування містера Бродбента – офіційне, формально розкуте, кооперативне, ініціативне. Спілкування Нори Рейлі – офіційне, етикетне, кооперативне, вимушене.

8. Комунікативний кодекс учасників спілкування

Містер Бродбент дотримується правил, максим та конвенцій кооперативного спілкування. Його комунікативна поведінка передбачає: а) вияв бажання відкритого кооперативного спілкування; б) компліменти на адресу партнера; в) м'яке реагування на іронію співбесідника; г) непостійне дотримання комунікативного етикету (порушує комунікативний етикет недоречним вчинком – бере за руку Нору Рейлі).

Нора Рейлі дотримується правил, максим та конвенцій кооперативного спілкування. Її комунікативна поведінка передбачає: а) спілкування в межах стриманого дискурсу; б) згідно з правилами кооперативного спілкування, відхиляє компліменти на свою адресу; в) послідовно дотримується правил мовного етикету.

Водночас, відповідно до обраної комунікативної стратегії, йде на деякі порушення комунікативного кодексу кооперативного спілкування: а) відкрито демонструє бажання бути на певній комунікативній дистанції від співбесідника; б) демонструє бажання спілкуватися офіційно, знижує тон до холодного; в) вживає шпильки на адресу співрозмовника.

9. Загальні закони спілкування

Закон дзеркального розвитку спілкування: у відповідь на офіційні повідомлення містера Бродбента, Нора Рейлі реагує офіційно, водночас на

емоційно насичені романтичні висловлювання реагує романтичними мовними засобами.

Закон залежності ефективності спілкування від рівня комунікативних зусиль: за винятком недоречного паралінгвістичного засобу спілкування (містер Бродбент бере за руки Нору Рейлі), загалом обидва комуніканти підтримують неконфліктне кооперативне спілкування.

Закон модифікації комунікативної поведінки партнера: містер Бродбент, розпізнавши непрямий мовленнєвий акт як іронію, шпильку, застерігає Нору від насмішок. Своєю чергою Нора Рейлі висловлює містеру Бродбенту своє обурення його недоречним паралінгвістичним засобом спілкування. Містер Бродбент реагує зміною комунікативної поведінки.

Закон ритму спілкування: ритм задає містер Бродбент.

Закон емоційної афіліації: емоційна стриманість Нори Рейлі змушує містера Бродбента спілкуватися стримано, офіційно.

Мовленнєвий паспорт персонажів

1. Типи мовленнєвих актів

Містер Бродбент послуговується асертивами, директивами, комісивами та експресивами з переважанням директивів і експресивів. Нора Рейлі віддає перевагу асертивам і директивам, використовуючи також декларативи, емотиви та комісиви.

2. Найуживаніші мовленнєві жанри

Містер Бродбент використовує такі мовленнєві жанри: пов'язані з етикетністю (ввічливістю, компліментами); запитання і уточнення; пояснення (комунікативної поведінки вчинків, що викликали роздратування); заспокоєння партнера; констатація (факту); згода.

Нора Рейлі віддає перевагу таким мовленнєвим жанрам: запитання і уточнення; пояснення; пов'язані із етикетністю (ввічливість, відхилення компліментів); образа; дорікання; констатація факту; міркування; ухилення від відповіді; порада (власне порада, її аргументація).

3. Норми культури мовлення

Обидва персонажі дотримуються норм англійського літературного мовлення.

4. Мовленнєві помилки

Помилки, які б утруднювали спілкування, у мовленні персонажів не виявлено.

5. Засоби непрямого спілкування

Містер Бродбент: натяк; бажання вивідати більше у співбесідника.

Нора Рейлі: жарт; шпилька; іронія.

6. Риторичні аспекти спілкування

Для інтимізації спілкування містер Бродбент вживає такі риторичні прийоми: мовні засоби інтимізації викладу; паралінгвістичні засоби; образні висловлювання; запевнення; аргументування вчинків; лексичні стилістичні засоби: епітети, гіперболи.

Нора Рейлі в першій частині діалогу намагається підтримувати кооперативне спілкування у відповідності до норм мовного етикету, надаючи йому жвавості вживанням: жартів; шпильок; образних висловлювань; лексичних оптимістичних засобів.

У другій частині діалогу (після фамільярного вчинку містера Бродбента) Нора Рейлі прагне уникнути інтимізації розмови і перевести її в офіційну тональність. Нора віддає перевагу вживанню таких риторичних прийомів: варіювання тону в бік холодного; запевнення; поради.

7. Засоби мовного етикету

Містер Бродбент: усталені формули звертання; компліменти; вибачення та пояснення свого вчинку; вивищення образу співрозмовника.

Нора Рейлі: усталені формули звертання; відхилення компліментів; поради.

Нора Рейлі використовує переважно стандартні засоби вираження етикетного мовлення для стримування комунікативної ініціативи співбесідника.

Дискурсивні характеристики спілкування:

Регістр спілкування: офіційно-побутовий. Тональність спілкування: дружня, з елементами інтимності з боку містера Бродбента, стримана з боку Нори Рейлі. Атмосфера спілкування: ненапружена, дружня, з елементами інтимності і симпатії.

Вище подані результати наукової розвідки дозволяють розглядати досліджений уривок як приклад спілкування двох освічених людей протилежної статі та різних національностей, які мають достатній комунікативний досвід і достатній рівень мовної та комунікативної компетенції. Комунікативні позиції британця містера Бродбента до скоєння необдуманого вчинку виглядають сильнішими, більш ініціативними, після вчинку – вони змінюються на слабші. Комунікативні позиції ірландки Нори Рейлі теж змінюються: від захисних до активних, ініціативних у фінальній частині.

Аналіз типів мовленнєвих актів показав, що у досліджуваному фрагменті вживаються практично всі п'ять типів з переважанням директивів, асертивів та експресивів, що відрізняє діалогічне мовлення драми від діалогічного мовлення літературної різновидності розмовного стилю, в якій переважно вживаються директиви.

Вживання різних типів мовленнєвих актів у зіставляваних вибірках зумовило використання різних лексичних, граматичних і синтаксичних одиниць та структур, що своєю чергою позначилось на відмінних значеннях середніх частот груп приголосних фонем.

Бібліографічні посилання

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф.С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К.: ВЦ Академія, 2009. – 376 с. (Серія "Альма-матер").
2. Хомицька І. Ю. До проблеми взаємодії розмовного та художнього функціональних стилів

англійської мови / І. Хомицька // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія. ЧДТУ, 2008. – Том II. – № 12. – С. 144-148.

3. Янко Т. О. поняттях комунікативної структури и комунікативной стратегии (на материале русского языка) / Т. Янко // Вопросы

языкознания. – М.: "Наука" – 1999. – № 4. – С. 28-55.

4. Selections from Shaw A Fearless Champion of the Truth – М.: Progress Publishers, 1977. – 420 p. (Бернард Шоу "Избранное", на английском языке)

Черненко Т.В.

Буковинська державна фінансова академія

КОГЕЗІЙНА ФУНКЦІЯ ФІНАНСОВИХ ДІЄСЛІВ-КОНВЕРСИВІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Стаття направлена на розгляд дієслівно-конверсивних пар як особливого виду когезії фінансового дискурсу, оскільки між компонентами пар спостерігаються взаємозалежні відносини.

Ключові слова: когезія, когеренція, дискурс, фінансовий дискурс, дієслівно-конверсивні пари, актант.

Статья направлена на рассмотрение глагольно-конверсивных пар как определенного вида когезии финансового дискурса, поскольку между компонентами пар можно наблюдаются взаимозависимые отношения.

Ключевые слова: когезия, когерентность, дискурс, финансовый дискурс, глагольно-конверсивные пары, актант.

The article focuses on the analysis of the verb-converse pairs as a special kind of cohesion of the financial discourse, as there are interdependent relations between the components of the pairs.

Key words: cohesion, coherence, discourse, financial discourse, verb-converse pairs, actant.

Головною функцією фінансового дискурсу є трансакція інформаційного знання від однієї особи до іншої. За словами О. Йокоями, інформаційне знання представлене граматичними засобами мови на синтаксичному рівні. Отже, інформацією, що передається є повідомлення. Це повідомлення, яке сприймається певним адресантом, змінює свій інформаційний стан і, в деяких випадках, може бути стимулом для виконання певних дій, а саме виконувати управлінську функцію. Наприклад, інформація про те, що *банк надає кредит на автомобіль певної марки під один відсоток річних* спонукає громадян, які прагнуть придбати саме таке авто, до отримання позики в даному банку. Як зазначалось раніше, необхідною умовою при кожному акті трансакції знань чи інформації, в якій приймають участь не менше двох осіб є наявність у кожного учасника певних знань, при відсутності яких процес комунікації неможливий.

Сучасна лінгвістика розглядає дискурс як когерентну єдність, яка наповнюється змістом в результаті діалогічних відносин. Такі відношення розглядаються не як обмін інформацією, а як складне сплетіння взаємних впливів мовця і реципієнта й контексту на характер їх відношень. Отже, комунікація – це когнітивна діяльність, яка «поглинає» контекст. Невід'ємною ознакою контексту виступає когезія, оскільки в більшості випадків, відсутність одного компонента, який забезпечує зв'язність контексту, компенсується іншими компонентами.

Питанню вивчення когезії приділялось значної уваги багатьма лінгвістами (Т. Дейк (1977), М. Хелідей, Р. Хасан (1976), І.Р. Гальперін (1981), О.І. Москальська (1981), Р. Хоббс (1982), М. Герншбахер 1995), А.А. Леонтьєв (2003) та іншими). Когезія – це форми зв'язку – граматичні, семантичні, лексичні – між окремими частинами тексту, які визначають перехід від одного контекстно-варіативного поділу тексту до іншого [1, с. 125]. Когезія – це перше з чим стикається реципієнт, сприймаючи текст, оскільки він сприймає мовні знаки, які специфічним чином взаємодіють між собою.

Будь-який текст, відзначає Ю.М. Лотман володіє як початком, завершенням, так і внутрішньою організацією, яка присутня в будь-якому тексті за визначенням. І.А. Щирова, О.А. Гончарова зовнішню зв'язність та внутрішню осмисленість признають суттєвими ознаками тексту. Когезія фокусує увагу на плані вираження тексту, в основному, на лексичних та граматичних зв'язках, які об'єднують мовні одиниці, формуючи поверхневу структуру тексту [8, с. 54]. Іноді, поняття когезія та когерентність сприймають як рівнозначні (Г. Брінкер, З.Я. Тураєва), деякі вчені розмежовують дані поняття (Р.-А. де Богранд, В. Дреслер, О.І. Москальська). Понятті когерентності ширше за поняття когезії оскільки включає в себе не тільки граматичний аспект зв'язності висловлювань, але й семантико-прагматичні аспекти смислової та інтерактивної зв'язності дискурсу.

За словами Г. Брінкера, когерентність як зв'язність елементів розповсюджується на різні рівні дискурсу.

З.Я. Тураєва, під когерентністю розуміє як глибинний зміст, так і формальне вираження, тобто вона виділяє глибинну та поверхневу структури дискурсу, які об'єднуються в глобальну структуру. Поверхнева структура розуміється як лінгвістична структура дискурсу, а глибинна, як вираження ідеї та прагматичного значення.

О.І. Москальська чітко розрізняє два терміни когерентності та когезії, хоча зазначає, що вони представляють одне і те ж саме явище “зі своїми різними межами”. Зв'язність тексту, за словами науковця, забезпечується поєднанням смислової, комунікативної та структурної областей. Смислова єдність визначається єдністю теми, комунікаційна базується на переміщенні інформації, а структурна охоплює зовнішні сигнали, які вказують на те, що вони представляють собою частини одного цілого та утворюють структурну єдність [7, с. 17].

А. А. Леонтьєв вбачає цілісність не у єдності різних областей, а під час взаємодії мовця та реципієнта, тобто в процесі комунікації [4, с. 136]. Незалежно від направленості думки когнітивного об'єкту – від смислу до форми або від форми до смислу – цілісність тексту незмінно визначається цілісністю свідомості, яка стоїть за текстом. Оперуючи одиницями поверхневої структури, реципієнт інтерпретує їх, виходячи із цілісності текстового змісту [8, с. 59]

Актуальність дослідження полягає у виділенні пар дієслів-конверсивів як певного виду когезії фінансового та тематично-маркованого дискурсів.

Метою даної роботи є виділення фінансових пар конверсивів як певного виду когезії фінансового дискурсу.

Об'єктом роботи виступають фінансові пари дієслів-конверсивів, між якими спостерігаються взаємозалежні відносини, тобто вживання в дискурсі одного компонента зумовлює вживання (або докодування) іншого. Можна також припустити, що один компонент фазової пари виступає з відкритою семою, а поява іншого передбачається у подальшому дискурсі. Хоча фазовий процес може і не знаходити повного вираження у дискурсі, тобто другий компонент не вживається в дискурсі, проте його можна докодувати. У дискурсі один конститuent конверсивної пари містить сему другого компонента, який реалізується у контексті [6, с. 88].

Головний зміст у відносинах між актантами дії є дієслово. Актант визначається як, будь-який член речення, який позначає суб'єкт, що приймає участь в дії позначений дієсловом [5, с. 179].

Кожна зміна має свою причину і виступає результатом каузації, тобто причинно-наслідкові зв'язки між явищами або фактами. Каузація має два логічних блока: каузатор та результат [3, с. 43]. Розглянемо, наприклад, конверсивну пару *to loan - to borrow*. Каузативна умова *X borrows A from Y* (яка впливає із умови *Y has A*) спричиняє результат *Y loans A to X* (відповідно *X doesn't have A and X needs A*).

1) *The answer is that no lender today will **loan** you 100% of your project cost; therefore, you need an equity investor to bridge the gap between the amount you can **borrow** and the total amount of capital you need for your project* [11, p. 141].

В даному прикладі в дискурсі зустрічається обидва компоненти конверсивної пари. Отже для виконання умови *to provide (money) temporarily on condition that the amount borrowed be returned, usually with an interest fee* [14, p. 4148], необхідна умова *to obtain or receive (something) on loan with the promise or understanding of returning it or its equivalent* [14, p. 942] для досягнення бажаного результату.

2) *Depending on how risky a lender perceives your business opportunity to be, he may **loan** you as little as 10% to 20% of your total capital requirement—or nothing at all* [11, p. 141].

3) *It won't be right **to loan** me three hundred thousand dollars more, but it will be right to let the five hundred thousand dollars you **have loaned** stand unprotected and lose it* [12, p. 245].

В прикладах (2) та (3) вживається один компонент конверсивної пари, проте на підсвідомому рівні ми розуміємо, що для виконання умови *to give or allow the use of temporarily on the condition that the same or its equivalent will be returned* [14, p. 4148], необхідне виконання умови, яку несе в своїй семантиці дієслово **to borrow**.

Наведені приклади підтверджують існування взаємозалежних відносин між компонентами дієслівно-конверсивних пар у контексті та можливості докодування інформації. Л.А. Новіков відмічає, що за умови вживання в

дискурсі одного конституента пари конверсивів, в той час як інший знаходиться за межами дискурсу, семантика «відсутнього» компонента завжди доосмислюється завдяки закономірному обміну суб'єкта та об'єкта [5, с. 2125]. Кожний конституент конверсної пари містить сему другого компоненту, яка реалізується у подальшому контексті, наприклад:

1) I **bought** sixty thousand dollars' worth of city loan for the sinking fund this morning [12, p. 392].

2) ...while the purchasing staff only **buys** components in the quantities itemized by the manufacturing planning system... [11, p. 447]

Семантика дієслова **to buy** свідчить "to get something by paying money for it", та в семантиці тексту реалізує семантику дієслова **to sell**: to accept money, to exchange something for money, таким чином, ми можемо довести правильність нашого судження, що в дискурсі завжди міститься семантика значення компонентів конверсної пари.

Проте, слід відзначити, той факт, що іноді для доосмислення вірного конституента пари необхідне знання попереднього контексту. Наприклад:

a) For example, if a payables balance of \$1,000,000 is delayed for an extra month, then the company has just **obtained** a rolling, interest-free loan for that amount, **financed** by its suppliers. [9, p. 434]

У прикладі (a) реалізація значення дієслова **to obtain**: to succeed in gaining possession of as the result of planning or endeavor; acquire. [14, p. 5022] досягається появою в подальшому дієслова **to finance**: to supply funds to [14, p. 2748].

b) They **loaned** it to certain brokers on the officials' secret order, and the latter invested it in "sure winners." [12, p. 104]

В прикладі (b) ми можемо доосмислити конверсний компонент значення дієслова **to loan** - to obtain or receive (something) on loan with the promise or understanding of returning it or its equivalent [14, p. 941], завдяки появі в контексті дієслова to invest із значенням to lay out (money or capital in an enterprise, esp by purchasing shares) with the expectation of profit [10].

c) "**Loans** enough money **to buy** a house. It's very important to these guys that their associates look prosperous, so they **give** us the money at a much lower rate." [13, p. 10]

В прикладі (c) ми спостерігаємо інтенцію героя купити будинок, за рахунок позики під невеликий процент. Проте, в подальшому ми можемо доосмислити дві ситуації: 1) в контексті реалізується значення to take or receive (something offered) [10] або ж 2) to decline to give or grant (something) to (a person, organization, etc.) [10].

d) Had he gone to the city treasurer and asked **to be loaned** money at two and one-half per cent? [12, p. 593]

Приклад (d) демонструє схожу ситуацію - висхідним значенням є to provide (money) temporarily, often at interest [10], проте знову виникають дві розв'язки: 1) he wasn't loaned money або ж 2) he didn't take/ accept money.

Таким чином дієслівно-конверсивні пари є каузативними та можуть розглядатись як особливий вид когезії дискурсу, оскільки семантика одного компонента пари притягує семантику його конверсива, яка може бути вираженою в контексті, або її слід доогодовувати, хоча слід відмітити, що на доосмислення конституюнта конвертної пари значним чином впливає як експліцитна, так і імпліцитна інформація контексту.

Бібліографічні посилання

- 1) Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. - М.: Наука, 1981. - 140 с.
- 2) Йокояма О. Когнитивная модель дискурса и русский порядок слов / О. Йокояма. - М.: Языки славянской культуры, 2005. - 424 с.
- 3) Кустова Г.И. Типы производных значений и механизмы языкового расширения / Г.И. Кустова. — М.: Языки славянской культуры, 2004. - 472 с.
- 4) Леонтьев А.А. Основы психолингвистики / А.А. Леонтьев. - М.; СПб., 2003.
- 5) Лингвистический энциклопедический словарь. Главный редактор В.Н. ЯРЦЕВА. - М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. - 5987 стр.
- 6) Михайленко В.В. Семантичні конверсиви: фазові відношення у дискурсі / В.В. Михайленко. // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Вип. 156. Германська філологія. - Чернівці: Рута, 2003. - С. 88-92.
- 7) Москальская О.Н. Грамматика текста / О.Н. Москальская. - М.: Высш. шк., 1981. - 184 с.
- 8) Щирова И. А. Многомерность текста: понимание и интерпретация: Учебное пособие / И.А. Щирова, Е.А. Гончарова. - СПб.: ООО «Книжный Дом», 2007. - 472 с.
- 9) Bragg S.M. Accounting Reference Desktop / S.M. Bragg. - New York: John Wiley and Sons, Inc., 2002. - 639p.
- 10) Collins English Dictionary and Thesaurus [Електронний ресурс]: Version 1.0. - WordPerferct, 1992-93. - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): цв; 12 см. - Систем. вимоги: Windows 95/98/ME/NT/2000/XP. - Collins English Dictionary.
- 11) DeFranco A.L. Hospitality Financial Management / DeFranco A.L., Lattin T.W. - USA: John Wiley & Sons, Inc., 2007. - 381p.
- 12) Dreiser Th. The Financier / Th. Dreiser. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до тексту: <http://www.franklang.ru>
- 13) Grisham J. The Firm / J. Grisham [Електронний ресурс]. - Режим доступу до тексту: <http://www.franklang.ru>
- 14) The American Heritage Dictionary of the English Language [Електронний ресурс]. - Режим доступу до словника: <http://www.natahaus.ru>

УДК 81'373. 72

С. Е. Чернобай

Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского

ИДИОМАТИКА КАК СРЕДСТВО ОТРАЖЕНИЯ МЕНТАЛИТЕТА НАЦИИ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ)

В статье рассматривается способность фразеологического фонда языка, в частности внутренней формы идиом и их семантики, служить средством выражения менталитета нации.

Ключевые слова: идиома, менталитет, фразеологическая семантика, концепт, языковая картина мира.

У статті розглядається здатність фразеологічного фонду мови, а саме внутрішньої форми ідіом та їхньої семантики, бути засобом вираження менталітету нації.

Ключові слова: ідіома, менталітет, фразеологічна семантика, концепт, мовна картина світу.

The article addresses the power of the phraseological stock of the language, the inner form of the idioms and their semantics in particular, to be the means of nation mentality expression.

Key words: idiom, mentality, phraseological semantics, concept, the linguistic picture of the world.

Для научных исследований конца XX – начала XXI веков характерен междисциплинарный подход, что обусловило смену и возникновение новых научных парадигм. На наших глазах появляются лингвокультурологическая, коммуникативно-прагматическая и когнитивная фразеология, которые изучаются в рамках антропоцентрической и когнитивно-дискурсивной парадигмы, включающей когнитивную, лингвокультурологическую и прагматическую субпарадигмы [1, с. 5-6]. Рассмотрение идиомы как языкового знака [2, с. 18; 3, с. 9] позволяет изучать фразеологический фонд языка в рамках сложившихся современных парадигм, что обуславливает актуальность исследования. При этом объем идиоматики понимается широко, включая идиомы с грамматической структурой предложения, т. е. пословицы [4, с. 3].

В языкознании, культурологии и философии языка общепризнанной является мысль о том, что фразеологический состав является наиболее прозрачным для представления лингвистическими средствами концептов «языка» этнокультуры, поскольку в образной основе идиом отображаются характерные черты мировоззрения, выступающих составной частью понятия «менталитет». Цель исследования рассмотреть определения менталитета, концепта, языковой картины мира и описать национально маркированные концепты британской лингвокультуры.

Е. В. Назаренко определяет менталитет как «склад ума, способ мышления, мировосприятие какого-нибудь отдельного человека как представителя определенной общности» [5, с. 5]. Именно в сфере фразеологии наиболее ярко выражается национальный способ видения мира. Национальный мир – единый космос, в котором слиты человек и природа, которая испокон веков окружала его, которая влияет на социальную психологию этноса, формирует национальный характер и определяет направленность его практической деятельности (Е. В. Назаренко [5]; Г. Гачев [6]).

В современной лингвистике пока не сложилось единого мнения по поводу определения термина «концепт». Под концептом понимают «глобальную единицу мыслительной деятельности», «квант структурированного знания», «единицу семантического пространства языка» [7, с. 7], «представление о фрагменте мира» [7, с. 14]. На наш взгляд, уместно был введен Л. В. Савченко термин этноконцепта, под которым понимается этнически ориентированный

концепт как единица этнокультуры, в которой соединяются семантика слова с опытом определенного этноса. В системе культурных концептов выделяют макроэтноконцепты (сложные ментальные образования, ядро этноконцептов, в котором концентрируется разноплановая обобщенная информация, фиксирующая лингвистическую, культурологическую, историко-этимологическую, психологическую характеристики) и микроэтноконцепты (этнокомпоненты ФЕ, обладающие конкретной лингвокультурологической характеристикой, анализирующие определенный пространственный или временной период в жизни человека, событие, факт, объединенные определенным полем и группами) [8, с. 120].

С помощью концептов можно реконструировать и описать языковую картину мира. Под языковой картиной мира понимается «воспроизведение в языке при помощи средств языка предметов и явлений окружающей действительности» [1, с. 178]. Не следует взаимозаменять термины «языковая картина мира» и «языковая модель мира». Картина мира отражает действительность подобно тому, как отражает ее художественное полотно. Модель же воспроизводит другой объект, представляя его схему, описывая устройство. Соответственно, языковая модель мира указывает на то, как мир устроен [1, с. 39]. Материалом исследования послужили идиомы, отобранные методом сплошной выборки из лексикографических источников [9 – 12].

Пословица «*An Englishman's home is his castle*» может служить ключом для определения одного из основных макроэтноконцептов британской лингвокультуры. И действительно, в отличие от других стран, где общение может происходить и дома, англичане очень серьезно относятся к своему домашнему очагу и предпочитают встретиться в ресторане или кафе [13, с. 117]. Для англичанина дом является центром вселенной. К нему стремится душа его после работы, о нем мечтает он во время странствий, им дорожит больше, чем другими ценностями: *Home, sweet home; East or West, home is best; Dry bread at home is better than roast meat abroad*. Отличительной особенностью английского дома является его уютность. Именно поэтому, стремясь к комфорту, необходимо создать уют, как для себя, так и для близких людей: *to feel at home; make yourself at home; at home; home and dry; a home from home; make somebody free of one's house; a home bird; hearth and home; safe as houses; at home ground; give somebody etc. the run of the house*.

Фразеологические единицы, имеющие в своем составе компоненты «home» и «house», могут также вербализировать микроэтноконцепт «успех»: *hit a home run; home in one; from the cabin to the White House; bring down the house; keep a good house; be home free; pack the house*.

Непосредственной составляющей макроэтноконцепта «дом» является этноконцепт «семья»: *bring home the bacon; keep house; a broken home; charity begins at home; hearth and home; keep the home fires burning; a stately home; a woman's place is in the; the man/lady of the; master/mistress in one's own house*. Уникальным является этноконцепт «приватность». Как отмечает Дж. Паксман, в европейских языках даже не существует аналога слова “*privacy*”

(русск. *приватность*). Именно желанием оберегать свою семью, сохранять приватность можно объяснить стремление англичан иметь собственный отдельный дом с садиком на заднем дворе. Никакая нация, кроме англичан, так тесно не отождествляет себя с домом ("house") [13, с. 118-119]. Английский загородный дом (the English country house) находится в стороне от большой дороги, не «кричит» о себе [13, с. 118], символизирует собою государственность [13, с. 155].

Концепт «приватность» является амбивалентным, сочетая в себе как положительную, так и отрицательную оценки. Отрицательно оцениваются следующие действия: 1) стремление получить личную информацию о других – *worm oneself into somebody's confidence; have it chingears*; 2) нарушение чужой территории – *crash a party; a cuckoo in the nest*; 3) распространение приватной информации о других или о себе – *stab somebody in the back; cast dirt into somebody; wash one's dirty linen in the public*; 4) надоедать своим присутствием – *cling like a limpet to somebody; breathe down somebody's neck*; 5) вмешиваться в чужие дела – *poke one's nose into somebody's affairs; poach on somebody's preserves*; 6) навязывать свои услуги, мнение – *scrape acquaintance with somebody; cram something down somebody's throat; a Dutch uncle*; 7) нарушение приличия, правила поведения – *as independent as a hogonice; a rough customer; go beyond all bounds*; 8) стремление контролировать кого-либо – *get somebody by the short hairs; get thew hip over somebody*; 9) игнорировать кого-либо – *give somebody the freeze; avoid somebody like a leper* и др. Положительно оцениваются следующие характеристики: 1) свобода, независимость – *free somebody's hand; give somebody his head*; 2) не вмешательство в чужие дела – *keep one's nose out of something*; 3) сохранение собственной приватности – *beamaster in one's own house*; соблюдение приличий и норм вежливости – *keep on the rails; keep a civil tongue*.

Концепт «приватность» также соотносится с концептами «свое/ чужое», при чем к чужому относятся с недоверием и прохладой, а свое – всегда родное и самое лучшее: *make a stranger out of somebody; a stranger within somebody's gates; Dry bread at home is better than roast meat a broad*. Британцев характеризуют как нацию индивидуалистов и центральным для понимания британского национального характера является концепт «индивидуализм». Полагают, что одной из причин формирования индивидуализма и англоцентризма стало изолированное географическое положение страны. Данный фактор повлиял на то, что англичане свысока смотрят на другие нации, относясь к ним с некоторым подозрением. Наиболее распространенными в поле ксенофобии являются идиомы, связанные с французами, испанцами и голландцами, которые были основными соперниками англичан на протяжении многих веков: *French leave; excuse/pardon my French, a French letter; singe the beard of the King of Spain; Dutch courage, a Dutch treat/go Dutch, double Dutch, talk like a Dutch uncle, or I'm a Dutchman, the Dutch act, a Dutch bargain, beat the Dutch, Dutch comfort/consolation, the Dutch have taken Holland, in Dutch, one's old Dutch, Dutch*

feast, a Dutch reckoning. Большинство из приведенных идиом имеют отрицательную коннотацию.

Таким образом, сквозь призму идиоматики англичане представляются как любящие свой дом и свою родину; ценящие свободу, право на личную жизнь и не вмешательство в нее. Всегда противопоставляя себя другим нациям, англичане относятся к другим свысока и с недоверием. Данное исследование лишь схематически представляет основные этномаркированные концепты британской лингвокультуры. Необходимо детальное исследование структуры отдельных макроэтноконцептов для лучшего понимания английского менталитета, что является особенно значимым в условиях европейской интеграции при ведении диалога культур.

Безусловно, фразеология каждого языка является очень точным источником отражения и познания менталитета нации, вносит решающий вклад в формирование образной картины мира. Способ видения мира через языковые образы, запечатленные во фразеологической системе, являясь глубоко национальным, покоится, тем не менее, на общих для всех людей (т.е. универсальных) логико-психологических и собственно лингвистических основаниях. Индивидуальность семных комбинаций создает этнокультурное своеобразие фразеологических значений, определяя тем самым специфику глубинных ярусов фразеосемантического пространства разных языков. В связи с этим перспективным представляется сравнительно-сопоставительное изучение культурных этноконцептов на основе фразеологического корпуса неблизкородственных языков.

Библиографические ссылки

1. **Алефиренко Н. Ф.** Фразеология в свете современных лингвистических парадигм: [Монография]/Н. Ф. Алефиренко. – М.: ООО Изд-во «Элпис», 2008. – 271 с.
2. **Баран Я. А.** Фразеологія у системі мови / Я. А. Баран. – Івано-Франківськ : «Лілея – НВ», 1997. – 176 с.
3. **Телия В. Н.** Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты/ В. Н. Телия. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с.
4. **Norrick N. R.** How proverbs mean : semantic studies in English proverbs / Neal R. Norrick. – Berlin ; New York : Mouton, 1985. – 213 p.
5. **Назаренко О. В.** Українська фразеологія як вираження національного менталітету : дис. ...канд. філол. наук : 10. 02. 01 / Назаренко Олена Володимирівна. – Дніпропетровськ, 2001. – 192 арк.
6. **Гачев Г.** Национальные образы мира / Георгий Гачев. – М. : Советский писатель, 1988. – 448 с.
7. Антология концептов / Под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – М. : Гнозис, 2007. – 512 с.
8. **Савченко Л.** Відображення етноконцептів опозиції народження/смерть у дзеркалі української фразеології та пареміології / Л. Савченко, О. Данилова // Культура народів Причорномор'я. – 2010. – № 182. – С. 120–122.
9. **Cowie A. P.** Oxford Dictionary of English Idioms / A. P. Cowie, R. Mackin, I. R. McCaig. – [8th impression], 2002. – 686 p.
10. **Collins COBUILD Dictionary of Idioms.** – Glasgow : The University of Birmingham, HarperCollinsPublishers, 2001. – 494 p.
11. **Longman Idioms Dictionary.** – [3d impression]. – Huntington ; Cambridgeshire : Pen and Ink, 2000. – 398 p.
12. **Кунин А. В.** Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин ; лит. ред. М. Д. Литвинова. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Рус. яз., 1984. – 944 с.
13. **Paxman J.** The English. A Portrait of a People / J. Paxman. – London: Penguin Group Ltd., 2007. – 309 p.

К. Ю. Шевчик

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КОМУНІКАТИВНІ ТА СЕМІОТИЧНІ ЗАСОБИ КОМПРЕСІЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОТРИМАННЯ СТИСЛОГО ТЕКСТУ

У статті розглянуто комунікативні та семіотичні засоби компресії інформації для отримання стислого тексту, висвітлено ряд мотивів, що зумовлює необхідність компресії тексту.

Ключові слова: інформаційна компресія, семіотичні засоби компресії, комунікативні засоби компресії, синтаксична компресія.

В статье рассматриваются коммуникативные и семиотические способы компрессии информации для получения сжатого текста, освещен ряд мотивов, который обуславливает необходимость компрессии текста.

Ключевые слова: информационная компрессия, семиотические способы компрессии, коммуникативные способы компрессии, синтаксическая компрессия.

The article deals with the communicative and semiotic methods of the information compression in order to receive compressed text, and some reasons which determine the necessity to comprise texts.

Key words: informational compression, semiotic ways of compression, communicative ways of compression, syntactic compression.

В даній статті в загальному вигляді ставиться проблема вивчення лінгвістичної компресії інформації. Дана проблема пов'язана з важливим практичним завданням — отриманням стислого тексту. Стислий текст є невід'ємною частиною ряду функціональних стилів мови, зокрема, офіційно-ділового, науково-технічного та ін. Обсяг інформації, накопиченої в усіх галузях людської діяльності, примушує носіїв мови звертатися до творення стислих, скорочених, компресованих мовних творів, прикладом яких є телеграми, реферати, анотації, словникові дефініції, афоризми, ремарки тощо.

Компресія тексту — один із способів номіналізації тематичної і рематичної інформації у реалізованій частині тексту для перекладу за темою чергового речення тексту; стягнення складеної номінативної одиниці до одного графічного слова при збереженні семантики вихідної сполуки (електричка, заліковка). Різновидом компресії може бути й аббревіація за умови скорочення слова чи сполуки до звуків і букв, складів, частин слів [3, с. 53].

Відправною точкою дослідження стислого тексту є те, що написання такого тексту — це мовна творчість, хоч вона, без сумніву, відрізняється від художньої чи наукової творчості, бо, по-перше, обмежена певними стандартами і, по-друге, викликана зовнішніми умовами (необхідність економії матеріальних затрат, часу та розумових зусиль). Але все ж, створюючи стислий текст, його автор тією чи іншою мірою виявляє себе як творча особистість.

Дослідники, такі як Е. Я. Алянська, А. П. Василевський та Ю. М. Емдіна, Б. П. Дюндик, Л. А. Мальченко, О. І. Панченко, К. Г. Середина, К. М. Сухенко, О. А. Щебетенко детально розглянули стислий текст, вивчили його на всіх рівнях мови. Але деякі аспекти компресії залишились поза увагою вчених. Саме тому метою даної статті є аналіз і синтез попередніх досліджень та вивчення явища компресії у текстах підручників [7, с. 5-370].

Інформаційна компресія — це стиснення плану, що означає при збереженні означуваного плану. Для визначення межі стиснення тексту існує поняття текстової норми. В різних текстах вона буде різною, проте існує й спільний показник у цієї норми: мовленнєва одиниця не повинна втрачати свого інформаційного змісту.

Питання текстової норми особливо гостро стоїть у діловій та довідковій літературі, в меншій мірі — у науковій літературі (реферат, анотація, тези, тощо). Існує ряд мотивів, які обумовлюють компресію інформації:

- 1) вимоги мовленнєвої прагматики;
- 2) вимоги естетичні та вимоги жанру;
- 3) вимоги стилістичні.

В першому випадку, наприклад, показово використання термінів, які надають максимальне згортання інформації. У другому випадку компресія інформації обумовлена жанровими настановами тексту, наприклад в афористиці. Третій випадок пов'язан з використанням особливих стилістичних засобів, наприклад навмисне замовчування, недомовленість.

Стосовно засобів інформаційної компресії, Н.С. Валгіна виділяє семіотичні та комунікативні. До семіотичних вона відносить лексичну компресію, синтаксичну компресію та формування мовних стереотипів. Прикладом лексичної компресії вважається використання терміну без його визначення, тому що термін номінує поняття у максимально згорнутому вигляді. Синтаксична компресія передбачає стиснення знакової структури шляхом еліптування, граматичної неповноти, безсполучникового зв'язку, синтаксичної асиметрії (вилучення логічних ланок висловлювання). Мовний стереотип виникає через досить часте використання в певних ситуаціях. Скорочення допустимі при використанні довгих складних термінів, коли умовно вилучають певні частини таких термінів, або термін-словосполучення замінюють одним терміном, наприклад, обмінна операція — обмін, принесення протесту — протест, текст цілого твору — цілий текст, засоби вираження змісту — засоби вираження, тощо [2, с. 180].

До комунікативних (власне текстових) Н. С. Валгіна відносить згортання інформації та використання повторної номінації. Комунікативні засоби компресії інформації пов'язані зі згортанням інформації, наприклад, у рефераті вилучено систему доказів і аргументації, яка повно та широко висловлена у першоджерелах. До цього типу компресії відносять й використання засобів повторної номінації — лаконічних, які заміщують надто великі частини тексту, найчастіше це тільки вказівні слова або словосполучення «дане питання», «в таких випадках», тощо.

В будь-якому випадку — і при семіотичних засобах компресії, і при комунікативних — спостерігається стиснення текстового простору за рахунок переваги об'єму означуваного над об'ємом того, що означає.

Проте умови мовної прагматики часто обмежують компресійні можливості. Наприклад, у науково-популярному тексті використання термінів як семіотичного засобу компресії часто виявляється неможливим, тому що це негативно впливає на сприйняття тексту. Незрозуміле повинно бути пояснено достатньо докладно. Не пояснюються лише терміни, відомі читачеві, наприклад, терміни-поняття зі шкільної програми, або терміни часто застосовані в друку, в побуті.

Принцип економії притаманний текстам підручників, де спостерігається прагнення до обмеження дублювання змісту. Компресія на лексичному рівні функціонує за допомогою вживання складноскорочених лексичних одиниць різних типів, а також різних видів аббревіатур. Аббревіатури як у структурному, так і в семантичному плані, не є однорідними, але значна частина їх виникає внаслідок прагнення до економії у тому чи іншому жанрі. Отже, головна функція аббревіатур — бути більш економним знаком, еквівалентом головного, повного найменування, тому спочатку аббревіатури не мають власного лексичного значення, яке б відрізнилося б від значень лексичних одиниць, що його складають.

Маючи справу зі стислими текстами, необхідно бути дуже уважним, адже в них зустрічаються аббревіатури, що мають декілька значень, тобто є полісемантичними. Наприклад, P.S. — *penal servitude* (каторжна праця); *petrol station* (станція заправлення автомобілів); *post scriptum* (постскриптум); *p.p.c.* — *picture postcard* (художня листівка); *plain plaster cornice* (ліпний карниз);

Специфіка стислих текстів у сучасній англійській мові досить чітко виявляється в її граматичній будові. До морфологічних особливостей стислих текстів належать:

- 1) своєрідне використання в них частин мови;
- 2) особливості функціонування найбільш значущих частин мови та їх категорій.

Практично у всіх компресованих жанрах найважливіше місце посідають іменники (30%). У стислих текстах переважають більш прості морфологічні форми з точки зору їх структур. Для афоризмів, приказок та прислів'їв характерний наказовий спосіб дії. Механізм стиснення тексту найяскравіше та найрізноманітніше виявляється на синтаксичному рівні. Найтиповіші стислі тексти (наприклад, анекдоти, афоризми) складаються з двох-трьох речень. Така структура обумовлена психологічними особливостями вираження думки у стислій формі, коли у першому реченні дається певна вступна інформація, потім вона уточнюється або доповнюється, і в деяких випадках робиться ще короткий висновок [3, с. 260].

Специфічною рисою синтаксичних структур ремарок є переважання поширених або складних речень, які замінюють декілька простих. Різноманітність і широке розповсюдження в стислому тексті односкладних

речень пояснюється намаганням передати інформацію в мінімальній мовній формі, а саме тут відбувається поєднання двох головних членів речення в одній синтаксичній одиниці.

Дослідження особливостей стислого тексту показало, що більшість їх характеризується прагненням до максимальної стислості. Тут спостерігається високий відсоток використання пасивного стану. Якщо суб'єкт дії невідомий, для економії зусиль краще уникнути неозначено-особових займенників.

Для стислих текстів в багатьох випадках характерний нетрадиційний порядок слів. Завдяки інверсії підкреслюється більш важлива інформація. Наприклад, у ремарках присудок дуже часто знаходиться перед підметом. В афоризмах є така синтаксична особливість, коли автор концентрує увагу на обставині чи додатку, відокремлюючи їх комою.

Явище компресії характерне для будь-якого стилю мовлення, але оскільки воно мало вивчене у текстах підручників, саме тому воно стало об'єктом нашого дослідження. На думку вчених, стислими жанрами є заголовок, план, зміст, афоризми, діалоги та ремарки [1, с. 91].

Оскільки мовна компресія визначається як лінгвістичне явище, характерне для всіх рівнів мови, але найбільш яскравий формальний вираз воно одержало на лексичному, граматичному та стилістичному рівнях. Компресія на лексичному рівні функціонує за допомогою вживання аббревіатур, складноскорочених лексичних одиниць та фразеологізмів, які замінюють довгі пояснення. Що стосується граматичного рівня, то тут можна виділити такі морфологічні особливості стислих текстів, як співвідношення використаних в них частин мови, особливості функціонування найбільш значущих частин мови та їх категорій. Для синтаксичного рівня характерне поєднання двох головних членів речення в одній синтаксичній одиниці, високий відсоток використання пасивного стану, нетрадиційний порядок слів та відсутність службових елементів.

В цілому, інформаційна компресія призводить до лаконізації тексту, ступінь якої залежить від комунікативної ситуації. Лаконізація в цьому випадку є не скорочення тексту за рахунок вилучення частини інформації, проте скорочення зі збереженням повного об'єму інформації. Отже, інформаційна компресія — це один із засобів підвищення інформативності вербальних засобів вираження — мовних одиниць. Цей спосіб в цілому зводиться до наступного: домогтися побудови такого тексту, де максимально було би висловлено необхідний зміст при мінімальних витратах мовних засобів.

Бібліографічні посилання

1. Апухтин В. В. Некоторые проблемы понимания текста. Вопросы кибернетики./ В. В. Апухтин, А. М. Шахнарович. — М.: Вып. 39. 1978. — 98 с.
2. Валгина Н. С. Теория текста: Учебное пособие/ Н.С. Валгина.— М.: МГУП «Мир книги», 1998. — 210 с.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь. Собр. соч. Т. 2. / Л. С. Выготский.— М.: Педагогика, 1983. — 361 с.
4. Ван Дейк Т. Вопросы прагматики текста // Лингвистика текста. Новое в зарубежной лингвистике./ Т. Ван Дейк. — М.: Прогресс, 1978. — Вып. 8. — 336 с.
5. Жинкин И. И. Речь как проводник информации/ И. И. Жинкин. — М.: Наука, 1982.— 157 с.
6. Москальская О. И. Грамматика текста/ О. И. Москальская.— М.: Высшая школа, 1981. —183 с.
7. Панченко Е. И. Лингвистика сжатого текста (на материале современного русского языка): дис. ...

доктора филол. наук: 10.02.02 / Панченко Елена
Ивановна. – Днепропетровск, 1998. – 370 с.

ФОРМИ ПРОЯВУ ТА ТЕМАТИКА АНГЛІЙСЬКОГО, НІМЕЦЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

У даній статті розглянуто поняття молодіжного сленгу з точки зору різних дослідників. Також зроблена спроба визначити форми прояву та встановити найбільш вживані семантичні поля англійського, німецького та українського молодіжного сленгу.

Ключові слова: молодіжний сленг, сленгізми, субмова, жаргонізація.

В данной статье рассмотрено понятие молодежного сленга с точки зрения различных исследователей. Также сделана попытка выявить формы проявления и установить наиболее развитые семантические поля английского, немецкого и украинского молодежного сленга.

Ключевые слова: молодежный сленг, сленгизмы, субязык, жаргонизация.

In this article the concept of youth slang is considered from point of view of different linguists. An attempt is also made to find out the forms of explication and to establish the most developed semantic fields of English, German and Ukrainian youth slang.

Key words: youth slang, slang expression, sublanguage, jargon.

Сучасна епоха відзначається наявністю в ній такої особливої соціально-демографічної групи як молодь. Молодь є групою людей, вже не дітей, але ще не дорослих, основним заняттям яких є здобування освіти. Такий подвійний соціальний стан молоді приводить не лише до утворення ними молодіжних субкультур, а й до вироблення ними своєї власної мови на основі їх рідної мови, якою вони спілкуються. Тому вивчення молодіжного лексикону є актуальним. В нашому дослідженні ми робимо спробу визначити форми прояву англійського, німецького та українського молодіжного сленгу та встановити найбільш вживані семантичні поля молодіжної мови. Метою цієї роботи є визначення форм прояву та семантики англійського, німецького та українського молодіжного сленгу. Завданнями роботи є розглянути поняття «молодіжний сленг», встановити найбільш вживані семантичні поля та найхарактерніші форми прояву англійського, німецького та українського молодіжного сленгу.

За визначенням українських дослідників сленг – це:

- досить синкретичне мовне утворення, що включає загальний масив розмовної емоційно-експресивної лексики, не відображеної у сучасній лексикографічній практиці (Кондратюк) [2, с. 33],
- практично відкрита мовна підсистема ненормативних, стилістично знижених лексико-фразеологічних одиниць (Ставицька) [5, с. 42].

Енциклопедія Британіка дає наступне визначення: сленг – це нетрадиційні слова або фрази, які виражають або щось нове, або щось старе по-новому. Молодіжній мові властива легковажність, некоректність, оскільки сленг може

бути непристойним. Його барвисті метафори служать проявом дотепності, саме це і часто зухвала соціальна критика дає сленгу свій характерний аромат [8].

У німецькому мовознавстві при віднесенні молодіжного сленгу до лінгвістичних і/або соціологічних категорій використовують поняття *Gruppensprache* (групова мова), *Jargon* [6], *Slang* [7], *Soziolekt* (соціальний діалект), *Varietät* (варіант мови, підсистема мови [9]).

Молодіжний сленг є рядом слів і виразів, що є властивими для молодих людей і часто ними вживаними, але які не сприймаються старшим поколінням як загальноновживані або літературні [3, с. 169]. Ці слова і вирази стають сленговими не тільки завдяки їх часом нетрадиційному написанню або словотворенню, але, перш за все, тому, що їх вживає більш менш обмежене коло людей певного віку і, по-друге, ці слова і вирази привносять в мову особливий змістовний відтінок бачення світу очами молоді, відображення їх світосприйняття.

Пласт сленгової молодіжної лексики великою мірою становлять неологізми, які формуються і змінюються разом зі змінами в суспільстві.

Оскільки кожне молоде покоління хоче відрізнитися і від попереднього, і від більш старших молодих людей, воно вводить в свій лексикон власне кодування загальновідомих понять. В результаті за тими словами, які люди вживають в мові, можна визначити «з якого вони часу» [1].

Молодіжна мова еліптична. Молодь, як правило, не вживає «зайві», такі, що не мають суб'єктивної значимості слова. В ній можна знайти багато прикладів натяків і недомовок. Основою побудови семантико-синтаксичної схеми вислову в молодіжній мові (як і в повсякденно-розмовній) є дієслово. Але синтаксична побудова висловів в усному спілкуванні представників молодіжного груп синтаксично спрощена до простого двоскладного або односкладного речення [1, с. 6].

Таким чином, можна виділити головні характеристики молодіжного сленгу:

1. Молодіжний сленг служить для спілкування людей однієї вікової категорії. При цьому сленгові слова використовуються як синоніми до літературних слів, відрізняючись від них емоційним забарвленням.

2. Це слова, які більшою мірою стосуються реалій світу молодих людей;

3. Спостерігається швидка мінливість молодіжного сленгу, яка ґрунтується на постійній зміні поколінь.

Форми прояву молодіжної мови – це перш за все усна мова, далі – письмова мова незліченних шкільних і студентських газет і журналів і нарешті, в останні роки – чати в Інтернеті. (Ймовірно, сюди слід було б додати й «есемески» [SMS = Short Message Service], але дослідники до них тільки починають добиратися) [4, с. 3].

Особливе місце тут посідає комп'ютерний сленг. Він лаконічний, буває скороченнями та своєрідною символікою. Спостереження за середовищем людей, чия професія пов'язана із використанням комп'ютерів і особливо – мережі Інтернет, показують, що саме в цій сфері відбувається найбільш активне

створення неологізмів, до того ж існують всілякі граматичні, фонетичні та графічні інновації: англ.: АСК – 1) як питання, щоб запитати, чи присутній хто-небудь, 2) використовується також, щоб підтвердити чиюсь присутність під час онлайн-бесіди – скорочення від "acknowledged; НАК – 1) використовується, щоб перервати когось, сказавши, що розмова зайшла в глухий кут і співрозмовники не розуміють один одного, 2) онлайн відповідь на запит у чаті – «я не доступний для бесіди прямо зараз», 3) жартіва онлайн-відповідь на питання АСК, означає «мене не має»; 1337 – елітно, круто ("Код хакера", в якому 1 – "L", 3 – "E", і 7 – "T"), AFAICS (акронім для, "наскільки я бачу". Використовується переважно в комп'ютерній бесіді (електронна пошта, текстове повідомлення, і т.п.)), ІМНО – Це – моя особиста думка. Акронім належить до ряду загальноприйнятих в Інтернеті виразів (in my humble opinion – на мою скромну думку) [11]; нім.: ggf. = Gegebenenfalls – в даному випадку; mit freundlichen Gruessen = Mit freundlichen Grüßen – з дружнім привітанням; акроніми: BB – Bis Bald! – До скорого!. Для німецькомовних користувачів існує змішаний англо-німецький варіант ІМНО – In Meiner Humble Meinung. Така двомовність – комп'ютерний Genglish є характерним для комп'ютерного дискурсу німецької молоді в цілому. [10]; укр.: букашка – символ @: Моя електронна адреса: квітка-букашка-укрнет.; ІМХО – На мою думку – вислів використовується у чатах та форумах; нік – прізвище [2].

Широкого розповсюдження у вищезазначених мовах здобули так звані смайли – гримаси («мордашки»), скомпоновані з різних пунктуаційних знаків. Використовуються у чатах, SMS-повідомленнях, електронних листах тощо для вираження емоцій.

Відзначені три різних способи використання молодіжного мови – для спілкування всередині групи, для спілкування між молодіжними групами і для спілкування з навколишнім світом дорослих. Характер і функції молодіжного мови в цих трьох випадках неоднакові.

Тематика молодіжної мови охоплює перш за все такі сфери: вербальна (мовна і близька до неї діяльність); соціальна; позначення власних обставин; позначення осіб і соціальних типів.

В кожній з вищезазначених сфер можна виділити декілька семантичних полів. Розглянемо найбільш розвинуті семантичні поля та проілюструємо їх прикладами:

- вербальна сфера – «Образи»: англ.: airhead, ass, ass fuck, ass monkey, buffoon, mule head – глупа людина; fuck, shit – вигук, використовуваний для наголосу на чомусь [11]; нім.: Das ist mir Banane/wurscht/scheißegal, Das geht mir am Arsch vorbei – вирази байдужості; Ach Scheiße!, Was für ein Scheiß?!, Arschloch – лайливі слова [4]; укр.: валянок, гальмо, затурканий, лохан, дятел – обмежена людина [5];

- соціальна сфера – «Наркотики», «Алкоголь»: англ.: angel dust, bammer (сленг гетто для поганої марихуани) – наркотики; alcamahol, ass whup, giggle water, junkst, mutha junkst, sauce, alky – алкоголь, алкоголік; нім.: trocken, clean – той, хто більше не вживає наркотики; der Böldstoff, das Schluckwunder, der Alk,

der Alki, kübeln, die Destille – алкоголь, алкоголік, пити, забігаловка; укр.: біла гвардія, біле братство, нарик – наркоман; біла, біленька, бичий кайф, бодяга, водясик, медицина – спиртне, алкоголь. «Дозвілля»: англ.: вечірка, розваги: ball, blast, chilling, hopping, off the heezy fo' sheezy; нім.: Party – вечірка, випити перед вечіркою: vorglügen, vorlötten; Heizkeks – людина, яка на вечірках піднімає настрій; укр.: організатор пиятики – дистрибутор; купити спиртне – затаритися; місце, де можна дістати спиртне – ничка [5];

- позначення власних обставин – «Сексуальні відношення»: англ.: action, ass, to bang, to beat – сексуальний контакт, мати сексуальний зв'язок [11]; нім.: juckig – потреба у сексі, parken, polen – мати сексуальні відношення [4]; укр.: вдути, грати (на гітарі), взути, жарити (вжарити), жигати, пекти, перепихнутися, розслаблятися, фестивалити – здійснювати статевий акт [5];

- позначення осіб і соціальних типів – «Людина» (з диференціацією за статтю, спорідненим стосункам, професією, національністю): англ.: члени родини: boo, fam, homey; друзі: ace, boy, bud, bull, chino [11]; нім.: друг: Amigo, Digger, Homes; подруга: Tuss, Baby, Entsafter [4]; укр.: дівчина, жінка: вівця, гьорлиця, гьорлфренд, жаба, зозуля, клюшка, клава, кобила, кобіша, коза, криса, мавпа, мандмуазель, м'ясо, подруга, телятина, телиця, теличка, тітка, чува, чувиха [5]. «Зовнішність»: англ.: неприваблива дівчина: beast, bushpig, butterface, crockadillapig, grizzely chicken, jackpine savage, manster [11]; нім.: привабливий, ефектний: verludert, süß, schrill [4]; укр.: хлопця, чоловіка: великий, дужий – бик, бурмило, гевал (гевало), драб, качок, качило, плуг, сила, чеба, чебуратор, шайба, яйцеголовий; лисий – кіндер-сюрприз, плейшнер; низького зросту – курдупель, бждонц, штемп; товстий – сальцесон [5].

У сленгу відбивається спосіб життя мовного колективу, який його породив. Найбільш розвинені семантичні поля – «Людина» (з диференціацією за статтю, спорідненим стосункам, професією, національністю), «Секс», «Образи», «Дозвілля» (вечірка, музика, спиртне, куріння, наркотики), «Зовнішність».

До перспектив дослідження належить аналіз та порівняння способів утворення сленгових одиниць в різноструктурних мовах, дослідження зміни лексичного складу молодіжного сленгу у діахронічному зрізі та інші.

Бібліографічні посилання

1. Коломиец Е. А. Русско-немецкий словарь современного молодежного жаргона: около 2000 слов и выражений / Е.А. Коломиец. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2005. – 326 с.
2. Кондратюк Т. М. Словник сучасного українського сленгу / Упор. Т.М. Кондратюк. – Х.: Фоліо, 2006. – 350 с.
3. Левикова С. И. Молодежный сленг как своеобразный способ вербализации бытия / С. И. Левикова // Бытие и язык. – Новосибирск, 2004. – С. 167-173.
4. Михайлова Н. Молодежный язык Германии / Нина Михайлова, Даниил Кипнис, Александр Кипнис – Мюнхен: «Im Werden Verlag» – некоммерческое электронное издание, 2006. – 33 с.
5. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг / Л. Ставицька. – К.: Часопис «Критика», 2005. – 462 с.
6. Ehmann H. Affengeil: ein Lexikon der Jugendsprache / H. Ehmann. – München: C. H. Beck, 1996. – 252 S.
7. Ehmann H. Endgeil: Das voll korrekte Lexikon der Jugendsprache / H. Ehmann. – München: C. H. Beck, 2005. – 179 S.
8. Encyclopedia – Britannica Online Encyclopedia. – Режимдоступу: <http://www.britannica.com/>
9. Henne, Helmut, Rehbock, Helmut Einführung in die Gesprächsanalyse / Helmut Henne, Helmut Rehbock. – Berlin, New York 1982.
10. Liste von Abkürzungen (Netzjargon). – Режимдоступу: http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_von_Abk%C3%BCrzungen_%28Netzjargon%29

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

УДК 811.111'373

А. І. Анісімова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ У КОНТЕКСТІ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Розглянуто особливості формування невербальної комунікативної компетенції у студентів у контексті крос-культурної комунікації.

Ключові слова: комунікативна компетенція, крос-культурна комунікація, невербальна комунікація.

Рассмотрено особенности формирования невербальной коммуникативной компетенции у студентов в контексте кросс-культурной коммуникации.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, кросс-культурная коммуникация, невербальная коммуникация.

The article deals with the peculiarities of non-verbal communicative competence of the students in terms of cross-cultural communication.

Key words: communicative competence, cross-cultural communication, non-verbal communication.

Мовне викладання у класичному його розумінні передбачає досягнення певного стандарту (в ідеалі – оволодіння мовою на рівні її носія). На цьому уявленні засновано більшість традиційних, у тому числі й комунікативних, методик.

Які ж тенденції превалюють на сучасному етапі навчання іноземним мовам?

Перш за все, це - **демократизація** навчального процесу, тобто такий підхід, який не лише приділяє увагу розвитку творчого потенціалу студента та висвітлює здатність обміну досвідом між студентом та викладачами, але й спрямовує увесь його потенціал на розвиток навичок дискусії, обміну думками у полі іншомовного спілкування.

У цьому контексті особливе місце займає **особистісно-орієнтований** підхід, коли студент є не лише об'єктом, але й суб'єктом навчання процесу, який приймає участь у навчальному процесі і несе відповідальність, нарівні із викладачем, за остаточний результат. При чому сам процес навчання і вивчення іноземної мови стає його життєвою необхідністю.

Важливим моментом навчання іноземним мовам є вміння викладача стимулювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність студента, іншими словами – **автономізація** навчального процесу, яка передбачає підготовку спеціалістів, які здатні мислити і діяти самостійно.

Наступною сучасною тенденцією освіти є **безперервність** навчального процесу, тобто розвиток потреб і навичок самовдосконалення, постійне поповнення знань, уміння виділити ті блоки знань у сучасному насиченому інформаційному просторі, якими можна легко оперувати, а також їх модифікувати й трансформувати [2; 4].

Варто виділити сучасні технології навчання іноземним мовам, що дозволяють досягти поставленої мети. Це, перш за все, - інтерактивні методики (групові, дискусійні, дебати, рольові ігри, ділові ігри) у рамках комунікативного підходу до навчання іноземним мовам.

Серед найбільш перспективних методів навчання іноземним мовам можемо виділити: 1) використання аутентичних матеріалів (газетних текстів, відео- та аудіоматеріалів, предметів, рекламних оголошень); 2) проектна робота з текстами та іншими дидактичними матеріалами тощо; 3) використання міжкультурних аспектів у рамках розвитку комунікативної компетенції тощо [2, с.5].

Безперечним фактом є те, що мова як відображення культури проявляється у спілкуванні. Таким чином, особливої актуальності набуває контекст міжкультурної комунікації.

Власне термін «міжкультурна комунікація» використовується на позначення комплексу процесів та явищ, що виникають та протікають підчас або як наслідок реального чи гіпотетичного спілкування представників різних культур [3, с. 41]. У зв'язку із цим можна також виділити термін «культурологічна свідомість» («culturalawareness»), який, на думку Баррі Томаліна та С'юзен Томілескі, має включати такі важливі моменти:

- усвідомлення власної культурологічно обумовленої поведінки;
- усвідомлення культурологічно обумовленої поведінки інших;
- здатність пояснити власну точку зору відносно своєї культурної приналежності [9, с. 5].

З точки зору ряду дослідників в області крос-культурного вивчення явищ, варто розрізняти культуру, так би мовити, з великої літери «К», куди входять такі елементи культури, як історія, географія, різноманітні інституції, а також культуру, так би мовити, з маленької літери «к», з такими її елементами, як продукти культури (література, фольклор, мистецтво, музика, артефакти), ідеї (цінності, інструкції, віра), поведінка, обумовлена тією чи іншою культурою (традиції, звички, одяг, їжа, відпочинок) [9, с. 69]. Усі ці прояви культури знаходять своє відображення у мові.

Так, у комунікативній компетенції знаходить своє відображення мовна компетенція, що включає у себе такі категорії, як граматики, дискурс, соціолінгвістичні та стратегічні аспекти [5].

Проте варто зазначити, що мова є лише одним із компонентів культури, включеним у систему комунікації, до якої однаковою мірою можна цінності та стереотипи, уявлення про час, простір, ієрархію відносин у суспільстві тощо. Усі ці елементи культури взаємопов'язані оди н з одним і впливають на процес спілкування. Так, у мові можна знайти багато прикладів, що підтверджують

одночасні взаємозв'язок та опозицію мови та свідомості, які вписані у один спільний контекст – культуру.

Предметом дослідження міжкультурної комунікації є цілий комплекс взаємодій і взаємовідносин між культурами. До них ми відносимо як мовленнєву комунікацію, так і невербальна поведінка, ідентичність, процесі сприйняття і набуття досвіду, стратегії поведінки для розв'язання конфліктних ситуацій.

Таким чином, сучасна методика навчання іноземним мовам усе частіше звертається до **невербальних** засобів комунікації як найяскравішого культурного прояву поведінки людини. Загальновідомим є той факт, що комунікацію, мову та культуру не можна розділяти у навчальному процесі. Щоб ефективно спілкуватися англійською мовою, Ви маєте знати культурно орієнтовані моделі вербальної та невербальної комунікації, якими користуються носії англійської мови.

Метою статті є аналіз особливостей впливу невербальної комунікації на розвиток комунікативної компетенції студентів.

Невербальна комунікація виражає значення чи стан без допомоги слів. Для такого виду спілкування ми використовуємо такі невербальні сигнали, як жести, постава, міміка тощо.

Такі загальновідомі почуття, як щастя, страх чи смуток виражаються практично однаково у різних куточках світу, тоді як невербальні крос-культурні відмінності можуть стати джерелом значної плутанини для студента, що вивчає англійську мову. Так, вони не завжди знають точне значення жестів, виразів обличчя, поглядів, дистанції між співбесідниками тощо, що може завадити успішній взаємодії комунікантів і спричинити комунікативну невдачу [8, с. 13].

Підраховано, що під час емоційного спілкування 93% інформації передається тоном та виразом обличчя, і лише 7% передається словами. Це свідчить про те, що ми активніше виражаємо свої емоції та ставлення до чого-небудь невербально, ніж вербально [7, с. 274].

Крім того, варто звернути увагу і на таку психологічну особливість: носії мови визнають своє особливо критичне ставлення саме до соціально-культурних помилок (у тому числі, невербальних), допущених тими чи іншими, так би мовити, не-носіями іноземної мови, аніж до граматичних чи лексичних помилок [6, с. 8].

Розвиток крос-культурних комунікативних навичок на сучасному етапі передбачає розвиток комунікативної компетенції студентів через невербальну поведінку. Однією з ефективних методик розвитку культурної грамотності студентів, відчуття ними реалій життя носіїв іноземної мови є застосування анкети.

Першим кроком до виконання такого виду діяльності складання питань, на які відповідатимуть Ваші студенти. Анкетою, поданою нижче, можна користуватися у якості прикладу:

•*How do you say 'No' without speaking?*(Як можна сказати «Ні», не кажучи ані слова?)

• *When you meet a friend (a teacher) in the street, how do you greet him?* (Коли Ви зустрічаєте друга (викладача) на вулиці, як Ви вітаєтесь?)

• *When you are talking to someone you know well (you don't know), how close do you stand?* (Коли Ви говорите до когось, кого Ви добре знаєте (погано знаєте), наскільки близько Ви стоїте від цієї людини?)

• *What gestures do you use to indicate the following: a) it's OK; b) come here; c) go away; d) it's expensive?* (Якими жестами Ви користуєтесь, щоб показати наступне: а) усе добре; б) іди сюди; в) іди геть; г) це дорого);

• *How do you stop a taxi?* (Як Ви зупиняєте таксі?)

• *How do you show that you are listening to and agree with what someone is saying?* (Як Ви показуєте, що Ви слухаєте когось чи погоджуєтесь із тим, що хтось каже?)

• *What gesture do you use when you are eating (talking on the telephone, tired)?* (Якими жестами Ви користуєтесь під час їжі (телефонних розмов, втоми)?)

• *What part of the person's body do you look at, when he/she is speaking to you?* (На яку частину тіла людини Ви дивитесь, коли він/вона говорить до Вас?)

Відповідаючи на питання, студенти можуть розпочати дискусію, у якій викладач зможе загострити їхню увагу на значенні зорового контакту, виразу обличчя, різноманітних жестів для привітань (наприклад, потиск рук, обійми, поцілунки) тощо. Крім того, завдання такого типу дають студентам можливість дізнатися більше про культуру країни, мова якої вивчається, а також підвищити власний рівень мовної компетенції.

Таким чином, формування правильної невербальної поведінки у студентів дозволяє їм вільно орієнтуватися у тій чи іншій соціальній ситуації, виражати власні думки та вподобання, а також правильно оцінювати культурні реалії іноземної мови, що вивчається. Причому, вивчення невербальних засобів комунікації повинні стати не лише об'єктом, але і предметом навчання як компонента соціокультурної компетенції і, таким чином, отримати свій подальший розвиток.

Бібліографічні посилання

1. Анисимова А. И. Семантические особенности некоторых английских прилагательных в кросс-культурном контексте / А. И. Анисимова // Англiстика та американiстика. – Д. : Вид-во Днiпропетровського нац. ун-ту, 2005. – Вип. 2 – С. 96-99

2. Анисимова А. И. Основные тенденции в обучении иностранным языкам / А. И. Анисимова

// Сучасні стратегії навчання іноземним мовам : Тези доповідей. – Д. : Пороги, 2008. – С. 5-6.

3. Коптельцева Г. В. Межкультурная компетенция в преподавании иностранных языков: подходы, проблемы, перспективы / Г. В. Коптельцева // Англiстика та американiстика. – Д. : Вид-во Днiпропетровського нац. ун-ту, 2004. – Вип. 1 – С. 41-47.

4. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) : Проект / Колектив авт. : С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей (керівники), Ю. В. Головач та ін.; Київ. держ. лінгв. ун-т та ін. – К. : Британська рада, 2001. – 245 с.

5. **Canale M.** Theoretical basis of communicative approaches to second language teaching and testing / M. Canale, M. Swain // *Applied Linguistics*. – V. 1. – 1980. – P. 1-47.

6. **Greenhall S.** Saying in without words: socio-cultural competence for low level learners / S. Greenhall // *IATEFL-Hungary Newsletter*, 1995. – No 8. – P. 8-10.

7. **Leki I.** Academic Writing: techniques and tasks / I. Leki. – New York: St. Martin's Press, 1989. – 372 p.

8. **Seryakova I.** Nonverbal communication: an issue to be taught or ignored? / I. Seryakova // *IATEFL-Ukraine Newsletter*, 1998. – No. 13. – P. 12-14.

9. **Tomalin B.** Cultural awareness / B. Tomalin, S. Stempleski. – Oxford University Press, 1996. – P. 5.

O. I. Karmanova
The Customs Academy of Ukraine

LANGUAGE LEARNING THROUGH TECHNOLOGY: CONCEPTS, CURRENT AND FUTURE TRENDS

The article deals with up-to-date concepts of computer technologies application of in the field of language learning in theoretical and practical aspects, as well as their role and actuality in achieving pedagogical goals.

Key words: concepts of computer technology application, technical innovations, computer laboratory, language activities, language environment.

Стаття присвячена сучасним концепціям використання комп'ютерних технологій у сфері вивчення іноземних мов у теоретичному та практичному аспектах. Визначено їх роль та актуальність для вирішення педагогічних завдань.

Ключові слова: концепції використання комп'ютерних технологій, технічні інновації, комп'ютерна лабораторія, мовна діяльність, мовне середовище.

Статья посвящена современным концепциям использования компьютерных технологий в сфере изучения иностранных языков в теоретическом и практическом аспектах. Определена их роль и актуальность для решения педагогических задач.

Ключевые слова: концепции использования компьютерных технологий, технические инновации, компьютерная лаборатория, языковая деятельность, языковая среда.

Computer technology adds dimensions to the already multifaceted domain of second language learning, requiring new knowledge and skills for those who wish to incorporate it into their professional practice or understand its impact on the language teacher and learner. The computer assisted language learning (CALL) is complex, dynamic, exciting as a field of research and practice; and it is frustrating for the same reasons. The technology changes so rapidly that CALL knowledge and skills must be constantly renewed.

The article deals with the concepts of researches in the field, issues of design and valuation. We will then focus on how CALL can be used to promote the development of language skills nowadays, discuss the important area of computer mediated communication (CMC) as well as a number of additional topics, including online learning, computer-based language testing, teacher and learner training, and CALL based on natural language processing. Besides the major topic areas mentioned above, there are a number of other uses for computers in second language learning and teaching. These include the rapidly growing field of intelligent CALL (ICALL) and a number of emerging areas such as Internet recourses, mobile language learning and virtual worlds.

The pedagogical benefits of CMC, CALL in L2 (Second Language) learning have become one of the most discussed topics in foreign language teaching in relation to current research in Anthropology, Cognitive Psychology, Communication Theory, Linguistics, Pragmatics and Second Language Acquisition (SLA). The amount of

literature in the field is impressive: there are thousands of published articles. The scope of CALL includes the use of computers to improve teacher productivity and teacher education, professional development, materials development, and language assessment. In terms of what appears in CALL publications and conference presentations, then, the wider field of CALL encompasses any use of computer technology in the domain of language learning.

This definition is broad, but can be a starting point to consider the range of other articles on CALL (P. Hubbard, 2009). The concepts of computer assisted language learning have been considered by a number of scholars and practitioners. Egbert and Hanson-Smith (1999, 2007); Salaberry (2001) have criticized the field as being overly 'technology driven' at the expense of theory, research and pedagogy. Others have criticized the field for being too connected to general education rather than focusing on the unique qualities of language learning. P. Hubbard (1987); Bax (2003); Chapelle (2001); Colpaert (2004); Levy (1997); Phillips (1985); Underwood (1984); Warschauer and Healey(1998); and many others have proposed an attempt of conceptualizations or frameworks to describe the elements of CALL.

Although some studies have continued to compare the CALL vs no-technology options, most now are either non-comparative or compare one version of a CALL activity with another. There have been attempts to determine the norms for CALL, but due to the fact that CALL is related to so many theories and researches (Egbert and Petrie, 2005; Hubbard, 2008; Levy, 1997), a similar phenomenon can be looked at through very different points of view. Although many CALL projects have been designed organically, a number of scholars have made attempts to characterize the unique qualities of CALL. Perhaps the most elaborate design framework to date is that of Colpaert (2004), which creatively blends engineering principles and pedagogical approaches and is specifically oriented towards the creation of language courseware.

Another important work in this area is by Levy, who categorized the uses of the term design in a corpus of 93 CALL articles from 1999, including not only design of artifacts (e.g. software), online courses and materials, but 'design as a principled approach to CALL, including approaches to the design of CALL tasks' (Levy, 2002). Plass and Jones (2005) propose a multimedia-based model of second language acquisition.

A critical analysis of the pedagogical uses of CALL applications may be presented from three different perspectives: the theoretical foundation that guides CALL design, the empirical research that measures the pedagogical effectiveness of CALL, and the technological capabilities of computers. A variety of rich insights makes it impossible to adequately summarize them in a brief review.

CALL as considered here does not include simply the canonical desktop and laptop computers. It also includes the networks connecting them, peripheral devices associated with them and a number of other technological innovations such as PDAs (personal digital assistants), mp3 players, mobile phones, electronic whiteboards and even DVD players, which have a computer of sorts embedded in them and as software - CD and DVD – ROMs.

The purpose of this article is to look at some of the options in using computers to help students develop language skills which have proved to be available and effective at practical classes. We have many promising and innovative ideas but our task is to define how to use computers most effectively to support language learning.

In the contemporary classroom language skills are often integrated. However, just as much of the research on second language learning and teaching has built on separating the skills as individual objects of interest, so too has CALL development.

There should be a strong focus on listening and speaking for social situations. It's common knowledge that listening can be extremely problematic. Listening is a growth area for CALL, a way for learners to connect directly with the local culture of the language they are studying. In a computer lab, students can sharpen their listening skills with the Audio/Video CDs and recording scripts, practise speaking by recording themselves repeating the key conversations. Learners attempt to match a model, practice to be effective in raising awareness and performance in intonation and tone in tonal languages. One more application is using ASR (automatic speech recognition) to judge roughly how close a learner's speech is to a norm for native speakers.

Apart from well-known general language courses with on-line support on the Internet, teachers and students have got some up-to-date courses that combine the best in current methodology with special new features, for example, fully - integrative CD-ROMs/ Audio CD or DVD- ROMs. The CD-ROMs can be used at school, at work or at home, with stand-alone or networked computers and in conjunction with a projector or on an interactive whiteboard. It gives teachers a new way of presenting and using the teaching material in class. As well as hundreds of practice exercises in all language areas, the innovative activities give students the freedom to practise what they want, when they want, with the full support of integrated grammar and vocabulary reference sections. Additional features include a host of listening activities and video sequences, a recording capability, hundreds of test questions and a progress portfolio for students to keep track of their achievements.

Innovative activities in the field can raise awareness of features of informal spoken language; highlight how intonation conveys mood and feelings focus on different accents of speakers and encourage learners to make a link between the written and the spoken word. Students are given numerous opportunities to practise new language through a variety of communicative activities, many of which are personalised. The courses feature a systematic focus on spoken accuracy, as well as fluency, which gives students lots of opportunities to practise new language in both free and controlled contexts.

Video clips or sequences that involve some "real world" interaction between two or more people encourage students to explore visual clues and context as a way of understanding language. Students can be asked to watch the video with the sound off and try to guess what is happening and what the video is about. The video can be used to encourage students to draw conclusions and make predictions.

Thanks to the World Wide Web, today learners of almost any language can find a wealth of authentic audio and video to listen to for both language and culture. There are also dedicated listening exercises for many languages, many of them free, though their pedagogical quality varies considerably. Thus, digitized speech and video offer greater control for the listener, and the addition of technologies for supporting meaning and explanatory notes can improve both immediate comprehension and acquisition. Though these applications are far from the types of experiences found in normal face-to-face interactions, they can considerably improve listening and speaking proficiency.

Another application of computers in language learning is computer assisted language testing (CALT) which is an important and growing subfield. CALT allows for control of time, potentially greater security, automatic scoring and reporting as well as error analysis and comments. Some teaching courses provide a brand new assessment package to accompany the course. It provides an accurate, flexible way to monitor and evaluate students' progress in grammar, vocabulary and real world language and even accurate writing for advanced level. Multiple versions of each progress test can be printed, containing the same questions but in a different order. This assessment package includes tailoring test questions using a range of possible formats, selecting the questions and changing the order of questions to meet students' needs. The tests can also be saved and emailed to students or printed to use in class.

Another helpful use of computers at the lesson is free access to great variety of theme – related sites and on-line dictionaries. In practice, teachers face the challenges to consider different modes of work and kinds of activities and effectively take advantages of technical innovations at the lesson. It usually requires time and undoubtedly certain technical skills.

The technical innovations and teachers' creativity have proved to improve with respect to a number of different perspectives:

- learning efficiency: learners are able to pick up language knowledge or skills faster or with less effort;
- learning effectiveness: learners retain language knowledge or skills longer, make deeper associations and/or learn more of what they need;
- access: learners can get materials or experience interactions that would otherwise be difficult or impossible to get or do;
- convenience: learners can study and practise with equal effectiveness across a wider range of times and places;
- motivation: learners enjoy the language learning process more and thus engage more fully;
- institutional efficiency: learners require less teacher time or fewer or less expensive resources.

Besides the major topic areas described above, there are a number of other uses for computers in second language learning and teaching. These include the rapidly growing field of online learning, computer-based assessment, teacher and learner training, intelligent CALL (ICALL) and a number of emerging areas such as mobile language learning and virtual worlds.

Studies in this area have recognized that implementation of technological innovations requires more than simply presenting the same curriculum over the new medium. In many cases, there is an initial need to develop a community, train teachers appropriately and be prepared to handle technical issues, both expected and unforeseen.

Teachers should use software and Web sites only when they have carefully planned how to use them so that they meet the conditions for effective language learning. Meeting those conditions means, in part, that teachers have provided any necessary organizers, prompts, or adaptations to make the language and content accessible to the students; that the content and language are relevant and authentic; and that the objectives for the language and content are clear. If these conditions are met, the technology's multimedia presentation of information will probably result in more gains than losses.

References

1. **Philip Hubbard.** Computer Assisted Language Learning: Critical Concepts in Linguistics – London: Routledge, 2009.
2. **Chapelle C.A.,** & Jamieson J. Tips for teaching with CALL NJ :Pearson Longman, 2008.
3. **Beatty K.** Teaching and Researching Computer Assisted Language Learning New York: Longman, 2003.
4. **Hubbard P.** and Levy M. Teacher Education in CALL. Amsterdam: John Benjamins, 2006.
5. **Levy M.** Computer-assisted Language Learning: Context and Conceptualization – Oxford: Clarendon, 1997.
6. **Chapelle C. A.** Computer Applications in Second Language Acquisition – Foundations for Teaching, Testing, and Research, Cambridge: Cambridge University Press, 2001

УДК 371.315:811.133.1

І. І. Липська

Дніпропетровський університет економіки та права імені Альфреда Нобеля

ПРАКТИЧНА РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ У СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті практично розроблено методику навчання студентів англійської термінологічної лексики такої сфери усномовленнєвої комунікації як адміністративно-правова. Запропоновано комплекс вправ для формування лексичної компетенції у студентів мовних спеціальностей.

Ключові слова: лексична компетенція, лексика адміністративно-правової сфери, студенти мовних спеціальностей, комплекс вправ.

В статье практически разработана методика обучения студентов англоязычной терминологической лексики в такой сфере устной речевой коммуникации как административно-правовая. Предложен комплекс упражнений для формирования лексической компетенции у студентов языковых специальностей.

Ключевые слова: лексическая компетенция, лексика административно-правовой сферы, студенты языковых специальностей, комплекс упражнений.

The article deals with the methodology of teaching students English law terms as a prerequisite for practical language mastering. A complex of exercises to practice and master law vocabulary is offered.

Key words: lexical competence, administrative and law vocabulary, students of language specialties, a complex of exercises.

Реформа освіти в Україні, яка спирається на положення Болонської декларації, включає як один з провідних компонентів реформ у мовної освіти, зокрема, перебудову процесу навчання іноземних мов відповідно до вимог Загальноєвропейських Рекомендацій (ЗЄР).

Зважаючи на те, що іноземна мова у навчальному закладі вивчається для спілкування, перебудова процесу навчання іноземних мов у вищому навчальному закладі повинна ґрунтуватися на вдосконаленні навчання всіх видів іншомовної комунікативної компетенції [3, с. 8-9].

Для реалізації цієї мети потрібна ефективна методика формування такого виду компетенції як лексична компетенція, яка б повністю відповідала сучасним вимогам та досягненням у навчанні іноземних мов. Проблема формування іншомовної лексичної компетенції досліджувалась у працях таких вітчизняних і зарубіжних учених як В. О. Артемов, Л. В. Банкевич, І. В. Баценко, І. М. Берман, В. А. Бухбіндер, В.Г. Вишнякова, В.Є. Горбачов, Ю.В. Гнаткевич, О. Ю. Долматовська, О.П. Петрашук, Ю.О. Семенчук, С.М. Степашенко, О.Б. Тарнопольський, С.П. Шатілов, R. Carter, M. McCarthy, R. Ellis, M. Lewis, L. Taylor [6, с. 57]

На сьогодні в методиці формування лексичної компетенції зроблено чимало: чітко сформульовано завдання, зміст її формування, проаналізовано поняття сфери усномовленнєвої комунікації. Однак формування англomовної лексичної компетенції у студентів мовних спеціальностей в таких сферах усномовленнєвої комунікації як адміністративно-правова, стримується недостатньою кількістю теоретичних і науково-методичних робіт, в яких формування лексичної компетенції в адміністративно-правовій сфері була б предметом дослідження як невід'ємний компонент комунікативної компетенції студентів та оволодіння ними навичками та вміннями спілкування у мовному вищому навчальному закладі.

Проблеми виникають у процесі підготовки студентів мовних спеціальностей. При підготовці фахівців мовних спеціальностей, постає питання формування лексичної компетенції всіх сфер усномовленнєвої комунікації, оскільки іноді не зовсім зрозуміло, яка саме з них буде потрібна в професійній діяльності. Питання обмежується тільки вибором лексичних одиниць кожної сфери і рівнями навчання студентів [5, с. 60-66].

Актуальність запропонованої роботи зумовлена важливістю розвитку особистості майбутнього фахівця, готового і здатного брати участь у міжкультурному спілкуванні, необхідністю формування міжкультурної комунікативної компетенції, відповідністю комунікативним потребам студентів, їх інтелектуальному рівню, інтересам і професіоналізації. Таким

чином, виникає необхідність формування англомовної лексичної компетенції у студентів мовних спеціальностей у всіх сферах усномовленнєвої діяльності, враховуючи й адміністративно-правову сферу, виходячи з вимог ЗЄР.

Мета статті полягає у практичній розробці методики формування англомовної лексичної компетенції в АПС у студентів мовних спеціальностей і впровадженні такої методики у навчальний процес.

Поставлена мета вимагала розв'язання таких завдань:

- розробити методику формування лексичної компетенції для спілкування в АПС у вищому навчальному закладі;
- обґрунтувати і розробити комплекс вправ для формування англомовної лексичної компетенції в АПС у студентів мовних спеціальностей з її подальшою реалізацією у циклі занять.

Про АПС слід говорити у двох значеннях: широкому і вузькому. У широкому значенні АПС містить у собі всі види права, включає теоретичні законодавчі проблеми, практичне вирішення правових питань та щоденні соціальні реалії. Спілкування в АПС, у широкому значенні, спрямоване на загальнодоступні теми, обговорення яких необхідне індивідові для повноцінної життєдіяльності в суспільстві. У вузькому значенні АПС містить у собі професійні аспекти галузей права [5, с. 60-66].

З методичної точки зору, доцільно орієнтувати програми, підручники з англійської мови для студентів мовних спеціальностей на АПС як у широкому, так і вузькому значенні цього поняття, але таким чином, щоб не виходити за межі можливої предметної компетенції студентів, які не є і не будуть спеціалістами у сфері права. Подібне твердження було аргументоване такими положеннями:

- необхідно враховувати відсутність спеціальних професійних знань у студентів мовних спеціальностей в галузі права;
- потрібно враховувати наявні якісні характеристики мовлення студентів у цілому й в адміністративно-правовій сфері зокрема.

Стосовно останнього положення, яке доводить доцільність орієнтованості програм і підручників на АПС у широкому значенні, слід зазначити необхідність наявності таких характеристик мови студентів, як: цілеспрямованість як уміння забезпечувати функціонування сфери мислення; продуктивність щодо змісту і форми висловлювання; самостійність як незалежність від рідної мови, самостійне планування свого висловлювання і відбір відповідних мовних засобів; інтегрованість як синтез різних навичок, на яких базується вміння спілкуватися в АПС, а також інтеграція автоматизованих і неавтоматизованих компонентів уміння – мотивів, інтересів, життєвого досвіду тощо [4, с. 200].

Оскільки такі характеристики мови зазвичай властиві студентам мовних ВНЗ не раніше другого курсу, до навчання усномовленнєвого спілкування в адміністративно-правовій сфері доцільно переходити лише на цій ступені в навчанні з урахуванням необхідності реалізації загальнометодичного принципу інтегрованості навчання чотирьох видів мовної діяльності.

Проведений відбір навчальних матеріалів для формування англомовної лексичної компетенції з метою спілкування в адміністративно-правовій сфері створив передумови для розробки комплексу вправ з урахуванням таких етапів формування англійської лексичної компетенції: 1) етап подачі і семантизації ЛО; 2) етап автоматизації дій студентів з лексичним матеріалом на рівні слова, речення та понадфразової єдності; 3) етап автоматизації дій студентів з лексикою у мовленні на текстовому рівні і контролю рівня оволодіння нею студентами.

Засобом формування й розвитку відповідних навичок та вмінь у парно-групових та колективних формах мовленнєвої взаємодії при навчанні студентів лексики є комплекс вправ, розроблений з урахуванням сформульованих у дослідженні вимог (табл. 1).

Таблиця 1

Комплекс вправ для формування лексичної компетенції в адміністративно-правовій сфері

Етапи формування лексичної компетенції і їх основні завдання	Групи вправ	Типи вправ	Мета вправ
1	2	3	4
1-й етап – Етап подачі й семантизації термінологічних одиниць.	Дотекстові – на номінацію та диференціацію термінів, на розуміння значень та вміння знаходити відповідники.	Рецептивні, рецептивно-репродуктивні, мовні, некомунікативні, умовно-комунікативні.	– ідентифікація і семантизація основних значень правових термінів; – поглиблення фонових знань, розумово-мовленнєвої діяльності студентів.
2-й етап – Автоматизація вживання лексики на рівні слова, речення та на понадфразовому рівні.	Текстові – на відтворення термінів, на вміння їх добору і поєднання, на вміння використання правових термінів у висловлюваннях.	Репродуктивні, умовно-комунікативні, комунікативні.	– рецепція і репродукування лексики адміністративно-правової сфери; – стимулювання мовленнєвих дій студентів з термінами; продукування термінів та усвідомлене їх використання.
3-й етап – Автоматизація дій з лексичними одиницями у мовленні на	Післятекстові – на автоматизацію термінів в усному і писемному мовленні, на	Рецептивно-продуктивні, продуктивні нижчого і вищого рівня,	– удосконалення дій з лексикою; – контроль і самоконтроль рівня знань лексики та
текстовому рівні і контролю рівня оволодіння лексикою.	перевірку правильності вживання термінів адміністративно-правової сфери.	умовно-комунікативні, комунікативні.	вмінь її використання; – стимулювання подальшого спілкування з проблематики тексту.

Підготовлений комплекс вправ для формування англомовної лексичної компетенції продуктивного усного мовлення у студентів мовних спеціальностей надав можливість модульної організації навчальних матеріалів і навчального процесу для навчання спілкування в АПС.

При формуванні лексичної компетенції в АПС ми виходили з того, що функціональний модуль повинен бути мобільним, добре означеним і керованим, не переобтяженим мовним матеріалом, з чітко розмежованими

розділами, де кожен подальший модуль на ступінь вище попереднього.

При модульній організації навчального процесу, як було зазначено вище, стала необхідною реалізація загальнометодичного принципу інтегрованості навчання чотирьох видів мовної діяльності.

Так, текстові матеріали авторського навчального комплексу надали можливість навчання такого виду мовної діяльності, як читання, тоді як комунікативні ситуації надали можливість розвитку навичок і вмінь говоріння. Студенти мали можливість і прослуховувати текстовий матеріал (навчання слухання). У той же час було передбачено навчання письма. Навчання письма передбачало проведення проектної (безперервної) роботи як результату виконаної діяльності. Проектна робота є адекватною як в рамках професійно-орієнтованого навчання, так і непрофесійного навчання студентів мовних спеціальностей в рамках сфери права.

Укладання комплексу вправ і добір навчальних матеріалів дозволили говорити про створення цілісної методики формування лексичної компетенції для спілкування в АПС.

Виконання комунікативних вправ, використання дискусій та рольових ігор авторського комплексу навчальних матеріалів для формування лексичної компетенції в АПС в групах студентів і модуля як найбільш раціональної організації навчального процесу в межах цього комплексу, сприяло формуванню більш високого рівня англomовної лексичної компетенції в АПС.

Перспективою подальшого дослідження є створення навчально-методичного комплексу для забезпечення організації навчального процесу в мовному ВНЗ у межах формування лексичної компетенції публічної, соціальної сфер усномовленнєвої діяльності. Наслідком подальших досліджень може також бути розроблення варіантів запропонованої методики для формування іншомовної компетенції в інших сферах спілкування.

Бібліографічні посилання

1. Круковський В. І. Явище зовнішньої полісемії у французькому юридичному вокабулярі/ В. І. Круковський, Я. І. Припишнюк // Лінгвапакс-VII. – 2001. – Вип. 4. – С. 78-85.

2. Лapidус Б. А. Актуальные вопросы теории функционального дифференцирования минимумов в курсе иностранного языка / Б. А. Лapidус // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 2. – С. 19-25.

3. Ніколаєва С. Ю. Державний стандарт середньої освіти з іноземної мови : окремі недоліки та шляхи їх усунення при укладанні нових програм / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2004. – № 1. – С. 8-9.

4. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.

5. Скалкин В. Л. Основы обучения устной иноязычной речи / Владимир Львович Скалкин. – М. : Русский язык, 1981. – С. 60-66.

6. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти / О. Б. Тарнопольський. – Дніпропетровськ, 2005. – 146 с

SOME ASPECTS OF ERROR CORRECTION IN EFL WRITING WITHIN THE FRAMEWORK OF THE LEARNER-CENTRED APPROACH

Some aspects of error correction in EFL writing within the framework of the learner-centred approach are considered, in particular categorizing errors, different correction techniques and methods of providing feedback.

Key words: EFL writing, the learner-centred approach, errors in writing, feedback.

Розглянуто певні аспекти виправлення помилок в іншомовному писемному мовленні в рамках особистісно-зорієнтованого підходу, зокрема види помилок у писемному мовленні, які потребують особливої уваги, різні прийоми виправлення помилок та засоби забезпечення зворотного зв'язку викладача та студентів після перевірки робіт.

Ключові слова: іншомовне писемне мовлення, особистісно-зорієнтований підхід, помилки у писемному мовленні, зворотний зв'язок викладача та студентів після перевірки робіт.

Рассматриваются некоторые аспекты исправления ошибок в иноязычной письменной речи в рамках личностно-ориентированного подхода, в частности виды ошибок в письменной речи, которые требуют особого внимания, различные приёмы исправления ошибок и способы обеспечения обратной связи преподавателя и студентов после проверки работ.

Ключевые слова: иноязычная письменная речь, личностно-ориентированный подход, ошибки в письменной речи, обратная связь преподавателя и студентов после проверки работ.

The recent orientation towards a more learner-centred approach to second language learning and teaching has led to a more demanding role for teachers and learners. One of the most important changes resulting from this shift is that the teacher is no longer authoritarian, as learning is now seen to be an individual activity as well as a socially shared experience. A new emphasis on collaborative effort between teachers and learners also assumes a greater contribution from the learner in the learning process. The learner is no longer a passive recipient but an active participant in the classroom process who is provided with substantial possibilities of choice of learning materials and learning methodologies.

At the same time, there has been a major shift in the theory and research of composing since 1963. The change is a shift of focus from the product to the process of writing. The product-oriented approach considers the writing process as a linear one, which can be determined by the writer before starting to write [4]. The focus of the product approach in writing is on a composition made up of a series of parts – words, sentences, paragraphs – but not on the whole discourse with meaning and ideas [13]. Language proficiency becomes the primary element that determines the skill of composing. With such a restricted view of composing, writing teachers are often distracted from responding to student writing, as their time is taken up primarily by identifying and correcting mechanical errors. However, feedback that is focused

on errors does nothing to help students in generating and exploring ideas in writing.

Fortunately, the shift of focus from the product to the process of writing has caused many teachers to reconsider their practices in ESL writing pedagogy. Writing has become a cyclical process during which writers move back and forth on a continuum, discovering, analysing, and synthesizing ideas [6]. Editing for grammatical and mechanical accuracy should come in the final stage. The rise of the process approach marks the beginning of a new era for ESL writing pedagogy. It renders a new perspective in giving response to students' written work and a new way of providing feedback which is an essential aspect of any English language writing course. Due to new methods of ELT and a new idea about the FL acquisition, when learning a FL is considered to be a skill formation which is similar to a child's acquisition of his native language, error correction has become an important part of feedback which can successfully contribute to FL teaching and learning. All students make mistakes at various stages of their language learning. It is a part of natural process they are going through. Whatever the reason for making mistakes may be, it is vital for EFL teachers to realize that "errors are a natural, inevitable and necessary part of learning" [2, p.105].

In Ukraine a lot of EFL teachers try to follow new democratic tendencies in education putting learners' needs in the centre of the curriculum. They respect their critical mind and independence of their learning efforts, bring up positive attitude towards learning foreign languages by providing real possibilities for spiritual development and emotional self-expression, through the feeling of personal success, moral comfort and a joyful learning atmosphere. They also try to make the attitude to error correction more positive. Mistakes are no longer regarded as failures on the part of the student or on the part of the teacher, they are considered as an integral and natural part of learning, a symptom of the learner's progress to the target language, a chance for students to learn from their mistakes, to work out language rules and patterns for themselves.

However, attitudes to error correction vary a lot among EFL teachers. When it comes to correcting mistakes, we deal with one individual's reaction to a student's piece of writing or utterance. This inevitably means that there will be some disagreement among teachers about what, when and how to correct. Some teachers place great emphasis of the correctness of their students' speech. According to I.Kamynin and A.Naboka, in Ukraine a lot of teachers still use the grammar-translation method very extensively. The types of activities they use require immediate correction because accuracy must be achieved [8,p.29]. All errors are very seldom differentiated and considered undesirable. As a result, students are unwilling to speak and write as they are afraid of making mistakes. Moreover, their confidence and belief that they can master the language is ruined because they cannot cope with the amount of information they get from correction.

On the other hand, some EFL teachers consider that correction does not contribute to real acquisition of the language in general and to students' writing abilities in particular. According to S. D. Krashen, students' errors will disappear as soon as they acquire certain features of the language correctly. Hence the main

activity of the teacher should be to provide comprehensible input in the form of reading from which the learner can acquire language [9].

The problem of error correction in EFL writing has been extensively discussed in professional literature. G. Brindley in his work “Assessing Achievement in the Learner-Centred Curriculum” [1] gives a comprehensive and readable overview of ways of assessment and correction in language learning. J. Edge provides ESL/EFL teachers with a simple, practical handbook suggesting various techniques for correcting in different situations [3]. J. Harmer and K. Johnson in their articles consider different ways of correcting mistakes effectively within a skill model of language learning [5; 7]. The book by J. Norrish “Language Learners and their Errors” may serve as a basic, sensible teacher’s guide which is clearly written and has a lot of practical examples and suggestions [11].

The aim of this article is to consider some aspects of error correction in EFL writing within the framework of the learner-centred approach and provide less experienced teachers with very practical help – ideas, approaches and effective techniques that can be used in the EFL classroom. Without pretending to treat all the aspects of the problem, the author of this article makes it her aim to highlight some items, in particular categorizing errors, correction techniques and different methods of providing feedback.

The acquisition of academic writing is a long-term matter. In many curricula, EFL teachers search for proper methods to provide more support to students in developing their writing competence. Effective feedback is an integral part in helping adult students reach their maximum potential. Without feedback, mistakes may go uncorrected, good performances may not be reinforced, and learners may develop an inaccurate perception of their performance. Unfortunately, some of the frequently used methods of teacher feedback on written assignments are ineffective when it comes to developing and promoting students’ writing skills. Methods such as outright correction of surface errors, unclear and vague responses on content have all been found to have little positive and some negative impact on student writing skills. It is generally agreed that correction is part of the learning process, but over- correction and poor correction techniques can be demotivating for the learner and may lead to a reluctance to try out new language. Most students find it very dispiriting if they get a piece of written work back and it is covered in red ink, underlinings and crossings out. It is a powerful visual statement of the fact that their written English is extremely bad. Language teachers should differentiate between errors that interfere with successful communication and minor mistakes that do not. One must be careful not to consider as errors slightly deviant forms that do not accord with grammar book prescriptions but are quite acceptable to competent speakers of the language. Errors should be categorized. According to P. Davies and E. Pearse, a distinction is generally made between *errors*, *mistakes* and *slips* [2, p.112]. *Errors* are incorrect forms or uses that occur because the learner simply does not know what the appropriate form or use is. He or she needs to become aware or be informed of what is right and wrong. *Mistakes* are incorrect forms or uses that occur in spite of the learner knowing the appropriate form or use. The learner needs to notice mistakes

more, and convert conscious knowledge into automatic or unconsciously produced performance. *Slips* are just slips of the tongue of native speakers. They are of little or no significance. EFL teachers should pay attention to errors that indicate important gaps in learners' English or persistent misconceptions about English. Their job is to point out when something has gone wrong and see if their students can correct themselves. Sometimes, however, learners cannot put mistakes right on their own, so teachers have to help them. If they get other students in the class to help out, they have to make sure that the student who made the mistake is not going to be humiliated by this. The way of correcting mistakes have to be chosen very sensitively. In the right kind of atmosphere students enjoy helping each other and being helped in return.

Mistakes may show the teacher what to do and what to teach to achieve progress, they provide us with useful information about what must be paid attention to and trained first of all. It is important to be selective. Learners may be unable to cope with a huge amount of information about their errors, it is better to concentrate on the most important ones.

P. May in his book "Exam Classes" offers EFL teachers some effective techniques for correcting mistakes in writing. Among them is "Top Ten Mistakes" designed to encourage learners' habit of checking for mistakes [10, p.29-30]. There are some errors that students make again and again, and eliminating these can considerably improve the standard of their work. This activity is best done when students have built up a fairly large file of corrected work. At home they go through their work and make up a table of their ten most common errors. In the next lesson, pairs compare their lists and report back to the class. EFL teachers can note the findings for revision work. Learners are recommended to keep their lists handy whenever they are doing a writing task and check their work for each of those mistakes when they have finished. The whole procedure is repeated a few months later.

In marking students' written work, it can be difficult to decide on what and how much to correct in a student's piece of writing. One of the best general principles in remedial work is never to do for learners what they can do for themselves. Learners must notice mistakes and discover for themselves what is wrong and right if they are really going to overcome their problems. It is advisable that EFL teachers decide on a correction code for all written work. By indicating mistakes with an agreed correction code, the teacher leaves the students with a kind of puzzle. It involves the learner in more thoughts about the wrong forms. And if the learner is intellectually involved, he/she is more likely to learn. Before introducing their students to a marking code, EFL teachers should decide how to use the code, for example, underlining problems in the text and putting the code immediately above, or putting the code in the margin and underlining the error, or putting the code in the margin but leaving the exact location of the error unmarked [14,p.154]. For advanced learners the teachers may only indicate the number of errors without specifying them. By experimenting over a period of weeks, the teacher is sure to find out which way of marking is most suited to different writing activities.

Another effective technique “Clues to Mistakes” which is used with the aim of identifying error correction items and encouraging the use of a correction code in essays is meant for learners of all levels starting with pre-intermediate [10,p.93-94]. Teachers prepare sheets of paper with a corrected code, select an error-correction text from past papers or practice tests. Alternatively, they can write their own text including mistakes their students often make. Then they write the code letters (for example, G – grammar; V – vocabulary; WO –word order; Sp – spelling; P – punctuation) at the end of the lines that have mistakes in them and make copies for the class. At the end of this preparatory stage they make copies of a suitable authentic paragraph, or choose one from the students’ coursebook.

The whole procedure consists of two stages. At the beginning students work with the error-correction text. They use the code as a guide to the type of error they must find. They either note the incorrect word down at the end of the line or write out a correct version of the text. Then the teacher goes over the answers with the class. At the second stage the teacher hands out the authentic text and tells students to rewrite a paragraph from it, making one deliberate mistake per line. If learners can, they put the appropriate code letters at the end of the line. Finally, students exchange texts with their partners and find the mistakes. This activity can widely be used while correcting students’ homework. Students exchange their note-books with their homework and go through each other’s homework, they use the correction code to guide their partners to mistakes. Then they return their homework to each other and correct their own work. In the end the teacher collects in and checks the homework task, the correction code and the students’ corrections.

It is desirable that EFL teachers use different methods of providing feedback. In order to make optimal use of the feedback stage, teachers need to be aware of three basic aspects of feedback procedures: the evaluator who provides comments and corrections, the focus of feedback and the way feedback is given. As for the evaluator, it does not necessarily have to be the teacher. Alternative evaluators can be the teacher in collaboration with a learner or group of learners, other learners who may work individually, in pairs/ groups, or a class (peer correction), and the learner him/herself (self-correction). EFL teachers should let their students correct or give feedback on each other’s written work. Peer correction can be a time saving and useful technique. Also, critical reading for style, content and language accuracy is a valuable exercise in itself. This does not release EFL teachers from the duty of checking and evaluating student writing. Students can work together on their first drafts, giving each other feedback on content, language and organization; then they rewrite and give in the final version to the teacher. The question of personal relationships, trust and willingness to accept criticism and help from one another remains. This is not a problem that can be solved by particular teaching techniques; it depends on the general classroom climate. A combination of different feedback techniques often works well and can also be very effective as the group is exposed to different ways of improving written work.

The most prominently used methods of feedback fall into two common categories: feedback on form and feedback on content. As it was mentioned before,

the most common methods of feedback on form are outright teacher correction of surface errors, teacher markings that indicate the place and type of error but without correction, and underlining to indicate only the presence of errors. The outright correction of surface errors has been found to be inconsistent and unclear. Having students merely copy teacher corrections into rewrites is a passive action that does not teach students how to recognize or correct errors on their own. The method of teachers' indicating the presence or types of errors without correction can also be ineffective when students do not understand why the errors were indicated and simply guess the corrections as they rewrite. Feedback on content consists mainly of comments written by teachers on drafts that usually point out problems and offer suggestions for improvements on future rewrites. Written feedback on both form and content can be more effective when it is coupled with students-teacher *conferencing*. *Conferencing* allows students and teachers a chance to trace the causes of the problems arising from student writing and feedback, and to develop strategies for improvement.

Another feedback technique involves writing detailed comments on the problems that exist in the learners' work. The purpose of this technique is to guide the learners so that they can try to self-correct. At times this may not be easy or possible for them, so EFL teachers might want to give them the correct version or advise them on where in their dictionaries or grammar books they could find the correct answer.

Very similar to a written commentary is such method of providing feedback as "*taped commentary*" [12, p.81]. This feedback technique has succeeded in eliciting the most positive reactions from students. It requires the teacher to read through the paper and talk about the essay's strengths and weaknesses. When the teacher has something to say, he/she puts a number on the place on the paper, switches on the cassette recorder and records the comment. Students react positively to this method because, unlike other methods, it does not allow the teacher to impose changes on the structure of their work and change the meaning of their sentences without asking. Taped commentary allows the teacher to ask questions about unclear expressions instead of rewriting. Another explanation for its popularity is that this method is interactive – students feel as if they were having a real meeting with the teacher. Besides, it allows teachers to comment on and correct both structure and surface errors at the same time.

To sum up, in the learner-centred curriculum errors are an integral part of language learning and not evidence of failure to learn. Different errors in students' writing should be treated differently. EFL teachers should differentiate between errors that interfere with communication or impede the intelligibility of a message and minor mistakes that do not. Errors that indicate important gaps in the learners' English or persistent misconceptions about English deserve top priority in correction. Over-correction can have a very demotivating effect. The teacher has to achieve a balance between being accurate and truthful on the one hand and treating students sensitively and sympathetically on the other. There are different correction techniques that are widely used in the language classroom. The outright correction of surface

errors has been found ineffective. Having students merely copy teacher corrections is a passive action that does not teach them how to recognize or correct errors on their own. To lessen student confusion, teachers should consistently use a standard set of symbols or markings to indicate place and type of error and train students in what kinds of corrections to make based on each symbol. It is also advisable to use different methods of providing feedback: self-correction, peer-correction, teacher-correction, student-teacher conferencing, taped commentary and others. A combination of feedback techniques often works well when the teacher and a group of learners become evaluators who provide comments and corrections. Varying correction and feedback techniques from time to time can also be very effective as the group is exposed to different ways of improving written work. There is not a firm model according to which mistakes should be corrected, but the teachers are those who must be good listeners and observers. Their capability of intervening only when necessary and in an appropriate way is an art that can be developed and improved in the classroom itself and in cooperation with the learners.

As the aim of this article is to consider only some aspects of error correction in EFL writing within the framework of the learner-centred approach, the prospect of further research in this area could include correcting mistakes in oral work. Error correction in EFL speaking is a challenging job which requires knowledge, patience and tact on the part of the teacher. It needs a careful treatment because every learner may give different reactions to the feedback given by teachers whose task is to help students and promote learning in the right kind of atmosphere where students enjoy helping each other and being helped in return.

References

1. **Brindley G.** Assessing Achievement in the Learner-Centred Curriculum. – Sydney: National Centre for English Language Teaching and Research, 1989.
2. **Davies P.,** Pearse E. Success in English Teaching. – Oxford: OUP, 2000.
3. **Edge J.** Mistakes and Correction. – London: Longman, 1989.
4. **Hairtson M.** The Winds of Change: Thomas Kuhn and the Revolution in the Teaching of Writing // College Composition and Communication. – 1982. – №33. – P.76-88.
5. **Harmer J.** How to Give your Students Feedback // Practical English Teaching. –1984. – №5/2. – P.39-40.
6. **Hughey J.B.,** Wormuth D.R., Hartfiel V.F. Teaching ESL Composition: Principles and Techniques. – Rowley, Mass.: Newbury house Pub., Inc, 1983.
7. Johnson K. Mistake Correction//ELT Journal. – 1988. –№ 42/2. – P.89-96.
8. **Kamynin I.,** Naboka A. New Approaches to Error Correction in Speaking and Writing // IATEFL-Ukraine Newsletter. – 2000. – №18. – P.29-30.
9. **Krashen S.D.** Second Language Acquisition and Second Language Learning. – Oxford: Pergamon Press, 1981.
10. **May P.** Exam Classes. – Oxford: OUP, 1996.
11. **Norrish J.** Language Learners and their Errors. – London: Macmillan, 1983.
12. **Skinner B.** Responding to Students Learning to Write in a Second Language// IATEFL 2000 Dublin Conference Selections. – 2000. – P. 80-81.
13. **Sommers N.** Responding to Student Writing // College Composition and Communication. – 1982. – №33/2. – P.148-156.
14. Tribble Ch. Writing. – Oxford: OUP, 1996.

УДК 811.112.2

О. А. Михлик, Т. И. Манякина

Днепропетровский университет экономики и права

ДИДАКТИЧЕСКАЯ СТЕРЕОТИПИЯ И ПРОЦЕСС УСВОЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В НЕЯЗЫКОВОМ ВУЗЕ

В статье рассматриваются типовые компоненты учебного цикла «Работа с тематическим текстом». Их системность трактуется как фактор, формирующий навыки осознанной познавательной деятельности студентов по овладению иностранным языком.

Ключевые слова: учебно-познавательная деятельность, дидактический цикл, системность дидактических шагов, лексический репрезентант, учебная коммуникация.

У статті розглядаються типові компоненти навчального циклу «Робота з тематичним текстом». Їх системність трактується як фактор, що формує навички усвідомленої пізнавальної діяльності студентів щодо оволодіння іноземною мовою.

Ключові слова: навчально-пізнавальна діяльність, дидактичний цикл, системність дидактичних кроків, лексичний репрезентант, навчальна комунікація.

In the article are discussed typical components of educational series “Work with a theme-based text”. Their systematic character is treated as a factor forming skills of conscientious cognitive students activity aimed at foreign language learning.

Key words: educational cognitive activity, didactic series, systematic character of didactic steps, representing word, educational communication.

Актуальность предлагаемого материала обусловливается необходимостью поиска форм управления учебно-познавательной деятельностью студентов неязыковых специальностей на занятиях по иностранному языку.

Всякий учащийся (школьник, студент, курсант и т.п.) выступает **субъектом учебно-познавательной деятельности**, т.е. он не только получает готовые знания, но и участвует в их поиске. Поэтому эффективность процесса обучения во многом зависит от наличия у обучаемых познавательных навыков и умений, помощь в формировании которых представляет собой одну из обучающих задач преподавателя. Особенно рельефно это проявляется в рамках учебной дисциплины «Иностранный язык как общеобразовательный предмет» в неязыковом вузе.

Цель предлагаемого материала заключается в обобщении некоторого опыта по формированию у студентов неязыковых (экономических – ДУЭП) специальностей осознанных умений работы с материалами по иностранному языку.

Учебный процесс в рамках этой дисциплины представляет собой единство двух сторон, содержательной и операционной: каждая очередная порция знаний выступает здесь в качестве объекта понимания и усвоения и одновременно, неизбежно, в качестве средства познания, поскольку она будет применяться на последующих этапах познавательного цикла.

Очевидно, что необходима такая организация процесса обучения, при которой обучающиеся смогут осознавать собственные действия в рамках каждого его сегмента: на аудиторных занятиях, при выполнении домашних заданий, а в идеале – при самостоятельной работе над языком. В качестве

наиболее продуктивной методики в этой связи нам видится целенаправленное и последовательное создание познавательных проблемных ситуаций на занятии и управление усвоением знаний в ходе их разрешения. Это даёт возможность обучаемым не только усваивать новые знания, но и осмысливать конкретные шаги и общую структуру собственной познавательной деятельности.

Практика показывает, что достичь конечной цели при обучении студентов (особенно неязыковых факультетов) иностранному языку, т.е. научить их общению на изучаемом языке (чтению, говорению, аудированию), можно лишь на базе прочных лексических и грамматических знаний и навыков. Излишне говорить о том, что преподаватель не должен мириться с грамматически неправильной речью студентов на любом этапе обучения иностранному языку. Ошибки – это сигнал непрочности лексико-грамматических знаний и навыков. Он требует от преподавателя усилить внимание к тем языковым явлениям, при оперировании которыми обучаемые испытывают трудности и которые в будущем могут стать непреодолимым барьером для успешной профессионально ориентированной коммуникации. В то же время понятно, что конечный уровень овладения лексическим и грамматическим материалом в условиях неязыкового вуза диктуется принципом **необходимости и достаточности**, т.е. преподаватель должен, не превращая изучение лексики и грамматики в самоцель, добиться овладения по возможности всеми студентами лексическим и грамматическим материалом, а также сформировать у них умения пользоваться этим материалом в объёме, предусмотренном учебной программой, и на уровне, отвечающем упомянутому принципу.

Далее мы намерены, в известном смысле подытоживая имеющийся у нас опыт и наблюдения, представить последовательность дидактических шагов, которые маркируют собой типовые проблемные ситуации учебного процесса на занятии по иностранному (немецкому) языку при работе с тематическим текстом. В качестве иллюстративного материала мы приводим работу над текстом о роли денег в жизни современного мира, который используется нами на среднем этапе обучения в группах студентов – будущих экономистов.

Исходный текст: GELD

„Geld regiert die Welt“, heißt es, oder auch „Geld macht nicht glücklich, aber es beruhigt“. Unzählig ist die Menge der Aussprüche und Sprichwörter, die sich auf das Geld beziehen. Dies zeigt, welche große Bedeutung die Menschen dem Geld zumessen.

Aus täglicher Anschauung kennen wir als Geld die Münzen und Scheine. Die meisten Menschen denken dabei gar nicht daran, dass dieses Geld im Grunde völlig wertlos ist (nur ein Stück Papier oder Metall) und die Bedeutung nur dadurch zustande kommt, dass wir im allgemeinen immer jemanden finden, der uns dafür eine Ware oder Dienstleistung gibt, die wir benötigen. Sehr häufig erlebten es die Menschen, dass sie für Münzen und Scheine nichts bekamen, dagegen für Zigaretten oder Kugelschreiber fast jede beliebige Ware erhielten. In manchen Ländern erlebt man es, dass man für die einheimische Währung nichts erhält, dafür aber für Dollar oder Euro. Wir wissen auch, dass in früheren Zeiten nicht mit Münzen oder Scheinen,

sondern mit Vieh, Honig, Muscheln, Salz, Gold oder Silber u.a. bezahlt wurde. In den modernen Volkswirtschaften existiert Geld sogar völlig materielllos – als „Buchgeld“, d.h. als Guthaben auf einem Bankkonto, mit dem man durch Scheck oder Überweisung bezahlen kann.

Im Grunde geht es nämlich gar nicht um das „Geld“, sondern um ein allgemein akzeptiertes Austauschmittel, das häufig gar keinen eigenen Nutzen für den Besitzer hat. Wie einfach wäre es auch sonst, die Armut vieler Menschen zu beheben: Man brauchte nur die Druckerpressen für neue Banknoten in Bewegung zu setzen, um ihnen so viel Geld zu verschaffen, wie sie benötigen. Ein Überschwemmen des Landes mit Banknoten würde aber die Armut in keiner Weise beheben. Armut ist nicht der Mangel an Geld, sondern an Gütern. So „verschleiert“ das Vorhandensein von Geld oft die wirklichen Wirtschaftsprozesse.

Geld ist ein Gutschein für Gütern, jedoch ohne festen Wert. Der Wert hängt u.a. von dem Verhältnis von Geld – und Gütermenge in einer Volkswirtschaft ab:

Geldmenge – größer als – Gütermenge = Inflation (= Prozess fortlaufender Preiserhöhungen);

Geldmenge – gleich – Gütermenge = Preisniveaustabilität;

Geldmenge – kleiner als – Gütermenge = Deflation (= Prozess fortlaufenden Preisverfalls).

Entscheidend für Geld ist nicht die Erscheinungsform, die fast beliebig sein kann, sondern sind die Aufgaben, die Geld erfüllt. Es dient nämlich als Tausch- und Zahlungsmittel, als Recheneinheit und Wertmaßstab, es erfüllt auch die Funktion des Mittels zur Wertaufbewahrung [8].

Первым шагом к эффективному усвоению лексико-грамматических знаний в рамках затронутой разговорной темы «Деньги в современном мире» служит внимательное **прочтение текста про себя** (при необходимости со словарем). Целью этого шага является инвентаризация предъявленной в тексте тематической лексики, а также закрепление уже имеющихся лексических и грамматических знаний. Вместе с тем это способствует пробуждению у студентов интереса к затронутым в тексте реалиям.

Следующий, второй, этап работы – первичное прослушивание текста с целью формирования произносительных стереотипов и тематически ориентированных аудитивных умений. Мы стремимся к тому, чтобы тексты были начитаны носителями языка. Сегодня это вполне реализуемо, так как контакты украинских производственных и коммерческих фирм, а также вузов с немецкоязычными партнёрами постоянно расширяются. Кроме того, мы отдаём себе отчёт в том, что наши будущие специалисты с первых же минут пребывания в другой стране столкнутся с новым для них «миром» **звучащей речи**, и их знакомство со страной не должно начинаться с акустического шока. Нельзя забывать и о том, что отдельные специальные термины имеют свои фонетические особенности, а произношение носителей языка часто имеет диалектную окраску, с фактом существования которой студентам также полезно познакомиться (на уровне представления).

Мы согласны с О. М. Бурлаковой в том, что при учебном аудировании специальных текстов необходимо использовать две стратегии: сначала провести «выборочное» прослушивание, и лишь затем – «глобальное». Опыт показывает, что при полном прослушивании специальной информации её содержание для большинства студентов остаётся недоступным, они способны более продуктивно воспринимать текст частями [1, с. 193].

Аудирование желательно подкрепить последующим чтением текста вслух: текст читается студентами по частям индивидуально, сложные пассажи – вслед за преподавателем хором. Способом закрепления фонетической компетенции может послужить конкурс на лучшего чтеца.

Третьим шагом в работе над текстом является его **детальный и стилистически корректный перевод**. Для стимуляции активности студентов на занятии мы используем такой эффективный приём, как конкурс на лучший перевод. При этом внимание акцентируется на явлениях интерференции, которая обуславливает, как известно, два типа языковых ошибок: к первому типу относят ошибки, возникающие под влиянием стереотипов родного языка (межязыковая интерференция), ко второму – ошибки, причины которых коренятся в структуре самого иностранного языка (внутриязыковая интерференция). Оба вида интерференции могут переплетаться, что усугубляет трудности как при овладении языком, так и при переводе [3, с.5].

В ходе перевода, по мере необходимости, осуществляется полный семантико-синтаксический анализ сложных в структурном отношении фрагментов текста. Это формирует у студентов привычку добиваться точного понимания фраз любой степени сложности, избавляет их от неуверенности перед сложными синтаксическими построениями и от, возможно, уже сложившейся привычки ограничиваться при переводе (не всегда обоснованными) догадками.

В заключение этого этапа работы студентам предлагается – в качестве семантико-мнемонической опоры – составить план текста. Ориентировочный вариант плана к приведённому тексту может выглядеть следующим образом:

1. Bedeutung des Geldes im heutigen Leben.
2. Die heutigen Erscheinungsformen des Geldes.
3. Währungsformen im Altertum.
4. Verhältnis von Geld und Gütermänge.
5. Aufgaben (Funktionen) des Geldes.

Четвёртый этап данного дидактического цикла посвящён **работе над тематически ориентированной лексикой** текста. Одним из качественных показателей работы преподавателя является, как мы знаем, обогащение словарного запаса студентов. Лексическая сторона высказывания всегда связана с его семантикой, содержанием. Поэтому мы пытаемся нацелить студентов на умение увидеть предмет или явление в тексте не изолированно, а в системе его связей. Таким образом выкристаллизовывается система тематически важных слов-репрезентантов предмета/явления в системе его дискурсивных связей и отношений. Они подвергаются всестороннему анализу,

выявляющему специфику их звукового образа, семантики, структуры и сочетаемости.

Первый абзац текста «Geld» начинается с выражения «GeldregiertdieWelt». Мы приводим несколько немецких пословиц и поговорок по поводу денег в сопоставлении их с русскими или украинскими паремиями, формируя тем самым культурологический фон темы. Например: « Geldkannviel, Liebealles» - деньги могут многое, а любовь всё; «Geldstinkt nicht» - деньги не пахнут; «Geldverloren, nichtsverloren» - деньги потерял, ничего не потерял; «Geldheckt» - деньги к деньгам и др. [4, с.112-113].

Студентам предлагается вспомнить ещё некоторые наиболее употребительные выражения с ключевым словом «Geld». В качестве дополнительных берутся выражения из книги «Idiomatische Redewendungen von A-Z», а также из «Немецко-русского словаря разговорной лексики», например: das liebe Geld – презренный металл, Geldscheffeln – загребать деньги лопатой, Geldspringen lassen – раскошиться, etw. läuft ins Geld – что-либо больно бьет по карману, влетает в копеечку и др. [7, с.30; 5, с.247-248]. Необходимо заметить, что внимание студентов нужно также обратить на стилистический и в этой связи на этический аспект использования фразеологизмов, т.е. указать какое из выражений носит шутливый, фамильярный характер, а какое, возможно, имеет вульгарную окраску. Допустимость употребления того или иного выражения в определённом социальном дискурсе должна быть всегда в поле зрения преподавателя и доводиться до сведения студентов [5, с.5-6]. Все пословицы, поговорки и выражения записываются студентами на специально отведённых для этого страницах рабочей тетради с целью их систематического повторения на последующих занятиях в новых ситуациях. Отдельные лексические единицы или специфические сочетания слов выписываются также на карточки. Они проговариваются вслух по несколько раз, что даёт возможность сформировать в памяти обучаемых чёткий звуковой образ. Некоторые из слов записываются на доске или в тетради, чтобы зафиксировать их графический образ. Проводится конкурс на закрепление орфографической компетенции (лучше всех написанный диктант). В качестве расширения контекста, в котором выступает тематически важная лексика, и для обеспечения её повторяемости могут послужить ставшие традиционными селективные тесты типа: «Was ist richtig?» Например:

Um Armut zu beseitigen muss man:

- a) mehr Geld drucken. в) Geld annullieren.
- c) Geld nur aus Gold und Silber machen.
- d) mehr preiswerte Güter machen.

«die Armut beheben» bedeutet:

- a) die Armut größer machen.
- b) die Armut bekämpfen.
- c) die Armut reduzieren.
- d) die Armut annullieren.

Закреплению лексики способствует также выполнение (в том числе в качестве домашнего задания) письменного перевода предложений с изучаемого языка на родной, а также с родного – на изучаемый. Например:

Übung 1. Übersetzen Sie in die Muttersprache.

1. Im Mittelalter haben Salz und Pfeffer im Orient als Währung gedient.
2. Geld spielt eine wichtige Rolle in der modernen Volkswirtschaft.
3.

Übung 2. Übersetzen Sie ins Deutsche.

1. В банке можно купить валюту разных стран.
2. Без товарно-денежного обмена не может существовать экономика.
3.

Нацеленному повторению лексики способствует также написание лексического диктанта.

Пятый этап работы предполагает **включение лексики в учебную коммуникацию**. После освоения лексики в рамках темы «Geld» студенты переводят вопросы к тексту, составленные преподавателем, – с его голоса или записанные на плёнку носителем языка. Перевод осуществляется сначала с немецкого языка на родной, а затем наоборот. Перевод может осуществляться как в письменной, так и в устной форме, вторая является более предпочтительной при переводе с изучаемого языка. Необходимость специальной, «переводческой», работы над вопросами объясняется тем, что не все студенты могут легко формулировать их. Приводим ориентировочный перечень вопросов к тексту «Geld» (ограничившись немецкоязычным вариантом):

1. Warum gibt es heute viele Sprichwörter über Geld?
2. Welche Erscheinungsformen hat das Geld heute?
3. Was kann man alles für Geld bekommen?
4. Ist Geld allmächtig?
5. Was hat im Altertum als Währung gedient?
6. Was bedeutet «Buchgeld»?
7. Worauf beruht die Armut (laut dieses Textes)?
8. Wie kann das Verhältnis von Geld und Gütermänge sein?
9. Welche Aufgaben erfüllt das Geld heute?

После переводческой проработки вопросов студенты ещё раз просматривают текст. Далее наступает вопросно-ответный этап с использованием тех же вопросов.

Следующее задание предполагает продуцирование монологических высказываний по поводу информации и на базе лексики проработанного текста. Здесь можно прибегнуть к индивидуальным заданиям, раздав карточки с цитатами из текста: процитированные утверждения необходимо подтвердить, развить, либо возразить по поводу псевдо-цитаты.

Известно, что монологическое высказывание должно быть аргументированным, разнообразным в структурном отношении и логичным. Одна из основных трудностей, наблюдаемых при построении студентами монологических высказываний, связана с незнанием ими того, как «организовать» рассуждение: с чего начать, что сказать далее, чем завершить. Чтобы помочь студентам упорядочить мысли, внести ясность в решение поставленной коммуникативной задачи, мы используем схематическую наглядность. Её цель «создание смысловой опоры (заданностью логической последовательности и объёма высказывания) для построения всей цепи высказывания» [2, с.154]. В качестве смысловой опоры мы используем графическую схему, которая отражает содержание текста. В её создании принимают непосредственное участие студенты. В схеме мы объединяем, группируем запоминаемые символы и отдельно выводим атрибутивные характеристики определённых понятий. Подчиняясь логико-коммуникативной опоре, обучающиеся представляют последовательность выражения своей мысли. Эта опора должна состоять из трёх основных частей, каковыми являются: **начало высказывания, аргументирующая часть, завершение суждения**. Ко всем трём частям комбинируем соответствующую вспомогательную лексику. (Методика разработки логико-коммуникативной опоры требует специального изложения).

Завершающее, домашнее, задание по тексту предполагает его пересказ с опорой на проработанные вопросы и на составленные логико-коммуникативные опоры.

После основательной проработки текста создаются хорошие предпосылки для перехода к классической форме коммуникации – диалогу. Диалоги могут быть, как известно, разными: теоретики выделяют диалог-обмен информацией, диалог-обмен впечатлениями, диалог-расспрос (с односторонней инициацией) и др. Перед собой мы прежде всего ставим задачу автоматизировать те или иные речевые образцы. Для обеспечения совершенствования диалогических умений делается акцент прежде всего на различные коммуникативные типы вопросов: наводящие, выясняющие, встречные, опережающие, провокационные и др. Это способствует включению в диалог таких глаголов как *beweisen*, *überzeugen*, *erklären* и др., а также стимулирует обучающихся к **поиску и употреблению новой лексики**.

Особое значение мы придаём дополнительным творческим заданиям. К ним могут быть отнесены: ассоциограммы в виде рисунков, подробный пересказ или устное реферирование дополнительного текста, самостоятельное составление диалогов на заданную тему на родном языке с целью их последующего перевода на иностранный язык и др. Так, например, при прохождении темы «Geld» мы используем «фабульную» серию рисунков Херлуфа Бидструпа под названием «В выигрыше» [6, с.83]. Подобные задания активизируют речемыслительную деятельность студентов, способствуют осознанному усвоению ими учебного материала, сопрягающегося по своему

содержанию или предмету с темой исходного текста, помогают решать языковые и культурологические проблемы.

Подводя итоги, необходимо отметить следующее.

Работа над каждой конкретной лексической темой в рамках дисциплины «Иностранный язык как общеобразовательный предмет» (в неязыковом вузе) требует ясного представления о структуре занятия (или серии занятий): о месте традиционных и нестандартных приёмов проработки учебного материала, об эффективности их взаимодействия, призванного обеспечить усвоение языковых явлений и внеязыковой информации.

Типизированность в построении дидактического цикла не означает монотонности занятий, поскольку сочетается с многообразием используемых форм тренировочной работы. В то же время основу эффективности занятия составляет не простая смена видов учебной работы, а системность дидактических шагов, выстраивающихся в такую их последовательность, которая не только обуславливает разнообразие видов заданий, придаёт динамичность занятию и насыщает его содержательно, но и обеспечивает последовательное возрастание их (заданий) творческого характера, сопряжённого в конечном итоге с элементами коммуникативной направленности.

Циклически повторяющиеся, стереотипные виды учебно-тренировочной работы на аудиторных занятиях переходят в познавательный багаж студентов и могут служить для них методической опорой при выполнении заданий, связанных с самостоятельной проработкой текстовых материалов. Таким образом стимулируется учебно-познавательная самостоятельность и активность обучаемых.

Возможности дальнейших наблюдений в затронутом аспекте мы связываем с рассмотрением способов, обеспечивающих прочность знаний и навыков как основы **качественного** овладения иностранным языком при его изучении в неязыковом вузе.

Библиографические ссылки

1. **Бурлакова О.М.** Викладання іноземної мови для студентів-економістів: Матеріали XII Міжнародної конференції «Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур»/ О.М. Бурлакова. – Дніпропетровськ, 2007. – С.193-194.

2. **Зимняя И.А.** Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке/ И.А. Зимняя// Иностранные языки в школе. – 1978. - №5. – С.154-156

3. **Крушельницкая К.Г.** Советы переводчику: учебное пособие [по немецкому языку для вузов]/ К.Г. Крушельницкая, М.Н.Попов. – Москва: Астрель. 2006. – 317 с.

4. **Кудіна О.** Перлини народної мудрості: німецькі прислів'я та приказки/

О.Кудіна, О. Пророченко. – Вінниця: Нова книга. 2005. – 320 с.

5. Немецко-русский словарь разговорной лексики. [состав. В.Д.Девкин]. – Москва: Русский язык, 1994. – 769 с.

6. **Херлуф Бидstrup.** Рисунки/ Херлуф Бидstrup. – В 3 т. – Москва: Искусство, 1968. – Т.2. – 159 с.

7. **Herzog, Annelies.** Idiomatiche Redewendungen von A-Z: Ein Übungsbuch für Anfänger und Fortgeschrittene/Annelies Herzog, Arthur Michel, Herbert Riedel. – Berlin, München: Langenscheidt, Verlag Enzyklopädie, 1993.- 156 S.

8. «Markt»: Materialien aus der Presse für berufsorientierten Unterricht DaF. – 1994. – Ausgabe 2. – Beilage. – S.12.

ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЙ УСПІХУ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: СИНЕРГЕТИЧНА ПАРАДИГМА

У статті аналізуються можливості використання ідей синергетики у процесі викладання іноземної мови як методологічної парадигми. Узагальнено базові наукові погляди синергетичного підходу, що складають понятійну і класифікаційну основу його застосування у педагогічній теорії та практиці. Запропоновано психолого-педагогічні механізми, що лежать в основі ситуацій успіху.

Ключові слова: синергетика, ситуація успіху, технологія та техніка викладання.

В статье анализируются возможности использования идей синергетики как методологической парадигмы в процессе преподавания иностранного языка. Обобщены базовые научные взгляды на синергетику, которые составляют понятийную и классификационную основу ее применения в педагогической теории и практике. Предложен психолого-педагогический механизм создания ситуаций успеха.

Ключевые слова: синергетика, ситуация успеха, технология и техника преподавания.

This article analyses the possibilities to implement the ideas of synergy as methodological paradigm in the process of teaching foreign language. The basic scientific views of synergy are generalized. These views make the conceptual and classification principles of its employment in the pedagogical theory and practice. The psychological and pedagogical mechanism of creation the situation of success at the foreign language lessons is suggested.

Key words: synergy, the situation of success, technique, technology of teaching.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Відповідно до вимог нової парадигми іншомовної освіти у рамках його організації актуальною є проблема пошуку підходів, технологій, методів формування особистості здатної до самореалізації. Формувати у учнів позитивну „Я – концепцію” дозволяє синергетичний підхід до організації навчально-виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Серед достатньо широкого спектра теоретичних і практичних праць, присвячених використанню синергетичного підходу до процесів виховання та навчання, особливий інтерес викликають праці Н.М. Таланчука з питань системно-синергетичного підходу до організації виховної практики середнього професійного навчального закладу, В.М. Яковлевої – з дослідження умов та причин самоорганізації середньої професійної освіти, Л.Н. Ревякіна – з проблеми синергетичної структури безперервної освіти, В.П. Корсунова, який розглядає соціальні аспекти педагогіки професійної освіти у світлі системно-синергетичного підходу, М.І. Рожкова – з питань організації і виховних функцій у середній школі, А.Л. Уманського, який розглядає зміст внутрішніх організаторських

механізмів синергетичної діяльності педагогічних та учнівських колективів у освітніх закладах.

Узагальнюючи праці цих учених, можемо виділити ряд таких базових наукових поглядів синергетичного підходу, що складають понятійну і класифікаційну основу його застосування у педагогічній теорії та практиці, а саме:

1. Існуючі соціальні структури можуть успішно реалізувати функцію виховання і розвиток особистості лише за умови відкритості для нових соціальних і педагогічних впливів, а тому, їх функціонування та розвиток повинні будуватися на основі механізмів і процесів самоорганізації і саморозвитку.

2. Спонтанність процесів соціального виховання виконує конструктивну роль у практиці самоорганізації педагогічних систем: із одного боку, руйнівна, оскільки малі флуктуації у певних умовах призводять до руйнування складних систем; з іншого – вона творча, оскільки хаос лежить в основі механізму об'єднання простих структур у складні, узгодження темпів їх еволюції, виходу системи на аттрактор розвитку.

3. Для життєдіяльності саморегулюючих систем важливого значення набувають не лише стійкість і необхідність, але нестійкість та випадковість, які складають основу дійсності. Процес самоорганізації здійснюється у результаті взаємодії випадковості і необхідності та завжди пов'язаний із переходом від нестійкості до стійкості.

4. Нове виникає у результаті біфуркацій як одночасно життєво необхідне і непередбачене, що охоплює і перетворює важливі „вузлові” моменти розвитку тієї чи іншої події та у той же час програмує нові умови удосконалення суб'єкта діяльності у вигляді можливих шляхів розвитку спектра відносно стійких структур – аттракторів еволюції.

5. Синергетично організованій системі не можливо нав'язувати те, що вступає у протиріччя з її внутрішнім змістом і логікою розгортання її внутрішніх процесів. Ефективне управління навчально-виховною системою можливе за умови усвідомлення тенденцій її розвитку і здійснення на систему і її компоненти резонансного впливу

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Використання ідей синергетики у процесі викладання іноземної мови як „методологічної парадигми” дозволяє розглядати наступні складові: використання ідей синергетики у моделюванні та прогнозуванні розвитку освітнього середовища навчального закладу; дидактичні аспекти адаптації ідей синергетики у змісті освіти в цілому і іноземної мови зокрема; використання ідей синергетики для управління навчально-виховним процесом.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розглянути технологію формування ситуацій успіху у процесі викладання іноземних мов з використанням можливостей синергетичного підходу та з'ясувати педагогічні

умови створення ситуацій, що активізують позитивний загальноособистісний розвиток учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Окреслені вище наукові підходи використання синергетичної парадигми в навчально-виховному процесі дають змогу розробляти і впроваджувати створення ситуацій успіху для виховання автентично спрямованої особистості учня та можливості виходу учнів на повторні ситуації успіху у первинних та вторинних референтних групах.

Розглянемо, у який спосіб можуть бути актуалізовані потреби більш високих рівнів (відповідно до теорії потреб А. Маслоу) у процесі навчання іноземної мови. Зважаючи на те, що сучасний старшокласник значною мірою реалізував свої фізіологічні потреби, до завдань школи входить забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища, задоволення потреб учнів у розумінні та спілкуванні, а також у визнанні та повазі. Цьому можуть допомогти ефективні техніки управління учнями у процесі викладання іноземної мови, що спрямовані на реалізацію дітьми потреб третього, четвертого рівнів на етапах підготовки їх до навчання, безпосередньо при навчанні, а також при супроводі навчання. Для того, щоб досягнути успіху у вивченні іноземної мови, необхідним є розуміння думок і почуттів дитини, готовність її любити, тобто прийняття учня. Ці почуття дозволяють створювати психологічний контакт, встановлювати особистісну взаємодію з учнями. Прийняття людини є обов'язковою умовою у вибудовуванні допоміжних навчанням стосунків. На думку К. Роджерса, учитель, створюючи такі взаємини, забезпечує особистісний ріст своїх вихованців. Він вважає, що прийняття - це тепле ставлення до людини незалежно від її стану, поведінки чи почуттів. Прийняття передбачає розуміння учня і усього, що у ньому є як природне, що відповідає його природі, навіть якщо це не відповідає культурним уявленням і моральним установкам учителя [2, с. 86]. Не сприймається у дитині лише те, що загрожує здоров'ю людей та власному здоров'ю учня. Вважаємо, що прийняття, у першу чергу, створення і підтримка необхідного психологічного контакту є необхідною умовою успішної взаємодії, запорукою майбутніх успіхів учнів. Прийняття означає позитивне ставлення до особистості дитини незалежно від її поведінки, що дозволяє перейти до більш глибокої взаємодії – залучення. Залучення відбувається за спільної діяльності учителя та учня, при відображенні учителем як зовнішніх (постава, жести, дихання), так і внутрішніх (стилі мислення) особливостей діяльності учня. Важливо зазначити: якщо прийняття дитини не буде досягнуто у навчанні, то вона буде реалізовуватися за його межами, там, де її розуміють і приймають.

Відомо, що розвиток і навчання відбувається під час взаємодії людини з навколишнім середовищем. Ця взаємодія здійснюється в його активній діяльності. Розуміючи, що прагнення учня до тієї чи іншої діяльності багато у чому визначається природними задатками, автентичністю його особистості,

заохочується і стимулюється будь-яка активна діяльність учня. Ще краще, якщо учитель, наставник бере участь у цій діяльності разом зі своїм учнем.

Основна завдання учителя під час навчання іноземної мови - залучення учня до діяльності і створення ситуації успіху в цій діяльності.

Передусім необхідно розуміти психолого-педагогічні механізми, що лежать в основі ситуацій успіху. Слід розділяти поняття „успіх” та „ситуація успіху”. Ситуація - це поєднання умов, які забезпечують успіх, а сам успіх -це результат подібної ситуації. Ситуація - це те, що здатний організувати учитель[1, с. 54].

Безумовно, переживання успіху навіює людині впевненість у власних силах. З'являється бажання знову досягнути хороших результатів, виникає відчуття внутрішнього благополуччя, що, у свою чергу, позитивно впливає на загальне ставлення людини до навколишнього світу.

На перший погляд видається, що достатньо учителю декілька разів дати можливість учню відчувати успіх, як сам по собі буде забезпечений високий рівень мотивації, інтересу, пізнавальної активності. Але така ситуація може призвести до протилежного результату: постійна успішність може сформувати не стільки активне, скільки звичне, і, можливо, індиферентне ставлення до навчання. Крім того, постійне очікування позитивного результату негативно впливає на розвиток волевих якостей учня: він ухиляється від подолання труднощів, розгублюється у складних навчальних і життєвих ситуаціях, у його поведінці починає переважати мотив „уникання невдач” та ін. Загалом емоція успіху не є сильним переживанням, якщо результати діяльності не значущі для її суб'єкта. Через зниження значущості переживання успіху ми, дорослі, впливаємо на формування у дитини ставлення до всього навчально-виховного процесу. Через це, оцінюючи дітей, необхідно виходити з індивідуальних особливостей кожної дитини. Якщо вона все-таки просувається уперед, необхідно її підтримати, підбадьорити, нагородити, для того щоб не відчувала невдачу, порівнюючи свої результати з раніше визначеними нормами, особливо якщо вони для неї недосяжні.

Під технологією створення ситуацій успіху у процесі викладання іноземної мови ми розуміємо проектування та реалізацію на практиці такої педагогічної системи, яка б була адекватна до когнітивних та емоційно-волевих станів старшокласників. Результатом функціонування подібної виховної системи є досягнення підлітком стану успіху, який активізує його позитивний загальноособистісний розвиток.

Якими ж мають бути педагогічні умови створення ситуацій, що активізують позитивний загальноособистісний розвиток учнів у процесі викладання іноземної мови?

У першу чергу необхідно вказати на потребнісно-мотиваційне співпадання (конгруентність) у системі „педагог – старшокласник” [3, с. 21].

Потребнісно-мотиваційна конгруентність у системі „педагог-старшокласник” — це психолого-педагогічне явище співпадання (поєднання)

спрямованостей на усіх цих людей, що породжує синхронізацію та інтеграцію їхніх зусиль під час вирішення навчально-пізнавальних, комунікативних чи інших соціально-педагогічних завдань. Явище співпадання фіксується нами за гармонійністю взаємин у системі „педагог-старшокласник”; прагненням обох сторін до позитивної співпраці; залученням до спільної навчально-виховної діяльності як у школі, так і за її межами; позитивним ставленням старшокласника до цілей спільної діяльності; адекватним прийняттям вихованцем форм, методів та способів вирішення навчальних завдань, що виникають; позитивним ставленням учня до оцінки з боку вчителя до результатів його навчальної чи іншої діяльності; адекватною самооцінкою у вчителя та учня; станом емоційного вдоволення і в педагога, і у старшокласника результатом їхньої спільної діяльності.

Без відчуття успіху в учня зникає інтерес до вивчення іноземної мови, проте досягнення успіхів у його навчальній діяльності ускладнені низкою обставин, серед яких можемо назвати недостатність знань і умінь, психологічні та фізіологічні особливості розвитку, слабка саморегуляція та інші [1, с. 47]. Через це педагогічно виправдано створення, у рамках синергетичного підходу, для старшокласників ситуацій успіху - суб'єктивного переживання задоволення від процесу і результату (у цілому чи певною мірою) самостійно здійснюваної діяльності. Технологічно допомога здійснюється у психологічній атмосфері радості і схвалення, що підтверджується вербальними та невербальними засобами. Слова, що підбадьорюють, та м'які інтонації, мелодійність мови і коректність звертань так, як і відкрита поза і доброзичлива міміка, створюють психологічний фон, що допомагає учневі виконати поставлені перед ним завдання.

Для того, щоб створювати ситуацію успіху, необхідно, щоб навчальний матеріал був доступним і зрозумілим. Цьому сприяє полімодальне подання навчального матеріалу, навчальні метафори, відповідність стиля учителя стилям учнів, розвиток візуальних здібностей, формування нових мислительних стратегій.

Полімодальне подавання інформації означає, що учень інформацію повинен бачити, чути, оперувати нею. [4, с. 63]. Суть полімодального подавання полягає у різнобічному описі процесу, явища. Інформація подана у різнобічному описі, у вигляді таблиць, графіків, діаграм, рисунків, що супроводжується поясненням учителя.

Другою умовою успішності навчання є використання навчальних та управляючих метафор. Реалізація навчальних метафор має на меті застосування прийомів спрощення змісту навчального матеріалу через використання аналогій, спрямованих на створення внутрішніх зв'язків між новим змістом і старим, добре відомим. Слід звернути увагу на деякі особливості використання навчальних метафор. Метафора не є повністю тотожною викладеному явищу, вона показує його з іншого боку, з іншої точки зору, при цьому влучно відображається суть, основна ідея явища. Важливо зазначити, що метафора не потребує пояснення. До розуміння суті

явища, що вивчається, через метафору учень має прийти сам. Метафора повинна бути образною, вона повинна бути емоційно насиченою, метафора -це „куля зі зміщеним центром”, вона застрягає у свідомості на роки, визначає структуру та стиль мислення, виступає керівництвом до дій .

Відповідність стилів учителя та учня означає, що учитель під час індивідуальної роботи має організувати навчально-виховний процес відповідно до базової стратегії мислення учня. Оскільки кожна навчальна група (клас) є певною сукупністю учнів, то вимагається особливий підхід до кожної з них.

Необхідність розвитку візуальних здібностей обумовлена тим, що, вже починаючи із п'ятого класу, здатність „бачити слова очима мозку” [3, с.153] є основним ключем до академічного успіху. Кожна система сприйняття має власні тонкощі та особливості. Учні, які мають труднощі у навчанні, не можуть перевести почуту ними інформацію (вхід) у внутрішню, візуальну форму (пам'ять/зберігання), тобто здійснити візуалізацію. Для успішності навчання необхідно розвивати здібності до візуалізації.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Як бачимо, загальнонаукові та методологічні основи дослідження проблеми технології створення ситуацій успіху у процесі навчання іноземній мові мають перспективи. Ефективне управління навчально-виховною системою можливе за умови усвідомлення тенденцій її розвитку і здійснення на систему і її компоненти резонансного впливу, за якого зовнішні впливи узгоджуються гармонійно з внутрішніми властивостями системи.

Бібліографічні посилання:

1. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать? – М.: Просвещение, 1999.-169с.
2. Лопатин А. Р. К вопросу о технологии создания ситуации успеха в воспитательной работе с подростками.//Ярославский Педагогический Вестник: науч.-метод. журнал. – ЯГПУ им. К.Д.Ушинского, 2005. – С. 21-22.
3. Мухина В. С. Феноменология развития и бытия личности: избр. психол. Труды /В.С.Мухина; Акад. пед. и соц. наук; Моск. психолого-соц. институт. – К.; Академия, 2002 -640с.
4. Хуторской А. В. Развитие одаренности школьников: методика продуктивного обучения: пособие для учителей/ А. В. Хуторской.– М.:Изд. Центр ВЛАДОС, 2002.– 320с.

О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко
Дніпропетровський університет економіки та права

РОЛЬОВІ ІГРИ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

У статті обговорюється місце рольових ігор у навчанні іноземних мов, описується сфера застосування, аналізується їх класифікація, розглядаються психологічні та соціокультурні особливості їх проведення

Ключові слова: рольова гра, комунікативне завдання, рольова поведінка, соціокультурна реальність

В статье обсуждается место ролевых игр в системе обучения иностранным языкам, описывается сфера применения, анализируется их классификация, рассматриваются психологические и социокультурные особенности их проведения

Ключевые слова: ролевая игра, коммуникативное задание, ролевое поведение, социокультурная реальность

The place of role plays in the English language teaching as well as their classification, socio-cultural and psychological peculiarities are discussed in the article.

Key words: role play, communicative task, role behavior, socio-cultural reality

Рольові ігри стають все більш популярним як у шкільному, так і вузівському навчанні іноземних мов, про що свідчать роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-методистів [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Вони є невід'ємною частиною комунікативної методики навчання.

Рольові ігри базуються на моделюванні в аудиторії або класі ситуацій іншомовного спілкування, у яких кожен з комунікантів виступає у наданій йому ролі (пасажир, покупець, пацієнт, відвідувач виставки тощо – кількість можливих ролей необмежена) та вирішує певні екстралінгвістичні завдання спілкування, виходячи з його мети (наданої або сформульованої самостійно), ситуації, обставин комунікації, власних намірів та намірів інших комунікантів, взаємовідносин між ними та ролей, які вони виконують.

Немає єдиного погляду на визначення терміну «рольова гра». Нерідко вона сприймається як розігрування коротких сценок, читання за ролями, інсценування текстів або постановки коротких скетчів. З такою трактовкою рольової гри неможливо погодитися, оскільки найважливішим у ній слід вважати саме рольову поведінку учасників, націлену на розв'язання того чи іншого завдання, екстралінгвістичної проблеми спілкування.

Наприклад, неможливо віднести до рольових ігор розігрування сценок за повним сценарієм (розігрування написаного діалогу або полілогу «по ролях»). В даному випадку не вирішується ніяке комунікативне екстралінгвістичне завдання, оскільки учасники просто відтворюють готовий текст. З цього витікає

і така вимога до рольових ігор як їх спонтанне розігрування. Це означає, що неприпустимо давати учням можливість спочатку підготувати всі свої репліки, домовившись про їх послідовність, а вже потім відтворити підготовлений епізод або фрагмент. Такі дії не будуть комунікацією як такою, а лише простим відтворенням більш або менш вдало підготовленого тексту.

Не можливо віднести до рольових ігор і просте розігрування ситуацій соціального контакту (*«Зверніться до продавця у газетному кіоску, спросіть чи є газета, яка Вас цікавить. Якщо вона є, спитайте, скільки вона коштує та придбайте її. Якщо її немає, поцікавтись, коли або де Ви зможете її купити»*). Тут немає проблеми, яку треба вирішити, тому у відповідному реальному спілкуванні комунікація відбувається майже автоматично. У рольовій же грі така проблема завжди присутня і необхідно узгоджувати з нею свою рольову поведінку.

Таким чином, рольові ігри завжди відрізняються проблемністю і рольова поведінка багато в чому обумовлюється наявною проблемою.

Щодо сфери використання рольових ігор, то вони, безумовно, в першу чергу повинні використовуватися для навчання говоріння. Звичайно, що паралельно розвиваються навички та вміння аудіювання, оскільки учасники гри слухають один одного. Тобто основна сфера використання – це усне мовлення, і рольові ігри є одним з найефективніших засобів його розвитку відповідно до потреб комунікації.

Але такі ігри позитивно впливають і на розвиток навичок та вмінь читання та письма. По-перше, тексти, що були прочитані або прослухані, можуть слугувати джерелом, стимулом для проведення рольових ігор. Наприклад, було прочитано фрагмент тексту, у якому діяли певні персонажі. а його основі вдалою може бути організація рольової гри, в якій студенти або учні розіграватимуть (спираючись на власну фантазію) діалоги або полілоги цих персонажів, вигадуючи подальші події, про які вони ще не читали, тощо.

По-друге, паралельне читання (та аудіювання) може слугувати джерелом інформації для рольової гри, яка продовжується протягом декількох занять і потребує «інформаційного підживлення».

По-третє, письмо може слугувати засобом підсумовування результатів рольової гри (наприклад, реферативне викладення висловлених думок) або накопичення матеріалів для її проведення (наприклад, складання конспекту власної презентації, яка входить як складова частина до рольової гри).

У всіх цих випадках рольова гра стимулює розвиток допоміжних видів мовленнєвої діяльності, таких як читання або письмо, що виступають засобами її проведення. Таким чином, можна зробити висновок, що сфера використання рольових ігор охоплює навчання всіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності.

Рольові ігри можна розподілити за:

- кількістю учасників – парні, такі, що проводяться у малих групах (3-4 учасника), загальногрупові (приймає участь уся група або клас);
- місцем проведення – аудиторні та ті, що проводяться за межами аудиторії (наприклад, під час навчальної екскурсії);

- ступенем підготовленості (непідготовленості) або необхідністю проведення попередньої підготовки, що займає певний час – наприклад, коли для проведення гри необхідно прочитати тексти, прослухати аудіоматеріали, продивитися відеофільм тощо;

- ступенем використання різноманітних опор (або повною їх відсутністю) під час проведення гри (наочних матеріалів, роздавальних карток тощо);

- ступенем використання зовнішньої мовної підтримки мовлення тих, хто навчається (або повною відсутністю такої підтримки), – наприклад, наявністю або відсутністю списків ключових слів, «структурних скелетів» висловлювань, інших мовних підказок, які можуть даватися на роздавальних картках або інших носіях;

- «заданістю» рольової поведінки студента або учня під час проведення рольової гри, точністю формування мети спілкування, всіх його конкретних умов, включаючи взаємовідносини між співрозмовниками;

- наявністю всіх стандартних етапів проведення рольової гри: підготовки, інструктажу, проведення самої гри, аналізу результатів (*follow-up*, або *debriefing*) або відсутністю деяких з них;

- використанням різних форм мовленнєвої діяльності для проведення рольової гри (говоріння, слухання, читання та письма) або обмеження їх тільки говорінням та слуханням;

- участю викладача у проведенні гри: рівноправний учасник, консультант, інструктор, контролер, людина, яка поєднує декілька з цих функцій тощо.

Рольова гра може бути успішною, тільки якщо вона проводиться з урахуванням інтересів, мотивації студентів або учнів, їх мовних та мовленнєвих можливостей. Не може бути успішною гра, яка не відповідає віковим особливостям тих, хто навчається, сфері їх інтересів, не стосується їх особистості. Це означає, що участь у грі студентів або учнів повинна бути мотивованою. Одним з найважливіших засобів мотивації є забезпечення проблемного характеру рольових ігор, коли спілкування ведеться з метою розв'язання тієї чи іншої проблеми. Але справжня проблемність досягається тоді, коли проблема приймається тими, хто навчається, тобто є значущою для них як для особистостей, цікавою, такою, що має позитивний вплив на їх почуття та емоції. Саме виходячи з цього і повинні організовуватися та проводитися конкретні рольові ігри.

Гра може бути успішною, якщо викладачеві вдається:

1. Створити атмосферу, вільну від тривожності, побоювань;
2. Показати учасникам ігри, що його цікавить перш за все сама гра, те, про що кажуть учні або студенти, а не просто мовна форма їх висловлювань;
3. Довести учасникам, що він повністю довіряє їх самостійності та готовий передати їм певну частину роботи з організації та контролю за ходом гри;

4. Показати учасникам гри, що в процесі гри він виступає або у ролі консультанта, або як рівноправний учасник, а не як авторитарна сила, що намагається контролювати та регулювати весь процес;

5. Бути максимально стриманим та тактовним, особливо під час виникнення конфліктних ситуацій у ході гри;

6. Забезпечувати максимальну різноманітність рольових ігор за формою, змістом та організацією проведення і регулярність їх проведення.

Рольові ігри є одним з провідних засобів психологічного проникнення тих, хто навчається, у соціокультурну реальність. Тому, в основному, такі ігри повинні проводитися на культурному матеріалі та спираючись на дійсність країни, мова якої вивчається. Рольові ігри на матеріалі вітчизняної дійсності та культури можуть проводитися скоріше як виняток, ніж як правило.

Бібліографічні посилання

1. Аргустяниц Е. С. Обучение диалогической речи в ситуации ролевого поведения: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02: «Методика обучения иностранным языкам» / Е.С. Аргустяниц. – Москва, 1983. – 12 с.
2. Ариян М.А. Ситуативная роль как ориентир повышения эффективности обучения устной речи на иностранном языке в средней школе: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02: «Методика обучения иностранным языкам» / М.А. Ариян. – Москва, 1982. – 18 с.
3. Гапонова С.В. З досвіду створення посібника з позааудиторного читання англійською мовою з використанням рольової гри / С.В. Гапонова, О.М. Ханіна // Методика викладання іноземних мов. – Київ, 1992. – Вип. 21. – С.38-42.
4. Олійник Т.М. Рольова гра у навчанні англійської мови в 6-8 класах. Посібник для вчителів / Т.М. Олійник. – Київ: Освіта, 1992. – 128с.

5. Caré J-M. Jeux de rôles / J-M. Caré. // Le Français dans le Monde. – 1976 – 123 – P. 34-35.
6. Debyser F. Dramatisation, simulation, jeux de rôles: changer d'estrade / F. Debyser. // Le Français dans le Monde. – 1976 – 123 – P. 24-27.
7. Livingstone C. Role play in language learning / C. Livingstone. – Москва: Высшая школа, 1987. – 127 с.
8. Maley A. Drama techniques in language learning / A. Maley, A. Duff / Reprinted by permission of the Cambridge University Press. – M.: Prosvescheniye, 1981. – 96 p.
9. Watcym-Jones P. Act English. A book on role-plays / P. Watcym-Jones. – Harmondsworth: Penguin, 1978. – 1

УДК 378. 091.12

Я. О. Черньонков

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВНЗ (МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглядається кілька шляхів методичного впровадження професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у процесі індивідуалізації навчально-виховної діяльності на основі дисциплін: педагогіки, психології, іноземної мови.

Ключові слова: індивідуалізація, професійна підготовка, методична підготовка, майбутній вчитель іноземних мов, критерії професійної підготовки, показники ефективності.

В статье рассматриваются несколько путей методического внедрения профессиональной подготовки будущего учителя иностранных языков в процессе индивидуализации учебно-воспитательной деятельности на основе дисциплин: педагогики, психологии, иностранного языка.

Ключевые слова: индивидуализация, профессиональная подготовка, методическая подготовка, будущий учитель иностранного языка, критерии профессиональной подготовки, показатели эффективности.

The article deals with some methodological aspects of the individualization of the future teacher's professional training on the basis of such disciplines: pedagogy, psychology and foreign language.

Key words: individualization, professional training, methodological training, prospective teacher of foreign language, criteria of the professional training, indicators of the efficiency.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сучасний стан міжнародних зв'язків нашої держави у різноманітних сферах життєдіяльності, вихід у європейський та світовий простір потребують певних трансформацій і у сфері освіти як важливого державного інституту, у тому числі й у галузі навчання іноземних мов. Всі процеси, спрямовані на інтеграцію української освітньої системи в європейську освітню спільноту, положення Ради Європи, пропозиції МОН України щодо покращення вивчення іноземної мови в освітніх закладах різних типів та рівнів ставить учителя іноземної мови в центр сьогоденних освітніх процесів, спрямованих на реформування та реструктуризацію її системи.

Одна з основних проблем сучасної вищої школи — надання кожному студенту освіти згідно з його можливостями, інтересами, вибором, з урахуванням перспектив подальшої професійної діяльності та спеціалізованого навчання. Не дивлячись на те, що у галузі вищої освіти України вже кілька років упроваджується кредитно-модульна система, наша держава приєдналася до Болонської угоди, а також згідно останніх рішень колегії МОН України «про вдосконалення вищої освіти», «про оптимізацію вивчення іноземних мов», «про надання студентам права вибору предметів» деяких навчальних циклів очевидним є те, що сучасний зміст вищої освіти, на нашу думку, недостатньо адаптований до майбутніх потреб студентів (маємо на увазі відсутність ґрунтовної системи індивідуалізованої професійної підготовки у ВНЗ).

Питання підготовки вчителя досліджували О. Абдуліна, К. Дурай-Новакова, М. Кузьмін, В. Сластьонін, О. Щербаков; пошуком шляхів і оптимальних методів професійного самовиховання та становлення вчителя в умовах вищої педагогічної школи І. Зязюн, З. Курлянд, Г. Нагорна, Р. Хмелюк; дослідженням теоретико-методичних засад самовиховання вчителів у логіці безперервної педагогічної освіти особистості Н. Воскресенська, Л. Лисенко, Н. Максименко, Б. Шиян; вирішенням проблеми удосконалення змісту освіти студентів педагогічних навчальних закладів Т. Байбара, Г. Ковальчук, О. Савченко); розробкою педагогічних технологій, спрямованих на актуалізацію професійних інтересів майбутнього фахівця на етапі вузівського навчання С. Ніколаєнко, Т. Солодка, О. Пехота, Н. Тарасович.

Проблемами впровадження профільного навчання ВНЗ займаються Б.Біляк, Р.Васильєва, С. Вольянская, О.Дуда, О.Кабардін, П. Лернер, І. Лікарчук, В. Олійник, В.Рибалка. Питання профільної освіти як наукової проблеми висвітлено в ряді досліджень провідних науковців Г. Дорофєєва, Л. Дунець, О.Дунець, О.Жадько, В.Кременя, С. Петренка, М. Шкіля. Про підготовку спеціалістів профільних ВНЗ ми знаходимо результати досліджень у таких науковців, як О. Акмалдінова, Е. Лузік. Характеристики управління процесом розвитку особистості засобами варіативного компоненту змісту освіти досліджує когорта вчених, зокрема О. Білицький, А. Жафяров, В. Кизенко, Г. Некоз, А. Погорелов, С. Черенер, Ю. Шукевич та інші.

Проблемами підготовки вчителя до профільного навчання учнів, студентів займаються науковці І. Ареф'єв, В. Блинов, Н. Десятниченко, Я. Дивак, Г. Ігнат'єва, О. Клименюк, І. Лікарчук, І. Осмолівська, А. Петунін, Т. Ремех, С. Рягін, І. Сотніченко, В. Фрицюк, І. Халивон, І. Чечель, Н. Шиян. Дослідженням питання профільного навчання іноземних мов займається ряд провідних науковців у цій галузі: Е. Абелюк, О. Біленька, І. Бім, М. Вайсберг, М. Вовченко, О. Коваленко, Е. Ногіна, А. Павлюк, О. Поялков, С. Сірик, Т. Сірик, Н. Тучина, О. Чепурна.

Питання індивідуалізації освіти висвітлювали провідні вчені О. Запорожець, Г. Костюк, В. Котирло, Г. Люблінська, В. Мясіщев, Д. Ніколенко, Л. Проколієнко, Д. Ельконін, П. Чамата.

Інтеграція України у світовий освітній простір і відповідно приєднання до Болонського процесу зумовили визнання нею тенденції навчання протягом життя (lifelong learning).

Варто зазначити науковців та дослідників, які займалися даною проблематикою. Так, науковці Ю. Бабанський, В. Беспалько, В. Паламарчук висвітлюють сутність теорії цілісного процесу навчання як активної взаємодії педагога та учнів; структуру педагогічної діяльності вчителя вивчали Ф. Гоноболін, Н. Кузьміна, В. Сластьонін; системою підготовки вчителя до використання інформаційних технологій у навчальному процесі займалися І. Богданов, Ю. Господарик, О. Дмитрієва, Є. Полат.

Сферу дистанційного навчання загалом та її місця в системі підготовки та підвищення кваліфікації викладачів досліджували такі вітчизняні та російські науковці, як: В. Биков, Є. Владимірська, М. Євтух, В. Жулкевська, С. Калашникова, М. Карпенко, С. Кудрявцева, В.Кухаренко, Н. Сиротенко, Є. Смирнова-Трибульська, П. Стефанянюк, В. Тихомиров, О. Хмель, А. Хуторський, Б. Шуневич. Серед закордонних досліджень системи підготовки вчителя та використання ним ІКТ варто відзначити праці наступних науковців: Т. Андерсона, Д.Р. Гаррісона, Д. Кургана, М. Мура, О. Петерса, Дж. Боата, Дж. Данієля, К. Сміта.

Методичний аспект проблеми пов'язаний з комплексним дослідженням системи методичної підготовки студентів, розкритті умов підвищення її професійно-педагогічної спрямованості впроваджують у своїй експериментальній діяльності О. Апраксина, Л. Арчажникова, Л. Матвєєва, І.

Немикіна, а також з тим, що методична підготовка пов'язується з вирішенням багатьох інших проблем вищої школи.

Проблеми фахової підготовки майбутнього вихователя були предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців: Л. Артемової, А. Богуш, Г.Беленької, Н. Гавриш, Н. Голоти, І. Дичківської, О. Кучерявого, Т.Поніманської, І.Луценко.

Мета та завдання. Метою написання цієї статті є потреба аналізу процесу професійної підготовки вчителя іноземних мов у педагогічних ВНЗ. Завдання цієї розвідки полягають у спробі окреслення методичних шляхів індивідуалізації його професійної підготовки.

Основний зміст статті. Як свідчить аналіз наукових джерел, поняття «підготовка вчителя іноземних мов» у педагогічній літературі вживається у вузькому і широкому значеннях, а саме: як підготовка майбутнього вчителя іноземних мов у відповідних вищих навчальних закладах, тобто навчання студента (у вузькому значенні); в широкому ж – по-перше, це підготовка студентів до професійної діяльності; по-друге, самоосвіта й саморозвиток вчителя – практика; по-третє, підвищення його професійної діяльності – кваліфікації за допомогою відповідних курсів, стажувань, тощо.

Якщо простежити етапи розвитку поняття «індивідуалізація професійної підготовки», то можна відзначити наступні 3 етапи: поступове наповнення новим змістом, засобами, прийомами, потім орієнтація на індивідуально-психологічні особливості студентів (дозування навчального матеріалу, різноманітні завдання за рівнем складності), розширення поняття «індивідуалізація професійної підготовки», яке передбачає розкриття творчих здібностей, творчого мислення, діяльність викладача, діяльність самого студента в активному засвоєнні й сприйманні навчального матеріалу, закріпленні знань і умінь.

Учені по-різному підходять до визначення поняття «методика», поєднуючи його з вивченням конкретного предмета з теорією навчання та виховання. Саме визначення методики професійної підготовки подається як «система наукового обґрунтованих методів, правил і прийомів навчання конкретного предмету». У відповідності до тверджень О. Савченко «методика навчального предмета є частковою дидактикою, теорією навчання певного навчального предмета, що розглядає різні форми взаємодії викладання й учіння в процесі оволодіння змістом конкретного предмета» [1, 21-29].

Основними критеріями оптимальної методичної підготовки вважають: 1) результативність і якість вирішення навчально-виховних завдань методичного характеру; 2) раціональність витрати часу й зусиль педагогів і студентів для вирішення даних завдань. Перший критерій визначає готовність студента до методико-практичної діяльності, тобто здібність застосовувати на практиці набуті під час навчання методичні знання, вміння та навички, здібність до їх удосконалення та оволодіння новими методичними прийомами з метою формування своєї педагогічної майстерності [2, 7-12].

З метою підвищення впливу педагогічної практики на підвищення рівня методичної підготовки майбутнього вчителя нами була розроблена система критеріїв та показників для визначення ефективності даної підготовки.

Ми виділяємо мотиваційно-емоційний, конструктивно-пізнавальний, операційно-діяльнісний та творчий критерії ефективності методичної підготовки у процесі індивідуалізації професійної підготовки..

Показниками емоційно-мотиваційного критерію є: інтерес до професії вчителя ІМ; позитивне відношення до педагогічної практики; ступінь задоволення результатами методико-практичної діяльності.

Показниками конструктивно-пізнавального критерію виступають: вміння методично вірно планувати урочну та позакласну музично-виховну роботу з учнями на основі використання теоретичних знань з методики виховання та психолого-педагогічних дисциплін і підбирати навчальний матеріал та наочні засоби для уроків, позакласних заходів)

Показниками операційно-діялісного критерію є: вміння досягати комплексності уроку, раціонально розподіляти час по видах діяльності учнів; вміння використовувати міжпредметні зв'язки у вихованні.

До показників творчого критерію належать: володіння методами організації творчої навчальної діяльності, ступінь самостійності у виборі прийомів та методів виховання.

Мусимо констатувати, що не існує єдиного підходу і до дослідження проблеми індивідуалізації професійної підготовки вчителя іноземних мов.

О. Малихін вважає: «якщо студент постійно добирає методи і прийоми роботи, націлені на досягнення поставленої мети, таке самостійне навчання сприяє широкому перегляду знань, умінь, навичок, у нові умови. Щоб підвищити рівень самостійності і креативності майбутніх учителів, підбір навчальних завдань відбувається з урахуванням індивідуальних особливостей і інтересів студентів, що сприяє індивідуалізації змісту досліджуваної діяльності [5, 120-130] .

Індивідуалізацію вважають важливим компонентом процесу формування й розвитку творчого підходу, який надає можливість у ВНЗ здійснювати гнучку професійну підготовку майбутнього вчителя іноземних мов, більш повно враховувати їх індивідуальні здібності, створюючи при цьому умови розкриття й розвитку можливостей, схильностей, інтересів особистості кожного [4, 3-15] .

Під індивідуалізацією професійної підготовки вчителя іноземних мов (на основі дисциплін: педагогіка, психологія, іноземна мова) ми розуміємо складний, багатогранний процес розкриття творчих здібностей особистості, гнучке рефлексивне управління їх діяльністю на основі більш повного урахування індивідуально-психологічних можливостей, інтересів, здібностей, ціннісних орієнтацій, установок особистості з метою вироблення у неї прагнення та здатності до саморозвитку, самовдосконалення творчого розвитку та професійного зростання.

Готовність студента до індивідуалізації професійної підготовки (на базі дисциплін педагогіки, психології, іноземних мов) на основі використання

комп'ютерів у ВНЗ може характеризуватися деякими взаємообумовленими компонентами, а саме: змістовним, діяльнісним та рефлексивним. Створення відповідних дидактичних умов є запорукою забезпечення індивідуалізації професійної підготовки.

Результати теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та експериментальної роботи дозволили сформулювати наступні дидактичні умови індивідуалізації професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у вищих навчальних закладах:

- Компетентність викладачів вищої школи як спеціалістів (у галузі іноземних мов) з предмета як користувачів ЕОМ;
- Виявлення й аналіз індивідуальних можливостей студентів (з орієнтацією на роботу);
- Створення навчального середовища, яке передбачає поєднання традиційних та індивідуалізованих форм комплексної навчальної взаємодії викладача, комп'ютера та студента на базі дисциплін (іноземна мова, педагогіка, психологія);
- Активізація процесів рефлексії студентів під час індивідуалізації професійної підготовки.

Визначення дидактичних умов дозволило виділити такі показники ефективності індивідуалізації навчання на основі ЕОМ:

1. Готовність викладачів вищої школи до використання ЕОМ для індивідуалізації професійної підготовки.
2. Готовність студентів до індивідуалізації професійної підготовки на основі використання комп'ютерів.
3. Структуроване подання навчального матеріалу з урахуванням індивідуальних можливостей студентів на основі предметів педагогіки, психології, іноземних мов.
4. Діагностика вихідного рівня готовності до індивідуалізації професійної підготовки у педагогічному ВНЗ викладачів та студентів.

Сутність експериментальної роботи полягає в перевірці ефективності дидактичних умов індивідуалізації професійної підготовки у педагогічних ВНЗ.

Проблема вибору завдань для студентів дуже важлива. Оскільки від їх якості залежить успіх професійної підготовки. На нашу думку, система завдань повинна орієнтуватись не тільки на формування навичок роботи на комп'ютері, але й на засвоєння основних знань з предмета, який вивчається, розвиток логічного, алгоритмічного мислення, активізацію пізнавального інтересу, самостійної роботи й творчого підходу до виконання запропонованих завдань.

Реалізація індивідуалізації професійної підготовки на основі використання комп'ютерів сприяє підвищенню таких показників ефективності навчально-професійної підготовки, як рівень пізнавального інтересу, навичок с/р, розвитку творчого підходу та рефлексії у студентів, рівня автономного навчання.

Автономне навчання передбачає, що студенти вчать засвоювати технології та стратегії навчання, самостійно підходити до вирішення проблем,

переносити набуті знання і стратегії на інші сфери діяльності. Автономне навчання є основою усвідомленого самостійного неперервного навчання і формує гнучку реакцію на можливі професійні зміни [6, 45-65]. Що в подальшому призводить до формування у майбутнього вчителя іноземних мов навичок психологічної діагностики та самодіагностики у процесі вивчення іноземних мов та у процесі професійної підготовки.

Психологія навчання іноземних мов (ПНІМ) різно впливає на результативність навчання мов. Ми спробуємо з'ясувати її проблеми, над розв'язанням яких останнім часом працюють психологи, методисти й учителі України й Росії, а саме: а). недостатній рівень лексичної, граматичної й аудитивної підготовки учнів загальноосвітніх шкіл; б). удосконалення комунікативного навчання іноземних мов; в). обґрунтування місця й значення навчального перекладу в навчанні мов; г). психологічне забезпечення розробок сучасної методики іншомовної підготовки молодших школярів, розробка і реалізація нових методичних підходів навчання ІМ.

Підвищення рівня лексичної підготовки школярів. Низький рівень лексичної іншомовної підготовки учнів ЗОШ спричинене нечіткою визначеністю вживання в школі лексичного матеріалу. Перешкоджає накопиченню лексичних знань школярів і незнань або ігнорування вікових психічних особливостей учнів середніх і старших класів.

Підвищення значення граматичної підготовки учнів. Вихід з цього становища вбачають в обґрунтованому збільшенні часу на навчання мови, в підвищенні рівня методичної підготовки вчителів (а отже і ефективність занять і значення домашньої роботи та с/р) [3, 108-110].

Удосконалення адитивної підготовки школярів. Враховуючи наявний дефіцит навчального часу, обмежені можливості для тренування учнів усного мовлення, подолати труднощі в опануванні аудіювання можливе, на нашу думку, завдяки д/р.

Удосконалення комунікативного навчання. 1). Підвищення результативності комунікативного навчання мови через подолання псевдокомунікативності. 2). Через навчання іноземних мов на основі культурно-й країнознавчих питань країни. 3). Здійснювати проєкцію на підготовку творчого вчителя до роботи з обдарованими творчими дітьми [3, 111-118].

Протягом 2009-2010 н.р. з даної проблеми експерименту нами було проведено кілька досліджень, зокрема було визначено рівень готовності студентів та викладачів факультету іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка до індивідуалізації професійної підготовки майбутніх учителів та було досліджено критерії ефективності методичної підготовки.

На початку наших досліджень ми виділили дві групи студентів (в кожній по 20 студентів). Першу ми визначили як експериментальну (даній групі студентів була запропонована експериментальна методична підготовка через індивідуалізацію на основі дисциплін педагогіки, психології, іноземної мови),

другу — як контрольну (в даній групі запроваджувалася прийнята модель підготовки майбутнього вчителя іноземних мов).

У своєму експерименті ми використовуємо дослідження із зворотнім зв'язком — вид прикладного соціологічного дослідження, яке здійснюється переважно у групових, навчальних колективах. Його основна мета — залучити учнів колективу, що обстежуються до вивчення, розв'язання визначених, практичних проблем. Дослідження здійснюється у 3 етапи: 1 етап: здійснюється опитування (анкетування, інтерв'ювання); 2 етап: повідомляють одержані результати і пропонують оцінити вірність постановки проблеми; 3 етап: колективу повідомляються результати 2 етапу (уточнення постановки і пріоритети проблем, більш прийняті способи їх розв'язання).

Першим кроком нашого дослідження було визначення рівня готовності викладачів та студентів факультету іноземних мов до індивідуалізації професійної підготовки майбутнього спеціаліста у галузі іноземних мов. Результати є наступними:

- Багато викладачів (78 % опитаних) розуміють, що індивідуалізація призведе до більшої самостійності студентів та до скорочення годин на викладання предметів; тільки 22 % опитаних викладачів розуміють прогресивність даного нововведення та майбутню ефективність індивідуальних занять із студентами.

- Тому тільки 12 % викладачів мають високий рівень готовності до індивідуалізації професійної підготовки; група викладачів (41 %) має середній рівень готовності до даної діяльності; остання група викладачів (47 %) має низький рівень готовності до впровадження даного нововведення.

Результати студентів мають наступний характер: перша група опитаних студентів (30 % експериментальної групи та 27 % контрольної групи) мають високий рівень готовності до впровадження індивідуалізації їхньої професійної підготовки; друга група (57 % експериментальної групи та 54% контрольної групи) мають середній рівень готовності; остання група студентів (13 % експериментальної групи та 19 % контрольної групи) мають низький рівень готовності до даної діяльності.

Другим кроком було дослідження критеріїв ефективності методичної підготовки студентів обох груп через показники, які ми визначили як найбільш впливові та ефективні (були описані вище). Даний етап дослідження було проведено під час та після педагогічної практики в школі. Наводимо результати:

Емоційно-мотиваційного критерій — високий рівень даного критерію мають 18 % студентів експериментальної групи та 14% студентів контрольної групи; середній рівень мають 64 % студентів експериментальної та 51 % контрольної; низький рівень — 18 % експериментальної та 35 % контрольної.

Конструктивно-пізнавальний критерій — високий рівень даного критерію мають 20 % студентів як експериментальної так і контрольної груп; середній рівень мають 44 % опитаних студентів експериментальної та 38 % контрольної; низький рівень — 36 % експериментальної та 42 % контрольної.

Операційно-діяльнісного критерій — високий рівень даного критерію мають 33 % студентів експериментальної групи та 34% студентів контрольної групи; середній рівень мають 44 % студентів експериментальної та 41 % контрольної; низький рівень — 23 % експериментальної та 25 % контрольної.

Творчий критерій — високий рівень даного критерію мають 63 % студентів експериментальної групи та 59 % студентів контрольної групи; середній рівень мають 17 % студентів експериментальної та 21 % контрольної; низький рівень — 20 % експериментальної та 20 % контрольної.

Наступним етапом нашого експерименту буде панельне дослідження — різновид повторного дослідження, мета якого — вивчення змін, що відбуваються в будь-якій групі людей протягом певного проміжку часу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У вітчизняному досвіді організації індивідуалізованої підготовки вчителя ІМ у педагогічних ВНЗ постала гостра необхідність її переконструювання відповідно до кредитно-модульної системи. Перспективи вивчення проблеми індивідуалізації професійної підготовки вчителя ІМ вбачаємо у розкритті та аналізі змісту методичної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у ВНЗ (на основі предметів педагогіки, психології, іноземних мов).

Перспективи подальших досліджень ми пов'язуємо з аналізом впливу ІКТ на практичну діяльність вчителя ІМ та з аналізом проблеми індивідуалізації у процесі професійної підготовки вчителя ІМ на методично-практичному рівні.

Бібліографічні посилання

1. **Богініч О.** Методичні основи системи професійної підготовки майбутніх вихователів до здійснення фізкультурно-оздоровчої роботи / Ольга Богініч // Збірник наукових праць ПДПУ імені В.Г. Короленка. Вип. 3-4 (55-56). Серія: Педагогічні науки. — 2007. — С. 21-29.

2. **Боднарук І.** Оптимізація методичної підготовки майбутнього вчителя музики у вищому навчальному закладі / І. Боднарук // Науковий вісник Чернівецького університету. Випуск 178. Педагогіка і психологія, 2003. — С. 7-12.

3. **О. М. Ветохов.** Основні проблеми сучасної психології навчання іноземних мов. (на матеріалах, опублікованих у Росії та Україні) / О. Ветохов // Педагогіка і психологія. — 2004. — № 3(44). — С.108-118.

4. **Завізена Н. С.** Дидактичні умови індивідуалізації навчального процесу на основі використання комп'ютерів у педагогічному університеті / Н. С. Завізена — автореф. дис.. канд. пед. наук 13.00.04. — Теорія і методика професійної освіти. — Луганськ, 2003. — 20 с.

5. **Малихін О.В.** Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект [монографія] / О. В. Малихін. — Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. — 307 с.

6. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України / Амеліна С.М., Аззоліні Л.С., Беньямінова Н.Є.. — К.: Ленвіт, 2006. — 90 с.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА КРАЇНОЗНАВСТВО

УДК 81'22:81'42

Н. І. Андрейчук

Національний університет „Львівська політехніка”

МОВНОКУЛЬТУРНІ КОДИ В АНГЛІЙСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ АКТАХ ПРО ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ ЕПОХИ ТЮДОРІВ

На матеріалі англійських парламентських актів кінця XV початку XVII століття про державну зраду розкривається підхід до представлення лінгвокультурного простору людини як лінгвосеміотичної моделі її життєвого світу через аналіз мовнокультурних кодів у текстах актів.

Ключові слова: лінгвокультурний простір, мовнокультурний код, жанр парламентського акту, контент-аналіз, Англія Тюдорів

На материале английских парламентских актов конца XV – начала XVII века о государственной измене рассматривается подход к представлению лингвокультурного пространства человека как лингвосемиотической модели его жизненного мира путем анализа лингвокультурных кодов в текстах актов.

Ключевые слова: лингвокультурное пространство, лингвокультурный код, жанр парламентского акта, контент-анализ, Англия Тюдоров

The article maintains that lingual cultural space of man can be viewed as the lingual semiotic model of man's world of life reflected in lingual codes. The analysis of the codes in Tudor England Treasons Acts is conducted to support the claim.

Key words: lingual cultural space, lingual cultural code, genre of the act of parliament, content-analysis, Tudor England

***Всі імперії минулого опиралися на паралельні їм імперії слів та образів
(Г.Г.Почепцов)***

Метою цієї статті є визначення поняття мовнокультурного коду як засобу соціалізації і адаптації людини до зовнішнього середовища з його обов'язковими приписами, що йдуть від державних і правових інститутів. Теоретико-методологічною основою цього дослідження обрано антропокультурний підхід до мови, який передбачає аналіз мовних явищ з урахуванням культурного та історичного вимірів.

Вихідною тезою, яка обґрунтовує шлях до досягнення мети дослідження, є узагальнення Юрія Прохорова, що з точки зору спілкування (як діяльності) його складовими завжди є не безпосереднє відсилання до реальності (А–А₁; В–В₁) і навіть не до тих смислів, які організуються в процесі діяльності як освоєння моделі дійсності, а власне до тієї уже змодельованої семіотичної

системи, у якій ці значення закріпились [7, с.76-77]. Кожен знак співвідноситься з певною ідеальною сутністю (денотатом), а кожен фрагмент дійсності постає як знакова сутність, що складається з сукупності одиниць [5]. У цій статті підтримується думка, що з поняттям ідеальної сутності пов'язується запас смислів, який утворюється в результаті практичної інтелектуальної діяльності суб'єктів, емоційного сприйняття ними певного відрізка дійсності і який становить сукупний соціальний досвід людей [5]. Ці запаси смислів у своєму вияві утворюють „міжсуб'єктну сукупність знакових засобів, використання яких визначене синтаксичними, семантичними і прагматичними правилами” [6]. Природна мова – частковий випадок мови у семіотичному сенсі. Мовні одиниці функціонують у процесі комунікації як особливі мовнокультурні коди, а їх єдність, що формується у процесі інформаційного обміну, ототожнюється зі „специфічними правилами організації мовленнєвої діяльності” [4] – дискурсом. При такому тлумаченні інституційний дискурс можна розглядати як модель тієї частини життєвого світу людини, яка відображає інституційно встановлені рамки соціальної комунікації [1]. Певні соціальні конструкти (термін Наталії Брагіної) виявляються у культурній семантиці стійких і відтворюваних одиниць мови і у різних типах дискурсу, культурних ритуалах, соціальних стратегіях і тактиках [3, с. 4]. У цій статті пропонуємо застосувати термін соціальний конструкт у відношенні до специфічних модусів мовлення, які продукуються соціальними інститутами у стосунку до певних сфер життя, і які пов'язані з природою цих інститутів і їх роллю в суспільстві. При такому підході соціальний конструкт співвідноситься з поняттям жанру інституційного дискурсу. Лінгвокультурний простір жанру, який тлумачимо як інтерпретаційну модель, котра дозволяє виявити структури смислу через динаміку мовних знаків і фігур означування [2], передбачає наявність мовнокультурних кодів у текстах, що належать до цього жанру. Останні можна поділити на три класи: 1) субкоди – базовий словник; 2) тематичні коди – зв'язки найчастотніших референтних полів; 3) гіперкоди – невисловлені ідеологічні пресу позиції тексту (Рис. 1).

Спробуємо окреслити лінгвокультурний простір парламентських актів про державну зраду епохи Тюдорів (1485–1603). Всього парламентами різних монархів цієї династії було прийнято вісім таких актів (див. Таблиця 1, колонка 1) і в осучасненому написанні з їх текстами можна ознайомитись за електронною адресою <http://www.archive.org/details/cu31924030504322>.

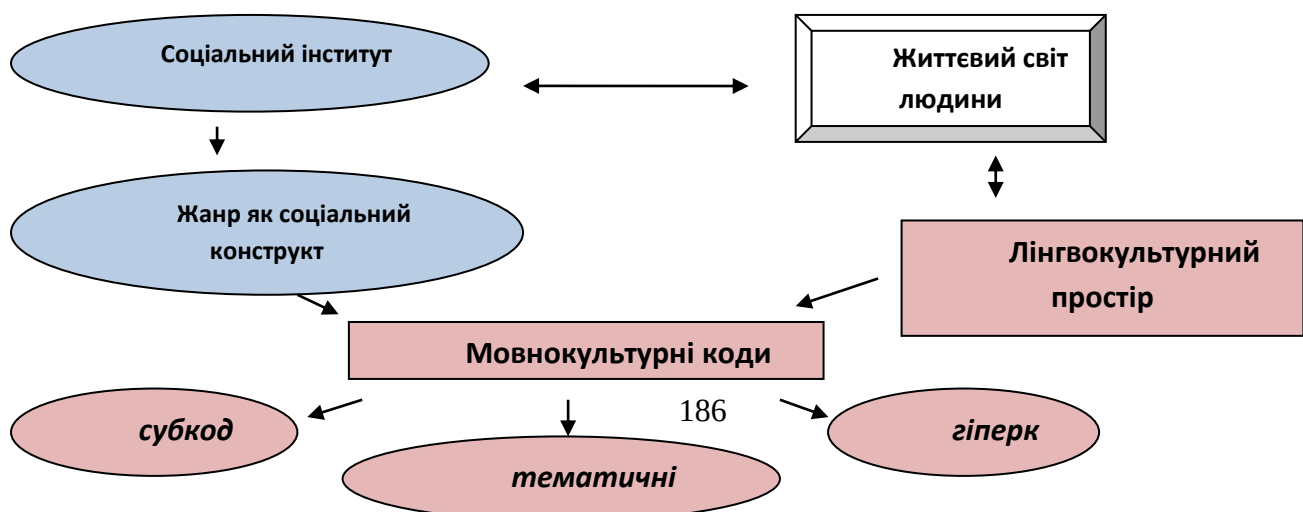


Рис.1 Лінгвокультурний простір як модель інтерпретації соціального компонента життєвого світу людини.

Для виявлення мовнокультурних кодів у досліджуваних текстах парламентських актів застосуємо автоматизований контент-аналіз. Встановимо ключові референтні поля текстів та семантичні зв'язки між ними з допомогою Програмного забезпечення Tropes. Воно було розроблене компанією Semantic-Knowledge у 1994-2010 і одна з його версій доступна за електронною адресою www.semantic-knowledge.com. Використовуючи семантичні метакатегорії Tropes групує окремі лексичні одиниці (references – базовий словник) у тематичні групи (reference fields). Програма відображає за спаданням референтні поля слів у тексті, для виявлення яких використовується словник семантичних еквівалентів. Програма також відображає за спаданням сталі зв'язки між рівнозначними класами. Зв'язки показують, які рівнозначні класи часто поєднуються між собою (тобто, знаходяться в тій самій пропозиції) в аналізованому тексті. Оскільки рівнозначні класи рідко зустрічаються в одному й тому самому тексті і у тому ж порядку, то будемо розглядати такі випадки як вияв сталого зв'язку між ними, тобто певний код. У Таблиці 1 показані основні референтні поля (друга колонка) та зв'язки між ними (третя колонка), що були виявлені у Актах про державну зраду досліджуваної епохи.

Таблиця 1

Основні референтні поля та зв'язки між ними у Актах про державну зраду епохи Тюдорів.

Назва акту	Основні референтні поля	Мовнокультурні коди
Statute of Treason (Генрі VII, 1495)	social organization, behavior, fight, person, land, law	TREASON →ACT→OFFENCE BEHAVIOR→PERSON→FIGHT
Treasons Act (Генрі VIII, 1534)	social organization, law, fight, person, behavior, time, security, state	TREASON →ACT→OFFENCE BEHAVIOR→SECURITY→LAW
First Treasons Act (Едвард VI, 1547)	social organization, law, time, behavior, person, religion, feeling, state	TREASON →ACT→PUNISHMENT BEHAVIOR→LAW
Second Treasons Act (Едвард VI, 1552)	law, behavior, social organization, time, person, religion, state, land, feeling	TREASON →ACT→PUNISHMENT BEHAVIOR→LAW
First Treasons Act (Мери, 1553)	law, social organization, feeling, behavior, time, state, politics, social group, language, death	TREASON →ACT BEHAVIOR→STATE→LAW
Second Treasons Act (Мери, 1555)	law, social organization, feeling, behavior, time, state, politics, social group	TREASON →ACT→OFFENCE BEHAVIOR→LAW→LIFE
First Treasons Act (Єлизавета, 1559)	social organization, state, person, behavior, fight, body, time, life, location, law	TREASON →ACT→OFFENCE BEHAVIOR→LIFE→FIGHT

Second Treasons Act (Елизавета, 1571)	social organization, state, law, person, woman, time, Europe, fight, behavior, politics, life	TREASON →ACT→OFFENCE BEHAVIOR→LAW→FIGHT
--	---	--

Як видно з таблиці 1, основні референтні поля, що наявні у всіх восьми актах, це: *socialorganization, behavior, law*. Базові коди (слова і словосполучення), що входять у ці референтні поля перелічені у табл. 2.

Таблиця 2

Базові коди основних референтних полів у Актах про державну зраду епохи Тюдорів.

Референтне поле	Базові коди
<i>Social organization</i>	<i>King, Queen, Sovereign Lord, Sovereign Lady, Sovereign Lord the King, Sovereign Lady Queen..., Prince, Majesty, King's Majesty, King of England, Queen's Majesty, Ruler, Queen's Highness</i>
<i>behavior</i>	<i>Treason, allegiance, manner, sincerity, dignity, offenders, boldness, unruliness, mischief, kindness, diligence, offence, violence, honesty, mercy, disobedience, malice, honour</i>
<i>law</i>	<i>Law, treason, high treason, custom, traitor, abettor, death penalty, imprisonment, bill of indictment, felony, indictment, trial, common law ,party accused</i>

Зв'язки базових референтних полів засвідчують наявність коду TREASON →ACT→OFFENCE , де TREASON(*theactionofbetrayingsomeoneorsomething*) як базовий код утворює стійкий зв'язок з OFFENCE (*abreachofalaworrule; anillegalact*):

Генрі VII:...or attaint of high **treason** nor of other **offences** for that cause by Act of Parliament or otherwise by any process of law...

Генрі VIII: An Act whereby divers **offences** be made high **treason**...

Едвард VI (1): ...That then every such **offence and offences** shall be deemed and adjudged high **treason**...

... and such **offences** as hereafter shall by this present Act be expressed and declared to be **treason** or petit **treason**, and none other...

Едвард VI (2):...shall suffer forfeiture of goods and imprisonment during the King's pleasure for **the first offence**: forfeiture of profits of lands and spiritual promotions for life, and of all goods, and perpetual imprisonment for **the secondoffence**: and the penalties of high **treason** with forfeiture of lands and goods for **the third offence**...

Мері (1):An Act repealing certain **Treasons**, Felonies, and Praemunire...

Мері (2):An Act whereby certain **Offences** be made **Treasons**...

Елизавета (1):An Act whereby certain **Offences** be made **Treason**...

...That no person or persons shall be hereafter indicted or arraigned for any **offence or offences** made **treason or misprision of treason** by this Act, unless the same **offence and offences** of **treason** and misprision of **treason** aforesaid be proved by the testimony, deposition, and oath of two lawful and sufficient witnesses...

Елизавета (2):An act whereby certain **offences** be made **treason**...

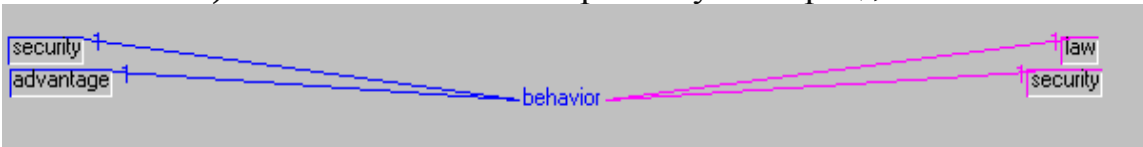
...all and every such said **offence or offences** shall be taken, deemed, and declared, by the authority of this **Act** and Parliament, to be **high treason**...

Як видно з прикладів співвідношення АСТ (акту парламенту як закону обов'язкового до виконання) → TREASON (зради, перш за все короля/королеви) → OFFENCE (відхилення від того, що вважається правильним, незаконна дія) виступає як закодована репрезентація певної моделі життєвого світу. З цього коду органічно випливає інший тематичний код, виявлений у досліджуваних актах, який виражається через зв'язки LAW – BEHAVIOR. Як видно з Таблиці 2 LAW і BEHAVIOR є основними референтними полями у всіх досліджуваних текстах. Їх зв'язки з іншими референтними полями виявляємо з допомогою програмного забезпечення:

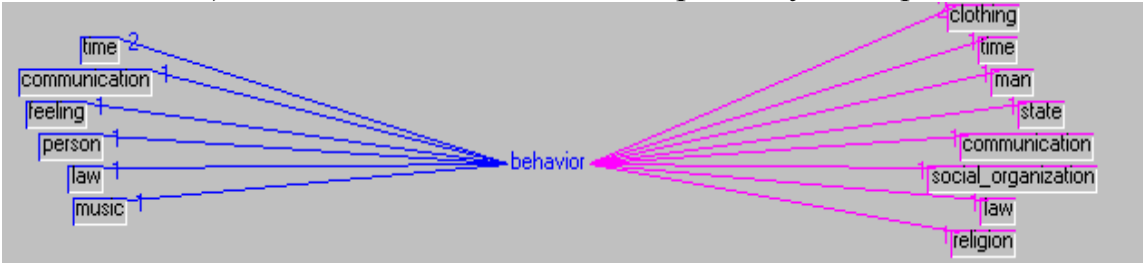
1) Statute of Treason Генрі VII у 1495 році,



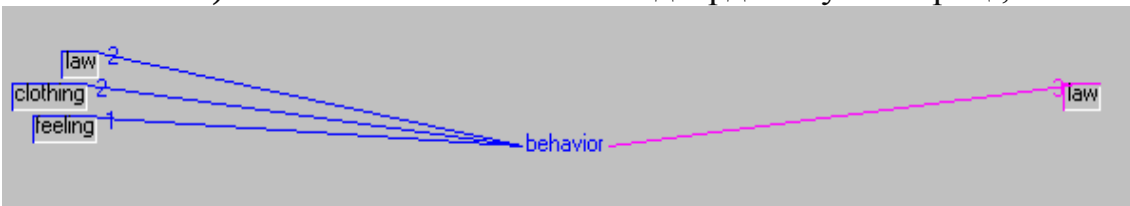
2) Treasons Act Генрі VIII у 1534 році,



3) First Treasons Act Едварда VI у 1547 році,



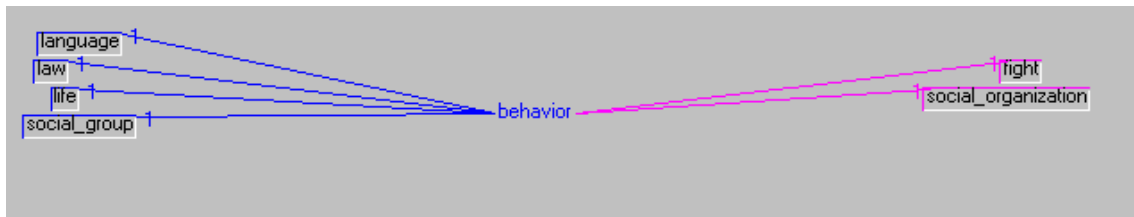
4) Second Treasons Act Едварда VI у 1552 році,



5) First Treasons Act Мєрі у 1553 році,



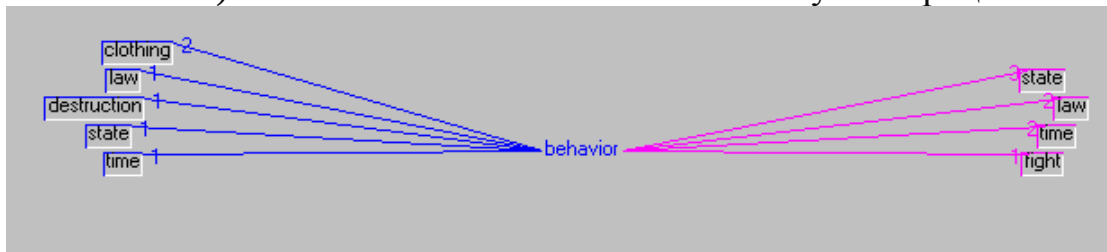
6) Second Treasons Act Мєрі у 1555 році,



7) First Treasons Act Єлизавети у 1559 році,



8) Second Treasons Act Єлизавети у 1571 році



Проаналізувавши вищеподані результати автоматичного аналізу тексту, виявляємо, що зв'язок LAW–BEHAVIOR характеризує всі акти крім StatuteofTreason Генрі VII у 1495 році та FirstTreasonsAct Єлизавети у 1559 році. Визначальним для акту Генрі VII є зв'язок BEHAVIOR – FIGHT, який прокривається вже у назві акту: *An Act that no person going with the King to the Wars shall be attaint of treason* та далі у тексті: *The King our Sovereign Lord, calling to his remembrance the duty of allegiance of his subjects of this his realm, and that they by reason of the same are bounden to serve their Prince and Sovereign Lord for the time being in his Wars for the defence of him and the land against every rebellion, power, and might treared against him, and with him to enter and abide in service in battle if the case so require...*

Базовий код *treason* входить у тематичний код BEHAVIOR–FIGHT у значенні зради при веденні бойових дій, а базовий код *war* у значенні війни з зовнішнім ворогом. У First Treasons Act Єлизавети у 1559 році теж визначальним є референтне поле FIGHT, однак базовий код *war* співвідноситься із збройними заворушеннями всередині країни:

...or to levy war within this realm or within any the marches or dominions to the same belonging against the Queen's Majesty that now is or any the heirs of her body being kings or queens of this realm...

Підсумовуючи, наголосимо, що лінгвокультурний простір пропонуємо вважати певною матрицею, у яку вкладаються мовнокультурні коди. Структурування і організація елементів мовнокультурних кодів у рамках матриці відбувається у відповідності з будовою самої матриці. Ця матриця „обслуговує” систему мовленнєвих жанрів інституційного (чи іншого) дискурсу і слугує основою їх інтерпретації всіма членами мовної спільноти. Ця інтерпретація є історично та соціально обумовлена. Зокрема, аналіз текстів англійських парламентських актів кінця XV – початку XVII століття про

державну зраду дає можливість зробити висновок про наявність у лінгвокультурному просторі англійців досліджуваної епохи чіткого уявлення про зраду як злочин супроти Корони як соціального інституту та Монарха як його очільника. При цьому тексти парламентських актів містять певні невисловлені пресупозиції, зокрема ідеологічне гіперкодування. Це були акти, які мали формувати повагу та схилення перед королівською владою та ідею недопустимості дій, які могли б принести шкоду існуючому режимові.

Таким чином, лінгвокультурний простір досліджуваних актів як особлива інтерпретаційна модель, дозволяє виявити структури смислу досліджуваного тексту через динаміку мовнокультурних кодів – базових, тематичних та гіперкодів.

Бібліографічні посилання

1. **Андрейчук Н. І.** Дослідження дискурсу як семіозису [Текст]/ Н.І.Андрейчук//Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки: Філологічні науки. Мовознавство. – Луцьк: Видавництво Волинського національного університету імені Лесі Українки. - №7. – 2010. – с.62-65.
2. **Андрейчук Н.** Тлумачення терміна лінгвокультурний простір через призму лінгвосеміотика [Текст]/ Н.Андрейчук // Проблеми української термінології: Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. – №675. – Львів: Видавництво „Львівської політехніки”, 2010. – с. 65-67.
3. **Брагина Н.Г.** Социокультурные конструкты в языке [Текст]: дис. ... докт. филол. наук: 10.02.01/ Наталия Георгиевна Брагина. – М., 2006. – 406с.
4. **Ильин И.П.** Дискурс [Текст]// Терминология современного зарубежного литературоведения (страны зарубежной Европы и США): Справочник. – Вып.1: «Новая критика», структурализм, рецептивная эстетика, нарратология, деконструктивизм/ ИНИОН РАН. – М., 1992. – с.49-50
5. **Кузнецов А.М.** Когнитология, „антропоцентризм”, „языковая картина мира” и проблемы исследования лексической семантики [Текст]/ РАН ИНИОН. Центр гуманитар. науч.-информ. исслед., Отд. языкознания. – М., 2000. – с.8-22.
6. **Моррис У.Ч.** Основания теории знаков [Текст] //Семиотика: Антология/Сост. Ю.С.Степанов. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – с.45-97.
7. **Прохоров Ю.Е.** В поисках концепта [Текст]/Ю.Е.Прохоров. – 2-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 176с

УДК 811.111'373.2

Н. А. Вовк

Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского

ОСОБЕННОСТИ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ ФИРМОНИМОВ В ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКОМ СЛОВАРЕ

В статье рассматриваются особенности репрезентации фирмонимов в лингвострановедческом словаре.

Ключевые слова: фирмоним, лингвострановедческий словарь, признаки, тип коммерческого предприятия, вид экономической деятельности.

У статті розглядаються особливості репрезентації фірмонімів у лінгвокраїнознавчому словнику.

Ключові слова: фірмонім, лінгвокраїнознавчий словник, ознаки, тип комерційного підприємства, вид економічної діяльності.

The article deals with the peculiarities of representation of firmonyms at the culture-oriented linguistics dictionary.

Key words: firmonym, culture-oriented linguistics dictionary, features, type of the commercial enterprise, type of the economic activity.

В настоящей статье исследуются актуальные проблемы ономастики английского языка, которые касаются выявления и исследования характеристик новых групп имен собственных (ИС). Основная цель статьи состоит в выявлении особенностей репрезентации фирмонимов в лингвострановедческом словаре. Сформулированная цель обуславливает постановку следующих задач:

1. охарактеризовать термин «фирмоним»;
2. проанализировать репрезентацию фирмонимов в лингвострановедческом словаре»;
3. выявить признаки, которые формируют значение названия коммерческого предприятия в словарных изданиях данного типа.

Термин фирмоним был введен в кандидатской диссертации украинского ученого-филолога Белея О.О., которая посвящена исследованию современной украинской эргонимии. В ней исследователь дает такое определение этому понятию: власна назва комерційно-виробничого об'єднання людей [1, с. 18].

Однако, анализируемая дефиниция содержит ряд неточностей в формулировке. Во-первых, словосочетание «комерційно-виробниче об'єднання», обозначающее тип коммерческого предприятия, не содержит слово «люди» в качестве компонента. В этом можно убедиться с помощью использования поисковой системы «Гугл» («Google»). Ввод украинского словосочетания «комерційно-виробниче об'єднання людей» не давал ссылок на эту фразу как на устоявшийся термин, если это не ссылки на диссертационное исследование О.О. Белея. Поиск русского словосочетания «коммерческо-производственное объединение людей» не дал результатов. Но были ссылки, где слово «люди» отсутствовало, как например, в названиях «УКООППРОМТОРГ українське комерційно-виробниче об'єднання Укоопспілки» [2] и «Коммерческо-производственное объединение «Учмедкомплект»» [3]. Во-вторых, автор делает акцент на коммерческо-производственном характере объединения людей. В таком случае, не совсем понятно, как быть с названиями коммерческих предприятий, которые занимаются торговлей и не производят какие-либо товары, как, например, магазины.

Эти факторы обусловили необходимость иной формулировки определения исследуемого понятия. На основе анализа слова «фирма» термину «фирмоним» было дано следующее определение: разряд онимов, собственное имя коммерческого предприятия, в том числе промышленного или торгового, которое обладает правами юридического лица. Данный разряд онимов зачастую употребляется со словом-гиперонимом. Среди гиперонимов можно упомянуть само слово фирма (firm), а также разновидности коммерческих предприятий, такие как компания (company), концерн (concern), акционерное общество (jointstockcompany), трест (trust), холдинг (holding), хозяйственное общество

(economicunion), арендное предприятие (leasingenterprise), акционерное предприятие (incorporatedenterprise) и так далее.

Следует отметить, что в недостаточной степени проанализирована репрезентация фирмонимов в лингвострановедческих изданиях, хотя количество названий коммерческих предприятий в них составителями увеличивается. Так, например, в новом издании словаря «Великобритания: Лингвострановедческий словарь» говорится, что английский словник обновлен за счет включения новых статей отражающих сегодняшние реалии. Среди этих реалий, в частности, упоминаются названия компаний [4, с. 5].

С целью исследования этого аспекта практический материал брался из словаря известного исследователя-американиста Томашина Г.Д. «США. Лингвострановедческий словарь» [5]. Методом сплошной выборки был выделен 241 фирмоним, что составляет 2,41% от общего числа реалий, которые даны в этом издании.

Анализ эмпирического материала показал, что словарная статья в исследуемом словаре состоит из заглавной лексической единицы, перевода и различного вида пояснений:

ColumbiaPictures «Коламбия пикчерс», компания, выпускающая кино- и телефильмы [5, с. 118, ст. 1].

‘Peabody, The’ «Пибоди», крупнейший отель в Мемфисе (штат Теннесси) (13 этажей, 400 номеров). В вестибюле – мраморный фонтан, в котором плавают утки, отсюда название одного из ресторанов отеля [‘Dux’] [5, с. 384, ст. 1].

В ряде случаев после заглавной лексической единицы дается транскрипция:

Kraft [kræft] «Крафт», фирменное название гастрономических молочных продуктов (сыров и т.п.), производимых одноименной компанией [5, с. 265, ст. 2].

McDonalds [mæk’dɒnəldz] «Макдональдз», широкая сеть ресторанов быстрого обслуживания одноименной компании, в которых подают гамбургеры и другие блюда быстрого приготовления. Пользуются особенной популярностью у молодежи и детей [5, с. 303, ст. 2].

В ходе исследования анализировалось значение того или иного фирмонима. Были выделены такие признаки, которые составляют значение названия коммерческого предприятия:

- 1) экономические;
- 2) финансово-экономические;
- 3) исторические;
- 4) культурологические;
- 5) географические.

Наиболее широко представлены экономические характеристики. Их можно разделить на два типа – облигаторные и опциональные. К первой группе признаков относятся тип коммерческого предприятия (ТКП) и вид экономической деятельности (ВЭД), которые имеются у 100% исследуемых

названий. У 94 единиц (39% от общего количества исследуемых фирмонимов) ТКП и ВЭД выражены с помощью отдельных признаков. Тип предприятия представлен такими словами как фирма, компания, корпорация, концерн, а вид деятельности может быть передан как одним словом, так и целым словосочетанием:

Zum-Zum «Зум-Зум», ресторанная фирма [5, с. 571, ст. 2].

UnitedParcelService «Юнайтед парсел сёрвис», компания, занимающаяся доставкой посылок и отправлений в ящиках, коробках и т.п. [5, с. 520, ст. 2].

Studebaker «Студебекер», автомобильная корпорация [5, с. 489, ст. 1].

UnionCarbide [ˈjuːnjənˈkɑːrbaid] «Юнион карбайд», химический концерн [5, с. 519, ст. 2].

В толковании 147 фирмонимов (61% от общего количества исследуемых фирмонимов) ТКП и ВЭД представлены не отдельно, а одновременно, одним и тем же словом или словосочетанием. Среди таких лексических единиц можно перечислить такие гиперонимы как банк, отель, гостиница, ресторан, бар, закусочная, кафе-закусочная, казино, игорный дом, рынок, универмаг, магазин, универсальный магазин, клиника, торговый центр:

AbrahamandStrauss «Абрахам энд Штраусс», универсальный магазин [5, с. 18, ст. 1];

AlaMoanaCenterторговый центр «Ала Моана» [5, с. 25, ст. 1];

ArthurBryant'sBarbecueзакусочная Артура Брайнтса [5, с. 40, ст. 2];

BankAmerica «Банк Америка», второй по величине банк США [5, с. 50, ст. 1];

BergdorfGoodman «Бергдорф Гудман», очень дорогой магазин [5, с. 56, ст. 2];

BettyFordClinicклиника Бетти Форд [5, с. 57, ст. 1];

CaesarsPalace, The «Дворец Цезаря», казино [5, с. 85, ст. 1];

'FairmontHotel' «Фэрмонт», отель [5, с. 170, ст. 2];

FaneuilHallMarketplaceрынок Фэньюэл-Холл [5, с. 171, ст. 1];

'Gingerman, The' «Джинджерман», кафе-закусочная [5, с. 198, ст. 1];

GoldenNuggetGamblingHallandRoomingHouseигорный дом и гостиница «Голден-Наггет» / «Золотой самородок» [5, с. 200, ст. 1];

'ImperialPalace' «Императорский дворец», ресторан [5, с. 237, ст. 2];

JordanMarsh «Джордан Марш», универмаг [5, с. 253, ст. 1];

Old Absinthe House «Старый абсент», бар [5, с. 370, ст. 1].

Остальные экономические характеристики, помимо ТКП и ВЭД, присутствуют не у всех фирмонимов. В ряде случаев используются признаки, которые подчеркивают экономическую значимость того или иного предприятия. Среди них такие слова и словосочетания: крупнейшая, одна из крупнейших, одна из двух наиболее крупных, крупная, лучший:

USSteelCorporation «Юнайтед Стейтс стил корпорейшн», крупнейшая металлургическая компания США [5, с. 526, ст. 1];

TwentiethCenturyFoxFilmCorporation «Твентис сенчури Фокс филм корпорейшн», одна из крупнейших кинокомпаний [5, с. 516, ст. 1];

StandardOil «Стандард ойл», крупная нефтяная компания [5, с. 50, ст. 1];

InternationalBusinessMachinesCorporation «Интернэшнл бизнес машинс корпорейшн», ведущая компания в производстве и сбыте компьютеров [5, с. 243, ст. 1];

Hertz «Хёрц», одна из двух наиболее крупных компаний по сдаче машин напрокат [5, с. 220, ст. 2];

‘CasaGrisanti’ «Каса Грисанти», лучший ресторан итальянской кухни [5, с. 93, ст. 1].

Как видно из примеров, для выражения экономической важности зачастую используются прилагательные, стоящие в превосходной степени.

Среди других опциональных экономических характеристик следует упомянуть рекламную составляющую. Например, ресторан «Даунтаун брокер» привлекает посетителей необычным интерьером:

‘DowntownBroker’ «Даунтаун брокер», ресторан в Денвере (штат Колорадо). *Размещается в банковском подвальном помещении; столы втиснуты в отсеки, служившие ранее камерами хранения ценностей вкладчиков* [5, с. 155, ст. 2].

Помимо рекламной составляющей имеются характеристики, отражающие структуру коммерческого предприятия:

COMSAT «Комсэт», корпорация спутниковой связи. *Объединяет несколько частных компаний* [5, с. 120, ст. 2].

Следующий тип признаков, который был выделен, - это финансово-экономические. Финансы являются неотъемлемой частью экономики. В ряде случаев финансовый элемент акцентируется в словарной статье по тому или иному фирмону. Поэтому эти характеристики были нами выделены в отдельный пункт.

Коммерческие предприятия могут иметь финансово-экономические признаки, выраженные следующими прилагательными: фешенебельный, роскошный, коммерческий, относительно недорогой, дорогой, очень дорогой:

‘Ambassador’ «Амбассадор», фешенебельный отель в Лос-Анджелесе [5, с. 29, ст. 1];

‘Carillon’ «Карильон», один из самых знаменитых роскошных отелей Майами [5, с. 90, ст. 2];

ChaseManhattanCorp. «Чейз Манхаттан», один из крупнейших коммерческих банков США [5, с. 99, ст. 2];

‘Louis’ Lunch’ «Ленч у Луи», относительно недорогой ресторан в Нью-Хейвене (штат Коннектикут) [5, с. 284, ст. 2];

MinneapolisPlaza, The «Миннеаполис-Плаза», дорогой современный отель в центре Миннеаполиса [5, с. 316, ст. 2];

‘Lutèce’ «Лютес», лучший и очень дорогой ресторан французской кухни в Нью-Йорке [5, с. 287, ст. 1-2].

Из примеров видно, что прилагательные могут комбинироваться с наречиями, выражающими степень признака, такими как «относительно» и «очень».

Помимо перечисленных выше прилагательных, «финансовый» компонент значения фирмонимов может передаваться с помощью глаголов и существительных:

Wal-Mart ['wɔ:lma:rt] «Уол-Март», торговая компания, магазины которой продают самые разнообразные товары по относительно низким ценам [5, с. 539, ст. 1];

JCPenney [ˌdʒeɪsiːˈpeni] «Пенни», фирма, имеющая сеть магазинов и службу «товары почтой». Славиться высоким качеством товаров по относительно невысоким ценам [5, с. 249, ст. 1];

Dun & Bradstreet [ˌdʌn ɛnd ˈbrædstri:t] «Дан энд Брэдстрит», компания, устанавливающая кредитоспособность национальных и международных организаций (на основании выплаты ими долгов, поставок товаров и т.п.) [5, с. 157, ст. 2].

Исторические признаки также относятся к числу опциональных. Они могут касаться различных исторических фактов, которые связаны с тем или иным фирмонимом. Это могут быть как положительные, так и отрицательные характеристики:

‘Carlyle’ «Карлайл», отель в Нью-Йорке, лучший из фешенебельных отелей в верхней части Манхэттана (*здесь обычно останавливались члены семейства Кеннеди*) [4, с. 90, ст. 2];

‘Chealsea’ «Челси», отель в Нью-Йорке. *Здесь подолгу жили английский поэт Дилан Томас [Thomas, Dylan], драматург Артур Миллер [Miller, Arthur], хореограф Марта Грэхам [Graham, Martha], художник Диего Ривера [Rivera, Diego] и многие другие знаменитости* [4, с. 100-101, ст. 2-1];

Union Carbide ['juːnjənˈkarbaɪd] «Юнион карбайд», химический концерн, получивший недобрую славу в 1984, когда на одном из его заводов, расположенном в г. Бхопал в Индии, произошла утечка ядовитых веществ, в результате чего пострадало много рабочих и население близлежащих районов [4, с. 519, ст. 2].

Ряд признаков несет культурологическую ценность в описании фирмонима. В следующих примерах акцент делается на лингвистическую составляющую:

‘HotelPontchartrain’ «Пончартрейн», отель в Детройте (штат Мичиган). Фешенебельный отель во французском стиле XVIII в. *Жители Детройта называют его «Понч» [‘Pontch’]* [4, с. 228, ст. 1];

‘Pfister’ «Пфистер», отель в Милуоки (штат Висконсин), один из старейших (с 1890-х гг.) и наиболее фешенебельный. В нем останавливались знаменитый итальянский певец Энрико Карузо [Caruso, Enrico] и ряд президентов США. *Бронзовых львов в вестибюле зовут Дик [Dick] и Гарри [Harry]* [4, с. 390, ст. 1-2].

В целом словарь охватывает американские реалии. Таким образом, если не указаны географические характеристики, то понятно, что территория распространения названия коммерческого предприятия – это Соединенные штаты Америки. Тем не менее, в ходе анализа эмпирического материала было

возможно выделить географию минимального распространения фирмонима как один из признаков. Сфера употребления может совпадать с территорией города или страны:

‘**Tad’sSteaks**’ «Бифштексы Тэда», ресторанная фирма в Нью-Йорке [4, с. 495, ст. 2];

Montgomery Ward & Company [mənt'ɡlməriwɔ:rd] «Монтгомери Уорд», одна из крупнейших торговых фирм. Имеет магазины промышленных товаров во всех штатах США, а также направляет товары по почте [4, с. 325, ст. 2].

В ходе анализа были сделаны следующие выводы:

1. Фирмоним – это разряд онимов, собственное имя коммерческого предприятия, в том числе промышленного или торгового, которое обладает правами юридического лица. Данный разряд онимов зачастую употребляется со словом-гиперонимом. Среди гиперонимов можно упомянуть само слово фирма (firm), а также разновидности коммерческих предприятий.

2. Репрезентация фирмонимов в лингвострановедческих изданиях не проанализирована в достаточной мере. Методом сплошной выборки из словаря Томахина Г.Д. «США. Лингвострановедческий словарь» был выделен 241 фирмоним, что составляет 2,41% от общего числа реалий, которые даны в этом издании.

3. Словарная статья состоит из заглавной лексической единицы, перевода и различного вида пояснений. В ряде случаев после заглавной лексической единицы дается транскрипция.

4. Были выделены такие признаки, которые составляют значение фирмонима: 1) экономические; 2) финансово-экономические; 3) исторические; 4) культурологические; 5) географические.

5. Наиболее широко представлены экономические характеристики. Они могут быть как облигаторные, так и опциональные. К первой группе признаков относятся тип коммерческого предприятия (ТКП) и вид экономической деятельности (ВЭД), которые имеются у 100% исследуемых названий. Опциональные экономические признаки включают характеристики, отражающие экономическую значимость коммерческого предприятия, рекламную составляющую его деятельности и структуру.

Бібліографічні посилання

1. Белей О.О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області України): дис. ... кандидата філолог. наук: 10.02.01 / Белей Олег Омелянович. – Ужгород, 2000. – 209 с.

2. УкрДовідка. Каталог українських компаній: <http://ukrdovidka.com/>

3. «УМК» - мебель по уровню Твоей лаборатории [Электронный ресурс] /

Режим доступа к сайту: <http://www.umk.com.ua/about.htm>

4. Рум А.Р.У. Великобритания: Лингвострановедческий словарь / Рум А.Р.У. – 2-е изд., стереотип. – М.:Рус. яз., 2000. – 560 с.

5. Томахин Г.Д. США. Лингвострановедческий словарь / Томахин Г.Д. – М.: Рус. яз., 1999. – 576 с.

В. А. Драбовська

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського*

ФУНКЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ПОЗНАЧОК У МОДЕЛІ НАВЧАЛЬНОГО ТЛУМАЧНОГО ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються зміст і функції лінгвокультурологічних позначок як лексикографічних маркерів нового типу, які застосовуватимуться у змодельованому авторському лінгвокультурологічному словнику американського варіанта англійської мови.

Ключові слова: навчальний тлумачний лінгвокультурологічний словник, лексикографічний маркер, лінгвокультурологічна позначка, культурний концепт.

В статье рассматриваются содержание и функции лингвокультурологических помет как лексикографических маркеров нового типа, которые будут применяться в смоделированном авторском лингвокультурологическом словаре американского варианта английского языка.

Ключевые слова: учебный толковый лингвокультурологический словарь, лексикографический маркер, лингвокультурологическая помета, культурный концепт.

The article deals with the meaning and function of linguocultural labels as lexicographic labels of a new type which are to be employed in the author's modeled American English linguocultural dictionary.

Key words: learner's explanatory linguocultural dictionary, lexicographic label, linguocultural label, culture concept.

Сучасний погляд на лексикографію як синтетичну науку та останні досягнення лінгвокультурології, мовознавства, психолінгвістики та дослідження у галузі культури мовлення дають змогу виділити деякі завдання реалізації культурознавчого підходу у межах одномовного навчального тлумачного лінгвокультурологічного словника (далі – НТЛС). Відповідно до необхідності розширення інформаційних категорій у такому довіднику стає можливим перегляд наявної системи позначок, яка склалася понад 100 років тому назад і не може повною мірою задовольнити вимоги сучасного етапу розвитку лексикографії й методики викладання іноземної мови.

Змодельований нами НТЛС американського варіанта англійської мови як новий тип словника відкритої ідентичності розрахований на сучасного користувача, який прагне отримати максимум корисної для нього інформації як мовного, так і лінгвокультурологічного характеру. Відкрита ідентичність передбачає готовність до широкого сприйняття реальності, змушує людину усвідомлювати багатоаспектність і розбіжності у сприйнятті цієї реальності, дає змогу реалізувати діалог культур [8].

Як відомо, словникові статті містять розмаїття лексикографічних позначок, які стосуються різних аспектів функціонування слова. Жодна частина

словникової статті не отримала від лексикографів і лінгвістів стільки уваги, як семантичний компонент. Одно- чи двомовними словниками найчастіше користуються для отримання саме семантичної інформації. Із точки зору лексикографа всі інші аспекти є другорядними, оскільки жодний компонент статті не потребує стільки місця, праці і не впливає на потенційний успіх чи провал словника [7, с. 45-46].

Як відзначає Л.Г. Зубкова, «про ступінь розвитку тієї чи іншої лінгвістичної дисципліни можна судити по тому, наскільки результати дослідження в цій галузі піддаються лексикографічному представленню» [5, с. 10]. Розробка самостійної типології лінгвокультурологічних позначок (далі – ЛП) передбачає попереднє обґрунтування виправданості принципіального виділення цієї інформаційної категорії у словнику. Своєрідним викликом, складним завданням для одномовного навчального тлумачного словника є точні та інформативні описи щодо вживання мовної одиниці [6, с. 77]. Однак, практика укладання словників, на нашу думку, розробила цілу низку засобів, які уможлиблюють введення лінгвокультурологічного маркера.

Мета статті – роз’яснити зміст і функції лінгвокультурологічних позначок у змодельованому НТЛС як лексикографічних маркерів нового типу.

Відомо, що збалансоване використання маркерів є запорукою швидкого інформаційного пошуку й максимально ефективного використання читачем довідника. Ми пропонуємо таке авторське бачення суті ЛП. По-перше, назвемо всі розроблені нами позначки лінгвокультурологічними і будемо розуміти під ними всі лексикографічні індикатори того екстралінгвального змісту семантики слова, що відображає досліджувану лінгвокультуру. У цьому випадку ЛП можуть диференціювати лексеми, що відображають різні – матеріальні й духовні – надбання культури нації. У вужчому розумінні ми виділяємо маркери специфічного лінгвокультурного концепту як таку характеристику лексичної одиниці, яка відображає когнітивне фактичне, інтуїтивне або емотивне значення для носіїв мови і, таким чином, передає відомості про ціннісно-сміслові аспекти знання мовного колективу. Наявність цього аспекту значення може дозволити співвіднести вокабулу з лінгвокультурою лексикою, яка виражає ідентичність народу.

На основі вивчення літератури з проблематики аспектів співвідношення мови й культури класифікацію ЛП можна здійснити відповідно до: 1) сфери функціонування культурно специфічного значення лексики; 2) градації концептуальної значимості в номінації (метакультура, мегакультура, субкультура); 3) формату маркера; 4) обов’язковості/варіативності маркера; 5) здатності маркера до комбінування [3].

У межах одного словника нам видається можливим поєднання декількох типів ЛП. Сьогодні можлива диференціація культурно специфічної лексики відповідно до різних підстав. Склалася концепція, відповідно до якої культурно специфічні значення відображають п’ять функціональних планів: антропоцентричний, етнокультурний, соціокультурний, політичний і план світосприйняття. На підставі такого протиставлення розроблений нами набір

ЛПІ входить в усі зазначені сфери концентрації лексики, які можна впорядкувати з огляду на функціонування лексем із позиції національної специфіки комунікації. Отже, перший розроблений нами тип таких приміток передбачає диференціацію лексики згідно належності лексем до сфер їх найбільшої концентрації у культурі США, а саме: 1) маркери соціокультурного плану: [ECONOMY], [SOCIAL ORDER], [SPORT], [EDUCATION]; [MASS MEDIA]; [SCIENCE & TECHNOLOGY]; 2) маркери політичного плану: [STATE & POLITICS], [ADMINISTRATIVE DIVISION]; 3) маркери етнокультурного плану: [CUSTOMS & TRADITIONS], [RELIGION], [FOOD & DRINK], [ARTS & CULTURE], [NATURE], [REALIA], [HISTORY]; 4) маркери антропоцентричного плану: [LANGUAGE & BEHAVIOUR], [PEOPLE], [PERSONALITY]; 5) маркери плану світосприйняття: [STEREOTYPE], [VALUES], [SYMBOL], [ICON].

Маркування специфічних культурних концептів передбачає включення в репертуар маркерів тих складників когнітивних знань носіїв мови, які вважалися раніше інтуїтивними на рівні культурних уявлень, знаходилися у сфері мисленневих принципів і асоціацій. У такому разі диференційованому маркуванню належать стереотипи національної свідомості, еталони свідомості, цінності та вербальні й невербальні правила громадської поведінки. Наприклад, маркер [ICON] супроводжує номінації, що можуть бути представлені в різних функціональних планах, адже таке маркування можуть отримувати лексеми, що в свідомості американців мають символічно-еталонний зміст, наприклад: *Coca-Cola, Tamla Motown, Hollywood, John F. Kennedy* та ін.

Маркер [VALUES] стосується ціннісно-сміслових аспектів американської культури і супроводжує лексеми, які відображають явища і поняття, що асоціюються з американським національним характером, моральними й поведінковими цінностями американців та відображають особливості їхнього світосприйняття. Цим маркером можуть бути позначені такі лексеми, як *multiculturalism, privacy, achievement, the American Dream, gay rights, time* та ін.

Маркер [STEREOTYPE] супроводжуватиме лексеми, які описують типові ментальні та поведінкові стереотипи, що склалися в американському соціумі, наприклад: *white, accent, the Deep South, family, small town, snow, California* тощо.

Два інші маркери не стосуються диференціації лексики згідно сфер її найбільшої концентрації чи планів функціонування, а скоріше покликані акцентувати увагу користувача на лінгвістичних особливостях лексем і важливості її інформації в міжкультурному діалозі. Так, примітка [QUOTATION] супроводжує представлені у корпусі словника афоризми та висловлювання відомих осіб, які є важливим складником вербальної компетенції носіїв мови з середнім і високим культурно-освітнім рівнем. Відомо, що цитата, виступаючи ознакою дискурсу, має прагматичне налаштування, що сприяє її використанню в мовленні для реалізації комунікативного наміру автора, що цитується, і для досягнення бажаного комунікативного ефекту [2, с. 60-65]. У цитаті проявляється мовленнєво-мисленнєва діяльність суб'єкта, розрахована на відповідну діяльність адресата, на його світосприйняття. Отже, цитата є водночас і результатом діяльності, і матеріалом для неї. Метою використання цитати є, як правило, прагнення здійснити вплив на реципієнта [4, с. 145].

Знання цитат, на наш погляд, допоможе користувачам не тільки вільно вживати їх у міжкультурному діалозі, але й робити певні висновки про особливості менталітету носіїв мови та використовувати їх у перекладах, творах, роздумах і творчих есе., напр.: *“There is always room at the top”*, *“The buck stops here”* та ін.

Примітка [new] винятково супроводжуватиме деякі неологізми, на яких ми вважаємо за необхідне зосередити увагу користувача. Розробка неологізмів в основному є пріоритетом спеціальних словників нових слів, однак зазначені словники включають у свої корпуси всю нову лексику, що ввійшла в мову за певний проміжок часу і часто ту, що не стала загальновідомою чи загальноживаною [1; 6]. Аналіз сучасних навчальних тлумачних словників виявив позитивну тенденцію до залучення нової лексики до своїх корпусів, однак ця лексика не отримує спеціальної розробки і часто навіть не має інформації про її походження або час виникнення. Тому ми вважали за необхідне залучити до корпусу НТЛС деякі американські неологізми. Доцільність такого залучення стає очевидною у зв'язку з глобалізацією культури та прискоренням інтеграції націй до світової інформаційної системи. Актуальність знання неологізмів зумовлена необхідністю вивчення нової лексики як засобу відображення змін, що відбуваються в сучасній американській лінгвокультурі під впливом таких соціально значимих факторів, як комп'ютеризація, інформатизація, глобалізація тощо. Отже, примітку [new] отримують такі лексеми, як, напр.: *mouse potato*, *drama queen*, *sandwich generation* тощо.

Зазначені типи запропонованих нами маркерів є графічно репрезентованими ключовими категоріями як у плані функціонування, так і світосприйняття, до яких належать марковані лексеми. На нашу думку, абстрактна наочність також повинна бути представлена у репертуарі ЛП НТЛС, бо саме тоді його мікроструктура буде задовольняти вимогам усіх ланок пізнання, у тому числі й формувати уявлення про об'єкт або явище на основі відчуттів зорового сприйняття. Позначки для моделі НТЛС є авторською розробкою і представлені такими символами:

Маркер «» супроводжує всі лексеми американського походження. Ми врахували таке маркування необхідним через те, що у сучасних навчальних тлумачних словниках регіональний маркер має традиційну репрезентацію – у вигляді скорочень: *BrE*, *AmE*, *NZE* тощо. Однак у лексикографії американського варіанта як об'єкта нашого дослідження позначка *AmE* в основному супроводжує денотативну й конотативну лексику як контраст із британськими лексичними одиницями. Завдання нашого маркера – продемонструвати «американське» походження лексеми, напр.: *installment plan*, *Moundbuilders*, *tugwump*, оскільки таку інформацію користувач може отримати тільки з навчальних підручників або додаткової спеціальної літератури,

Позначка «» стосується вербально-комунікативного рівня семантики, характерної для американців і сигналізує користувачу про потенційну небезпеку під час уживання зазначеної лексеми. Вона супроводжуватиме лексичні одиниці, які можуть викликати образу співрозмовника через неетичність їх

використання у міжкультурному спілкуванні або невідповідність нормам політкоректності. Традиційно у тлумачних словниках подібна лексика супроводжується стилістичними маркерами типу *derogatory*, *disapproving*, *offensive*. Оскільки зазначені стилістичні маркери не представлені у НТЛС, то у певному сенсі символ попереджувального знака у лінгвокультурологічному словнику буде виконувати функцію цих стилістичних маркерів із негативною конотацією. Таку позначку можуть мати лексеми типу: *money talks*, *bullshit walks*; *white trash*; *wetback*; *be bunch of crap*, *DumbDorato* тощо.

Символ американського прапора «» супроводжує лексеми, які в ментальності американців мають значний патріотичний зміст. Таке маркування можуть отримати лексеми “*the Pledge of Allegiance*”, “*the Stars and Stripes*”, “*Martin Luther King Day*” та ін.

Символ «рукостискання» - «» стосується лексики, яка в міжкультурній комунікації є запорукою того, що з Вами будуть привітливо спілкуватися, якщо ви знаєте правила громадської поведінки та поважаєте американські цінності. Цей символ супроводжуватиме лексеми, що позначають загальноприйняті правила вербальної й невербальної поведінки, знання і практичне володіння якими сприяє ефективності комунікації, наприклад: ‘*You're welcome*’, *smile*, *Bundt cake*, ‘*Bless you*’, ‘*Gesundheit*’ тощо.

Можливе питання щодо надлишковості культурологічних характеристик є, на нашу думку, недоречним стосовно моделі НТЛС АВАН, оскільки сьогодні відсутнє подібне лексикографічне джерело, з якого користувач міг би одночасно дізнатися майже про всі аспекти функціонування цього національного варіанта англійської мови. На нашу думку, розроблені ЛП виражають самостійну інформаційну категорію й покликані характеризувати культурно забарвлений мовний матеріал, протиставлений як культурно нейтральним, так і культурно орієнтованим лексемам інших національних варіантів англійської мови. Вони є автономними і здатні у традиційній лексикографічній формі привернути увагу користувача до актуальних фактів МК.

Проектована модель НТЛС є першим вітчизняним одномовним лексикографічним джерелом культурно орієнтованої лексики АВАН для користувачів із середнім і підвищеним рівнем володіння англійською мовою. Тому ми вважаємо, що використані лінгвокультурологічні маркери в модельованому словнику повинні наводитися у повному вигляді, без скорочень. Такий підхід є, на нашу думку, методично правильнішим, оскільки він виключає невпевненість користувача у правильному розумінні значення маркера і, відповідно, виключає необхідність декількох звернень користувача до розділу, в якому пояснюється зміст лексикографічних маркерів.

Представлені у корпусі НТЛС лінгвокультурологічні маркери спрямовані на моментальну інтерпретацію культурних смислів, що передбачає не тільки знання актуальної інформації про конкретну лінгвокультуру, але й уміння виявити глибинні смисли, що стоять за одиницею мови й реалізуються в контексті.

У запропонованій класифікації ми вважаємо за необхідне привернути увагу до такого аспекту як обов'язковість наявності ЛП, тобто запропоновані нами маркери повинні супроводжувати лексеми в будь-якому випадку для забезпечення повноти репрезентації описуваної лексеми. Так, обов'язковими маркерами є примітки сфери функціонування лексем (найбільшої концентрації), оскільки одним із основних завдань нашого дослідження була чітка диференціація лексики АВАМ. Решта маркерів використовуються залежно від доцільності, наприклад, не всі лексеми будуть марковані позначкою «зірочка», як і іншими маркерами, що позначають когнітивний рівень носіїв мови. Широко поширений у практиці лексикографії принцип скомбінованості маркерів ДСФХ заголовної одиниці, який полягає в одночасному використанні в межах окремої статті кількох їх форматів (мовне, скорочене написання і графічна символіка), дає змогу детальніше описати особливості мовної одиниці. Запропоновані ЛП також не є винятком. Є підстави вважати, що вони самі по собі не є самодостатніми, а повинні стати вдалими доповненням граматичним і стилістичним характеристикам.

Як нам видається, запропонований репертуар маркерів не повинен поєднуватися з такими інформаційними категоріями, як сфера вживання лексики, адже позначка сфери вживання обмежує термінологію певної спеціальності або професії, а термінологія характеризується більшою універсальністю, ніж культурними обмеженнями використання. Репертуар ЛП також важко поєднати з темпоральними позначками, оскільки модельований НТКС покликаний відображати синхронний стан мови. Обмежувальна характеристика, що часто супроводжує табуйовану й заборонену лексику, також буде у нашому випадку надмірною, оскільки, по-перше, табуйована лексика не ввійшла до корпусу НТЛС, а по-друге, запропонований культурологічний маркер «» покликаний характеризувати негативну семантику лінгвокультурам.

У цілому, запропонована інформаційна категорія ЛП наділена автономністю і власним значенням, оскільки та інформація, яка ймовірно буде характеризуватися ЛП у проектованому НТЛС, у сучасних навчальних тлумачних словниках залишається або без коментарів, або взагалі відсутня. Різноманітність репертуару й формату ЛП зумовлена варіативністю підходів до диференціації культурно орієнтованих значень мовних одиниць. У модельованому словнику культури США ЛП можуть бути використані як для оптимізації вже наявних відомостей про АВАМ, так і в подальших лінгвістичних дослідженнях зазначеного мовного варіанта, наприклад у лінгвокультурологічних дослідженнях американського сленгу, лексики ділового спілкування, американської фразеології, соціальних і регіональних діалектів.

Бібліографічні посилання

1. Андрусяк І.В. Англійські неологізми кінця XX століття як складова мовної картини світу: автореферат дис.... канд.. філол.. наук: 10.02.04. / І.В. Андрусяк. –

Київський нац. ун.-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 20 с.

2. Арутюнова Н.Д. Диалогическая цитация: К проблеме чужой речи / Н.Д.

Арутюнова // Вопросы языкознания, 1986. – Вып. 1. – С. 50-65.

3.

урлакова М.В. Культурно-ориентированная лексика британского варианта английского языка (лексикографическая разработка): дисс... канд. филол. наук. 10.02.04 / Бурлакова Мария Вячеславовна. – Иваново, 2004. – 227 с.

4.

риднева Н.А. О прагматическом потенциале цитат (на материале современных англоязычных словарей цитат) / Н.А. Гриднева // Вестник СамГУ. 2008. – № 1. – С. 145-153.

5.

убкова Л.Г. Типологически значимые параметры лексикографического описания означающего / Л.Г. Зубкова // Vocabulum et Vocabularium. Сб. науч. тр. по лексикографии / Под ред. В.В.Дубичинского. – Харьков: [б. и.]. – Вып. 4, 1997. – С. 10-21.

6. Юмшанова Е.В. Принципы отбора и лексикографической обработки неологизмов в словарях новых слов английского языка: дисс.... канд. филол. наук / Юмшанова Елена Владимировна. – Иваново, 1999. – 171 с.

7. Battenburg J.D. English Monolingual Learner's Dictionaries: A User-Oriented Study. – Tübingen: Niemeyer, 1991. – 170 S.

8. Walat M. A Model of Culture Teaching in FL Education: Moving towards Intercultural Understanding // UNESCO Conference on Intercultural Understanding. Conference Proceedings / Lasonen, J. and L. Lestinen (eds). – Jyväskylä: Institute for Educational Research, University of Jyväskylä, 2003. – pp. 272-277.

Б

Г

З

Л. Ф. Коротесва, О. Д. Горбань
Академія митної служби України

ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ТА ПЕРЕКЛАДНІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті розглядаються проблеми еквівалентності та перекладності термінологічної лексики та її роль у сучасній міжкультурній комунікації.

Ключові слова: еквівалентність, адекватність, перекладність, неперекладність, термінологічна лексика, мова джерела, мова перекладу.

В статье рассматриваются проблемы эквивалентности и переводимости терминологической лексики и ее роль в современной межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: эквивалентность, адекватность, переводимость, непереводимость, терминологическая лексика, язык источник, язык перевода.

The article deals with the equivalent and the adequate translation of the terminological vocabulary and their role in modern international communication.

Key words: equivalence, adequate translation, translatability, untranslatability, terminological vocabulary, source language, target language.

На сучасному етапі розвитку суспільства перекладацька діяльність є дуже важливою для підтримання зв'язків між державами, для встановлення взаєморозуміння між націями і різними суспільно-політичними, торговельними, науковими, культурними та іншими організаціями. Завдяки перекладові досягаються домовленості й угоди, які сприяють взаємному розвитку держав і народів у найрізноманітніших сферах діяльності. Тому значну роль відіграє термінологічна лексика, яка є одиницею мовного і професійного знання та забезпечує ефективність міжкультурної комунікації. З цієї причини найбільшу практичну значущість при перекладі має еквівалентне переведення термінології, яке є об'єктом дослідження даної статті. Тема дослідження є актуальною з огляду специфіки перекладу термінологічної лексики та з'ясуванні її методів перекладу.

До термінологічної лексики належать усі слова, що об'єднуються в мові під загальною назвою терміни. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення слова “термін” – це слово чи словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо [5, с. 1241]. Термін представляє собою словесне означення поняття, яке входить в систему понять певної області професійних знань. Термін - емоційне нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів. Передача англійських термінів на українську мову вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою. При передачі науково-технічної літератури та літератури професійного спрямування з англійської мови на

українську важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова. Наприклад, необхідно розрізняти customs – звички та customs – митні органи, митниця, duty – обов’язок та мито/збір.

Процес перекладу – трансформація тексту з однієї мови на іншу. Термін і поняття “переклад” поєднує в собі різні форми передачі значення/змісту мовних одиниць різних типів мови-джерела відповідними типами змістових одиниць мови перекладу.

Перекладаючи комерційні, науково-технічні, ділові матеріали не можна задовольнитися правильністю перекладу у цілому, необхідно забезпечити передачу інформації у деталях, бути автентичним оригіналу. Може скластися думка, що практично всі мовні одиниці є перекладними, тобто, що всім змістовим одиницям мови оригіналу є еквівалентні відповідники того самого значення у кожній мові перекладу. Поняття перекладності та неперекладності обумовлені трактуванням таких ключових понять як “еквівалентність” та “адекватність”. Адекватним перекладом називається переклад здійснюваний на рівні, необхідному й достатньому для передачі незмінного плану змісту при дотриманні норм перекладу Слово адекватний має значення однаковий, тотожний, то поряд із терміном адекватний переклад вживається в тому самому значенні термін еквівалентний переклад. [6, с. 182].

Проблеми еквівалентності розглядали В.Комісаров, Я.Рецкер, німецький перекладознавець В.Коллер визначив 11 типів еквівалентності, Л. Бархударов спробував встановити наявність рівневої еквівалентності мовних одиниць у мові-джерелі та мові-рецепієнта і запропонував свій обґрунтований підхід до визначення способів перекладу мовних одиниць різних рівнів стратифікацій. Термін еквівалентний переклад чи не вперше з’явився у працях теоретика та практика перекладу В.Комісарова.

Визначають два етапи у процесі перекладу терміну:

- 1) з’ясування значення терміну у контексті;
- 2) переклад значення рідною мовою.

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту.

Еквівалент – постійна лексична відповідність, яка точно співпадає із значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з’ясувати характер тексту. Тому слід вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів.

Усі терміни по своїй будові поділяються на:

- 1) прості, які складаються з одного слова (consignee, invoice);
- 2) складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс (dual-channel, duty-free, counterpurchase);
- 3) терміни-словосполучення, які складаються з декількох компонентів (combined transport document).

Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміну. Важливо також встановити, в яких семантичних відносинах перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Характер цих відносин й визначає порядок та сам зміст перекладу складного терміну. Синтетичний етап перекладу передбачає вибудову компонентів в залежності від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанту перекладу складного терміну. Для перекладу термінів-словосполучень використовують описовий спосіб, прийом транскрибування, прийом калькування та переклад за допомогою використання різних прийменників.

Найбільш складними для перекладу є терміни, які мають різні значення не тільки у різних галузях науки і техніки, а й навіть в одній галузі. Наприклад: stock-це 1) головний стовбур, 2) опора, 3) ручка, 4) колода, 5) рід, сім'я, 6) запас, інвентар, 7) асортимент (товарів), 8) худоба, поголів'я, 9) парк (вагонів), 10) широкий шарф, 11) міцний бульйон, 12) сировина, 13) біол. порода, плем'я, 14) ек. акціонерний капітал, акції, фонди, цінні папери, фондові цінності, облігації, акціонерна компанія, 15) іст. колодки, 16) мор. станель 17) гірн. середньодобовий видубуток, 18) техн. бабка (верстата), 19) шток (якоря), 20) мет. шихта.

Таке слово, яке має кілька словникових відповідностей, варіантів, аналогічних йому за значенням, перекладається шляхом відбору варіанта-аналога, який найточніше передавав би значення терміну у залежності від слів, які знаходяться у тісному зв'язку з даним словом.

Всі терміни позбавлені експресивності. Вони нейтральні і можуть вживатися в усіх типах тексту.

Великий прошарок займає інтернаціональна термінологічна лексика, яка зберігає не тільки ту саму чи близьку до мови оригіналу звукову структуру, а й те саме значення: plus, integral, atom, proton. Потрібно пам'ятати, що значна частина інтернаціональних слів, мають різні значення в англійській та українській мовах, тому їх часто називають “псевдо друзями перекладача”. Схожість графічної форми буває причиною помилок. Так, obligation - зобов'язання, а не облігація, article - виріб, а не артикаль, direction - напрямок, а не дирекція. Англійські інтернаціоналізми набувають певної специфіки. Вони створюють нові словосполучення і часто потребують нових еквівалентів перекладу, яких немає у словнику. Це створює труднощі при перекладі. Таким чином, для еквівалентного перекладу необхідно знати закономірності і способи перекладу інтернаціональних слів. У щоденній перекладацькій практиці термінолексика перекладається за односторонньою моделлю, мова джерела (МД)– мова перекладу (МП).

Багато мовних одиниць, словосполучень та речень не мають еквівалентів у мові перекладу. Тобто, цим мовним одиницям у мові перекладу не існує рівноцінних відповідників, на тому ж рівні стратифікації мовних одиниць вони є неперекладними. Тому користуються таким способом перекладу як транскодування, який переважно застосовується при відтворенні мовних одиниць на рівні слова (pysanka, kozak, memorandum). За допомогою транскрипції та транслітерації, а інколи й змішаним типом відтворюються структури мовних одиниць мови-джерела мовними знаками мови перекладу. Транслітерація – це переклад із збереженням буквеної структури мовної одиниці мови-джерела у мові-перекладу, atom, plan, activist. Транскрибування - це вид спеціального письма, за допомогою якого фіксують вимову усних текстів. Неперекладність пов'язують з невідтворенням лексичного (денотативного) значення відповідної мовної одиниці мови-джерела засобами мови перекладу. Адже відтворення звукової чи граматичної форми мовної або змістової одиниці мови оригіналу мовними засобами мови перекладу не завжди забезпечує передачу її денотативного значення. Це особливо чітко постає при відтворенні значення й деяких інших класів змістових одиниць, властивих виключно мові оригіналу і відсутніх у мові перекладу.

Отже, міжкультурна комунікація можлива завдяки знаходженню необхідних еквівалентних одиниць, на основі яких створюються комунікативно рівноцінні вислови. Кожна сфера життя й знання характеризується своїм колом найменувань, якими слід оволодіти кожному, хто має з ними справу. Передача англійських термінів українською мовою вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою. При передачі загальнонаукової, загальнотехнічної галузевої і вузькоспеціальної термінології з англійської мови на українську важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова. Лише при абсолютно повному відтворенні всіх особливостей мовної одиниці мови джерела наявними засобами мови перекладу можна вважати переклад еквівалентним. Точним та адекватним може вважатися такий переклад, який забезпечує відтворення значень мовних одиниць тільки еквівалентними фонетичними, морфологічними, лексичними одиницями. Не всі мовні одиниці мають еквіваленти у мові перекладу, тоді користуються таким способом перекладу як транскодування. Терміни є одиницями мовного і професійного знання, що забезпечують ефективність міжкультурної комунікації. З цієї причини найбільшу практичну значущість при перекладі має еквівалентне переведення термінології.

Бібліографічні посилання

1. Арнольд І. В. Стилїстика. Сучасна англійська мова. – Підручник для ВНЗ 4-е изд, 2002. – 187 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод.- М.: Международные отношения, 1975. – 236 с.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода.- М.: Высшая школа, 1990. – 194 с.
4. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Учебний посібник. 2001. – 290 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови./за ред. В.Бусела. – К.; Ірпінь:2002. – 1440 с.
6. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства - Вінниця, 2008.-510с.

Е. И. Панченко

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

**О НЕКОТОРЫХ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ
ОСОБЕННОСТЯХ ПЕРЕВОДА ПОЭЗИИ
(на материале перевода романа «Евгений Онегин»)**

Рассматриваются проблемы перевода поэзии с точки зрения лингвокультурологии. Наиболее значимые детали отрывка из романа А.С. Пушкина рассматриваются в разных переводах.

Ключевые слова: перевод, поэтический перевод, лингвокультурология.

Розглядаються проблеми перекладу поезії з погляду лінгвокультурології. Найбільш значущі деталі уривку з роману О.С. Пушкіна розглядаються у різних перекладах.

Ключові слова: переклад, поетичний переклад, лінгвокультурологія.

Various problems of poetry translation from the point of view of linguoculturology are considered. The most meaningful details of a fragment from “Eugene Onegin” by A. Pushkin are analysed in various translations.

Key words: translation, poetic translation, linguoculturology.

В данной статье в общем виде ставится проблема определения трудностей перевода поэзии. Как нам представляется, данная проблема находится в русле важнейших исследований, которые ведут Р. Зоривчак, Р.К. Миньяр-Белоручев, И.В. Корунец и многие другие, и ее решение имеет значение как для теории и практики перевода, так и для обучения переводческой деятельности.

Остаются нерешенными многие проблемы поэтического перевода, и целью данной статьи является анализ перевода некоторых лингвокультурологических особенностей начальных строф романа А.С. Пушкина «Евгений Онегин».

Существует, по меньшей мере, пятнадцать известных переводов романа Пушкина на английский язык (как американских и британских, так и российских переводчиков). С точки зрения теории перевода и переводческих концепций особый интерес представляют британские переводы, отражающие и эволюцию восприятия творчества Пушкина в Англии.

Впервые роман был переведен с русского стихами в 1881 г. Генри Сполдингом (Spalding). Второй перевод Клайва Филипса Уолли (Wally) вышел в свет в 1904 г. В 1936 году в Нью-Йорке вышел перевод Бэббет Дейч (Deutsch). Год спустя там же "Евгений Онегин" был опубликован перевод Оливера Элтона (Elton). Тогда же в Калифорнии роман вышел в университетском городе Беккли в переводе Доротеи Пралл Радин (Dorothea Prall Radin) и Джорджа Патрика (George Patrick). В Нью-Йорке в 1963 году Уолтер Арндт (Arndt) опубликовал собственный перевод романа. Год следующий был для "Евгения Онегина" - как никогда на английском языке - удачным. Вышло сразу два "Евгения Онегина": В переводе Набокова (в Нью-Йорке) и в переводе Юджина М. Кейдена

(Kayden), штат Огайо [2,3]. В настоящее время существует еще больше переводов романа, и далее мы рассмотрим некоторые моменты перевода знаменитого отрывка «Мой дядя самых честных правил...».

В динамике культуры перевод – явление особое. Затрагивая одновременно многие ее области, практика перевода дает ценный материал, не получаемый никаким иным путем. Переводческая работа и дискуссия со специалистами (носителями языка оригинала) убеждают, что приходится оперировать смысловыми элементами, не зафиксированными ни в каких словарях: они, эти элементы, как бы впервые осознаются в дискуссиях носителей разных языков, каждый из которых может перевести переводимое лишь до середины реки, отделяющей оригинал от перевода" [1].

"Нет перевода с языка на язык, но всегда – еще и с культуры на культуру. Если это обстоятельство недооценить, перевод может вовсе не войти в чужой контекст, либо остаться в нем незамеченным, при любом переводе что-то неизбежно остается непереуведенным. Что именно – приходится в каждом конкретном случае сознательно и продуманно решать"[1].

Нами предпринята попытка сравнения переводов одного и того же отрывка произведения «Евгений Онегин», выполненных разными переводчиками. Исследуются также особенности восприятия смысла текста этими переводчиками, приводятся отрывки из переводов на английский язык.

Значительный интерес для переводческого анализа представляет собой характеристика дяди – «мой дядя самых честных правил». Это выражение имеет следующие варианты: характеризуется человек: *man of firm convictions, what a worthy man, a most worthy gentleman, a clever man, a man of virtue*, его жизнь: *a perfect life without a flaw*, жизненные принципы: *matchless moral model, ruled by utmost honor, high ideals inspire him; was the soul of honor, keeps to honest systems, has most honest principles, verse was always upright, goodness is extreme*, отношение к нему окружающих: *ought to be respected*. Тем не менее среди всех этих вариантов ни один не передает пушкинскую иронию, связанную с аллюзией («осел был самых честных правил»).

Рассмотрим далее варианты перевода слов «он уважать себя заставил». По мнению ряда лингвистов, данное выражение имело в пушкинские времена значение «умер», однако его однозначность вызывает сомнения у ряда исследователей, которые считают, что в данном контексте обыграны прямое и переносное значение данного словосочетания. В любом случае значение фразеологизма не передано ни в одном переводе. Обращает на себя внимание разнообразие субъектов, вынужденных уважать упомянутого дядю. В некоторых переводах это вообще люди, что в общем соответствует пушкинскому тексту: *he makes one respect him, he has made one respect him, constrained everyone to respect him, he really forced one to admire him, but honors of the highest rung He asked for, and he got his fill, Forced men to treat him with distinction*; в других вариантах обязанной уважать дядю является его родня: *He told his kin they were expected To be attentive to his will, He had the sense to make his kin Respect his smallest wish, his family's reacted nicely and he's most*

happy with his trick, его друзья: . His friends respect him, bow and coddle, заглавный герой романа: He made me love him with insistence, My own respect for him was quickened; , O yes, he's made me respect him, he forced us to respect him for the first time, as if we'd never been able to find a reason to before., и, наконец, весь мир: He hath acquired the world's esteem, Respect from all (or high or low), The best he knew, or cared to know!

Значительное разнообразие переводов наблюдается при анализе слова «полуживой» в сочетании «полуживого забавлять». В первую очередь обращают на себя внимание противоположные подходы к его переводу: half-dead и half-alive. Во многих переводах умирающий эвфемистически назван просто «пациентом» или «больным»: sick man, sick, patient, ailing man. Есть менее распространенные варианты: the sad, sick nurse, invalid. Нам представляются наиболее соответствующими пушкинскому тексту варианты living dead, dying man.

Еще одним проблемным отрезком перевода можно считать фразу «Ему подушки поправлять». По-видимому, во многих вариантах перевода возникает различное понимание того, каковыми есть подушки. Если для английской бытовой культуры типичными можно считать небольшие продолговатые упругие подушки, то для русского помещичьего хозяйства, богатого домашней птицей, перо которой широко использовалось в хозяйстве, типичны большие, мягкие, многочисленные подушки. Поэтому в вариантах cushion correct, Beneath his head the pillow smooth речь явно идет о другом объекте. «Поправлять» имеет в переводе пространственные варианты: prop up, set straight, smoothe down, варианты, если можно так сказать «технические»: adjust, fix, arrange; наблюдается и ряд, на наш взгляд, удачных вариантов: fluff, puff, plump.

И еще один отрывок из романа, перевод которого мы проанализируем в данной статье: «Когда же черт возьмет тебя!». Здесь наблюдается ряд дословных переводов:

When will the deuce take you apart?"

When will the devil take you?

When will the Devil come for thee?"

"When will the devil come for you!"

When will the Devil take you off?"

В других вариантах добавляется дополнительная модальность: never – для передачи частицы же, дополнительная характеристика дяди и т.п.:

'Will the Devil never take you?"

When is the Devil coming to collect you?

'Why can't the devil take you now?"

When the devil will the old rascal die?"

В других переводах использован более свободный перевод, с добавлением дополнительных семантических элементов:

'Deuce take you, step on it and die!"

the devil take you, go to hell!"

The devil take you, Uncle. Die!’
‘Hurry, dear Uncle, up and die!’”
‘God damn old man, why ain’t you gone?’
When will the devil let him sink?

Апогеем такого вольного перевода данного выражения мы считаем вариант
When will old Nick consume your bones?’”

В заключение статьи приведем полный текст одного из переводов, который нам представляется адекватным:

“My uncle, of the best traditions
When being almost deceased,
Forced men to treat him with distinction,
Which was the best of his ideas.
Yes, his example – to us for learning,
But, Heavens, how it is boring
To sit with him all day and night,
Not having right to step aside!
What a deplorable deception
To entertain the man, half-dead,
To fix a pillow in his bed,
To give him drugs with sad attention,
To sigh and think in deeps of heart:
When will the deuce take you apart?” (Bonver, 2004).

Таким образом, сопоставление переводов разных авторов, разным языком перевода позволяет более контрастно и ярко показать, что необходим учет реалий при поиске эквивалентов лексических и фразеологических единиц. Эмоциональность и экспрессивность у Пушкина создается посредством использования диалектных и просторечных слов, фразеологических единиц, повторов, усилительных частиц, которые не всегда сохранены в языке перевода.

Как видим, в процессе работы с текстами далеко не вся русская лексика имеет абсолютные эквиваленты в переводах. К сожалению, книжная и устаревшая лексика, которая играет весомую роль при анализе произведения, которая помогает читателю создать наиболее полное представление о нем, в переводах отображается нейтральной или общеупотребительной лексикой. Подобный, слишком простой подход к переводу русского классика не всегда передает читателю атмосферу романа и дух того времени.

Библиографические ссылки

1. Автономова Н. Перевод – это пересечение границ / Н. Автономова. Электронный ресурс: режим доступа "Русский журнал" www.russ.ru

2. Кукурян И. Л. Английские переводы романа А. С. Пушкина "Евгений Онегин" как предмет лингвопоэтического анализа:

Автореф. дис. ... канд. филол. наук / И. Л. Кукурян ; МГУ им. М. В. Ломоносова. – М., 1990. – 24 с.

3. Кукурян И. Л. Из наблюдений над переводами романа Пушкина "Евгений Онегин" на английский язык // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 19, Лингвистика и межкультур. коммуникация. – 1999. – № 2. – С.

В. В. Прутчикова, Є. П. Доманський
Національна металургійна академія України

СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКИХ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

У статті запропоновано семантичний аналіз політичних реалій Великобританії і США з точки зору адекватної передачі їх лінгвокультурологічної маркованості при перекладі.

Ключові слова: фонові лексика, політична реалія, семантичний аналіз, адекватний переклад, культурно-обумовлений компонент.

В статье предложен семантический анализ политических реалий Великобритании и США с точки зрения адекватной передачи их лингвокультурологической маркированности при переводе.

Ключевые слова: фоновая лексика, политическая реалія, семантический анализ, адекватный перевод, культурно-обусловленный компонент.

The article presents semantic analysis of the UK and US realia in terms of the adequate translation of cultural-marked language units.

Key words: background language units, political realia, semantic analysis, adequate translation, cultural-marked component.

З часу появи терміну «реалія» на початку 1950-х років у зв'язку з проблемами перекладу завдяки численним дослідженням з'явилася ціла низка синонімічних йому номінацій, таких як «безеквівалентна лексика», «екзотична лексика», а також численні терміни-гіпоніми (локалізм, побутове слово, алієнізм) і гіпероніми (екзотизм, варваризм, етнокультурна лексика, етнолексми) тощо [1, с. 49].

Розкриваючи сутність терміну «реалія», лінгвісти розрізняють, перед усім, реалії як предмети, пов'язані з історією, культурою, економікою, або ширше — до них відносять все, що відноситься до культури: предмети, функції, звичаї, факти поведінки і т. ін. [2]. Крім того виділяють «слова-реалії» [3], «терміни-реалії» [4], «знаки-реалії», «імена реалії» [5]. Специфікація терміну здійснюється також, виходячи з його локальної або темпоральної характеристики: «національні реалії», «реалії-американізми», «реалії-сов'єтизми», «реалії-неологізми», «реалії-історизми» [6; 7; 8].

Увесь цей перелік свідчить як про надзвичайно широкий діапазон та актуальність досліджуваної тематики, так і про те, що визначення самого терміну «реалія» ще не є остаточним. В рамках нашого дослідження доцільним є визначення реалій як слів (або словосполучень), які називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального і історичного розвитку) одного народу і чужі для другого; будучи носіями національного і / або історичного колориту, вони, як правило, не мають точних відповідників

(еквівалентів) в інших мовах і не підлягають перекладу «на загальних підставах», вимагаючи до себе особливого підходу [1, с. 59].

Важливо підкреслити, що у перекладознавчому аспекті актуальним залишається семантичний аналіз реалій з метою визначення оптимальних засобів передачі їх значення, оскільки переклад самих реалій як понять екстралінгвістичних неможливий [9, с. 206].

Метою нашої статті є семантичний аналіз політичних реалій Великобританії і США з точки зору адекватної передачі їх лінгвокультурологічної маркованості при перекладі. Це завдання вирішується у руслі сучасних комплексних підходів із застосуванням компонентного аналізу лексики, асоціативного експерименту, інтерпретативного аналізу тощо.

Фонова лексика на позначення реалій не є однорідною і її систематизація здійснюється за різними критеріями (за генетичним, тематичним, синтаксичним, часовим тощо). Виділяють також дві основні групи: денотативні реалії (лексичні одиниці, семантична структура яких повністю заповнена фоновою лексичною інформацією); і конотативні реалії (лексичні одиниці, які, окрім звичайних понять виражають ще і смислові та емоційні фонові відтінки) [3]. Або ж розподіл здійснюється в опорі на особливості означеного реалією референта на універсалії (референти схожі за своїми суттєвими і вторинними ознаками), квазіреалії (референти схожі за своїми суттєвими ознаками, але різняться за вторинними), і реалії (референти за своїми суттєвими і вторинними ознаками є універсальними) [10].

У рамках нашого дослідження на матеріалі лексики на позначення політичних реалій Великобританії та США, доцільно розглянути одиниці фонової лексики з огляду на її усталені зв'язки, тобто в опорі на їх компонентний склад. За композицією серед фонової лексики на позначення реалій можна виділити пряму фонову лексику (словосполучення з власними назвами, географічні назви-топоніми, лексика повторної номінації) та непряму фонову лексику (фонові сполучення – контекстуальна лексика, фонові з'єднання – номінативна лексика, фонові позначення).

До прямої фонової лексики слід віднести лексику, яка є номінацією певних історичних явищ або подій, носієм культурних явищ і не має додаткового значення. Це, у першу чергу, *словосполучення, які містять власні назви*. Власні назви, як один із носіїв культури, займають особливе місце в духовному житті людини, що знаходить своє відображення також в семантичній структурі цих складних мовних знаків. Значення імен завжди пов'язано з його граничним положенням між ідеальним і реальним, свідомо-активним і несвідомо-пасивним, що дозволяє або перетворити ім'я на умовний знак, “позначення події (явища)” [11], або вважати його носієм значущого смислу. Переклад цієї лексичної групи здійснюється за допомогою калькування та пояснення (еквівалентів не існує).

Словосполучення з власними назвами, як правило, використовуються тільки у переосмисленому варіанті. Наприклад: *Albermarlereport* – це не просто доповідь особи на прізвище Альбемарль, а доповідь комісії під керівництвом

графині Альбермарльської (про молодіжні організації і міри покращення їх роботи, 1960 р.).

Аналогічний приклад: *Mirandadecision*– рішення Верховного Суду США у справі Міранди (1966 р.) про те, що поліція повинна, при арешті, нагадати затриманому про його юридичні права.

У даних випадках до складу культурно-маркованих словосполучень входять так звані прецедентні імена, тобто це індивідуальні імена, пов'язані або з ситуацією, широко відомою серед носіїв мови як прецедентна, або ім'я-символ, що вказує на певну еталонну сукупність певних якісних характеристик [12]. Розуміння даних власних назв передбачає підготовленого адресата, у фонді знань якого є відповідна інформація. Адекватний переклад словосполучень можливий лише з урахуванням культурно-обумовленої компоненти з опорою на контекст і, як правило, потребує додаткових пояснень.

Наступною групою прямої фонові лексики є *географічні назви(або топоніми)*. Семантизація географічних назв пов'язана з історичним, культурним та соціальним аспектами життя етносу і тому вони завжди несуть інформацію позамовного, і зокрема культурологічного характеру. Завдяки багатству конотацій, асоціацій та різноманітних смислових відтінків топоніми мають унікальну здатність давати оцінку, позначати певну якість, характеризувати явища або події, відображати емоційний стан людини, його світосприйняття і відношення до оточуючої дійсності. По суті топонім може мати стільки актуальних значень, скільки є випадків його комунікативної реалізації.

В опорі на екстралінгвальну інформацію, яку включають у себе назви, виділяють 11 груп топонімів, актуальним значенням яких є: просторово-територіальна співвіднесеність, об'єктивні обставини, суб'єкт дії, назва організації (установи, об'єднання), суспільно-політична система, ідеологія і світогляд, спрямування суспільного розвитку, природничо-географічні особливості, етнографічні особливості, події, якісний стан [13, с.84].

Виходячи з цього, можна говорити про фонову полісемність топоніма, оскільки кожна його сема є відображенням певного позамовного фактору, на противагу словосполученням з власними назвами, які є моносемними. Фонова полісемність характерна тільки для географічних назв, і свідчить про їх здатність акумулювати культурологічні значення, знання яких дає змогу перекладачу глибше зрозуміти і передати особливості певної культури.

Це положення підтверджують дані проведеного нами асоціативного експерименту, учасником якого був американець (чоловік, 72 р.). Він описав свої асоціації, пов'язані з містом *Chicago*, таким чином: *3rdlargestcity* (Чикаго є третім найбільшим містом в США після *NewYorkCity* та *LosAngeles*); *Oftenreferredtoasthewindycity* (насправді, воно відоме як *windycity* – місто вітрів, бо там дуже вітряно, однак часто мають на увазі, що там багато політичних партій, які змінюють одна одну як вітер свій напрям); *Averyimportantportcity*; *Thestockyard*; *ChicagoBulls* (“Чикагські бики”, баскетбольна команда міста, яка входить в середньозахідне відділення Національної баскетбольної асоціації);

ChicagoCubs (“Чикагські цуценята”, бейсбольна команда міста, яка входить до Східного відділення Національної бейсбольної ліги); *Major Daley and corrupt political officials of; ChicagoFireof 1871* (пожежа 8 жовтня 1871 року майже повністю знищила місто); *Commercial market* (Board of Trade – одна із найбільших товарних бірж); *A major centre of Russian, Ukrainian, Irish, Polish, Swedish and Greek immigrants* (до печі в місті Чикаго знаходиться найбільша діаспора українців в США); *A major industrial city for the early American Midwest development; Route 66 – the first interstate highway tying the industrial Midwest to California and Los Angel esspecifically; The O’Hara Airport* (міжнародний аеропорт “О’Хейр”).

Дещо іншими є асоціативні характеристики ще однієї англомовної особи (жінка, 60 р.) *Chicago: Illinois* (це штат, в якому знаходиться місто Чикаго); *Midwest* (центральна частина США, де знаходиться штат Іллінойс); *TheO’HaraAirport*(міжнародний аеропорт “О’Хейр”); *TheMidwayAirport* (аеропорт внутрішнього сполучення “Мідвей”); *ChicagoCubs* (“Чикагські цуценята”, бейсбольна команда міста, яка входить до Східного відділення Національної бейсбольної ліги); *LakeMichigan* (озеро Мічиган, біля якого знаходиться місто Чикаго); *SearsTower* (“Сірс Тауер”, заввишки 137.25 метрів, свого часу була найвищою будівлею в світі); *Chicago “TheMusical”*; *TheEL* (Elevatedrailway –метро, яке розташоване над землею); *LincolnPark*; *University Of Chicago*; *Garfield Conservatory*; *Navy Pier*(військово-морський пірс, був збудований для військових цілей, під час обох світових війн був центром для підготовки ВМС; на даний момент є визначною пам’яткою міста); *Chicago Symphony* (Чикагський симфонічний оркестр, один із найкращих оркестрів США, з яким виступали багато видатних диригентів, був створений в 1891 році); *Lyric Opera House*; *Hubbard Street*; *Dance Street*; *Buckingham Fountain*.

Як видно з експерименту, у кожного учасника слово Чикаго викликає свої асоціації, які відповідно обумовлені соціальним статусом опитуваних, віком, освітою, гендерними уподобаннями тощо. Отже, семантика географічних назв має досить широкий комунікативний діапазон: починаючи з позначення об’єкта на певній території і закінчуючи означенням якісного стану. І хоча топонім має одне і теж лексичне значення, оскільки позначає один і той же денотат, все ж сприймається він у кожному випадку через призму певних, актуальних саме для даного контексту ознак, що і забезпечує йому свого роду полісемність, яку також потрібно мати на увазі при перекладі, враховуючи контекст.

До непрямої фонової лексики, яка складає основний об’єкт дослідження лінгвокультурології, слід віднести слова, в яких фонове значення є вторинним. Первинне значення, яке притаманне слову у певному контексті, є головним, але слово може мислитися по різному, на відміну від прямої лексики, де слова мисляться лише в їх фонівому значенні. Це можуть бути слова, словосполучення і цілі речення. Значення речень, як правило, переосмислене і зазвичай перекладається одним словом, а переклад слів і словосполучень є описовим, оскільки послівний переклад не завжди відображає саме значення мовної одиниці.

Непряму фонову лексику можна поділити на три підгрупи. Перша з них це *фонові сполучення (або контекстуальна лексика)*, куди входять словосполучення, в яких лише один компонент несе фонову сему (фоновий компонент словосполучення), створюючи таким чином контекст для усього словосполучення. Наприклад: *Campaignbiography* – біографія кандидата, видання з агітаційним наміром (США); *Campaignmanager* – керівник виборчої кампанії певного кандидата (США); *Campaignsongs* – пісні, що рекламують кандидата (США); *Campaigntextbook* – збірник матеріалів виборчої кампанії (США). Як бачимо, слово *Campaign* створює фонову одиницю, спрямовуючи вектор розуміння словосполучень зі словами *biography*, *manager*, *songstextbook*.

Розглядаючи такі словосполучення, потрібно мати на увазі, що компонент контекстуальної лексики, який несе фонову сему, у поєднанні з іншим словом не завжди буде створювати фонове словосполучення за аналогією. Наприклад: *FirstFamily* – сім'я президента; *FirstLady* – дружина президента; однак у такому поєднанні *FirstReading* – ми неперекладаємо як читання президента, а перекладаємо як внесення законопроекту до Конгресу США.

Фоновий компонент, як правило, знаходиться тільки на початку словосполучення. Словосполучення *specialrule*, *gagrule*, *openrule*, *closedrule* та *gavelrule* не є контекстуальною лексикою; слово *rule* не створює той контекст, в якому потрібно розуміти словосполучення як ціле. Порівняйте: *specialrule* – спеціальна процедура обговорення певного питання (США); *gagrule* – політика жорстокого регламенту (США); *openrule* – процедура внесення поправок до законопроекту під час його обговорення в палаті представників (США); *closedrule* – процедура, яка забороняє або обмежує число поправок до законопроекту (США); *gavelrule* – зловживання правами спікера (США).

До другої підгрупи *фонових з'єднань (номінативна лексика)* належать композити з двох слів, які прямим чином називають явище, особу або предмет. Наприклад: *Alderman* – член муніципалітету (в США представляє окремі міські органи влади і разом з мером вони створюють органи самоуправління міста). Лексика цієї групи може як називати сам предмет, так і позначати певну якість особи (саме особи, а не предмета): *Backbencher* – рядовий член парламенту (Великобританія). Як би існувало слово *Frontbencher*, то воно б, напевне, перекладалося як *постійний член парламенту*. У даному випадку переклад здійснюється за аналогією.

Номінативна лексика може називати і сам предмет для означення осіб. Наприклад: *Cross-bench* – поперечна лавка (в палаті общин і в палаті лордів для членів парламенту, які не належать до жодної парламентської фракції, Великобританія); а *Cross-bencher* – це член парламенту, який не належить до жодної із парламентських фракцій (Великобританія). Або підкреслюється певна характеристика, на кшталт: *BabyoftheHouse* – наймолодший член парламенту (Палати Общин, Великобританія); або *Characterassassin* – політик, який використовує всі засоби щоб дискредитувати свого противника (США).

До третьої підгрупи належать *фонові позначення (лексика повторної номінації)*. Це лексика, яка отримала ще одне значення, відмінне від первинного, внаслідок номінації нових понять. Наприклад, у слові *Filibuster* – його перше значення - *флібустьєр, пірат*; друге значення - *обструкціоніст*, член Конгресу, який гальмує або зриває прийняття будь-якого законопроекту, вимовляючи занадто довгі промови. А от як дієслово це поняття значить - *виголошення довгих промов як засіб обструкції*.

Такі слова є найбільш складними для розуміння, оскільки ця лексика сприймається з точки зору первинного значення і досить важко встановити, на основі якої ознаки виникло вторинне значення. Адекватна передача актуального значення можлива лише в опорі на широкий контекст.

Отже, внаслідок проведеного семантичного аналізу політичних реалій та асоціативного експерименту було визначено дві основні культурно-марковані лексичні групи політичних реалій: пряма фонові лексика і непряма фонові лексика, як той пласт культурно-маркованих реалій, який найбільш яскраво відображає національну специфіку мови та є носієм соціокультурної інформації. Також було встановлено, що у перекладацькому аспекті такі лексичні одиниці доцільно аналізувати в опорі на їх компонентний склад, оскільки саме такий підхід дає змогу виокремити той культурологічний компонент, який обов'язково має бути врахованим при перекладі.

У подальшому доцільно розглянути названі групи реалій у широкому контексті та визначити конкретні засоби передачі їх культурологічного компоненту при перекладі залежно від ситуативних умов та комунікативних установок. В цілому видається надзвичайно перспективним комплексний підхід до вирішення питань відображення культури в словниковому корпусі мов з метою напрацювання загальної методики дослідження культурно-маркованих лексем.

Бібліографічні посилання

1. Влахов С. Непереваемое в переводе /С. Влахов, С. Флорин. — М.: Р. Валент, 2006. — 447 с.

2. Гак В. Г. Языковые преобразования / В. Г. Гак —М.: Языки русской культуры, 1998. — 768 с.

3. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы: Пособие постраниковедению. — М.: Высш. шк., 1988.— 240 с.

4. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика: (газетно-информационный и военно-публицистический перевод) / А. Д. Швейцер. — М.: Воениздат, 1973.— 280 с.

5. Гарбовский Н. К. Теория перевода : учебник /Н. К. Гарбовский. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. —544 с.

6. Садиков А. В. Проблема перевода советских реалий в ее прагматическом аспекте / А. В. Садиков //Тетради

переводчика / под ред. Л. С. Бархударова. — М.,1984. — Вып. 21. — С. 77—89.

7. Кудряшов В. С. Семантико-прагматический аспект перевода реалий / В. С. Кудряшов // Тетради переводчика. — 1989. — Вып. 23. — С. 40-48.

8. Миньяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? /Р. К. Миньяр-Белоручев. — М. : Готика, 1999. — 176 с.

9. Федоров А. В. Основы общей теории перевода: (лингвистические проблемы) / А. В. Федоров. — М. :Высш. шк., 2002. — 416 с.

10. Лингвострановедческий словарь. Великобритания [авт.-сост. Андриан Д.У]. — М. : Русский язык, 2000. — 540 с.

11. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ : Исследования в области мифопоэтического : Избранное / В. Н.

Топоров. — М. : Прогресс : Культура, 1995. — 624 с.

12. Гудков Д. Б. Прецедентное имя и проблемы прецедентности / Д. Б. Гудков. — М. : Моск. гос. ун-т, 1999 (б).

13. Хроленко А. Т.

Лингвокультуроведение : пособие к спецкурсу по проблеме “Язык и культура” / А. Т. Хроленко. — Курск : изд-во ГУИПП “Курск”, 2000. — 167 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 811.1 Г38

І. Г. Безродних

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МАНЬЄРИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ 17СТ. У СВІТЛІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДИСКУСІЙ

Розглянуто літературознавчу рецепцію маньєризму в контексті розвитку англійської літератури в XVII столітті.

Ключові слова: стиль, маньєризм, класицизм, бароко, мистецтво.

Рассмотрена литературоведческая рецепция маньеризма в контексте развития английской литературы в XVII столетии.

Ключевые слова: стиль, маньеризм, классицизм, барокко, искусство.

The article deals with the literary study of Mannerism in the context of English literature development in the XVII century.

Key words: style, Mannerism, Classicism, Baroque, art.

Літературна репутація XVII століття завжди була шокуюче амбівалентною: одні науковці називали цей етап історико-літературного розвитку «добою класицизму» (Г. Лансон, Ф. Брюнетьер), редукуючи стильову поліфонію до одного із конституентів, інші ж проголошували епохою панування бароко, яке функціонує у вигляді таких синонімічних, але не тотожних підвидів, як маньєризм, класицизм, барокізм, рококо (Г. Гатцфельд). Доволі показовою є також і тенденція метафоричного номінування епохи в цілому. Так, приміром, XVII століття інколи називають «вік-перевертень» (Н. Т. Пахсарьян), і когнітивний смисл цієї метафори відбиває закладену у самому феномені амбівалентність його потенційних рецепцій. За очевидним, явним, тим, що впадає в око і зазвичай ідентифікується як іманентна властивість XVII століття, завжди приховується дещо незмінне, несхоже, інше, яке тільки й чекає свого часу бути оприлюдненим, виявитися.

Попри те, що сучасне літературознавство як у нас, так і на Заході має доволі репрезентативну бібліотеку наукових досліджень, присвячених вивченню XVII століття (А. А. Анікст; А. Н. Горбунов; С. Даніель; С. Л. Козлов; Л. М. Пінський; Ф. Артц; Г. Бейкер та ін.), в контексті проблематики даного дослідження вбачається необхідним окреслення загальної картини розвитку англійської літератури даного періоду під стильовим кутом зору з акцентом на природі маньєристичних тенденцій.

Коло дискусійних проблем наукової рецепції XVII століття все ще залишається доволі широким. Це і хронологічні межі доби; характер кореляції з епохою Відродження та кризою ренесансної світоглядної парадигми (А. В. Михайлов, Ю. М. Саприкін); проблема цілісної картини світу, створеної

епохою (В. Силюнас); репертуар ключових топосів і їхня смислопороджуюча продуктивність (Н. Т. Пахсарьян, І. В. Летуновська) та ін. Симптоматично, що на вістрі полеміки тривалий час перебуває проблема співвіднесення і діалогу домінуючих стилів, адже саме до неї апелюють дослідники і в процесі аналізу кожного з вищезгаданих теоретичних аспектів, і в ході вивчення творчості окремих авторів, що репрезентують епоху.

Для того щоб акцентувати близькість висхідних естетичних імперативів й іманентну подібність мистецьких пошуків та творчих здобутків англійських літераторів XVII століття в цілому, доцільно систематизувати й узагальнити теоретичні напрацювання сучасного літературознавства щодо особливостей одного з ключових стилів початку століття - маньєризму, зародження якого припадає на період пізнього Ренесансу, а поступове згасання збігається з розквітом бароко і класицизму.

Традиційно маньєризм розглядають як напрям у західноєвропейському, головним чином, італійському мистецтві кінця XVI століття, що розвинувся як наслідок кризи ідеалів «високого Відродження» в Італії.

Слід зауважити, що проблематика маньєризму являє собою доволі складний комплекс світоглядних концепцій, що є пов'язаними з реаліями насиченого подіями XVI століття не лише в Італії, але й за її межами, та свідчать про те, що маньєризм, як мистецьке явище, ніколи не існував ізольовано, а повинен сприйматися як невід'ємна складова культурного простору. Це виявляється, насамперед, у його власній активній взаємодії з іншими течіями та мистецькими напрямками, для кожного з яких характерні власні особливості, еволюція, тенденції, що значно ускладнює сприйняття такого явища як маньєризм. Отже, не викликає особливого здивування спостереження відомого мистецтвознавця Д. Ширмена про те, що «кожному, хто пише про маньєризм, незабаром починає здаватися, що він пише про щось зовсім інше, ніж його попередники» [2, с. 5].

Термін «маньєризм» (*manierismo*) у XVIII-XIX століттях мав відверто негативне значення та маркував цей стиль як надмірно манерний та претензійний. Проте власне італійське слово *maniera*, від якого він і походить, що іноді сприймається як синонім поняття «стиль» (Джорджіо Базарі) та мистецькою критикою трактується як більш спокійна манера виконання. На відміну від монументальності Ренесансу, в маньєризмі спостерігається плинність, мінливість, гра, дисгармонійні контрасти; у творах присутній яскравий образ митця - рефлексуючого інтелектуала, який гостріше реагує на світ, що його оточує.

Іманентною рисою поезики маньєризму дослідники (В. Ю. Силюнас, Л. І. Тананаєва, Л. М. Баткін, Я. Бялостоцький) вважають амбівалентне поєднання двох протилежних полюсів: гострого, майже середньовічного, спіритуалізму та дещо скептичного гедонізму, який почасти межує з витонченою еротикою. На нашу думку, цю властивість маньєристичної поезики можна пояснити кризою ренесансного ідеалу особистості, який раніше поєднував в собі небесне та

земне, а в період пізнього Відродження розпався на дві несумісні складові: духовну та плотську.

Сама природа такого складного, подекуди вередливого та навіть невловимого явища як маньєризм зумовлює наявність декількох різних концепцій у його трактуванні. Історія критичного осмислення феномена маньєризму налічує декілька століть та починається з негативної оцінки цього стилю, яку надав йому ще у XVII столітті відомий теоретик мистецтва Джованні Пьєтро Беллорі («Життєпис сучасних живописців, скульпторів та архітекторів», 1672 р.). Тенденція негативного сприйняття маньєризму закріпилася у наступні епохи, які незмінно протиставляли його Високому Відродженню, акцентуючи зв'язок тематичних преференцій з антигуманістичними умонастроями та представляючи даний стиль як декаданс ренесансної думки й художньої практики.

Проте початок XX століття ознаменувався зміщенням акцентів критичної думки, що найповніше відбилася у роботах культурологів Макса Дворжака та Арнольда Хаузера. На думку Л. І. Тананаєвої, саме М. Дворжак і був першим, хто запропонував розглядати маньєризм як самостійний етап художньої еволюції. В працях М. Дворжака вперше надається позитивна оцінка маньєризму як естетичному еквіваленту духовних пошуків кризової епохи та чітко постулюється історична зумовленість та необхідність даної стадії в розвитку мистецтва. Погоджуючись з наявністю суперечливих моментів у сприйнятті маньєризму, віденський дослідник наполягав на більш глибокому прочитанні маньєристичних творів, пояснюючи їх антикласичність, що раніше була засуджена мистецтвознавцями, як спробу подолати надмірну, на його думку, матеріальність класичного мистецтва та відобразити напруження людського духу у всій його суперечливій повноті.

Протягом XX століття суперечливість маньєристичних тенденцій в європейській літературі та живописі привертає увагу багатьох дослідників. Спектр їхніх суджень виявляється доволі широким. Одні потрактовують маньєризм як певну самостійну епоху в європейському мистецтві, яка починається з 1620-х рр. і триває аж до початку XVII століття, увібравши у себе екзальтацію та піднесеність, завершену досконалість та витончену майстерну деталізацію зображення, духовну наповненість та інтелектуалізм (Д. Ширмен, О. Бенеш). Інші ж схильні до розмивання хронологічних меж маньєризму і вбачають у ньому своєрідну обов'язкову повторювану протягом історії всього європейського мистецтва стадію, розуміння особливостей якої дає змогу осягнути ідейні та художні процеси сучасності та всієї європейської духовної культури (Є. Р. Курциус, А. Хаузер).

В середині XX століття набуває великої популярності широке розуміння маньєризму, яке найбільш послідовно та узагальнено викладено у роботах А. Хаузера. Він намагався визначити та проаналізувати основні риси маньєризму та погоджувався з багатьма дослідниками в тому, що маньєризм має важливе значення в історії мистецтва, можливо, завдяки наявності розмаїття тенденцій всередині самого напрямку. Але ключовим моментом

дослідження А. Хаузера є акцентування уваги саме на специфічності стверджуваної раніше антикласичності маньєризму. Адже, на думку А. Хаузера, маньєристи не намагалися протистояти канонам класичного мистецтва, а, навпаки, були певні у тому, що розвивають в якості вірних послідовників величну манеру своїх попередників. Отже, сприйняття маньєризму як антикласичної тенденції А. Хаузер пояснює тим, що хоча маньєристи й захоплювалися класичними ідеалами, які обов'язково наслідували та використовували для формального обрамлення власних творів, але класичні форми не могли у повній мірі відобразити характерні для маньєристів емоційне напруження та драматизм, які не зустрічалися раніше у Високому Ренесансі. Це спонукало до поєднання двох начал у мистецтві. Дана стильова особливість маньєризму трактується А. Хаузером як момент переживання культури, а не переживання натури, тим самим дослідник підкреслює абсолютну ненайвність маньєризму як стилю напрочуд творчого, динамічного та сповненого драматичним напруженням між ідеалом та реальністю, яке спостерігалось у XVI столітті [4].

Тож, як бачимо, Хаузерівська концепція маньєризму тяжіє до маскимальістичної, в той час як у дослідницьких колах все ще не втрачає популярності і мінімалістична концепція маньєризму, одним з апологетів якої можна вважати Джона Ширмена. Він рішуче відмовляється вживати термін «епоха маньєризму», а отже й сприймати все мистецтво, що виникло у 1520-1620-х рр. як таке, що відповідає нормам маньєризму. Отже, Д. Ширмен стверджує, що поняття «маньєризм» доцільно співвідносити лише з італійським мистецтвом початку XVI століття [2]. До кола дослідників, які надають перевагу традиції зберігати назву «маньєристичний» лише за напрямом італійського мистецтва Пізнього Відродження, можна віднести й відомого російського культуролога І. М. Баткіна [5].

Проте, незважаючи на те, що дане трактування маньєризму видається досить вузьким, воно надає можливість найбільш точно та чітко окреслити стильові особливості даного напрямку. Так, наприклад, Д. Ширмен визначив генезу маньєризму, простежив його еволюцію та пов'язав з певними тенденціями мистецтва наступних епох. Зокрема, вказав на відновлення деяких його рис - наприклад, ролі та характеру декору — в епоху рококо, в сфері якої орнамент мав неабияке значення.

Польський дослідник Ян Бялостоцький [6] дещо розширює географічні межі функціонування феномена маньєризму, виявляючи розвиток маньєристичних традицій і в культурі північних країн.

Отже, як бачимо, у XX столітті дослідники так і не дійшли однозначного висновку щодо термінологічної визначеності поняття «маньєризм». У сучасному науковому дискурсі «маньєризм» функціонує то як самостійна епоха в мистецтві, то як окремих стиль, що визначав культурні тенденції всього західноєвропейського мистецтва або був притаманний лише італійському Пізньому Відродженню.

На початку ХХІ століття все більшого поширення набуває так званий «третій погляд» на маньєризм. Його сутність полягає в тому, що маньєризм розглядають як перехідну художню систему між ренесансом і бароко [7, с. 5], присутність якої спостерігається в мистецтві як Італії, так і інших західноєвропейських країн, у тому числі й Англії. Присутність маньєристичної поетики дається навзаки і у вишуканій риториці ускладнених смисловою поліфонією пасажів Дж. Ділі («Евфуес»), і в ускладненості композиційно-сюжетної організації романів-дублетів (2 версії «Пригод Майстра J. F.») Дж. Гасконя, (2 версії «Аркадій») Ф. Сідні і в проблемно-тематичному спектрі «Американської Маргарита» Т. Лоджа, конфлікт якої унаочнює ідею тотальної руйнівної сили зла у людській природі й соціумі.

У даній статті «маньєризм» постає не як особлива епоха, що прийшла на зміну епосі Відродження, а як стиль, що виникає в період кризи Відродження та самостійно розвивається на початку ХVІІ століття. Подібна нетиповість часових рамок маньєризму, який зазвичай відноситься до ХVІ століття, пояснюється специфікою культурного розвитку північних країн, у тому числі й Англії, де спостерігається певна запізненість у наслідуванні загальносвітовим мистецьким тенденціям, адже Відродження починається й закінчується пізніше, ніж у країнах півдня Західної Європи. Тож цілком слушною є думка російського вченого А. Горбунова, який власне терміном маньєризм вказує на суб'єктивне переродження ренесансної манери, коли на перший план виходить самовираження митця, а не імітація природи [8, с. 4].

Отже, можна зазначити, що основою основ маньєризму є гостре відчуття кризи ідеалів епохи Ренесансу. Суголосною є і думка сучасної української дослідниці І. В. Летуновської, яка розглядає «маньєризм як діалектичне заперечення ренесансного дискурсу» [7, с. 5]. Твори маньєристів постають як дивовижне сплетіння витончених, рафінованих, гротескних стилістичних засобів, що поєднують у собі водночас трагізм та комізм, що, у свою чергу, підкреслює крихкість та мінливу природу світу митця та іноді вказує на його близькість до хаосу. «Маньєриста почасти відчують себе піщинками у світовому океані, тростинками, що їх вітер колихає» [9, с. 131].

В англійській літературі маньєристичні тенденції відчутно проступають ще наприкінці ХVІ ст.; його основні риси, а саме - загострена суб'єктивність, сатиричність, підвищена увага до художньої форми - присутні у творах Дж. Лілі, Т. Лоджа, Дж. Марстона. Так, приміром, трагікомедія останнього «Незадоволений» (яку було опубліковано у 1604 р.) є яскравим прикладом маньєристської амбівалентності, адже містить у собі гру контрастів, поєднання сатиричних мотивів з веселою пародією та щасливе завершення фабули, що здавалася трагічною. Сатиричну комедію «Голландська куртизанка» (1605; Дж. Марстона, на думку А. М. Горбунова, правомірно розглядати як твір, що втілює у собі таку маньєристичну за своєю природою тенденцію як взаємопроникнення добра та зла, що саме по собі виключає можливість однозначно трактувати та робити моралістичні висновки [8, с. 6].

До послідовників Дж. Марстона, в творах яких спостерігаються маньєристичні тенденції, слід віднести С. Тернера, Дж. Вебстера та Т. Мідлтона.

У трагедії Дж. Вебстера «Білий диявол» (1612 р.) зворотня сторона ренесансного титанізму набуває відтінку гротескної гіперболізації, характерної для маньєризму. Потяг до зображення вселенського зла, катастроф та жахів, деталі яких автор щедро вимальовує, зближує Дж. Вебстера з маньєристами. За задумом драматурга це допомагає дослідити еволюцію характеру героїв, які у Дж. Вебстера постають як надзвичайно сильні особистості, що наділені неприборкуваним темпераментом та могутніми пристрастями. Незважаючи на жахливі вчинки, вони винахідливістю та відвагою викликають захоплення у глядачів. Тим самим автор трагедій акцентує увагу на непереможності зла, що вдало маскується під прекрасне в цьому жахливому спотвореному світі.

В іншій трагедії, що належить перу Дж. Вебстера, «Герцогиня Мальфі» (1612-1614 рр.), яку О. А. Анікст визнає кращим взірцем трагедії [10, с. 16], глядачі знову стають свідками того, як вселенське сатанинське зло одержує перемогу над добром. Цікавим видається той факт, що у цій трагедії, як і в попередній, в центрі подій опиняється жінка-героїня. Притаманна творчості Дж. Вебстера похмура картина приреченості виявляється подекуди формальною, адже героїня демонструє неабиякі моральні якості та присутність духу перед обличчям неминучої страти, тим самим одержуючи моральну перемогу, дуже незвичну, як відзначає А. М. Горбунов, для англійської драми початку XVII століття.

Близьким до маньєризму драматургом вважається також Т. Мідлтон, творчий спадок якого є досить репрезентативним та різноманітним: його перу належать романтичні й сатиричні комедії, трагедії-помсти, трагікомедії та п'єси для вистав. Зокрема, в його комедії «Безумний світ, панове» (1604 р.) герой постійно змінює одяг, нібито змінюючи маски, що є характерним прийомом маньєризму. Автор змальовує цілу низку кривлянь, перевдягань, хитрощів героїв, що врешті-решт ні до чого не призводять, тим самим він проявляє своє іронічно-маньєристське ставлення до героїв як до забавних маріонеток, переживання яких не варто приймати занадто близько до серця.

В ранній творчості видатного поета Дж. Донна також простежуються маньєристичні тенденції. В маньєристичному творі, як зазначає В. Ю. Силюнас, мистецтво зовсім не є дзеркалом природи, навпаки, «природа естетизується... Вражає не натуральність, а здатність конструювати особливу реальність, що яскраво демонструється та освітлюється не небесними світилами, а бенгальськими вогнями, та є підвладною не законам буденності, а запаморочливому та сміливому перебігу вишуканої думки» [3, с. 43]. В цьому контексті цікаво звучить вислів Дж. Донна у проповіді, датованій 1626 р., де він наголошує, що «диво - це те, що відбувається всупереч природі». На думку поета, «коли дещо у природному ладі речей опирається цьому, але це відбувається - тоді ми якраз і спостерігаємо диво» [цит. за 3, с. 43]. Тобто диво - це тріумф штучності, перетворення реальності.

Підсумовуючи все вищевикладене, варто наголосити, що продуктивність маньєризму в англійській пізньоренесансній літературі виявилася не лише в появі такого надстильового чи позастильового генія як Шекспір (О. А. Анікст), не лише в оригінальності творчих пошуків елізаветинських «men of letters», які сміливо і навіть зухвало експериментували зі стилем, з усталеними літературними формами, зі стереотипними ренесансними топосами і кліше, але і в тому, що питома вага маньєристичного начала в літературі XVII століття виявилася не тільки відчутною, а навіть значною. Англійське бароко, на думку багатьох дослідників, органічно засвоює й розвиває художній досвід маньєризму, ведучи з ним своєрідний мистецький діалог.

Бібліографічні посилання

1. Пахсарьян Н. Т. XVII век как «эпоха противоречия»: парадоксы литературной целостности / Н. Т. Пахсарьян // Зарубежная литература второго тысячелетия. 1000-2000 : учеб. пособие / [Л. Г. Андреев, Г. К. Косиков, Н. Т. Пахсарьян и др.]; под ред. Л. Г. Андреева. - М. : Высшая школа, 2001.
2. Shearman D. Mannerism / D. Shearman. — Harmondsworth, 1967.
3. Силюнас В. Стиль жизни и стили искусства (Испанский театр маньєризма и барокко) / В. Силюнас. - СПб., 2000.
4. Hauser A. Mannerism : The Crisis of the Renaissance and the Origin of Modern Art / A. Hauser, - London, 1963,
5. Баткин Л. М. Фиренцуола и маньєризм. Кризис ренессансного идеала в трактате «Чельсо, или О красотах женщин»/ Л. М. Баткин// Сов. искусствознание. - 1987. - №22.
6. Бялостоцкий Я. Проблема маньєризма и нидерландская пейзажная живопись / Я. Бялостоцкий // Советское искусствознание. - 1987. - № 22.
7. Летуновська І. В. Поетика і типологія англійської трагедії першої третини XVII сторіччя : автореф. дис. канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / І. В. Летуновська. - К., 2002.
8. Горбунов А. Н. Шекспир и литературные стили его эпохи / А. Н. Горбунов// Шекспировские чтения, 1985 ; [под ред. А. А. Аникста]. - М.: Наука, 1987.
9. Власов В. Г. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства: в 10 т. / В. Г. Власов. - СПб. : Азбука-классика, 2004. - Т. II
10. Аникст А. А. Шекспир и литературные стили его эпохи / А. А. Аникст // Шекспировские чтения - 1985; [под ред. А. А. Аникста]. - М. : Наука, 1987.

Надійшла до редколегії 15.11.10

УДК 821.111(73)

Л. В. Бондаренко

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського

АРКАДІЙНА ТЕМА У ТВОРЧОСТІ Т. СТОПАРДА

У статті розглядаються особливості художніх експлікацій аркадійної теми у інтелектуальній п'єсі Т. Стопарда «Аркадія».

Ключові слова: Аркадія, аркадійна тема, французький парк, англійський парк, садиба.

В статье рассматриваются особенности художественных экспликаций аркадийной темы в интеллектуальной пьесе Т. Стоппарда «Аркадия».

Ключевые слова: Аркадия, аркадийная тема, французский парк, английский парк, усадьба.

The article highlights stylistic explications of the theme of Arcadia in the play by Tom Stoppard.

Key words: Arcadia, Arcadia theme, French Park, English Park, Estate.

Историк Мишель Серто сказал однажды по поводу «Сада наслаждений» Иеронима Босха: «Надо было потерять рай, чтобы превратить его в текст». Вся история человечества и есть история постепенной утраты рая. Чем более это чувство утрачивалось, тем интенсивнее оно переводилось в текст, будь то литературный, живописный или музыкальный. В интеллектуальной пьесе Тома Стоппарда «Аркадия» (1993), одной из наиболее известных и признанных в современной английской литературе, аркадийная тема представлена в виде различных видов текстов: живописного (картина Пуссена и скетчи мистера Ноукса, а также рисунок Томасины), поэтического («Ложь Эроса» и Турчанка Чейтера), научного и статистического (записки Септимуса и Томасины, Бернарда и Ханны), музыкального (игра на пианино, танец). В пьесе соблюдается единство действия, происходящего в аристократической усадьбе семейства Коверли, которой отводится роль спасительного оазиса среди порока и хаоса окружающего мира. В архитектуре и планировке многих дворянских усадеб всячески обыгрывалась аркадийная тема. «Аркадия – идеальная сельская местность - входит неотъемлемой частью в моделируемую усадебным ансамблем картину мира[1]».

Тема усадебного мифа уже разрабатывалась в работах многих современных отечественных и зарубежных литературоведов, среди которых следует выделить исследования Е. Дмитриевой и О. Купцовой, Л. Летягина, М. Эпштейна, И. Свириды и других. В них рассматриваются особенности художественной экспликации усадебного мифа в художественных текстах, подробно рассмотрена роль усадьбы как модели Аркадии и символа утраченного рая. Материалом данных исследований послужили преимущественно произведения русских авторов. В этих и некоторых других работах представлен тщательный анализ классических текстов, в то время как в данной статье представлены результаты исследования современного драматургического текста, проведенного с использованием традиционных и новых литературоведческих методов. Целью данной работы является определить особенности художественных экспликаций аркадийной темы в пьесе Т. Стоппарда «Аркадия».

Исторически Аркадия была пустынным местом, которому древние греки приписали функцию места обитания Пана, веселья, музыки и гостеприимства. С эклогами Вергилия утверждается литературный миф об Аркадии как месте вечной весны и любви. Прямой формальной аллюзией на этот миф является название пьесы английского драматурга. Действие происходит в аристократической усадьбе на двух временных уровнях – в начале 19 века и конце 20-го. Дихотомия событий выражена в виде предложения изменить Сидли Парк, превратив изощренные извилистые формы традиционного английского сада и просторные перспективы Брауна в дикие необычные формы, придуманные мистером Ноуксом, архитектором Сидли Парка, чей образ смоделирован по Хэмфри Рэптону, известному архитектору того

времени. Правда, в отличие от настоящих скетчей Рэптона, в которых «до» накладывается на «после», палимпсест рисунков мистера Ноукса берет на себя роль предсказателя, накладывая «после» на «до» и, заглядывая в будущее.

Аркадия представляется как «вергилиево» место, в котором соединяются идеалистическая утопия и траурная меланхолия. Такое сочетание становится в начале 15 века центральной темой «Аркадии» Джакомо Саннадзаро, а позже и сюжетом нескольких живописных полотен, среди которых наиболее известна картина Н. Пуссена «*Et in Arcadia ego*». Знаменитая надпись («Я тоже жил в Аркадии») длительное время вызывала недоумение по поводу того, кому же все-таки принадлежит эта фраза. Эрвин Пановски, подробно исследовавший проблему, склонен был приписывать высказывание не пастухам, созерцающим могилу, но черепу, в котором уже хозяйничают муха и мышь. В таком случае, очевидно, что надпись означала вовсе не ностальгию по идеальным временам, но предостережение: даже в Аркадии уже господствует смерть [2]». Вместе с тем в пятой эклоге Аркадия предстает не только как идеалистическое место, но и как топос смерти: ибо именно здесь, согласно Вергилию, разворачивается похоронная церемония в память Дафниса. Таким образом, ощущение смерти, уже побывавшей в Аркадии, не покидало усадебный текст, практически, с момента его возникновения, а усадебная Аркадия с самого начала была заряжена на смерть и разрушение, что задает таинственный контекст для мотива провидения. В «Аркадии» Стоппарда это образ сгоревшей Александрийской библиотеки, смерть Томасины и затворничество Септимуса [3].

Молодой учитель Септимус и хозяйка Сидли Парка леди Крум в беседе о стиле сада не однократно ссылаются на картину Николаса Пуссена «Аркадия» («овечки в Аркадии»). Полотно Пуссена содержит надгробную надпись на латыни “*Et in Arcadia ego*”, а не просто “*memento mori*”, аллюзия к смертности человека, как последствия знания приобретенного в первом (райском) Саду.

В утопиях, особенно многочисленных в 18 веке, создавалось некое вымышленное пространство, которым подменялось пространство реальное в надежде обрести счастливый мир. Нечто подобное происходит и в усадебной Аркадии, что неудивительно, поскольку сады вообще могут рассматриваться как «ковчеги действительности лжи», «правды искусственности», свидетельствующие об утрате и нежелании с этой утратой смириться. Поэтому идея Аркадии придает видимость реальности утраченному раю единства человека и природы, утверждается как модель и помогает пережить боль утраты, вселяя надежду на спасение. В интеллектуальной пьесе Тома Стоппарда аркадийная тема становится лейтмотивом и выступает как связь настоящего и прошлого, стремление воскресить идеальный образ усадьбы как модели утраченного рая.

В 19 веке французский садовый регулярный стиль подвергался активной критике и расценивался как форма порабощения природы. По словам Н.М. Карамзина, «дерево, пересаженное, подрезанное подобно невольнику с золотой цепью [4]». На самом деле французский регулярный стиль изначально

мыслился как формальное выражение веры в человеческий разум, как способ гуманистического сопротивления иррационализму хаоса [5]. Так, например, искусственно подстриженные деревья и кустарники, вызывающие столь яркую полемику в эпоху чувствительности [6], на самом деле, прекрасно вписывалась в философию Декарта, считавшего, что растения, хотя и функционируют несколько иначе, чем искусственные автоматы, но, в сущности, есть почти машины, не имеющие души и лишённые чувств. Томасине скучны искусственные геометрические формы, ей интересно вывести уравнение того, что создано самой природой.

В рациональности геометрических фигур сада видели подтверждение рационализма мысли. Задачей сада, всех его элементов – боскетов, партера, клумб, прудов, лабиринта и проч. – было дисциплинировать дух, стереть беспорядок растительности и подчеркнуть ее разнообразие. Геометрические мотивы в саду казались прекрасными, потому что они несли информацию о пространстве, доставляя удовольствие от созерцания и узнавания. Причем все элементы сада вступали между собой в соотношение, которое можно было охватить глазом с определенной, обычно высокой точки [7]. Философски это также вписывалось в картезианскую концепцию пространства, где любая точка зрения может быть воспринята как производная целого: универсальная позиция Бога, для которого все точки зрения одинаково доступны. В строгой симметрии барочных садов выражается убеждение в божественном миропорядке (*ordimundi*), в поисках которого пребывают персонажи «Аркадии» Стоппарда на обоих временных уровнях: Томасина и Септимус в 1809 году; Ханна Джарвис, Валентайн и Бернард Найтингейл – в 1993.

С течением времени экзистенциальное чувство перемен работало против геометризации природы. Если круг, эллипс, квадрат столь же вечны и неподвижны, как идеи божественного Платона, необходимо отказаться от них, чтобы быть «в правде вещей». Современник Ньютона Томас Бернет создает теологическую историю Земли, утверждая, что когда Земля вышла из рук Божьих, она была абсолютно правильной геометрической формы, но Ева сделала ее «неправильной». Таким образом, получалось, что наша планета обязана переходом от французского стиля к английскому грехопадением, но именно грехопадение и расценивалось как отправной пункт истории. Парадоксальные противоречия этой теории находят художественное выражение в пьесе английского драматурга в виде серьезных по форме, но юмористических по сути рассуждений Томасины и Септимуса о «карнальном объятии», Септимуса и Чертера об измене жены последнего, патетического молчания Гаса Коверли и попытки Валентайна составить универсальный алгоритм. Яблоко – символ геометрии природных форм конца двадцатого века и сексуального соблазна, классического выбора Периса, имплицитное предупреждение, что «интеллектуальное и карнальное знание влечет за собой серьезные вневременные последствия [3, с.13]» Подтверждением может служить судьба Септимуса, вкусившего плод и его друга Плавта, которому Септимус предлагает отведать яблоко. Немой незаметный Плавт играет в пьесе

роль гораздо более значительную, чем пресс-папье на столе Септимуса – это символ нелинейности категории времени.

Стремление выразить идею протекающего времени при помощи форм, времени не имеющих (подстриженных деревьев, кустов и проч.) привело к тому, что природа получала свою историю в новом садовом стиле, в то время как геометрический парк этой истории ее лишал. Английский стиль обогатила мода на китайские сады, истинная красота которых – Sharawadgi, возникает тогда, когда порядок и последовательность непознаваемы [7]. Такая смена эстетических критериев находит отражение и в литературе, где все более преобладает историческая и хронологическая структура («История...», «Мемуары...», «Год...»). Так, в «Аркадии» Т. Стоппарда, несмотря на то, что по своей природе она представляет собой драматургический текст, присутствует историко-хронологическая структура в виде книги, которую пишет Ханна, материалов, которые собирает Бернارد и охотничьей книги, по которой Валентайн и Бернارد пытаются восстановить некоторые события из истории Сидли Парка и жизни его хозяев и гостей.

Таким образом, аркадийная тема становится лейтмотивом в одноименной пьесе Тома Стоппарда, создавая контекст таинственности и загадочности, необходимый для реализации концепта «провидение», а также обеспечивая формальную и концептуальную связь двух временных уровней, единство места и действия. Смысловая наполненность образа Аркадии в пьесе представлена имплицитно и неоднозначно. Наиболее логичным представляется вывод о том, что время для открытий Томасины еще не наступило. Пройдет еще сто лет, прежде, чем станет понятен ее график естественных форм, над которым всю жизнь ломает голову Септимус – несостоявшийся возлюбленный Томасины, ставший отшельником Сидли-парка – еще одна жертва во имя спасения обреченного будущего. Жар от костра, на котором сгорела Томасина, есть теплота, которую теряет человечество. Процесс энтропии необратим – «нельзя собрать размешанный в пудинге джем[3]». Единственный способ спастись – добавить тепла, пока не наступило царство полного бесчувствия.

Бібліографічні посилання

1. Кириченко Е.И. Русская усадьба в контексте культуры и зодчества второй половины 18 века / Е.И. Кириченко // Русская усадьба. Вып.1 (17). – Москва – Рыбинск, 1994. – 59 с.

2. Панофский Э. «Etinarcadiaego»: Пуссен и элегическая традиция // Э. Панофский // НЛО, 1998. - № 33. - С. 30 – 50.

3. Stoppard T. Arcadia / T. Stoppard. – London : F&F Ltd, 1993. 130 p.

4. Карамзин Н. М. Сочинения / Н.М. Карамзин. – Т. 8. – М., 1835. – С. 142.

5. Щукин В. Миф дворянского гнезда. Геокультурное исследование по русской классической литературе / В. Щукин. – Краков, 1997. – 235 с.

6. Roosevelt P. R. Life on the Russian Country Estate. A Social and Cultural History / P. R. Roosevelt. – Yale University, 1995.

7. Дмитриева Е.Е., Купцова О. Н. Жизнь усадебного мифа: утраченный и обретенный рай. – 2-е изд. – М.: ОГИ, 2008. – 528 с.

Волкова М.Ю.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МІСЦЕ МАРГАРЕТ ЕТВУД У СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ КАНАДИ.

Розглядаються характерні ознаки канадської літератури, зокрема англоканадської літератури, що є малодослідженою галуззю світової літератури та виявляє жвавий інтерес для літературознавців. Аналізується місце та значення творчості М.Етвуд в контексті англоканадської літератури, а також головні теми, проблеми, особливості героя, що втілені в її творчості.

Ключові слова: канадська література, тематика, проблематика, герой, виживання.

Рассматриваются характерные особенности канадской литературы, в особенности англоканадской литературы, которая является малоисследованной отраслью мировой литературы и вызывает особое внимание литературоведов. Анализируется место М.Этвуд в контексте англоканадской литературы, а также главные темы, проблемы, особенности воплощенного в ее творчестве героя.

Ключевые слова: канадская литература, тематика, проблематика, герой, выживание.

Peculiarities of Canadian literature, especially English-Canadian literature a poorly researched branch of the world literature, which is special interest for the scholars, are studied. The place M.Atwood's works in English-Canadian literature as well as main themes, problems, character's peculiarities are analyzed.

Key words: Canadian literature, themes, problems, character, survival.

Канадська література, що існувала близько двох століть і вважалася відносно молодого порівняно з західноєвропейською й американською літературами, переживала складний, але плідний період. Національна літературна база Канади була відсутня до середини ХХ століття, творчість окремих письменників "не можна було розцінювати як єдину літературну традицію через велику часову дистанцію" між ними [1, с. 6]. Сьогодні культурна канадська самобутність, втілена у літературі, відбиває діалог старого з новим, орієнтацію на традиції та їхнє переосмислення: північноамериканська література сприйнятлива до інших культур, а проте характеризується і свідомим ізоляціонізмом.

Інтерес до канадської літератури сьогодні, її активне вивчення в усьому світі обумовлені сплеском творчості канадських письменників і появою в другій половині ХХ століття нових авторів (Р. Дейвіс, М. Енджел, М. Етвуд, М. Лоренс, Р. Райт, Дж. Стайрон), які прагнуть не копіювати, а збагачувати літературні моделі більш розвинутих літератур рисами, характерними тільки для літератури Канади. Оригінальність сучасної канадської літератури, на думку дослідників, які займаються її вивченням на пострадянському просторі (С. Белов, О. Злобіна, Н. Овчаренко, М. Пальцев, І. Прохорова, О. Федосюк),

полягає у специфічній тематиці взаємин канадців з іммігрантами; в образі героя-жертви; у процесі його фізичного і морального виживання в умовах сучасної дійсності; в описі природи, що зазнає згубного впливу цивілізації, у ставленні до неї людини.

Різноманітність канадської прози кінця ХХ століття – результат етнічної неоднорідності мешканців країни, неспівмірності їхнього розвитку з єдиною для англо- і франкомовних канадців самосвідомістю; проблеми двомовності, позначеної існуванням двох літературних потоків, що відбивають національну специфіку англо- і франкомовної культури на території Канади. Однак "мозаїчність" багатоетнічної культури, що обумовлена асиміляційним процесом національного самоствердження, не стала перешкодою для тематичного й естетичного зближення цих потоків, для висування схожого типу літературного героя.

Своє завдання літературознавці, які займаються дослідженням канадської літератури, вбачають у художньому втіленні змін у суспільстві і літературі Канади, що відбулися і лише позначилися. Серед таких, що "відбулися", головною як для англо-, так і для франкоканадської літератури, "незважаючи на відмінності у характері її естетичного втілення" [2, с. 158], вони відзначають завершення процесу національної самоідентифікації, основним же завданням канадського письменника має стати правдиве зображення канадської дійсності, яка визначає своєрідність літературного героя. Його зв'язок із сучасним канадським суспільством виявляється багато в чому завдяки сповідальній формі оповіді. Акцент на психологізацію оповіді, в основі якої лежать внутрішні переживання героя, аналіз його занурення в глибини свідомості – яскраві ознаки англоканадської романістики другої половини ХХ століття, а жанровий різновид психологічного роману, представлений у творчості М. Келлегена, Х. Макленнана, Дж. Бауеринга, Г. Маківена, залишається одним з найбільш популярних.

Помітним явищем у літературному процесі сучасної Канади є творчість М. Етвуд. Письменниця здобула світову популярність як виразник жіночої теми, феміністського напрямку в канадській літературі, що викликало інтерес літературознавців (П. Брайнс, Дж. Вудкок, Ш. Грейс, М. Ф. Гудон, М. Дворак, Ф. Дейві, К. Мойзан, Дж. Мосс, Б. Поув, Б. Рігні, Н. Ричлер, Л. Хатчен, Дж. Хенкок, С. Бєлов, О. Злобіна, В. Івашева, Є. Калмановський, Н. Овчаренко, М. Пальцев, І. Прохорова) і спонукало до широкого вивчення її творів. Слід зазначити, що коло проблем, порушених літературознавцями, залишається незмінним протягом тривалого часу. Особливий інтерес викликає літературний герой М. Етвуд, що втілює як загальні тенденції, так і характерні риси героя сучасної канадської літератури. Таким героєм виступає сильна жінка, яка прагне перебороти відчуження і знайти власні джерела, яка здатна гостріше й емоційніше відчувати протиріччя буття і своєї душі, чий внутрішній світ сублімує ознаки індивідуальної і національної специфіки свідомості людини кінця ХХ століття. Це особистість, занурена у

внутрішню боротьбу із собою, носій одночасно вікових національних цінностей і символ змін сучасного канадського суспільства. У центрі романів М.Етвуд, як правило, жіноча доля і жіноче світовідчуття, образи, що допомагають письменниці втілити універсальні для канадської дійсності проблеми: національної свідомості, літературної творчості, "виживання". Останній присвячене літературознавче дослідження письменниці ("Survival: A Thematic Guide to Canadian Literature", 1972), де вона сфокусувала основні проблеми і художні пошуки канадських письменників 60-70-х років.

Інтерес канадської романістики до жіночого образу багато в чому пояснюється її бажанням спростувати сформоване у ХХ столітті "твердження, що дихотомія "чоловік – культура, жінка – природа" лежить в основі статі, що жіноче не може бути реалізоване в культурі" [3, с. 110].

М. Етвуд – автор "теорії жертвовності", яка перегукується з ключовими модусами екзистенціальної етики. Письменниця стверджує наявність "прасимволу", що лежить в основі будь-якої самотутньої динамічної культури і визначає її подальший розвиток. Для Канади ним стало "виживання", яке завжди розуміли як фізичне виживання у складних кліматичних умовах, а потім – як протистояння економічному й культурному тиску більш розвинутих держав. Трагічна боротьба канадця з грізними силами природи на більш ранньому етапі, а в наші дні з цивілізацією, яку

М. Етвуд асоціює з американським способом життя, породила літературного героя-жертву, мешканця Канади в його складних відносинах із США – символом тоталітарності.

Творчість М. Етвуд є найбільш відома і репрезентативна сьогодні в літературному процесі Канади, втілюючи прагнення людини до особистісної і національної самоідентифікації. У романістиці письменниці відбилася унікальність і неповторність канадської літератури в характерних тільки для неї образах, концептах, завдяки яким її [канадську літературу] не будуть порівнювати чи плутати з іншими світовими літературами. Але риси національної самотутності в поезиті і семантиці творів М. Етвуд взаємодіють і з новими художніми тенденціями, характерними для постмодерністської літератури кінця ХХ століття.

Підводячи підсумки, хотілося б зазначити, що при всій жанровій розмаїтості і варіюванні ознак соціально-психологічного, історичного, детективного, урбаністичного роману і роману-дистопії твори письменниці мають загальний фабульний стрижень, що узгоджується зі схожою "внутрішньою" лінією дослідження ключових проблем сучасного суспільства – проблеми духовного виживання, нівелювання особистості, втрати і пошуку індивідуальності, стосунків чоловіка і жінки, природи і людини в межах екологічної свідомості. Усі ці проблеми вирішуються М.Етвуд крізь призму жіночого бачення в характерних для сьогоднішньої жінки психологічних станах, пов'язаних з духовними і тілесними відчуттями. Це дає привід літературознавцям віднести її творчість до літератури фемінізму. Але і "жіночий голос", і "жіноча історія" у творчості М. Етвуд – лише характерні

прийоми метафоризації екзистенціальних проблем. Фемінізм М. Етвуд варто розглядати як особливий світогляд, основою якого стала нова філософсько-антропологічна концепція, пов'язана з поняттям "стать", "гендер" і заснована на переосмисленні співвіднесеності понять чоловік/жінка, культура/природа, розум/тіло. У своїй творчості вона "прагне "відшукати" в "жіночому тілі" справжню жіночість, яка стане джерелом нового світогляду" [3, с. 192]. Можна говорити про те, що романістика М. Етвуд – "нове "читання" європейської культурної історії з погляду "іншої статі", коли, як пише

О. Забужко слідом за Ж. Даррида, "маргінальне стало центральним" [4, с. 175]. Психолого-аналітичний принцип ретроспекції, матеріалізуючись в особистісній манері оповідання-сповіді героїні, стає концептуально важливим у романістиці М.Етвуд як словесно-художній аналог властивого канадцю "погляду назад", його прагнення повернутися до джерел національної ідентичності, цілісності. Але цей шлях в історичне минуле, як і сама історія для канадця, постає в суперечливому поєднанні змістів: з одного боку, як "сховище від розчарувань сучасності", з іншого – як "вигадка, плід уявлення" [5, с. 201]. Через минуле родини і країни романістка прагне вирішити проблему національної і соціальної ідентичності. Вдаючись до прийому інтертекстуальності, автор збагачує сюжети багатомірністю змісту, емоційніше позначає проблематику відносин людини з дійсністю.

Кожен із романів М. Етвуд, у якому йдеться про базисні відносини людини, соціуму і природи та про необхідність усвідомлення їхньої нерозривної єдності, у певний спосіб завжди пов'язаний із проблемами екологічної свідомості – домінантної у сучасній культурі. Ця свідомість передбачає існування "вищого смислу і порядку, які пов'язують людину з довкіллям" [6, с. 267]. На передній план тут завжди висувуються духовні і моральні домінанти.

Бібліографічні посилання:

1. Maclulich T. D. Between Europe and America. The Canadian Tradition in Fiction/ T. D. Maclulich. – Toronto, 1988. – 246с.

2. Овчаренко Н. Ф. Канадская литература XX века: 3 грани эволюции/ Н. Ф. Овчаренко. – К., 1991. – 288 с.

3. Брандт Г. А. Философская антропология феминизма: природа женщины/ Г. А. Брандт. – Екатеринбург, 2004. – 266 с.

4. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса.

Вибрана есеїстка 90-х/ О. Забужко. – К., 2002. – 284 с.

5. Овчаренко Н. Ф. Трилогия Роберта Дейвиса. Социальность содержания и ее художественная оценка / Взаимодействие формы и содержания в реалистическом художественном произведении. – К., 1988. – С. 186-223.

6. Стеценко Е. А. Экологическое сознание в современной американской литературе/ Е. А. Стеценко – М., 2002. – 316 с.

УДК 821.111(73)9 «19»

В. И. Липина

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

“КИТАЙСКАЯ ЖЕМЧУЖИНА» АМЕРИКАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

ФЕНОМЕН ТВОРЧЕСТВА ПЕРЛ БАК

Изучается билингвальный-бикультурный феномен творчества американской писательницы Перл Бак в аспекте проблематики американского ориентализма первой половины XX ст.

Ключевые слова: ориентализм, западоцентризм, демифологизация транспарантная художественная техника, надэтничность

Вивчається білінгвальний-бікультурний феномен творчості американської письменниці Перл Бак в аспекті проблематики американського орієнталізму першої половини XX ст.

Ключові слова: орієнталізм, западоцентрізм, деміфологізація, транспарантна художня техніка, надетнічність.

The paper focuses on bicultural/bilingual phenomenon of Pearl Buck's literary activity in the context of American Orientalism of the first half of the 20th century.

Key words: Orientalism, Western centrism, demythologization, transparent artistic technique, thinking beyond ethnic.

Одна из неизученных страниц американской литературы и культуры – творчество Перл С.Бак (Pearl S. Buck, 1892–1973), белой американки, которую не только на родине, но и в Китае – второй родине писательницы – называют “the most Chinese American” [8, с. 43].

В статье феномен «китайской жемчужины» в литературе США рассматривается не только в аспекте преодоления «центризмов»: политических, идеологических, художественно-эстетических, но и с точки зрения проблемы демифологизации образа Китая в западной культуре, пересмотра основных концепций американского ориентализма первой половины XX ст.

Изучение творчества Перл Бак в таком контексте позволяет выявить в американской литературе и культуре начавшийся процесс реконцептуализации Востока, пересмотра таких определений, как «отчужденность», «самобытность», «экзотизм» восточного. Образ Китая, созданный западным писателем с особой «китайской судьбой», дает основание для рассмотрения проблемы Востока вне идеологии «центризмов». Перл Бак стремится показать, что центр анализируемой культуры всегда находится не во вне, а в самой культуре. В ее творчестве можно выделить сложные процессы преодоления дихотомического принципа мышления (Восток–Запад), своеобразное объединение субъекта (американского писателя, выросшего в Китае и впитавшего духовную культуру Китая) и объекта (Китай и его культура). Ее творчество – свидетельство формирования плюралистичного мышления XX века, отказа от бинаризма старой оппозиции Восток – Запад.

Малоизученность творчества писательницы на ее родине (при том, что ее биографий написано немало, а ее произведения активно переводят на разные языки мира), не может не вызывать вопросов. Историк Джеймс Томсон анализирует некоторые аспекты такого отношения в статье "Why Doesn't Pearl

Buck Get Respect?» [13, с. 15], отмечая, что в тот исторический период китайская проблематика ее романов не вписывалась в господствующую идеологию США. Однако Перл Бак комментирует это иначе: “They do not know what to do with me...they are not quite sure I should be included in the field of American literature and writers” [7, с.249]. Действительно, изучать и оценивать ее творчество лишь в литературно-эстетических категориях западной мысли невозможно. Без основательной востоковедческой компетенции исследователям здесь не обойтись. И хотя сегодня ее произведения антологизируются, серьезных академических работ о творчестве писательницы – первого американского Нобелевского лауреата-женщины в области литературы (1937) – до сих пор, к сожалению, нет. На присуждении Нобелевской премии в своей приветственной речи представитель Шведской академии отметил, что произведения Перл Бак прокладывают путь к человеческому взаимопониманию вопреки любым расовым барьерам и позволяют изучать общечеловеческие идеалы, которые и составляют вечно живой предмет художественного творчества [10, с.353].

Уникальность Перл Бак в том, что, прожив большую часть своей жизни в Китае, получив основы образования у Конфуцианского наставника и изучив английский как второй родной язык, она принадлежала двум мирам, двум цивилизациям одновременно. Обе культуры в равной степени питали ее талант. Осмысливая влияние разных культур, Перл Бак отмечает, что при всем значении англоязычной культуры в ее становлении романиста роль китайского романа была решающей: “It is the Chinese and not the American novel which has shaped my own effort sinwriting. My earliest knowledge of how to tell and write stories came to me in China” [10, с.379]. Свою речь на вручении ей Нобелевской премии она посвятила «Китайскому роману», самым названием подчеркивая роль традиции китайской литературы, эстетики и философии в формировании себя как писателя. Влияние китайской литературы и китайского романа остается актуальной и неизученной страницей ее творчества. Отметим и другое: Перл Бак была не только ценителем классической китайской прозы, но и переводчиком. Полный перевод знаменитого романа «Речные заводы» (свыше тысячи страниц текста) впервые был осуществлен Перл Бак. Переводом-трактовкой заглавия романа “AllMenAreBrothers”, в котором узнаваемо известное конфуцианское изречение: «Меж четырех морей все люди братья» («Аналекты»), Перл Бак стремится донести читателю, знакомого с героическим Робин Гудом, понятный смысл о вольнице, равенстве и братстве всех людей. Как и ее отец-миссионер, который перевел Библию для китайцев, Перл Бак выполнила духовную миссию художника, дала возможность американскому читателю прикоснуться к классической китайской культуре, расшатывая господствовавшие в стране анти-китайские стереотипы. Ее взгляд на мир и проблемы человека был «планетарным», лишенным одноцентризма. В романе «Сыновья» (около 500 страниц), который она начала писать после завершения работы над переводом, заметно жанрово-стилевое влияние китайской

классики, сказового начала, в том числе «Троецарствия» и «Сна в красном тереме».

В работе Х. Дешпанда "PearlBuck's Fiction. TheEast – West Encounter (1999) [5] встреча Востока и Запада в творчестве Перл Бак рассматривается как многоракурсная (культурная, религиозная, политическая) тема многих ее романов. Нас же интересует не тематический срез проблемы в ее романах, а феномен встречи востока и запада в жизни-творчестве писателя, который живет **одновременно** в двух мирах (внешнем и внутреннем, видимом и невидимом) – в мирах, не разделенных и не разведенных, а сплавленных в сознании, языке, личной судьбе-акте творчества. Ее восприятие миров - американского и китайского – транспарантно, один мир всегда просвечивает через другой, о чем бы она ни писала. Это отличительная черта ее поэтики проявлена не только в проблематике, тематике, поэтике, но прежде всего в языке ее произведений. Следы того, что она называет "thinkinginChinese", можно заметить в особенностях языка ее прозы (так, например, появляется слово "other-my-son" или *doorman* вместо *doorkeeper*, более привычного для английского языка, калькирование китайских поговорок на английский язык: "drinkingteaisslikedrinkingsilver"[3, с.7], подчеркнуто вежливые формулы английского языка, которые странно звучат в речи китайских крестьян и т.д.). Такой перевод-калькирование своей мысли с китайского на английский ощутим в ее произведениях, что, понятно, не исключает и элементов литературной преднамеренности. П.Дойл, первый и пока единственный автор монографического исследования творчества писательницы, верно подметил, что в ее «китайских романах» "the narrative formed itself mentally into the Chinese language and she then translated this material into English"[6, с.40]. Отсюда сложность и анализа, и верной оценки творчества уникального писателя. Категорически отрицая исключительное влияние американских и шире – западноевропейских романистов на формирование своей художественной системы, Перл Бак видит питающий источник в классической китайской литературе.

В нехудожественных текстах («Американский аргумент») ее мысль может быть полемически заострена в ту или иную сторону. Так, например, она пишет: "our young men and women [Americans] look only at themselves and so see nothing" и горько замечает: современные американские писатели создают "books of futility and despair". Но в художественном мире ее романов главным и «надэтническим» всегда является человечность. Этот уход от стереотипизации китайского и американского как этнически значимого в постижение природы человечности – основная черта ее произведений. Американская писательница, которая считает родным китайский язык, но пишет на английском, достигает проникновенной человечности благодаря своей особой художественной транспарантной технике.

Первый опубликованный ею роман "Восточный ветер, западный ветер" ("East Wind, West Wind", 1930) был посвящен осмыслению конфликта восточной и западной цивилизаций: американской и китайской культуры,

также, как и следующий ее роман «Добрая земля» ("The Good Earth", 1931: Пулитцеровская премия 1932). В 1935 году роман "Земля", а также его продолжения – "Сыновья" ("Sons", 1932) и "Разделенный дом" ("A House Divided", 1935), вышли одной книгой – "Дом Земли" ("The House of Earth"). Не «столкновение», как считает Дешпанд [5], разных культур, а диалог между ними определяет тематику многих ее романов: американская культура и японская в романе «Скрытый цветок» ("TheHiddenFlower"), итальянская и китайская в романе «Женский павильон» ("PavilionforWomen"), еврейская и китайская в «Пионе» ("Peony").

За трилогией последовали биографии родителей "Изгнание" ("The Exile", 1936) и "Ангел-воитель" ("Fighting Angel – PortraitofaSoul ", 1936), опубликованные в 1944 году под общим названием "Дух и плоть" ("The Spirit and the Flesh"). В них автор стремится демифологизировать образ Китая, который сложился в западном сознании. Биографический-автобиографический роман о судьбе родителей пронизан любовью и пониманием Китая и китайской духовности. "[Andrew] grew to love greatly the Chinese. It was a complaint against him that if the choice were given him to believe a Chinese or a white man, he always believed the Chinese"[2, с.128]. В центре романа изображение общечеловеческих ценностей, а не проблематика «ориентализма», о разных трактовках которого сегодня написано немало. Ориентальная тематика ее романов прямо противоположна тому, что Э.Саид считает конструированием ложных различий для доминирования Запада над Востоком [11]. Главный принцип демифологизации Китая и китайцев заложен в замысле романов: дать образы героев через систему их взаимооценок, не декларируя авторские приоритеты. В романе не только американец Эрдрю больше доверяет китайцам, чем американцам, но и китайцы видят в нем, прежде всего человека, для которого главное – не цвет кожи, а душа человека: "Most of all the Chinese loved him because he knew no color to a man's soul and he took the part of the yellowman [2, с.244].

Создавая образ души, которая "не имеет цвета", Р.Бак включается в постколониальный/ориенталистский дискурс, который наберет теоретической силы через полстолетия, и противопоставляет будущей формуле: "other, as a subject of difference that is almost the same, but not quite"[1, с.126], свою концепцию "Universalman", концепцию человечности, а не цвета кожи или расы.

Ориентальная тематика в американской литературе разрабатывалась давно (Емерсон, Уитмен, Лоуэлл и др.). В 1930-х гг., по мнению специалистов, в американском общественном сознании сформировалась концепция "Chinese mystique"[8, с.43] – романтизированной китайскости, в противоположность образу чуждого и далекого Китая предыдущего этапа. Знаменательно, что Перл Бак изнутри американского сознания, обогащенного опытом своей «китайской» судьбы, одна из первых начала прививать Западу иной взгляд на китайскую культуру, который был далек как от романтизации, так и от негативной стереотипизации (immoral coolie). Это был опыт человеческого познания и приятия другого, понимание Китая как своего homeland. Образ

Китая, китайской земли, китайских «фермеров» наполнен глубокой человечностью и состраданием. В своей Нобелевской лекции о нас формулировала свою цель художника: "... for the novelist the only element is human life as he finds it in himself or outside himself"[10, с.378]. «Человеческим веществом»: жизнью, бытом, горем, болью, счастьем, наполнены романы Перл Бак, которые обращены, по ее замыслу, к "UniversalMan", т.е. ко всем и каждому.

Мечта Перл Бак вернуться в страну, где она выросла и как личность, и как художник, не осуществилась. За год до смерти (1973) китайские власти отказали ей в просьбе вернуться в Китай – ее правда о Китае тех лет – причина такой реакции властей. На вопросы друзей, собирается ли она снова в Китай, она отвечала: 'I have never left China, I belong to China, as a child, as a young girl, as a woman, until I die'. Лишь «физически» она не смогла преодолеть мост, выстроенный ею между Китаем и Западом.

Феномен жизни-творчества белой американки, которая до конца продолжает говорить и думать по-китайски и которая пишет только о Китае¹ (об Америке ею написана книга "American Triptych", 1958, опубликованная под псевдонимом Джон Седжес (John Sedges), выпадает из известных определений. Традиционные «литературно-этнические» характеристики, которые уместны для характеристики американских «писателей через дефис», к творчеству Перл Бак не подходят. Незаслуженно обойденный вниманием **американо-китайский феномен** творчества Перл Бак все еще ждет своих исследователей-компаративистов и на родине писателя и за рубежом.

Библиографические ссылки

¹ По мнению известной сино-американской писательницы Максин Кингстон, Перл Бак удивительно тонко поняла Китай и китайцев, представляя их "with such empathy and compassion"... Buck was translating my parents to me"[4, с.383].

1. BhabhaHomi. Of Mimicry and Man : The Ambivalence of Colonial Discourse // Homi Bhabha // October. – 1984. - No 28. - P.123-127.
2. Buck S.Pearle. Fighting Angel - portrait of a Soul / Pearle S. Buck. - N.Y.: Reynal and Hitchcock, 1936.
3. Buck S.Pearle. The Good Earth /Pearl S. Buck. – N.Y.: 2005.
4. Conn Peter. Pearl S.Buck: A Cultural Biography / Peter Conn. – London: CambridgeUniversity Press, 1998.
5. Deshpande H.V. Pearl Buck's Fiction. The East – West Encounter / H.V.Deshpande. – Delhi: Anmol Publications, 1999.
6. Doyle Paul A. Pearl S. Buck / Paul A.Doyle. – Bombay: Popular Prakashan, 1965.
7. Harris Theodore F. Pearl S.Buck: A Biography / Theodire Harris. – London: Methuen and Co, 1970.
8. Leong Karen J. The China Mystique: Pearl Buck, May Wong, Mayling Soong, and the Transformation of American Orientalism / Karen Leong. – Berkeley: University of California Press, 2005,
9. Liao Kang. Pearl S. Buck: A Cultural Bridge Across The Pacific (contributions To The Study Of World Literature) / Kang Liao. – N.Y.: Greenwood Publishing Group, 1997.
10. Nobel Lectures. Literature. 1901 - 1967 /Ed. By Horst Frenz. – Singapore: World Scientific Publication Co, 1999.
11. Said E. W. Orientalism / E.W. Said. – Vintage, 1979.
12. Spurling Hilary. Pearl Buck in China: Journey to the Good Earth / Hilary Spurling. – N.Y.: Simon and Schuster, 2010.
13. Thomson James. Why Doesn't Pearl Buck Get Respect? / James Thomson // Philadelphia Inquirer. – July 24, 1992.

Е. Н. Мазина, Е. В. Полховская

Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РОМАНОВ П. ОСТЕРА

В статье рассматриваются особенности идиостиля американского писателя-постмодерниста Пола Остера с учетом аллюзивного характера приемов разных языковых уровней.

Ключевые слова: аллюзия, интертекст, идиостиль, П.Остер.

У статті розглядаються особливості ідіостиля американського письменника-постмодерниста Пола Остера, враховуючи аллюзивний характер прийомів різних мовних рівнів.

Ключові слова: алюзія, інтертекст, ідіостиль, П.Остер.

The article is devoted to American postmodernist writer P. Auster's style peculiarities with an emphasis on allusive character of devices at different language levels.

Key words: allusion, intertext, idiostyle, P. Auster.

Феномен идиостиля писателя-постмодерниста интересен, прежде всего, тем, что «из гетерогенных элементов культуры прошлого постмодернизм создал новый язык, что ему присущ собственный стиль» [1, с.64]. Поскольку теория постмодернизма основывается на понимании литературного процесса как постоянного взаимодействия текстов и мировоззрений, а принцип «абсолютной цитатности составляет внутреннюю стилистику литературы» [2], анализ поэтических систем современных авторов, стилистических особенностей их художественных произведений целесообразно проводить с учетом конкретных вербализованных вкраплений «чужого слова», которые занимают конкретные позиции в данном тексте. Цитаты, аллюзии, реминисценции являются основными структурными элементами включений «чужого слова» и сами могут входить в состав тропов и стилистических фигур, способствуя приращению смысла. Следовательно, изучение способов и функций актуализации интертекстуальных отношений посредством стилистических средств представляет значительный научный интерес.

Цель данного исследования состоит в изучении особенностей стиля романов известного американского прозаика Пола Остера (Paul Auster) с учетом их интертекстуальных связей.

Особенностью стилистической манеры П.Остера является то, что аллюзивный смысл в его произведениях несут единицы различных уровней языка, а также элементы разных уровней организации текста. В одном из своих многочисленных интервью П.Остер сказал: «Стиль – это как часть твоего генетического кода, как твое тело. Когда я был молод, я думал над стилем все время. Тогда мне нужно было найти способ выразить себя. По прошествии лет

он становится для тебя таким естественным, что ты больше о нем не думаешь. Единственное, что важно, – правильно рассказать историю. Сейчас меня больше волнует содержание» [2]. Однако утверждение автора, похоже, распространяется не на все его произведения, ведь, по признанию самого писателя, в романе «Тимбукту» (“Timbuktu”, 1999) [4], например, язык имеет гораздо большее значение, нежели сюжет: “TIMBUKTU probably has less to do with plot – very little happens in the book – but it has a lot to do with language” [5]. Этот роман и ряд других, написанных на разных этапах творчества писателя («Стеклянный город» (“The City of Glass, 1985) [6], «Бруклинские глупости» (“The Brooklyn Follies”, 2006)[7]) – результат сложного, тщательно продуманного языкового эксперимента автора.

Утонченность стиля произведений Пола Остера определяется в первую очередь мастерством звукового оформления мысли, стремлением автора к благозвучию и выразительности. Одним из используемых им приемов является так называемая паронимическая аттракция, т.е. сближение, сопоставление и обыгрывание в речи созвучных слов. Примечательно, что многие из таких слов в книгах Остера принадлежат другим текстам, поэтому авторский текст включается в сложную систему культурных ассоциаций и сопоставлений. Созвучные языковые единицы чаще всего являются семантически разнородными, но объединены при этом смысловыми связями, которые «противоречат типовым семантическим отношениям в нормированном языке» [8, с. 285]: “Yes, we Yank shave given the world the zipper and the Zippo, not to speak of zip-a-deedoo-dah and Zeppo Marx...” [4, с. 56]. Такое намеренное сближение слов с повторяющимся слогом zip и аллитерацией согласных z и p в «Timbuktu» привлекает внимание к содержанию высказывания – подчеркивается мысль о том, что Америка действительно подарила миру застежку-молнию, знаменитые зажигалки, песню из диснеевского мультфильма «Song of the South», а также участника популярного квинтета «комедии абсурда». Кроме того, происходит приращение эстетического потенциала авторского текста.

В романах писателя нередко встречаются случаи, когда умело созданная звуковая гармония самоценна, не подчинена задаче более точного изложения информации. В романе “The Brooklyn Follies” автор вводит в текст имена известных американских писателей 19 века Э.А. По и Г.Д. Торо, эксплицитно отсылает читателя к их творчеству, прежде всего для того, чтобы привлечь внимание к своим оригинальным стилистическим решениям: “Edgar Allan Poe and Henry David Thoreau. An unfortunate rhyme, don’t you think? All those o’s filling up the mouth. I keep thinking of someone shocked into a state of eternal surprise. Oh! Oh no! Oh Poe! Oh Thoreau! But woe to the man how reads Poe and forgets Thoreau. Notso?” [7, с. 14]. П.Остер рифмует имена, а затем делает их отправной точкой потока звуковых ассоциаций. Нагромождение следующих один за другим рифмованных звуков завораживает читателя, вызывает желание произнести их вслух.

Безудержная рифмовка слов широко представлена и в «Timbuktu»: “That’s right, Italy. Nitty-gritty Italy, land of witty ditty and the itty-bitty titty – yet one more place I’ve never been to” [4, с. 79]. Стилистический эффект достигается здесь не за счет манипулирования семантикой слов, а за счет утраты их логического значения. Читатель из интерпретатора смысла превращается в созерцателя самодовлеющего движения мысли. Примечательно, что эти рифмы, встречающиеся в различных комбинациях, имеют весьма широкую сферу бытования. Они фигурируют в названиях фильмов («Nitty Gritty behind Itty Bitty Titty Committy») и музыкальных групп (NittyGrittyDirtBand), псевдонимах музыкантов и т.п. Разумеется, здесь не приходится говорить о непосредственной интертекстуальной связи, разве что – о так называемой «памяти рифмы», то есть о «способности слова вызывать в памяти близкозвучные слова» [9].

Обращает на себя внимание также широкое использование спунеризмов, анаграмм и фонетических хиазмов, каждый из которых выполняет в контексте свою эстетическую задачу: DOG – GOD, SANTA – SATAN, grilledcheeseburger – chilledgreaseburger, “curepornwithcorn – purecornwillcureporn”. Однако для данного исследования особый интерес представляют такие случаи манипуляции звуковой природой слова, которые предполагают не только декодирование фонетических стилистических явлений, но и выявление интертекстуальных отношений. Например, “I’d rather have a bottle in front of me than a frontal lobotomy” [4] – именно такой заголовок имеет популярная некогда в США песня, написанная Р.Хэнзликом. В ней речь идет о двух сломленных жизнью друзьях, один из которых топит тоску в вине, а другой превращается в безумную жертву лоботомии. Читателю предоставляется возможность самому развернуть аллюзивную связь – провести параллель с романом «Timbuktu», в котором главный герой Вилли Гуревич, бродяга, бунтарь и пьяница, оказывается перед угрозой в очередной раз очутиться в сумасшедшем доме. Эстетическое удовольствие, получаемое при угадывании и раскрытии аллюзивного смысла, усиливается восприятием эвфонического эффекта. Этот эффект достигается за счет того, что звуки первой части фразы (bottlefront) повторяются в обратном порядке во второй (frontallobotomy).

Особый интерес в текстовой структуре остеровских произведений представляют «говорящие» имена собственные, которые служат своеобразным «ключом» в раскрытии художественного замысла писателя, слагаемым идиостиля писателя. Иногда они передают какой-то специальный смысл, особое значение, в котором выражена авторская идея, способствуют раскрытию интертекстуальных связей между текстами. Таких аллюзивных имен, дающих какую-либо характеристику персонажу – эмоциональную, ироническую, сатирическую и т.п. – в творчестве Остера великое множество: Socrates, MissRapunzel, Pocahontas, Cyrano и другие. Ассоциативные связи чаще всего прозрачны и не требуют особого комментария – на то эти имена и «говорящие». Они обычно стилистически верны и точны, соответствуют всему

духу и целям произведения, несут характерный колорит, являются одним из средств, создающих художественный образ. Однако есть в романах Остера и такие прозвища, смысл которых может быть скрыт от поверхностного чтения. Например, SignorPuccini (от англ. rooch - собака, дворняжка) является результатом сложного взаимодействия игры слов и антономазии. Кроме того, данное имя рождает безошибочную ассоциацию с фамилией известного итальянского композитора. Абсурдность намеченной автором параллели создает комический эффект – кличка животного приобретает в тексте высокий стилистический тон. Обращают на себя внимание и другие иронические трансформации имени собственного, когда номинации, традиционно возвышаемые в культурной традиции, становятся стилистически сниженными, например, за счет вклинивания разговорной и даже табуированной лексики, например, SantabloodyClaus. Создаваемые широким спектром лингвостилистических средств, такие авторские находки напоминают читателю об игровой природе языка, а неожиданные, парадоксальные и в то же время любопытные наблюдения заставляют пристальнее вглядываться в форму слов.

Вообще, язык у П. Остера выступает как модель, порождающая мысль, задающая комбинации и шрифты в игре с читателем. Особое значение в структуре остеровских романов приобретает игра с именами собственными, основанная на многозначности, омонимии, корневой игре, антонимии и паронимии. Она органично вписывается в метафорические и аллюзивные контексты. В романе “TheBrooklynFollies”, отсылая читателя к знаменитым строкам «Божественной комедии» Данте: «Земную жизнь пройдя до половины, я очутился в сумрачном лесу», Остер дает понять, что имя одного из главных персонажей романа – Тома Вуда (Wood – лес), мучительно переживающего кризис среднего возраста, в контексте логически и эстетически значимо: “Tom Wood. I know all about you. In the middle of life’s journey, I lost my way in a dark wood” [7]. Языковая игра становится пружиной творческого механизма восприятия. А активизация в сознании читателя определенных «затекстовых пластов» способствует приращению смысла.

Прецедентные тексты для таких языковых игр Остер выбирает самые разнообразные: строки из песен, отрывки известных реклам, произведения и фамилии классиков, библейский текст. Столь же разнообразны и способы построения игры. Чаще всего они влекут за собой создание комического эффекта. Обыгрывая имена известных лиц, автор развлекает читателя, ловко манипулируя логическими и номинативными значениями слов, например Готорн и боярышник, Буш и куст. Он включает оба значения в один, часто неожиданный, контекст: “If enough people think like you in the swing states, Bush will win <...> “Do you know what happened last time a nation listened to a bush?<...> Itspeoplewanderedinthedesertfortyyears.” [7]. Читатель с интересом наблюдает, как происходит скрещение и взаимная трансформация смыслов текстов, вступающих во взаимодействие. В романе “TheBrooklynFollies” П. Остер добивается комического эффекта посредством двойной импликации, называя одного из героев Джеймс Джойс. Поскольку родители Джеймса

никогда не слыхали имени его знаменитого тезки, а называли его в честь деда по материнской линии, то в романе персонаж именуется «the James Joyce who was not James Joyce». Неожиданные ассоциации, замены компонентов известных произведений художественной литературы на нелепые, но сходно звучащие создают запланированный автором эффект «обманутого ожидания»: “the portrait oft heart is tasa young moron” (иронически травестированная аллюзия на роман Джеймса Джойса).

Важным выразительным средством в художественном арсенале П.Остера являются аллюзивные сравнения. Они используются для отождествления определенных фиксированных характеристик. «В сравнениях и метафорах часто выступают имена собственные, которые служат концентрированным «сгустком» сюжета текста, вошедшего в литературную историю» [9]. П.Остеру удается точно подбирать созвучные его мыслям внешние контексты, реализующие в принимающем тексте смыслообразующую функцию:

“Tom: The world. The big black hole we call the world<...>. I can’t take it anymore, gentlemen. I want out.

Harry: Out? And where are you going to go? Jupiter? Pluto? Some asteroid in the next galaxy? Poor Tom-All-Alone, like the Little Prince marooned on his rock in the middle of space” [7, с. 101]. Инкорпорированная в данный контекст аллюзия на «Маленького принца» А. де Сент-Экзюпери помогает передать и в определенном смысле подчеркнуть наиболее существенные моменты в создаваемом образе – одиночество персонажа, его ощущение заброшенности. Однако далеко не всегда включение в текст романов П.Остера «чужого слова» означает сохранение или экспансию исходной информации прецедентного текста. Аллюзии могут использоваться автором в качестве перифразов, позволяющих более экспрессивно выразить мысль, избежать повторов и т.п. Например, в тексте «Timbuktu» оказываются «вкрапления» из Библии, отсылающие к истории об Исаве и Иакове: «he had sold his birth right for a mass of porridge», но содержательно-концептуальная информация претекста писателем редуцируется и по существу сводится к фразе: *he was no longer free*. Таким образом, для авторской манеры Пола Остера характерно широкое использование фонетических, морфологических, лексических стилистических средств, включающих в себя интертекст. Их конвергенция помогает автору в создании сложных художественных образов, в достижении звуковой гармонии, комического эффекта и эффекта «обманутого ожидания», в придании высказыванию экспрессивности. Сложные языковые эксперименты писателя прививают читателю вкус к языку, учат творить в процессе чтения.

Библиографические ссылки

- 1.Скоропанова И. С. Русская постмодернистская литература / И. С. Скоропанова. — М., 1999.— 64 с.
- 2.Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт. — М.: Прогресс, 1994. — 615 с.
- 3.Остер П. Назначение романа–рассказывать историю: Интервью с американским писателем, 2004 — // www.people.ru

- 4.Auster, P. *Timbuktu*/ Paul Auster. — N.Y.: Picador USA. Henry Holt and Company, 2000.- 181p.

5. Q&A with Paul Auster — [//www.bluecricket.com/auster/articles/ganda.html](http://www.bluecricket.com/auster/articles/ganda.html)

- 6.Auster, Paul. *The New York Trilogy* / Paul Auster. — L.: Faber and Faber, 1987. — 478 p.

7.Auster P. The Brooklyn Follies / Paul Auster. – N. Y.: Picador, 2006. – 306 p.

8.Григорьев В.П. Поэтика слова/ В.П.Григорьев.- М., 1979. –247 с.

9.Интертекстуальность – //www. krugosvet.ru

Т. А. Радченко

Таврический национальный университет имени В.И. Вернадского

ФЕНОМЕНОЛОГИЗАЦИЯ ВОЙНЫ В РОМАНЕ МАРТИНА ЭМИСА “TIME’S ARROW”

В статье рассматривается способность мотивов к феноменологизации явлений в художественном тексте, особенности их соотнесённости с сюжетом и проявления на разных уровнях текста в зависимости от сущности мотивов, их сопряжённости и характера ситуативного контекста.

Ключевые слова: мотив, ситуативный контекст, центральный мотив, обогащающий мотив, смысловое соотнесение.

У статті розглядається здатність мотивів до феноменологізації явищ у художньому тексті, особливості їхньої співвіднесеності із сюжетом та проявлення на різних рівнях тексту у залежності від сутності мотивів, їхньої спряженості та характеру ситуативного контексту.

Ключові слова: мотив, ситуативний контекст, центральний мотив, збагачуючий мотив, смислове співвіднесення.

The article deals with motifs and their capability of defining phenomena in literary texts as well as their correlation with the plot and functioning on different text levels depending on their essence, adjacency and peculiarities of the situational context.

Key words: motif, situational context, central motif, enriching motif, semantic correlation

Литературное творчество и текст как его непосредственный результат представляют собой продукт синтеза многочисленных авторских «опытов», берущих своё начало в области рационального и иррационального. В случае художественного текста можно говорить не более чем о его правдоподобности, но именно эта его особенность делает возможным формальное отождествление феноменов текстуальных с феноменами реальными. Условно это отождествление может осуществляться на всех уровнях текста.

Целью исследования является выявление способов феноменологизации войны в контексте литературного произведения на трёх уровнях текста: структурном, содержательно-образном и вокабулярном. **Новизна** исследования определяется системным подходом к понятию мотива как ключевого звена построения художественного образа, а также материалом исследования. Данное исследование затрагивает ряд проблем не только лингвостилистического характера, но и психолингвистического, а также лингвокультурологического и гносеологического, что ставит его в ряд **актуальных**.

Выбор мотива как предмета анализа обусловливается его универсальностью и гибкостью, а также его первичностью по отношению к другим текстовым элементам и способностью к реализации в самом себе.

При этом отталкиваться следует от дефиниции мотивов как сложных неделимых, но сопряжённых между собой составляющих словесно-художественного сюжета, «микросюжетов» [1, с. 143], «снующихся» [2, с. 305] в целостном сюжете и формирующих его. Мотив как текстуальное явление исследовался такими учёными, как А.Н. Веселовский, Е.М. Мелетинский, Дж.Г. Кавелли, О.М. Фрейденберг и др.

В контексте словесно-сюжетной сущности литературного произведения мотив играет роль ключевую и «материально» созидательную, представляя собой многоуровневый континуум, существующий как в формальной, так и в метафизической плоскости текста. Мотивы в своей совокупности формируют направляющие нити повествования, которые могут обрываться и снова появляться из ниоткуда или же соединяться и сплетаться, образуя лейтмотив. При литературном анализе, каким бы подходом к тексту не руководствовался его исследователь, выделение мотивов произведения позволяет глубже проникнуть в сюжет последнего и, что более важно, выйти за его пределы, так как мотивы, часто сопоставляемые с мифом, архетипом, интертекстом или даже фрагментами авторского мышления, оставаясь явлениями текстуальными, выходят далеко за рамки текстуально-литературного процесса.

Едва ли можно говорить о функциях мотивов, так как они – скорее, явление априорное и амбивалентное, если рассматривать его в изменяющейся пространственно-временной плоскости с разных точек, например, с авторской и множества «читательских». Тем не менее, мотивы, всё же оставаясь текстуальными сущностями, в большинстве своём «натурализуются» в сознании – именно благодаря этому можно говорить о феноменализации текста через мотивы. В зависимости от ситуативного контекста мотивы выступают как фрагменты текста в его разных ипостасях, которые и определяют последние. В то же время текст как готовый целостный продукт сам становится источником для выделения мотивов и их многочисленных ответвлений. В рамках лингвокультурной парадигмы, в связи с многочисленными попытками переосмысления прошлого опыта человечества и его перенесения на опыт настоящей и будущей действительности через текст, особый интерес представляет взгляд современности, особенно глазами такого неординарного и противоречивого писателя как Мартин Эмис на такой древний, сложный и неоднозначный феномен как война.

Роман Мартина Эмиса “Time’s Arrow” (or “The Nature of the Offence”) отличается оригинальностью сюжетно-фабульного построения, которая в полной мере оправдана. Именно из сплетений мотивов, создающих ментально-эмотивное тело текста, нам предстоит воссоздать то множество «лиц» и сущностей, которые может прожить текст. В данном случае исходной точкой исследования является отождествление текста и всех его компонентов с образом войны, то есть предметом исследования выступают феномен войны, воплощённый в совокупности соотносящихся друг с другом мотивов, проявляющихся на структурном, содержательно-образном и вокабулярном уровнях текста.

На первый план выступают мотивы событийной «необратимости», временной «обратимости» и их «относительности», которые часто и причудливо переплетаются друг с другом или даже вступают в отношения противостояния. Повествование строится на двух «стрелах времени» [5]; первая обозначает направление по возрастающей энтропии и хаоса, вторая, психологическая, идёт по направлению времени, соответствующему нашему ощущению непреклонного хода последнего, по направлению накопления поступающей информации. Нельзя сказать, что первые два мотива являются полярно направленными константами, так как они колеблются в ассиметричном пространстве, выстроенном автором, превращаясь в «волновые стрелы», которые могут забегать вперёд и меняться местами. Так главный герой и даже его имя (*TodFriendly, JohnYoung, Hamilton, OdiloUnverdorben*) изменяются в соответствии со временем и местом, но и время и место действия изменяются в соответствии с «развитием» главного героя, а также смещаются относительно друг друга, часто забегая вперёд или назад в виде «реминисценций» о будущем, физических и душевных состояний самого героя и его Альтер Эго. Отсюда мотивы «путаницы», «беспорядочности», «фрагментарности», «перевёрнутости» и «необъяснимости», которые проявляются через структуру текста и окрашивают весь сюжет, опосредовано и в то же время непосредственно соотносясь с центральным образом произведения – «ВОЙНОЙ». Богатый синтаксис автора также передаёт ощущение «противоречивости» и предвкушение чего-то намного большего, выступающего за пределы словесного описания. Такой эффект достигается за счёт фрагментарности синтаксиса, синонимических повторов, сравнительных конструкций, перифразов, эллиптических структур и апозиопезиса (*'In my sleep I had dreamed of a ... No, it wasn't like that.; 'Creation ... is easy, is quick.;* *'The stars, to me, are like pins and needles, are like the routemap of a nightmare. Don't join the dots. . . . Of the stars, one alone can I contemplate without pain. And that's a planet. The planet they call the evening star, the morning star. Intense Venus.;* *'My career ... I don't want to talk about it.;* *"Do you lead a ... do you lead full life?";* *'Peace ...;* *'A bomba atómica ...;* *"I'm nothing. I'm dead. I'm just . . . I'm not even ..."; The world is going to start making sense...).*

Эти же мотивы, являющиеся обогащающими, строятся на основе отдельных образов, которые живут и перетекают из одного в другой в романе. Это образ доктора, который как нечто пугающее и отвратительное преследует «уже» молодого Тода Френдли: *'... afigure, amaleshape, with an entire lyunmanageableaura, containingsuchthingsasbeauty, terror, love, filth, andaboveallpower', 'intimatesofbacilliand trichinae, of trauma and mortification, with their disgusting vocabulary and their disgusting furniture. Theyarelife'sgatekeepers'*. Образ доктора, идеально созданный автором, воплощает намного более глобальный образ, созданный им и сотканный из множества противоречивых составляющих-мотивов: «неопределённость», «мужская сущность», «неуправляемость», «власть», «любовь», «мерзость» и даже «красота», граничащая с «ужасом», «болезни» и, наконец, «жизнь и

смерть». Война стирает рамки, ставит всё с ног на голову, и тогда сливаются воедино с первого взгляда несовместимые вещи и сознание переходит в область «мрака» и бесконечного «кошмара». Такие образы как «дети-бомбы» (*'bomb babies, babies with the power of bombs'*), «больницы налётом эротики» (*'...but all hospital sare erotic... Blood and bodies and death and power. I suppose you can see the connection.'*), «Нью-Йорк» (*which won't 'get more innocent and less crazy and less dirty-colorful'*) ретроспективно отсылают нас к опыту главного героя, опыта ещё не состоявшегося, но неминуемого, опыта человека, который увидел и почувствовал войну.

Одним из ведущих мотивов романа является мотив «созидания и разрушения», который неотделим от мотивов «преступления» и «жестокости» (*'violence, which mends and heals.'*; *'Fire, which painfully heals and floridly creates out of the slimiest reek and chaos . . .'*; *'The Reverend's Christmas card is born from fire. In the Doctor's grate.'*; *'To make a people from the weather. From thunder and from lightning. With gas, with electricity, with shit, with fire.'*; *'Consciousness isn't intolerable. It is beautiful: the eternal creation and dissolution of mental forms.'*; *'But we all know by now that violence creates, here on earth. Things are recreated in the violence of fire.'*). Содержательная сторона этих мотивов в сочетании с перевёрнутой фабульной структурой производят неизгладимый эффект, который просто можно объяснить как самый очевидный и перманентный денотативный признак войны – её «абсурдность». Мотив «абсурдности» в *"Time's Arrow"* не является мотивом поверхностным, но, тем не менее, центральным. К центральному же мотиву относятся «преступление» (violence) и «жестокость» (cruelty): *'I'm taking on the question of violence, this most difficult question. Intellectually I can just about accept that violence is salutary, that violence is good. Tod's cruelty would be trashy, shitty, errant, bassackward: flared. . . '*; *'The offense was unique, not in its cruelty, nor in its cowardice, but in its style—in its combination of the atavistic and the modern. It was, at once, reptilian and "logistical." And although the offense was not definingly German, its style was.'*; *'The old aren't cruel, are they. We don't look to the old, to the stooped, for cruelty. Cruelty, which is bright-eyed, which is pink-tongued . . .'* и, наконец, *'You have to be cruel to be kind'*.

Ещё один из центральных мотивов – это мотив «страха», который проходит через весь роман, неразрывно сливаясь с образом главного героя после, во время или же до войны (предвкусая её) (*'And Tod's fear, when I stop and analyze it, really is frightening.'*; *'He went back to bed and resumed his nightmare. His sheets have the white smell of fear.'*; *'Tod's hidden mind insists, in dream form, that Tod feels pain. The dreams tell us this in their miserable iteration. And fear.'*; *'Tod is a big depositor in the bank where fear is kept.'*; *'I might be impressed and affected by this sudden talent for suffering, if it weren't for its monotony: fear, just fear, fear only.'*)

Четыре центральных мотива произведения в романе, «абсурдность», «преступление», «жестокость» и «страх», по своей сути, не самостоятельны, они дополняют друг друга, охватывают друг друга либо выводятся один из

другого. Таким образом, в данном контексте сложно говорить о том, какой мотив является «производящим, а какой производным, какой свёрнутым, а какой распространённым», так как все центральные мотивы, также как и побочные, прямо или косвенно сводятся к феномену «войны», определяя его с материальной, эмоциональной и ментальной позиций. То есть, по простейшей формуле сложения слагаемых в контексте определённого произведения: феномен войны $P_w = (M_1 + M_2 + M_3 \dots M_n) * F_p$, где M обозначает разнообразие мотивов произведения, а F – условную функцию смыслового соотнесения мотива с феноменом, которая не всегда ему тождественна, поэтому формула должна идти с двумя возможными поправками:

1. $P_w \geq (M_1 + M_2 + M_3 \dots M_n) * F_p$
2. $P_w \leq (M_1 + M_2 + M_3 \dots M_n) * F_p$

Мотивы могут «самореализовываться» на разных уровнях текста, анализ романа “Time’s Arrow” охватывает лишь три из них: структурный, содержательный и вокабулярный, два последних определяют друг друга, так как представляют не что иное, как две стороны одного целого, означаемого и означающего, во втором особенно важную нагрузку несёт эмотивная функция. Важно отметить, что один и тот же мотив в зависимости от ситуативного контекста может выявляться на разных уровнях текста, как это представлено на схеме ниже.

Реализация феномена войны в тексте

Структурный уровень			
«абсурдность»		«страх»	
Содержательно-образный уровень			
«абсурдность»	«преступление»	«жестокость»	«страх»
Вокабулярный уровень			
«абсурдность»	«преступление»	«жестокость»	«страх»

Мотивы «абсурдность» и «страх» можно отследить на всех уровнях текста, так как по своей сути эти мотивы занимают смежную позицию. Мотивы «преступление» и «жестокость» проявляют себя только на содержательно-образном и вокабулярном уровне.

Проведённое исследование позволяет прийти к следующим выводам:

1. Мотив как объёмное текстуальное и интертекстуальное явление проявляет себя одновременно как отражающая, аккумулирующая (ряд опытов) и созидательная (формирующая сюжет) смысловая сущность. Совокупность мотивов произведения определяют его правдоподобность и тем самым делают его сопряжённым с реальностью.

2. Какой либо феномен реальности, отражённый в произведении, выражается рядом мотивов, характеризующихся смысловой соотнесенностью с данным феноменом. Тем не менее, между феноменом и определяющими его мотивами нельзя поставить

знак равенства, так как мотивы отражают либо одну из возможных ипостасей феномена либо соотносят его с другими феноменами.

3. Феноменологизация войны в романе М. Эмиса “Time’s Arrow” происходит за счёт сопряжения четырёх центральных мотивов: «абсурдности», «страха», «преступления» и «жестокости», которые перетекают друг в друга и определяют друг друга.

4. Мотивы в зависимости от ситуативного контекста неодинаково проявляют себя на разных уровнях текста. На структурном уровне с большей вероятностью возможно отражение мотивов с более высоким уровнем абстрактности.

Библиографические ссылки

1. **Прозоров В.В.** Роль мотива в литературно-художественном сюжете /В.В. Прозоров // Принципы изучения художественного текста. – Саратов: Изд-во Саратов-го пед. инс-та, 1992. – С.142 – 143.

2. **Веселовский А.Н.** Поэтика сюжетов / А.Н. Веселовский // Историческая поэтика. – М.: Высшая школа, 1989. – 305с.

3. **Фрейденберг О.М.** Поэтика сюжета и жанра /О. М. Фрейденберг. Подготовка текста, справочно-научный

аппарат, предварение, послесловие Н В.Брагинской. М.: Лабиринт, 1997. – 448с.

4. **Благой Д.Д.** Мотив // Литературная энциклопедия: Словарь литературных терминов: В 2-х т. – М.; Л.: Изд-во Л. Д. Френкель, 1925., Т. 1. – С. 466 – 467.

5. http://www.chronos.msu.ru/TERMS/klimenkova_strely.htm (Клименкова А.Е. Стрелы времени.)

6. **Amis M.** Time's Arrow: or The Nature of the Offence /M.Amis. UK: Jonathan Cape Ltd, 1991. – 165p.

УДК 821.111(73)

Е. Н. Сердюк

Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского

ОСОБЕННОСТИ ПОВЕСТВОВАНИЯ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ АМЕРИКАНСКИХ «НОВЫХ ЖУРНАЛИСТОВ» (НА МАТЕРИАЛЕ УНИВЕРСИТЕТСКОГО РОМАНА ТОМА ВУЛФА «Я – ШАРЛОТТА СИММОНС»)

В статье рассматриваются особенности повествовательных техник американских «новых журналистов» на материале романа Тома Вулфа «Я – Шарлотта Симмонс».

Ключевые слова: повествовательные техники, сценичность, диалог, точка зрения, детализация.

У статті розглядаються особливості розповідних технік американських «нових журналістів» на матеріалі роману Тома Вулфа «Я – Шарлотта Сіммонс».

Ключові слова: розповідні техніки, сценічність, діалог, точка зору, деталізація.

The article deals with the peculiarities of narrative techniques in the works of American “new journalists” on the material of a novel “I am Charlotte Simmons” by Tom Wolfe.

Key words: narrative techniques, scene by scene construction, dialogue, point of view, status details.

«Новая журналистика» – это относительно новое направление в современной литературе США, возникновение которого приходится на вторую половину XX века. Данное направление связывают с именами таких беллетристов как Хантер Томпсон (Hunter S. Thompson), Гэй Тэлеси (Gay Talese), Томас Вулф (Thomas Wolfe), Джоан Дидион (Joan Didion) и Джон Макфи (John McPhee). «Новая журналистика» приобретает все большую популярность благодаря своим необычным идеям и экспрессивности, которые побуждают каждого человека развиваться нравственно и духовно.

Актуальность данного исследования обусловлена интересом учёных к новым тенденциям развития литературы, масштабностью изучаемого явления, а также перспективой его развития.

Научная новизна публикации объясняется восполнением определенного пробела в исследовании современной американской литературы. Сравнительно недавнее появление данного литературного течения обуславливает его недостаточную изученность. В Европе этим направлением заинтересовались лишь в конце XX века, вследствие этого появилась необходимость подробно изучить и систематизировать принципы «новой журналистики» и опыт американских «новых журналистов».

Целью данного исследования является рассмотрение особенностей повествовательных техник «новых журналистов» на материале университетского романа Тома Вулфа «Я – Шарлотта Симмонс».

«Новая журналистика» в литературе стремится к правдоподобию, к реалистическому изображению действительности, т.е. к реализму. В этом смысле она противостоит другому современному литературному течению – постмодернизму. Постмодернисты видят свою задачу в переоценке ценностей и накопившегося опыта человечества. В противоположность им «новые журналисты» обращают внимание читателя на *насуущные* проблемы общества и заставляют его задуматься о событиях, которые могли бы происходить или действительно происходили в современном обществе. Профессор Марк Массе (Mark Massé) считает, что направление «новой журналистики» в литературе – это одновременно «окно и зеркало»: «окно» позволяет увидеть жизнь других людей, другую культуру и другой стиль жизни; «зеркало» – это проекция другой культуры, другой жизни на жизнь читателя. Прочитав произведение, читатель самостоятельно делает выводы [1].

Если проследить за развитием новой журналистики в 1960-е годы, то можно заметить одну интересную деталь. Журналисты тщательнейшим образом изучали писательскую технику реализма – особенно Филдинга, Смоллетта, Бальзака, Диккенса и Гоголя. Путем проб и ошибок, больше по наитию, чем специально, журналисты начали осваивать приемы, благодаря которым реалистический роман обрел свою мощь, – такие его качества, как прямота, точность деталей, эмоциональность, способность увлечь и захватить читателя.

Эффективнее всего оказались четыре открытых журналистами приемы, а именно: сценичность строения, использование развернутых диалогов, точка

зрения и детализация. По мнению Тома Вулфа, вышеуказанные приемы обладают способностью «сильно пробудить или включить память» читателя [2, 85]. Попытаемся рассмотреть действенность каждого отдельного приема на примере романа Тома Вулфа «Я – Шарлотта Симмонс».

1. Сценичность строения (scene by scene construction) – т.е. выстраивание материала сцена-за-сценой, когда рассказ немедленно переходит от одного эпизода к другому, без долгих исторических экскурсов. По мнению Николаса Миллса, одного из представителей данного направления, хронология здесь не играет существенной роли, а сама «сценичность» помогает сохранить рассказ как таковой [3]. Главный акцент делается на драматическое повествование, а автор выступает в роли свидетеля или даже участника, происходящих событий.

В прологе романа «Я – Шарлотта Симмонс» Том Вулф знакомит читателей с местом, где будут происходить практически все события романа, а именно, с Дьюпонтским кампусом. Описывая разговор двух, пребывающих в состоянии сильного алкогольного опьянения студентов (один из них – Хойт Торп – человек, который сыграет немаловажную роль в жизни главной героини), автор уже на первых страницах романа раскрывает перед читателем истинную сущность самого престижного университета США. Далее в первой главе перед нами разворачивается совсем другая сцена: автор переносит читателей в горную часть Северной Каролины, а именно, в Спарту, небольшой городок в округе Аллегани. Именно здесь и происходит первая встреча с главной героиней романа, провинциалкой Шарлоттой Симмонс, ставшей местной знаменитостью благодаря тому, что оказалась единственной в истории города, кому удалось получить стипендию на обучение в Дьюпонте. Во второй главе автор возвращается к университетскому кампусу и далее сцена следует за сценой. Таким образом, каждая глава представлена сценически, а хронология, как последовательное повествование, не имеет особого значения. Основная роль отводится композиции произведения и расположению сцен в романе. Данный композиционный подход к структуре романа используется с целью «показать» происходящие события читателю, при этом акцентируя его внимание не на временном плане, а на самом плане повествования. Таким образом, произведение становится более динамичным.

Деление романа на главы, а также подбор заглавий, очень корректно и хорошо спланированы. Само название главы служит ключевым словом или же фразой для событий и сцен, описанных в ней. Вышеупомянутый пролог к роману Том Вулф озаглавил «Человеком из Дьюпонта» («The Dupont Man»), поскольку основополагающей целью автора являлось уличение истинных характеристик студентов Дьюпонта. Мир университетской науки предстает перед нами как нечто неакадемическое, где первоначальный интерес представляют алкоголь, секс и спорт, а не учеба.

Каждая сцена в романе – это небольшой, вполне законченный рассказ, который может существовать отдельно от романа. У такого рассказа имеются все признаки литературного произведения: завязка, основной сюжет, кульминация и развязка. Обратимся к третьей главе романа («The

MermaidBlushed»): завязка – приезд Шарлотты и ее родителей в Дьюпонтский кампус перед началом учебного года и описание царящей там атмосферы; основной сюжет – знакомство Шарлотты с соседкой по комнате Беверли и с «правилами» проживания в общежитии; кульминация – неприятие главной героиней действующего порядка вещей; и развязка – осознание девушкой того, что примирение со сложившейся ситуацией будет единственным верным решением ее проблем [4, 60-89].

Кроме того сцены в романе представлены с точки зрения того или иного героя, тем самым Вулф добивается более точного истолкования событий романа и более полного раскрытия характера персонажей.

2. Использование множества развернутых, точно переданных, реалистических диалогов (dialogues). В диалоге важно передать всё: малейшие вибрации голоса, какие-то тайные или глубоко личные мысли и переживания. По мнению новых журналистов, реалистические диалоги увлекают читателя гораздо сильнее любых монологов. Длинные и детальные диалоги в интересующем нас романе Тома Вулфа очень выразительны и часто полнее и быстрее любого описания представляют персонажей.

Иногда Тому Вулфу так удается подать своего героя, что читателю кажется, будто он причитал детальное описание внешности, хотя на самом деле это были две-три брошенные фразы, а львиная доля в формировании образа отдавалась диалогам.

Часто Том Вулф прибегает к внутренним монологам, которые еще более красочно передают характер героя. Герой «оживает» и читатель видит не вымышленный персонаж, а реального человека. Этот «живой» герой становится многогранной личностью, внутренний мир которого вполне определенный и ясный: «... if they only knew how much the sigh to fall those inert, uncaring faces in the green rectangle demoralizedher ... Why should she be an outcast for not doing stupid, aimless, self-destructive things? ... Let them think whatever they want! The simple truth is that Charlotte Simmons exists on a plane far above them. She is not like them in any way other than that she, too, happened to grow up in Sparta...» [4, 18-19]. Вот какие мысли тревожат главную героиню романа Шарлотту Симмонс во время произнесения прощальной речи на вечере вручения аттестатов. Нередко «беседа» персонажа с самим собой или с воображаемым собеседником отличается сложным противоречивым содержанием. Кроме содержания, противоречивой может быть и сама графическая форма внутреннего монолога. Дюжарден, рассуждая об интересующем нас явлении, настаивает на стилистическом критерии, который, как он считает, состоит в неизбежной бесформенности внутреннего монолога: «речь, не имеющая слушателя и не произносимая вслух, посредством которой персонаж выражает наиболее сокровенные мысли, наиболее близкие к бессознательному, до какой-либо их логической организации, то есть в состоянии их зарождения, при помощи коротких обрывистых фраз, сведенных к синтаксическому минимуму, создавая впечатление первых попавшихся переживаний» [5, 59].

3. Еще одним важным приемом «новых журналистов» является так называемая точка зрения от третьего лица (thethirdpersonpointofview).

Точка зрения – это центральная категория нарратологии. Объектом точки зрения являются повествуемые события. Как утверждает В. Шмид, точка зрения применяется не к готовой уже «истории», а к лежащим в ее основе «событиям». Без точки зрения нет истории. Истории самой по себе не существует, пока нарративный материал не становится объектом «зрения» или «перспективы». История создается только отбором отдельных элементов из принципиально безграничного множества элементов, присущих событиям. А отбор всегда руководствуется некоей точкой зрения [6, 121].

В предложенном определении точки зрения различаются два акта: *восприятие* и *передача* событий. Это различие необходимо, поскольку нарратор сообщает события не всегда так, как он их воспринимает. Там, где имеется несовпадение восприятия и передачи, нарратор передает не то, что он сам воспринимает, а воспроизводит под видом аутентичной передачи субъективное восприятие одного или нескольких персонажей. Восприятие и передача событий — это разные акты в любом виде повествования.

С позиции читателя или слушателя, каждая нарративная пропозиция текста выступает своеобразным *кадром* ментального видения, охватывающего в повествуемом мире объекты не только зримые, но и слышимые, осязаемые и т.д., не только физически вещественные, но и умозрительные. Отбор предметов видения, их признаков, действий, связей, их пространственно-временное и ценностное соположение в повествовательном кадре фокусирует внимание адресата, задает адресату нарративной дискурсии некоторую точку зрения на данный фрагмент референтного события [7, 34].

Переработанный вариант концепции «точки зрения», как подхода к проблеме зрительной перспективы в произведениях словесного искусства был заложен Ж. Женеттом. Но во избежание визуальных коннотаций, свойственных терминам «взгляд», «поле зрения» и «точка зрения», Женетт, сославшись на термин «фокус наррации» (focus of narration), предложенный в книге Брукса и Уоррена, разработал свою типологию перспективы, пользуясь термином «фокализация». Это понятие определяется им как «ограничение поля, т.е. выбор нарративной информации по отношению к тому, что обычно называется «всеведение»» [8, 49].

Женетт различает три степени фокализации: «нулевая фокализация», «внутренняя фокализация» и «внешняя фокализация». При нулевой фокализации повествователь располагает более обширным знанием, чем персонаж, или, точнее, *говорит* больше, чем знает любой персонаж (то, что англосаксонская критика называет повествованием от всеведущего повествователя). В случае внутренней фокализации повествователь говорит только то, что знает персонаж, в то время как при внешней фокализации повествователь говорит меньше, чем знает персонаж (пример «объективного» или бихевиористского повествования).

Позиция Тома Вулфа по этому вопросу следующая: каждый эпизод подается в ракурсе некоего персонажа, с которым читатель легко может себя отождествить и благодаря этому прочувствовать происходящее так, словно он все видит собственными глазами [2, 56-57]. То есть, используя терминологию Ж. Женетта, очевидно что у Вулфа это «внутренняя фокализация». Далее, по Женетту «внутренняя фокализация» может быть «фиксированной», «переменной» или «множественной». У Тома Вулфа это «переменная внутренняя фокализация».

В романе «Я – Шарлотта Симмонс» точка зрения часто смещается от одного персонажа к другому. Пролог к роману представлен с точки зрения Хойта Торпа, одного из членов братства, первая глава – с позиции главной героини Шарлотты, вторая – с точки зрения звезды баскетбольной университетской команды Джорджо Йохансенна, и т.д.

«Новые журналисты» утверждают, что описать какую-либо ситуацию с точки зрения другого человека вполне возможно, но только, когда писатель сам «с головой» погружается в жизнь своего героя – это можно сравнить с актерским мастерством, т.е. с «вживанием в роль».

Из вышеизложенного следует, что точка зрения занимает одну из ведущих позиций в «новой журналистике». Интегрируясь в сценическую композицию романа, она делает последний более показательным, т.к. каждая сцена романа – это не только относительно самостоятельный рассказ, но еще и рассказ, представленный с той или иной точки зрения.

Различное видение одной и той же ситуации всегда присутствует в нашей жизни. В зависимости от того или иного видения, человек поступает так, а не иначе. На первый взгляд в наших глазах чей-либо поступок выглядит странным или даже неправильным. Хотя довольно часто вся разница в поступках сводится к разнице во взглядах. Именно на это делает акцент Том Вулф.

4. Четвертым ключевым приемом «новых журналистов» является детализация (status details), суть которой заключается в описании свойственной человеку жестикуляции, его привычек, манер, склада характера, мебели в доме, одежды, всей обстановки, путешествий, того, что он ест, как содержит свое жилье, как относится к детям, слугам, начальству, подчиненным, равным по положению, плюс в описании различных его взглядов, предпочтений, любимых поз, походки и других деталей, как символов ... человеческого статуса [2, 57]. Том Вулф считает, что детализация помогает «увидеть» то, о чем пишет автор. «Новым журналистам» свойственно описывать сцену или какое-либо действие до мельчайших деталей.

«In the doorway appeared a tall girl with a cell phone to her ear, a canvas sling over her shoulder ... a girl so tall and thin that Charlotte thought she must be a model from a magazine! ... long, full, straight brown hair with blond streaks ... big blue eyes set in a perfectly suntanned face ... but a terribly thin face ... A long, terribly thin neck rose up out of a pale, chalky blue T-shirt ... even Charlotte could tell it was one of those fine cottons, like lisle ... hanging outside a pair of khaki

shorts ... perfectly tanned ... oh-so-slender legs ... so slender they made her knees seem too big ... just as her elbows seemed too big for her awfully skinny arms ...» [4, 65-66]. Именно так, глазами Шарлотты Симмонс, автор описывает соседку главной героини по общежитию Беверли, девушку из круга представителей «золотой молодежи», утопающих в роскоши.

Сам Вулф полагает, что упоминание мельчайших деталей так же важно, как и описание сцены или героя. Эти подробности создают фон, который помогает читателю лучше понять весь рассказ в целом. Произведения Тома Вулфа – это строго переданный, психологически проницательный и социологически правильный стиль письма.

Совокупность всех вышеуказанных приемов содействует достижению цели любого романа «новых журналистов»: показать читателю реальную жизнь и заставить его задуматься. Максимальное приближение к реальности у «новых журналистов» достигается с помощью точно переданных диалогов, вниманием к деталям, сменой точек зрения (различных уровней фокализации) и динамической композицией их работ (сценичностью). Точка зрения или фокализация, в свою очередь, передает различные перспективы видения одной и той же ситуации или различных ситуаций. «Новая журналистика», по сути, продолжает традиции реализма, но при этом предпочтение отдается всестороннему исследованию тематики и проблематики будущего произведения, а не только лишь правдивому изображению действительности.

Библиографические ссылки

1. Massé M. Introduction to literary journalism [Электронный ресурс] / Mark Massé. –

Режим доступа: <http://www.bartleby.com/61/25/N0082500.html>.

2. Вулф Т. Новая журналистика и Антология новой журналистики / Том Вулф. – СПб.: Амфора. ТИД Амфора, 2008. – 574с.

3. Mills N. The New Journalism: A Historical Anthology / Nicolaus Mills. – New York : McGraw-Hill Book Company, 1974.

4. Wolfe T. I am Charlotte Simmons / Tom Wolfe. – New York: Farrar Straus Giroux, – 2004.

5. Дюжарден Э. Внутренний монолог / Э. Дюжарден. – Тверь, 1990.

6. Шмид В. Нарратология / В. Шмид. – М.: Мысль, 1998. – 210с.

7. Тюпа В.И. Точка зрения. Нарратология как аналитика повествовательного дискурса / В.И. Тюпа. – Тверь, 2001. – 137с.

8. Женетт Ж. Работы по поэтике / Ж. Женетт. – М.: издательство им. Сабашниковых, 1998. – 256с.

УДК 820 (09) 06

Е. Е. Третьякова

Днепропетровский государственный университет внутренних дел

СВОЕОБРАЗИЕ ЛИРИЧЕСКОГО КОММЕНТАРИЯ В ПОЭМЕ БАЙРОНА «БЕППО»

В статье делается попытка осуществить анализ своеобразия авторского комментария в поэме Байрона «Беппо». Анализируются роль и функция «автора-рассказчика», и автора-повествователя».

Ключевые слова: романтизм, иронично-комическая сатира, повествование, автор- рассказчик,

автор- повествователь.

У статті робиться спроба здійснити аналіз своєрідності авторського коментарію у поемі Байрона «Беппо». Аналізуються роль та функція «автора - розповідача», та «автора – оповідача».

Ключові слова: романтизм, іронічно-комічна сатира, розповідання, автор-розповідач, автор-оповідач.

In this article the attempt is carried out to make a short analysis of an originality of the author's comment in Byron's poem «Beppo». The role and function of “author - storyteller” and “author-narrator” are analyzed.

Key words: romanticism, ironical and comical satire, narration, author storyteller, author-narrator.

Поэма «Беппо» была написана в период 6 сентября – 12 октября 1817 года и впервые опубликована 28 февраля 1818 года (513). К этому времени Байрон уже всемирно знаменит: «вслед за триумфом первых глав «Чайльд Гарольда» последовал новый триумф, завоеванный «восточными поэмами». [10, с.7]. Но не только творческий успех Байрона оказался в центре внимания общественности, а и обстоятельства личной жизни, которые вынудили поэта в апреле 1816 покинуть Англию. В статье для журнала «Blackwood'smagazine» он объяснял решение эмигрировать: «Я был обвинен во всех чудовищных пороках общественной молвой, и мое имя оказалось запятнанным. Я полагал, что если это злословие, брюзжание, недовольство, - правда, то я не угоден Англии, - если ложь – то Англия неудобна мне». [1, с. 34]

Когда берега его страны исчезли из поля зрения, Байроном овладело «чувство огромного облегчения – даже свободы». [3, с.224] А символом свободы для поэта, «землей обетованной за пределами Альп», была Венеция. Великий и мистический город, вдохновивший не одно поколение художников, писателей, поэтов очаровал и покорила Байрона. Он много внимания уделил местным музеям и галереям, «здесь Байрон изучал армянский язык, посещал знаменитый театр графини Альбрицци и ее салон». [3, 317]

За очень короткий срок он написал поэму «Беппо» - иронично- комическую сатиру на венецианские нравы. Поэма явилась своеобразным итогом «полученных впечатлений» [1, 3].

Байрон пишет поэму, отчасти, для полемики с обществом относительно тех страданий, которые причинили ему недруги. В своих лирических отступлениях поэт пытается убедить читателя в том, что он остался непокорным всем невзгодам, которые ему пришлось пережить.

Отступления в поэме составляют чуть более 60% общего текста поэмы, из 99 октав около 60 из них составляют отступления. К отступлениям принято относить все фрагменты текста, выходящие за рамки сюжета и выражающие личность автора независимо (или только косвенно зависимо) от излагаемых им событий.

Впервые такую манеру написания лирической поэмы Байрон использовал еще в «Паломничестве Чайльд-Гарольда». Ее отличала «новая жанровая форма – лирико-эпическая поэма, сочетающая в себе истории жизни героя со свободными импровизациями». [10, с.81].

Появление совершенно новой формы в творчестве Байрона вполне объяснимо, поскольку «в отличие от абсолютно регламентированного искусства, романтики провозглашают полную свободу творчества, контролируемого исключительно воображением и творческой фантазией. Следствием стал романтический произвол в области системы классицистических жанров и стилей, в выборе сюжетов и сочленении мотивов» [6, с.16]. Для Байрона «воображение и творческая фантазия были обожаемой стихией» [1, р. 37]

Еще П.А. Вяземский обратил внимание на необычную структуру поэмы «Беппо» и объяснял причину ее возникновения: «Байрон не из лени, не от неумения, не спаял отдельных частей целого, но скорее следовал он такому порядку, или беспорядку, по внушению мысли светлой и верного понятия о характере эпохи своей. Нужны ли воображению и чувству математические последствия и прямолинейность?» [5, с. 371]. И можно с большой долей вероятности предположить, что желание выразить возникшие «чувства» обусловило появление необычной по форме поэмы «Беппо». Композиция поэмы - свободная и несколько хаотическая давала возможность автору обратиться к читателю, «на время, забыв о героях и выступая то от имени рассказчика, то от лица собственного».[10, с. 99]

Уже в первых строфах поэмы «Беппо» авторское «Я» появляется достаточно пафосно: «Freethinkers! I charge ye». (Свободомыслящие! Я обвиняю вас). Далее в континууме всей поэмы авторское «Я» употребляется и как способ организации материала и как художественная рефлексия, объектом которой становится создаваемая этим «Я» реальность: «I charge, I can hit, I can tell, I guess, I'd recommend, I didn't mean, than I have time, I fix my story, I rhyme, I said, I know, I never heard, I don't know, I have known, I may say, I still think etc.» (**Я**: порицаю, обвиняю, предполагаю, рекомендую, не думаю, обладаю временем, сосредоточиваюсь на истории, рифмую, сказал, знаю, никогда не слышал, не знаю, знал, могу сказать, все еще думаю). Таким образом, хотя и не настойчиво, но автор все же убеждает читателя в том, что «романтический произвол строящего «Я» [10, с.40] служит для выражения активного присутствия в произведении самого художника.

Доминирующее «Я» автора в поэме «Беппо» все время пребывает в процессе самоидентификации и ничем не стесненное, свободное авторское «Я» непосредственно обращается к читателю: «The best's at Florence – see it, if you will (Посмотрите, если на то Ваша воля- самое лучшее во Флоренции –); It may perhaps be also to *your* zest; (Это вероятно может быть в Вашем вкусе); You once have seen, but ne'er will see again (Вы когда-то видели это, но никогда не увидите вновь); Didst ever see a Gondola? For fear//You should not. I'll describe it you exactly (Вы когда-нибудь видели гондолу, боюсь, что нет. Я опишу ее точно); I have my reasons, you no doubt suppose (У меня много причин, Вы несомневайтесь в этом); Yet if you like to find out this fair (Если Вам нравится познавать эту красоту), «You would better..., although you swore, they'd haul, you o'er the coals, would you rig you out, when you go, you would purchase, you once have been, it known to you etc.» (Вам бы лучше..., хотя Вы клянетесь, они давали бы Вам нагоняй, одурачивали бы Вас, когда Вы идете, Вы бы приобрели, Вы однажды были, это известно Вам и т.д.)

Такое обращение автора напрямую к читателю создает особую атмосферу доверительности. Автор априори считает читателя своим единомышленником. Строки, в которых поэт заменяет местоимение «Вы» на «Мы» подтверждают эту мысль: «We may call this (not to say the worst (Мы можем назвать это, но не хуже); A charming woman whom we like to see (Очаровательная женщина, которую мы рады видеть).

Можно также предположить, что, обращаясь к читателю, автор дистанцируется от героев поэмы, выражая чувства, мысли, пристрастия, вкусы, капризы, достоинства и недостатки несхожие и несовместимые с характерами Графа, Лауры и Беппо. Роль автора в поэме «Беппо» универсальна. Он сопоставляет личное мнение и общественное, единичное понимание вещей и всеобщее, судьбу человека с жизнью целой страны. Байроновский «романтический тип сознания требует собеседника и соучастника общения с природой с собственной натурой». [10, с.2]. И естественно, что такой «тип художественного романтического сознания ориентируется на диалогизированный и культурный контекст. А романтический текст это продукт творческого воображения и участник диалога с природой, с универсумом». [10, с.34] И становится очевидным, что само романтическое мироощущение Байрона выливается в единственно возможную формулу – личностную. С одной стороны, случай уникальный в истории культуры, с другой - естественный и закономерный для романтической ментальности.

В поэме «Беппо» Байрон предлагает короткую историю о несовершенстве нравов современного ему итальянского общества, он с иронией, снисходительностью пытается сохранить дух объективного аналитика-эмпирика, которого едва занимает природа отдельной человеческой персоны и ее составляющих и привлекает лишь внешняя социальная маска. Благодаря такому приему создается многослойное произведение, где угадывается талантливо преображенная Байроном повествовательная модель лиро-эпической поэмы, которая блестяще будет повторена в поэме «Дон Жуан».

По ходу развития сюжета автор несколько раз прерывает повествование, и даже сам корит себя за это: «To turn, and to return; the Devil take it!// This story slips for ever through my fingers». («I also like to dine on becaficas, // To see the Sun set, sure he'll rise to-morrow...[12, с. 380]. Употребление практически во всех лирических отступлениях местоимения «Я», позволяет утверждать, что эти авторские размышления о взглядах, чувствах, идеях можно условно представить как прямую исповедь поэта.

Автор выражает в каждой строке свое личное отношение к описываемому явлению или событию: «But I am but a nameless sort of person, // (A broken Dandy lately on my travels) // And take for rhyme, to hook my rambling verse on. // The first that Walker's Lexicon unravels, // And when I can't find that, I put a worse on, // Not caring as I ought for critics' cavils» (Ноя - всего лишь, безымянный человек, измотанный путешествиями Денди. // Я беру для рифмы, мой хаотичный стих, первый, который предлагает Словарь Уолкера, // И когда я не могу найти его, я беру худший. // Не заботясь о недовольстве критиков». Прием анафоры (единоначалия) придает строфе особенную

убедительность, эмоциональную непосредственность и искренность, которая захватывает и волнует читателя.

Можно согласиться с Е.Н. Корниловой, что: «Неутомимо в каждой строке тот же образ, постоянное повторение. Этот прием создает ощущение, что автор кого-то в чем-то убеждает горячо, пылко и настойчиво. Этот прием в романтической лирике имеет глубокий метафорический и символический смысл».[6, с.87] Н.Я. Берковский такую «исступленность», повышенную страстность романтической поэзии рассматривал как «форму претворения духа бунтарства, духа бореия, требования изменения, преодоления мира косной материи». [2, с.377-378].

Особыми видами отступления, являются интерполированные в текст сообщения о событиях собственной жизни. Таковы слова опрощения с родиной: «England! With all my faults I love thee still»,// I said at Calais, and have not forgot it;// I like to speak and lucubrate my fill. (Англия! Я все еще люблю тебя, несмотря на все мои грехи,// Я сказал эти слова в Кале и не забыл о них,// Мне нравится это усердно произносить».

Комментарии призваны также раскрыть всеобщность и, в то же время, ничтожность описываемых явлений и вызываемых ими эмоций, призваны придать излагаемому явлению достоверность описания. Комментарии представляют собой краткие намеки на мысли и чувства, не вмещающиеся в границы повествования, и, как правило, формулируются афористически кратко: «That is to say, if you religion's Roman,// And you at Rome would do as Romans do,//According to the proverb. (Если Вы католик и Вы в Риме, поступайте как римляне, в соответствии с пословицей). В этой фразе, с одной стороны, намек на различие устоев итальянского и английского обществ, а с другой, ответ на критику его образа жизни в Италии со стороны бывшей жены и ее сторонников.

Байрон насыщает свою поэму историческими, географическими, филологическими и этнографическими понятиями, подчеркивая реальность описываемых событий: Monmouth-street, Rag Fair, Covent Garden, Stage-Coach, Packet, the Strand, Vauxhall, Bow-street, Tuscan, Rialto, Aleppo, Ridotto, Manfrini's palace. «And like so many Venuses of Titian's. (Подобно многим Венерам Тициана). I said that like a picture by Giorgione. (Я сказал, что это подобно картине Джорджоне). And there, just like a heroine of Goldoni. (А тут точно как героиня Гольдони). Which flies on wing so light-heeled Mercuries (Который летает на крыльях легконогого Меркурия). Shakespear described the sex in Desdemona. (Шекспир описал женский пол в образе Дездемоны). He left this Adriatic Ariadne. (Оставил эту адриатическую Ариадну). Raphael, who died in thy embrace, and vies. (Рафаэль, который умер в твоих объятиях). Though flashing from fervour of the Lyre. (Хотя горел от лихорадки Лир). [12, с. 370-375]

Точность в описании географических, литературных и исторических реалий вступает в странное противоречие с романтическим субъективизмом авторских комментариев. Грусть, сожаление, горькая ирония и запечатленная в комментариях эрудиция являют собой удивительный конгломерат переживаемых чувств от увиденных реликвий Венеции. Но именно эти индивидуальные особенности авторского восприятия жизни нарушают в поэме временные «нормы»: вносят свое

субъективное время в реально протекающие события повествования. Во всех поэмах, написанных Байроном в 1816–1818 г., «местный колорит» нужен только как фон для размышлений о судьбах человечества в широко раздвинутых временных границах.

В поэме «Беппо» Байроном обыгрывается прием двойной повествовательной перспективы, когда процесс формирования сюжета в произведении во многом зависит от ощутимой дистанции между внешним позиционированием рассказчика и внутренним развитием событий поэмы. Все эти события происходят во время венецианского карнавала. (This feast is named the Carnival, which being interpreted, implies “farewell to flesh” (Этот праздник назван Карнавал, который переводится «Прощай мясное»). Герой поэмы отсутствует и назван точный срок - 6 лет (The Count and Laura made their new arrangement, // Which lasted, as arrangements sometimes do, // For half a dozen years without estrangement; (Граф и Лаура жили в согласии //, которое длилось, как это иногда бывает, пол дюжины лет). To live for forty days on ill-dressed fishes, // Because they have no sauces to their stews; // A thing which causes many “poohs” and “, // And several oaths (which would not suit the Muse). Сорок дней жить на плохо приготовленной рыбе, потому что у них нет приправ к их тушеным блюдам. Еда, которая вызывает фырканье, раздражение и проклятья (которые, не подобает Музе). But to my story. – ‘Twas some years ago, // It may be thirty, forty, more or less. (Но к моей истории. Она могла случиться лет тридцать, сорок тому назад).

Если в сюжетной линии повествования, время событий, место действия, конкретизируются, то в лирических отступлениях Байрон раздвигает их границы, соотнося эпизод из жизни своего итальянского героя с универсальными законами бытия - «здесь соседствуют романтическое соотношение человека непосредственно с мирозданием».[4, с.28]

В поэме «Беппо», как убеждает анализ, лик рассказчика не раздваивается на две ипостаси - на «рассказчика- персонажа» и «рассказчика – повествователя», а выполняет функцию всезнающего «автора – повествователя», обладающего исчерпывающим знанием о своих героях и одновременно позволяющего себе комментировать происходящее или осуществлять ретроспекцию.

Байроновская венецианская поэма «Беппо» явилась ярким и неожиданным продолжением превращения «минувших дней романтики в бурлеск». Уже в поэме «Паломничество Чайльд Гарольда» читателю было сложно разобраться, чьими глазами он видел предстающие пред ним картины дивных заморских стран – глазами Чайльд Гарольда или глазами Автора. Образ Чайльд Гарольда сросся в сознании читателя с представлением о личности поэта. Возможно, это произошло потому, что многие мотивы сходны с обстоятельствами личной жизни Байрона.

В поэме «Беппо» гений художника доказал, что ироничным тоном можно говорить о самых высоких материях и это не будет выглядеть излишне пафосным и ходульными. И уже в «Дон Жуане», Байрон «наконец нашел возможность свободно изливать смесь Вольтера и Экклезиаста, которая и была обычной формой его мышления... это была поэзия, которая насмехалась над самой собой, которая скрывала горькую и сильную философию под легкой веселостью и немножко сумасбродными рифмами». [8, с.227]

Написав поему «Беппо», Байрон оставил потомкам рифмованный дневник его жизни, путевые заметки, облеченные в стихотворную форму философские послания. Автор - максималист из поэмы «Чайльд Гарольд», в поэме «Беппо» превратился в ироничного джентльмена, который также погружен в философские размышления и в воспоминания о днях юности, об утраченных привязанностях и иллюзиях. Эти размышления уже почти вытеснили собственно действие в поэме, но они - результат изменения концепции личности героя и пересмотра взглядов на жизнь самого автора: «Зачем негодовать на мир? Надо жить, умирать, любить. Все это развлекательно, грустно, неизбежно» [1, с.28].

Библиографические ссылки

1. Байрон Д. Н. «Из Разрозненных мыслей (1821)» [http-equiv="Content-Type" content="text/html](http://equiv=);
2. Берковский Н.Я. Романтизм в Германии. Л., 1973.
3. Гросскурт Ф. Байрон. Падший ангел / Перевод с англ. Ростов н/д.: «Феникс», 1998. – 512с.
4. Дьяконова Н.Я. Байрон: опыт психологического портрета.// Великий романтик Байрон и мировая литература. М., 1991. – 234с.
5. Зверев А.М. На перепутьях бытия // Байрон Джордж Гордон. –М.: Прогресс, 1989. – 429с.
6. Корнилова Е.Н. Мифологическое сознание и мифопоэтика западноевропейского романтизма. М.: ИМЛИ РАН «Наследие», 2001. -447с.
7. Манн Т. Германия и немцы // Манн Т. Собр. Соч.: В 10 т. М., 1961. Т. 1X. - 386с.
8. Моруа А. Байрон. –М.: Республика, 1984. – 414с
- 9.Самарин Р.М. Предисловие. Selections from Byron. –М., Progress Republishes. –1979. -520p.
10. Соловьева Н.А. У истоков английского романтизма. –М.: МГУ, 1988. –230с.
11. Mall Tom Byron's Letters and Journals <http://www.litencyc.com/php/sworcs.php?rec=true&UID=6357>
12. Selections from Byron. –М., Progress Republishes. –1979. -520p.

УДК 008: 164.0202

Я. І. Швець

Національний університет «Львівська політехніка»

СИМВОЛІКА ПРЕЦЕДЕНТНОГО ТЕКСТУ Т.МЕЛОРИ «СМЕРТЬ АРТУРА» У БРИТАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

У статті систематизуються основні погляди щодо визначення мовного символу з точки зору культурологічного, когнітивного та семіотичного підходів; досліджується питання встановлення прецедентності тексту Т.Мелорі «Смерть Артура»; здійснюється аналіз символіки цього твору та встановлюється її роль для подальшого розвитку Артуріани.

Ключові слова: мовний символ, прецедентний текст, канонічна легенда.

В статье систематизируются основные взгляды относительно определения языкового знака с точки зрения культурологического, когнитивного и семиотического подходов; исследуется вопрос установления прецедентности текста Т. Мэлори «Смерть Артура»; осуществляется анализ символики этого произведения и устанавливается ее роль для дальнейшего развития Артурiana.

Ключевые слова: языковой символ, прецедентный текст, каноническая легенда.

The article systematizes basic views on the definition of linguistic symbols in terms of cultural, cognitive and semiotic approaches, researches the question of establishing text precedence of “The Death of Arthur” by T. Malory, analyzes the symbols and determines their role for the further development of Arthuriana.

Keywords: linguistic symbol, precedential text, canonical legend.

Питання дослідження природи символів, їхньої типології, синтактики та прагматики, а також їх визначення є актуальними для лінгвосеміотики. Мовний символ вивчається американською, московською, тартуською, французькою, польською та німецькою школами семіотики (Ч.Пірс, М.М.Бахтін, Г.Башляр, Г.О.Винокур, В.В.Іванов, В.Я.Пропп, А.А.Реформатський, В.Н.Топоров, В.А.Успенський, Р.О.Якобсон; Б.М.Гаспаров, Ю.М.Лотман, М.Фуко; Р.Барт, Є.Бенвеніст, А.Греймас, К.Леві-Стросс, Ц.Тодоров; К.Аймермахер, В.Айсман, П.Гжибек, В.Кох, У.Фігге, М.Флеймер і ряд інших вчених).

Метою цієї статті є дослідження природи символіки прецедентного тексту Т.Мелорі «Смерть Артура» та визначення її значення для британської літературної традиції. Основні **завдання**: систематизувати основні точки зору щодо визначення символу та довести той факт, що ці лінгвістичні одиниці зумовлюють прецедентність тексту Т.Мелорі «Смерть Артура».

Вчені по різному розглядали структуру символу, позначаючи його компоненти як план вираження і план символу (Ю.М.Лотман); означуване і означувальне (Н.Д.Арутюнова, І.В.Резчикова та ін.); позначаване і позначувальне (А.Ф.Лосев); символізоване та символічне (П.А.Флоренський, Е.В.Красікова, О.Г.Пестова та ін.); метаморфему і морфему (К.А.Свасьян); інтерпретаційну суть і знакову форму.

Вчений Ф.де Соссюр стверджував, що означуване символу ніколи не є цілком довільним, навпаки «це рудимент природного зв'язку між означуваним та означувальним» [6]. А.Ф.Лосев, проте, заперечує такий погляд і пише про роздільність означуваного і означувального. «Саме ця різниця між означуваним і означувальним вперше якраз і робить символ саме символом» [1].

Структура мовного символу має форму вираження і форму змісту, що визначається сукупністю денотативних значень (етимологічні значення), які на основі мовної свідомості та наявності «культурних» знань визначають ідею мовного символу (актуалізація одного із значень на мовному рівні).

Мовний символ слід розглядати не лише з точки зору лінгвосеміотики, але й врахувати когнітивний (наявність мовної свідомості) та культурологічний аспекти дослідження.

М. Мамардашвілі вважає, що символи розглядаються як репрезентації не предметів та подій, а свідомих результатів діяльності. Якщо знак вказує на предмет, то символ вказує на свідомість [3]. Вчений С.Лангер, використовує термін символ у відношенні до лінгвістичного знаку: «Символи не є заміниками об'єктів, вони є засобами для розуміння об'єктів. Говорячи про речі у нас є їх поняття, а не самі речі. Під символом безпосередньо розуміють не речі, а їх поняття» [цит. за 3].

Лінгвокультурологічне вивчення символів знаходимо в працях В.А.Маслової. Вона відносить цей термін до стереотипних явищ культури і вважає, що «символ – річ, нагромаджена смыслом». Він володіє низкою

відмінних рис: образністю, мотивованістю, наявністю архетипної природи, національною специфікою; в «результаті когнітивної діяльності створюється система смислів, що відносяться до того, що індивід знає та думає про світ» [4, с. 8]. М. Мамардашвілі також вважає, що символи розглядаються як репрезентації не предметів та подій, а свідомих результатів діяльності. Якщо знак вказує на предмет, то символ вказує на свідомість [3]. С.Лангер, використовує термін символ у відношенні до лінгвістичного знаку: «Символи не є заміниками об'єктів, вони є засобами для розуміння об'єктів. Говорячи про речі у нас є їх поняття, а не самі речі. Під символом безпосередньо розуміють не речі, а їх поняття» [цит. за 3].

Ю. Лотман розглядає символ як мовну одиницю, в якій закладена культурологічна інформація, що враховується при його інтерпретації [2]. А.Лосев розглядає символ як соціально-культурний знак, зміст якого представляє собою ідею, яка трактується інтуїтивно і не виражається словесно [1]. Символ виконує наступні функції: 1) пізнавальну (специфічне відображення як осмислення реальності в її внутрішніх закономірностях), 2) адаптивно-регулятивну (обряди, звичаї, традиції), 3) комунікативно-інформаційну (конденсація пам'яті культури) [2, с.10].

Інформація, що закодована в мовному символі повинна декодуватися відповідно до умов, в яких він перебуває, зберігаючи його історичне значення та переносячи в сучасні умови. Символ однозначно притаманний конкретному періоду часу і проникає крізь віки, приходячи з минулого, ідучи в майбутнє. Ми розглядаємо мовний символ у наших дослідженнях як символ вищого порядку, структура якого представлена формою (буквенною, звуковою), змістом (понятійним змістом) та референтом (сукупністю денотативного, сигніфікативного та конотативного значення).

Символіка прецедентного тексту легенд про короля Артура, а саме твору Т.Мелорі «Смерть Артура» (1485р.) мала особливе значення для подальшого розвитку британської літературної традиції. Саме цей твір визнають першою канонічною легендою про короля Артура та лицарів Круглого Столу, символіка, сюжетна лінія та персонажі якої вважаються також прецедентними [7]. Систематизація підходів до вивчення терміну *прецедентний текст* сформувало наше бачення цього тексту як такого прецедентного знака (вербального чи невербального), який включає певну закодовану культурно-значиму для певного соціуму/індивіда інформацію, що на основі інтертекстуальних (міжтекстових) зв'язків передаються у вторинні тексти.

Символіка прецедентного твору «Смерть Артура» входить до мовної свідомості, завдяки чому стає «глибоко інтеріоризованим валоративом» [5, с. 21] кожного члена лінгвокультурної спільноти. Опираючись на три аспекти соціальної значущості прецедентного тексту визначених А.Н.Приходьком, можна сказати, що твір Т.Мелорі має етнопсихологічну цінність, оскільки знання, образи та асоціації, які виникають у свідомості людини становлять колективне підсвідоме (зокрема образи героїв, як наприклад, король Артур, Гвіневіра, Мерлін, Діва Озера, лицарі Круглого Столу тощо, які виступають для

будь-якого індивіда сформованими персонажами, яким притаманні свої ролі, характер, особливості); 2) соціодискурсивну цінність, яка в цьому творі обумовлена знаннями, образами та асоціаціями, які задаються життєвим світом людини разом з комунікативною культурою суспільства; та 3) лінгвокультурну цінність, як наприклад, символіка легенд про короля Артура, зокрема Святий Грааль, Екскалібур, Круглий стіл і т.д., яка стає «інтеріоризованим знанням кожного члена лінгвокультурного колективу» [5, с. 22].

Таке набуття твором Т.Мелорі «Смерть Артура» етнопсихологічної, соціодискурсивної і лінгвокультурної цінності (прецедентності) для соціуму відбувається в процесі комунікації, під час якої комуніканти знайомляться з цим текстом, засвоюючи інформацію, що подається в ньому та переводячи її у невербальний формат, знову декодують її, наповнюючи вторинний текст і його окремі складові новим змістом. Однак, саме Артурівські символи, що передаються за допомогою мови, тісно пов'язані з відображенням британських етнічних традицій та їх актуалізації у інших творах Артуріани.

Про прецедентність твору «Смерть Артура» свідчить наявність первинної символіки, яку ми виділяємо у творі:

1) *Король Артур* виступає символом вічної надії, владарювання, мудрості, справедливості та непереможності;

2) *Чаша Граалю* – чудодійна чаша, яка час від часу з'являється лицарям. Як свідчать старовинні хроніки, саме з неї пив Ісус Христос під час Таємної Вечері. У легенді про короля Артура Грааль є символом пошуку першоджерела. «Лишень чисті помислами та діяннями здатні відшукати славнозвісну чашу» (слова Галахада у прецедентному тексті);

3) *Екскалібур* – чарівний меч короля Артура, який захищає свого власника від поранень та будь-якої шкоди. Він виступає амбівалентним символом, у якому протиставляється життя й смерть; дарунком; символом життєвої сили та приналежності одному володарю; зброєю з надприродними властивостями; оберегом; символом захисту короля та символом завершення місії короля;

4) *Круглий Стіл* – весільний подарунок Артурові його тестем; символ демократії та рівності. За таким столом всі лицарі перебувають в однаковому становищі, саме у такий спосіб припиняються чвари за краще місце;

5) *Лицарі Круглого Столу* виступають символом згуртованості, культури, передачею лицарських традицій;

6) *Гвіневіра* – невірна дружина Артура, яка кохає Ланселота; символ Прекрасної Дами. Кохання Ланселота та Гвіневіри – символ куртуазності;

7) *Авалон* – символ блаженства та вічного спокою. Саме там спочиває король Артур, для того, щоб повернутися ще раз тоді, коли Британія буде потребувати його допомоги;

8) *Мерлін* – символ чаклунства та допомоги королю.

Ці символи ввійшовши в ментальне середовище етносу, передаються з покоління в покоління, зберігають свої лінгвістичні особливості та не втрачають при цьому свого первинно закладеного змісту. Цю символіку прослідковуємо і у подальших легендах про короля Артура, що виникають після XV століття, однак первинне значення яких залишається незмінним.

Для прикладу розглянемо чаклуна Мерліна, який виступає в циклі легенд про короля Артура символом помічника короля, символом чаклунства. Цей символ передається крізь віки, не змінюючи свого символічного змісту. Чаклун Мерлін пов'язаний з народженням Артура і перебуває опіч нього аж до самого закінчення місії короля Артура:

1. The difficulty now's to clutch my prize. I'll call on Merlin, he will me advise.

(W.Akhurst «Arthur the King, or, The Knights of the Round Table and Other Funny-ture» (1871)

2. Ah! then he thought, within that ship
He ever more was doom'd to be!
And he had not once bethought him yet
Of Merlin's prophecy!

(A. Bannerma «The Prophecy of Merlin» (1802)

3. Merlin, the black-haired man who told Vortigern of the future! "
(W. Deeping «Uther and Igraine» (1903)

4. Then spake Sir Bedivere, all eagerly:
"He, Merlin, is he not our Blameless King,
Returned from his long sleep in Avalon,
To crown the glories of the later world?"
Then Merlin: "Wait a while, Sir Bedivere,
And I will tell thee all.
In deeds of war,--
The rage of battle, and the clangorous charge
Of mailed knights, and flash of hostile swords,
And flying spears, and din of meeting shields,
And all the use of man-ennobling might
For Christ and for his Cross, to wrest the land
From heathen foes--did Arthur win his fame.

(J. Reade «The Prophecy of Merlin» (1870)

5. The story is that Merlin warned the King
Of what's come now to pass; and I believe it
And Arthur, he being Arthur and a king,
Has made a more pernicious mess than one.

(E. Robinson «Merlin» (1917)

6. Old Merlin, skilled in Bardic lore,
Well versed in many a mystic rite;
Who, into past and future, saw;
And, to whose inner sight,

Was pictured many a secret thing!
(*R.Sneyd «Vivian and Merlin» (1929)*)

На основі цих окремих прикладів ми встановлюємо, що Мерлін символізує чаклуна, помічника, «праву руку» короля Артура.

Матеріалом для конструювання прецедентного тексту Т.Мелорі виступають: 1) канонічна фіксована форма існування тексту (письмова); 2) згадування про прецедентний текст у дискурсі лінгвокультурної спільноти, зокрема, створення інших легенд з використанням первинної символіки «Смерть Артура», а саме у творах: „Походження і діяння шляхетного Артура” Джона Леланда, „Король Артур” Сера Річарда Блекмора, „Могила короля Артура” Томаса Вертона, „Артур Британії” Е.К.Чембера, „Рицарі Круглого Столу” Ж.Кокто і т.д.; 3) реінтерпретація вихідного тексту теж з використанням Артурівської символіки XV століття у рамках іншого тексту („Сер Гавейн і Зелений лицар” - манускрипт середньоанглійської легенди, „Роман про Сера Персеваля з Галії” Роберта Торнтонна, „Хартія звичаїв та традицій броселіандського лісу”, „Королева фей” Едмунда Спенсера, „Весілля Сера Гавейна”, „Життя Мерліна” Томаса Гейвуда, „Королівські ідилії” та „Леді Шеллот” А.Теннісона, поема В.Морріса „Захист Гіневри”, роман Марка Твена „Янки при дворі короля Артура”, артурівський епос Е.А.Робінсона у трьох частинах „Мерлін”, „Ланселот”, „Тристан”, науково-фантастичний роман „Дзеркало Мерліна” А.Нортон, героїчне фентезі Т.Х.Байта „Король в минулому і майбутньому”, „Володар перстнів” Дж.Р.Толкіна тощо). Таким чином, прецедентність цього тексту та його соціальна значущість конструюється в процесі комунікації, в основі якої лежить соціально схвалена система цінностей, а також передача та відтворення етнічних особливостей, що закладені в символіці первинного тексту.

У лінгвокультурній традиції Артуріани існують дві тенденції розвитку (відновлення) Артурівських символів прецедентного тексту «Смерть Артура», а саме: 1) реінтеграція (один і той самий символ протягом дуже довгого часу залишається незмінним, тому говоримо про процес первинної номінації); 2) реінтерпретація (надання символу в ході його історичного функціонування нового змісту, що обумовлено новим образом світу або новими, не властивими йому ідеями; реалізується шляхом асиміляції або контрасту, тоді говоримо про процеси вторинної номінації). Власне дослідження процесів первинної та вторинної номінації символів легенд про короля Артура і становлять перспективу для подальшого дослідження.

Отже, твір Т.Мелорі «Смерть Артура», який вважаємо канонічним та який власне і виступає прецедентним текстом, який передається з покоління в покоління, не змінює своєї основної сюжетної лінії, а тільки вдосконалюється та доосмислюється. Саме цей прецедентний текст насичений мовними символами, які передаються крізь віки, не змінюючи свого первинного значення. Ці символи пізніше об'єднали всі твори, які вважаємо вторинними, у цикл легенд про короля Артура та його лицарів, так звану Артуріану.

Бібліографічні посилання

1. Лосев А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А.Лосев. – М.: Искусство, 1995. – 320с.
2. Лотман Ю. М. Символ в системе культуры // Труды по знаковым системам / Ю.Лотман. – Тарту, 1987. – С. 10 –20.
3. Мамардашвили М. К. Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке / М. К. Мамардашвили, А.М. Пятигорский; под общ. ред. Ю. П. Сенокосова. — М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. — 224 с.
4. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В.А.Маслова. – Мн.: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
5. Потебня А.А. Символ и миф в народной культуре: собрание трудов / А.А.Потебня / Сост. подгот. текстов, ст., коммент. А.П.Топорков / Москва: Лабиринт, 2000 – 479 с.
6. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики / ред. Ш.Балли та А.Сеше. Пер. с фр. А.Сухотина. – Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 1999. – 432 с.
7. David Day. The Quest for King Arthur. London: Griffin House, 1995. – 176pg.

УДК 821.111(73).09

И. В. Шишкина

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

СОЗДАНИЕ СЕМАНТИКИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗА ПЕРСОНАЖА (ИСПОЛЬЗУЯ ГРАФИЧЕСКИЕ И ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА) В РАССКАЗАХ Р. БРЭДБЕРИ

Розглядається використання графічних і паралінгвістичних засобів як повноправних компонентів семантичної структури художнього образу.

Ключові слова: інтонація, емоції, діалог, монолог, стилістика, графічні та паралінгвістичні засоби.

Рассматривается использование графических и паралингвистических средств как полноправных компонентов семантической структуры художественного образа.

Ключевые слова: интонация, эмоции, диалог, монолог, стилистика, графические и паралингвистические средства.

The paper considers the usage of graphic and paralinguistic devices as full components of the semantic structure of the image.

Key words: intonation, emotions, dialogue, monologue, stylistics, graphic and paralinguistic devices.

Универсальными способами воплощения семантики художественного образа являются тропеические, лексические и синтаксические выразительные средства, а также стилистические приемы. Однако в рамках художественного произведения существуют и другие, вспомогательные, средства, обогащающие семантику образов персонажей. К ним можно отнести использование некоторых знаков препинания в прямой речи персонажей для выражения эмоций, курсива, слов, означающих паралингвистические явления (указания на рече-жестовое, мимическое поведение персонажей), внутренней речи, изображающей психологическое состояние, а также специфического способа членения текста на микроабзацы.

Общеизвестна зависимость эмоционального и эстетического воздействия литературы при восприятии ее содержания от сочетания обеих реализаций – звуковой и графической. Это справедливо и для художественного образа. В любом высказывании эмоциональная оценка имеет большое стилистическое значение, так как она определяет выбор и размещение всех основных значащих элементов высказывания. Прямая речь часто бывает эмоциональной по характеру и поэтому обладает широчайшими возможностями не только для раскрытия индивидуальных особенностей речи персонажа, но и для обогащения через эти особенности семантики образов.

Исследование рассказов Р. Брэдли показало, что употребление в предложении восклицательного знака сигнализирует о наличии разнообразных как положительных, так и отрицательных эмоций:

— удивление с оттенком испуга

“The Blue Mountains!” She held to the can opyrim with one hand, turnings wiftly toward him // – Голубые горы! – Она схватилась одной рукой за край балдахина и резко повернулась к нему.

— удивление и испуг

“Did you call?” he asked irritably. – “No!” she cried. – “I thought I heard you cry out.” – “Did I? I was almost asleep and had a dream!” // Ты звала меня? – раздраженно спросил он. – Нет! – почти крикнула она. – Мне почудилось, ты кричала. – В самом деле? Я задремала и видела сон!

— неодобрение, возмущение, скептицизм

“Blueeyes! Gods!” cried Mr. K. – ... – “Out of the sky; what nonsense!” // Голубые глаза! О Боги! – воскликнул мистер К. – ... – С неба – какая чушь!

— негодование, гнев

“Ha!” cried the husband, turning violently away, his jaw working // Ха! – крикнул муж и отвернулся, играя жевками.

— ненависть, презрение, отчаяние

“Atit!” shrieked Poe. “The plan’s changed! Only one chance! Run! At it! At it! Drown them with our bodies! Kill them!” // – В атаку! – пронзительно закричал По. План изменился! Только один шанс! Бежим! В атаку! В атаку! Забросаем их нашими телами! Убьем их!

О наличии у персонажа чувств и эмоций сигнализирует также употребление вопросительного знака и многоточия. Мы полагаем, что эти знаки обладают определенной модальностью, поскольку выражают отношение персонажа к происходящим событиям.

Важным средством шрифтового выделения в рассказах Р. Брэдли является курсив. В речи персонажей курсив способствует передаче фоно-акустических особенностей звучащей речи. Курсив также участвует в создании интонационного рисунка высказывания; он служит средством увеличения эмоциональной нагрузки преимущественно в отрезках диалогической, реже – монологической речи. Являясь основой смыслового выделения важного с точки зрения персонажа элемента высказывания, слова, выделенные курсивом, способствуют акцентированию особенностей мыслительного процесса

персонажа. Выстраивая такие слова в логические цепочки, можно также определить отношение персонажа к изображаемым действиям и ситуациям. В рассказе «Илла» насчитывается 20 случаев употребления курсива в диалогической речи. При этом частотность употребления курсива в прямой речи положительного и отрицательного персонажей одинакова.

“Somehow” – she tried the words – “he looked all right. In spite of being tall. And he had – oh, I know you’ll think it silly – he had *blue* eyes. – “Blue eyes! Gods!” cried Mr. K. “What’ll you dream next? I suppose he had *black* hair?” – “How did you *guess*?” She was excited. – “I picked the most unlikely color,” he replied coldly. – “Well, black it was!” she cried. “And he had a very white skin; oh, he was most unusual!” // – Почему-то, – она медленно подбирала слова, – он не кажется уродом. Несмотря на высокий рост. И у него – ах, я знаю, тебе это покажется вздором, – у него были *голубые* глаза! – Голубые глаза! – воскликнул мистер К. – Боги! Что тебе приснится в следующий раз? Ты еще скажешь – *черные* волосы? – Как ты *угадал*? – воскликнула она. – Просто назвал наименее правдоподобный цвет, – сухо ответил он. – Да, черные волосы! – крикнула она. – И очень белая кожа. Совершенно необычный мужчина!

Использование курсива помогает отразить романтизм и мечтательность главной героини, ее способность удивляться и восторгаться всему необычному. В противоположность Илле ее муж раскрывается как жесткий реалист – прагматик, признающий только научные факты и не допускающий существования, даже в сновидении, чего-либо необычного.

Процесс размышления главной героини показан следующим образом:

“And he said, ‘We’re from a city on *Earth*; that’s the name of our planet,’” continued Mrs. K. “That’s what he said. ‘Earth’ was the name he spoke. And he used another language. Somehow I understood him. With my mind. Telepathy, I suppose”. – Mr. K turned away. She stopped him with a word. “Yll?” she called quietly. “Do you ever wonder if – well, if there *are* people living on the third planet?” – “The third planet is incapable of supporting life,” stated the husband patiently. “Our scientists have said there’s far too much oxygen in their atmosphere.” – “But wouldn’t it be fascinating if there *were* people? And they traveled through space in some sort of ship?” // Он сказал: « Мы из города на *Земле*, так называется наша планета», – продолжала миссис К. – Это его слова. Так и сказал – Земля. И говорил он не на нашем языке. Но я каким-то образом понимала его. В уме. Телепатия, очевидно. – Мистер К отвернулся. Ее голос остановил его. – Илл! – тихо позвала она. – Ты никогда не задумывался... ну... *есть ли* люди на третьей планете? – На третьей планете жизнь невозможна, – терпеливо разъяснил супруг. – Наши ученые установили, что в тамошней атмосфере слишком много кислорода. – А как было бы чудесно, если бы там *жили* люди! И умели путешествовать через космос на каких-нибудь особенных кораблях».

В приведенном отрывке слова, выделенные курсивом, помогают выразить надежду героини на реальность увиденного во сне. Также посредством курсива могут быть выражены настороженность и растерянность героини, равно как и смущение, замешательство.

“I thought we might leave tomorrow morning. You know, an early start and all that,” he said very casually. – “But we *never* go this early in the year!” // – Я думаю можно отправиться хоть завтра утром, – подчеркнуто небрежно бросил он. – Сама знаешь: раньше начнешь, скорее... – Но мы еще *никогда* не уезжали так рано!

After a moment she laughed softly. “I thought of some more of the dream,” she confessed. // Мгновение спустя она тихо рассмеялась. – Я еще *что-то* вспомнила, – призналась она.

Проходя через весь текст, выделенные курсивом слова помогают передать эмоционально-психологическое состояние героини, создавая калейдоскоп переживаемых ею эмоций, таких как удивление, замешательство, смятение, отчаяние, а также показать попытки размышления о космическом мироздании.

В художественном тексте речь говорящего не просто передается в соответствии с существующими языковыми нормами, но и изображается художественно. Изображение охватывает при этом, как правило, не только вербальную материальность речи, но также и взаимодействующие с ней паралингвистические факторы (жест, мимика и указания на них). И то и другое изображается словами, что обуславливает передачу средств паралингвистического кода средствами лингвистического, или включение одной семиотической системы в другую.

Как замечает В.И. Аданаква, значимость стилистической детализации жестикуляторно-мимических средств общения в тексте обусловлена ограничением набора этих средств по сравнению с собственно-лингвистическими. При этом особого внимания требует интерпретация не только предметно-логической информации, но и коннотативной, имплицитной информации (психофизиологической основы информации), которые чаще всего квантуются посредством скрупулезного изображения паралингвистических факторов.

Функциональное коррелирование вербального и паравербального поведения персонажей в художественном воплощении в тексте характеризуется подвижностью. Они могут находиться в отношениях смысловой гармонии или дисгармонии, комплементарности и т.д.:

Susan shut her eyes and felt the earth falter under her. She kept going, into the fiery plaza, seeing nothing // Сьюзен закрыла глаза и почувствовала как земля уходит из-под ног. Ничего не видя, она продолжала идти на сверкающую огнями площадь.

Susan stiffened. ... William froze. He looked at his hands lying on the either leg, innocently. Susan's heart was beating swiftly // Сьюзен окаменела. ... Уильям похолодел. Опустил глаза – руки его лежали на коленях как ни в чем не бывало. У Сьюзен неистово колотилось сердце.

“Don't look back, keep walking. Examine the papier-mâché bull here. That's it, as questions // – Не оглядывайся, продолжай идти. Осматривай быка. Вот так, теперь задавай вопросы.

Эффективны также случаи художественной актуализации жеста, где он логически уместен и предсказуем:

“Don’t you think it would make a wonderful film, Susan? Don’t you, Bill?” He finished his drink. – Susan sat with her eyes straight ahead of her. – “Have a drink?” said Mr. Melton. // – Может получится увлекательнейший фильм, правда Сьюзен? Правда Билл? – и он допил вино. – Сьюзен сидела как каменная, глядя в одну точку. – Выпейте еще, – предложил Мелтон.

Как видно из этих примеров описание паралингвистических факторов может исключать изображение реплик. Подобные жесто-мимические диалоги в композиционном плане совпадают с моментами наивысшего эмоционального накала, обуславливая при этом бессловесный, но красноречивый диалог.

При изображении сложных эмоциональных состояний посредством вербализации серии жестов, неискаженная информация передается чаще описанием выражения глаз, более безусловно-рефлекторных по природе и потому менее подверженных произвольному волевому управлению говорящего: *Она избегала глядеть на него; Сьюзен сидела глядя в одну точку; Сьюзен и Уильям быстро переглянулись и затем посмотрели на дверь.*

Что касается мобильных частей тела, таких как губы, брови, лоб, руки и т.д., то они могут маскировать эмоциональное состояние или даже искажать смысл реплики: *Лицо мистера К было бесстрастно; Он улыбнулся через силу; Он машинально поцеловал ее в щеку; Извини меня, – сказал он, догоняя ее с видом крайней озабоченности.*

За счет указаний на невербальное речевое, а также на неречевое поведение и обстоятельства, преодолевается ‘невещественность’ вербального материала, достигается ‘зримость’, конкретность художественного образа.

Существенной стороной художественного текста являются также те стилистические приемы, которые позволяют читателю стать свидетелем внутренней, психологической деятельности персонажей. Изображение этого процесса может осуществляться двумя путями: через внутренний монолог при полном отсутствии авторского ‘вмешательства’ в мысли персонажа и посредством контаминирования голосов автора и персонажа в несобственно-прямой речи. В современной теоретической литературе существует несколько подходов к вопросам передачи внутренней речи в художественном произведении. Представители первого направления предлагают объединить внутренний монолог и несобственно-прямую речь в один художественный прием, исходя из их функционального подобия. Мы же присоединяемся к тем исследователям, которые считают, что внутренний монолог и несобственно-прямая речь – совершенно разные приемы. Внутренний монолог представляет собой субъективную форму внутренней речи персонажа, его ассоциативно-эмотивного мира, при сохранении автономности линии персонажа и линии автора. Поэтому мы также считаем возможным говорить о внутренней прямой речи персонажа, оформленной в виде монолога, диалога или полилога и переданной средствами прямой речи и изображенной внутренней речи – несобственно-прямой речи, когда происходит частичная трансформация

внутренних реплик и мыслей персонажа в условиях авторского повествования, где доля авторского участия в субъективной перспективе персонажа варьируется в зависимости от определенных стилистических задач. Исходя из этого различают «персональную» и «авторскую» несобственно-прямую речь.

Что касается значения этих категорий в семантической структуре художественного образа, то внутренняя прямая речь и «персональная» несобственно-прямая речь являются эффективным средством самораскрытия персонажа. Авторская оценка и характеристика персонажа осуществляется через «авторскую» несобственно-прямую речь.

Silly woman. She went inside. You and your imagination, she thought. That was nothing but a bird, a leaf, the wind, or a fish in the canal. Sitdown. Rest. // Сумасшедшая. – Она вернулась в комнату. – Это все твоя фантазия. Ничего не было, просто птица, листок, ветер или рыба в канале. Сядь. Придивсебя.

Crazy Ylla! she scoffed. Why think these wild things with your idle mind? Crazy Ylla! she scoffed. Why think these wild things with your idle mind? // Сумасшедшая Илла! – мысленно усмехнулась она. – Что за мысли будоражат твой праздный ум?

Подсознательное ожидание чуда и попытка остаться в рамках благоразумия переданы контаминацией «персональной» несобственно-прямой речи и прямой внутренней речи персонажа. В синтаксисе «персональной» несобственно-прямой речи широко используются стилистические возможности эллиптических структур. Их употребление связано прежде всего с передачей предикативного характера внутренней речи. Исследование эллиптических структур показывает, что наиболее часто элиминированию подвергаются подлежащее и часть глагольного сказуемого – вспомогательный глагол, что мы и наблюдаем в предложении: *Why think these wild things with your riddle mind?* Хотя во внутренней речи ситуация всегда известна самому размышляющему человеку и нет особой нужды для специального обозначения предмета высказывания, отсутствие подлежащего и вспомогательного глагола могут сигнализировать о чрезмерно возбужденном состоянии говорящего, об акцентировании других более важных для него предметов и мыслей.

Мышление в некотором роде представляет собой стихийный процесс, поэтому для него характерны и срывы, и колебания, и резкая смена объекта размышления и т.п. В связи с этим внутренняя речь характеризуется большим числом незавершенных предложений. Незавершенные предложения в структуре внутреннего монолога условно делятся на две группы. Первая группа представлена незавершенными предложениями, употребленными на границе внутреннего монолога и авторского повествования или диалога и имплицитными прерывание размышлений персонажа событиями вне сюжетного плана. Незавершенность такого рода не представляется для нас существенной. Вторая же группа характеризуется незавершенными предложениями, призванными передать неоднородность порождения мысли, зафиксировать ее непосредственный ход. Следовательно, незавершенность данных предложений обусловлена установкой на имитацию внутренних причин

прерывания мысли, естественных срывов и колебаний в процессе их формирования. Персонаж начинает мысль и переходит к формулированию другой:

Ylla moved through the breath less summer house. Lightning would strike from the sky any instant; there would be a thunderclap, a boll of smoke, a silence, footsteps on the path, a rap on the crystalline door, and her *running* to answer... // Илла бродила по комнатам притихшего летнего дома. В любой миг с неба может пасть молния, и будет раскат грома, клуб дыма, безмолвие, шаги на дорожке, стук в хрустальную дверь – и она *стрелой метнется* навстречу ...

It's not impossible, he thought, half closing his eyes, trying to see it and build it. Consider an attic. Its very atmosphere is Time. It deals in other years, the cocoons and chrysalises of another age. All the bureau drawers are little coffins where thousand yesterdays lie in state. Oh, the attic's a dark, friendly place, full of Time, and if you stand in the very center of it, straight and tall, squinting your eyes, and thinking, and thinking, and smelling the Past, and putting out your hands to feel of Long Ago, why, it...

He stopped, realizing he had spoken some of this aloud. //

Это все-таки возможно, – думал он, прикрывая глаза, стараясь увидеть и воссоздать его (Прошное). Возьмем чердак. Тут дышит само Время. Тут все связано с прошедшими годами, все – сплошь куколки и коконы иного века. Каждый ящик – крохотный саркофаг, гдепокоятся тысячи вчерашних дней. О, чердак – это темное, дружеское место, заполненное Временем, и если ты встанешь посередине прямой и высокий, прищурив глаза и думая, думая, и вдыхая запах Прошлого, и вытянув вперед руки, чтобы ощутить Давно Прошедшие Дни, почему оно...

Он остановился, осознав, что кое-что он сказал вслух.

Разрыв цельности высказывания является эффективным стилистическим приемом, позволяющим передать высокий эмоциональный накал размышлений персонажа.

Особенности структурной организации предложений обуславливают придание мыслительному процессу эффекта реалистичности. Наряду с тропеическими и лексическими средствами эффект реалистичности создается экспрессивными средствами синтаксиса, отбор которых мотивирован направленностью на отражение присущих внутренней речи свойств, на передачу чувств и ощущений персонажа. При этом предполагается, что экспрессивные средства языка существуют в виде определенных синтаксических конструкций. Последние придают особую выразительность высказыванию, увеличивают его воздействующую силу.

При передаче мыслей персонажа Р. Брэдбери стремится показать не только их содержание, но и динамику размышлений персонажа – рождение мыслей, последовательность их сцепления, формирование точки зрения и т.д., показывая тем самым эволюцию образа персонажа или раскрывая глубинные структуры характера персонажа.

Всякий связный текст делится на отрезки различной величины, соединенные между собой различными видами связи. Каждый такой фрагмент, именуемый абзацем, является компонентом текста и представляет собой определенную более или менее законченную микротему.

Теория абзаца глубоко разрабатывалась многими учеными. Некоторые из них, например Т.И. Сильман, полагают, что абзац представляет собой единое структурно-смысловое целое композиционного уровня, поскольку «сочетание предложений, которыми заканчивается один абзац и начинается другой, не имеет достаточно отчетливо выраженных грамматических границ», хотя между ними наблюдается «некий разрыв, некий скачок мысли». Другие, в свою очередь, полагают, что абзац выделяется не только в соответствие с композиционными задачами, но и в соответствие с экспрессивно-стилистическими задачами. С этих позиций абзац рассматривается как стилистико-семантическая категория.

Для наших целей представляет интерес микросегментация текста, то есть членение текста на абзацы, которые по своим размерам меньше обычных абзацев и могут состоять из одного предложения. Этот прием широко использует в своем творчестве Р. Брэдбери. последовательность микроабзацев чаще всего передает напряженность действия, актуализируя при этом эмоциональное состояние персонажей:

They were not happy now. / This morning Mrs. K stood between the pillars, listening to the desert sands heat, melt into yellow wax, and seemingly run on the horizon. / Something was going to happen. / She waited. / She watched the blue sky of Mars as if it might at any moment grip in on itself, contract, and expel a shining miracle down upon the sand. / Nothing happened.//

Теперь они уже не были счастливы. / В то утро миссис К, словно вылепленная из желтого воска, стояла между колоннами, прислушиваясь к зною бесплодных песков, устремленная куда-то вдаль. / Что-то должно было произойти. / Она ждала. / Она смотрела на голубое марсианское небо, словно оно могло вот-вот поднатужиться, сжаться и исторгнуть на песок сверкающее чудо. / Но все оставалось по-прежнему.

Все предложения отрывка, приведенного в качестве примера, могут быть объединены в один абзац, поскольку раскрывают одну тему, однако вследствие членения текста на микроабзацы смысловое и логическое выделение получает каждое, входящее в его состав предложение, и в сочетании с лексическим наполнением фраз передается напряженность внутреннего состояния персонажа.

Таким образом, графические и паралингвистические средства являются полноправными компонентами семантической структуры художественного образа. Они участвуют в создании колоритообразующих смыслов, которые создают психологический портрет персонажа, воплощают положительные и отрицательные качества персонажа, способствуя созданию образа положительного или отрицательного персонажа, а также участвуют в образовании ассоциативных связей с образами других произведений.

Библиографические ссылки

- 1. Адакова В. И.** Лингвостилистическое функционирование слов, означающих паралингвистические явления (жест, мимику) в художественном тексте // Художественный текст. Структура и семантика. – Красноярск, – 1987.
- 2. Александрова О. В.** Проблемы экспрессивного синтаксиса. – М., – 1984.
- 3. Арнольд И. В.** Графические стилистические средства // Иностранные языки в школе. – 1973. – №3.
- 4. Вейхман Г. А.** Формализация компонентов семантической структуры текста // Семантика целого текста. – М. – 1987.
- 5. Bradbury R.** Fahrenheit 451/ Short Stories. М.: Raduga Publishers. – 1983.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ.....	
Авраменко О. І. Концепт війни і миру у англійській літературній класиці XIV-XVIII ст.....	3
Амеліна С. М. Засоби вираження логічної модальності у сучасній німецькій мові.....	8
Ananieva O. S. Numbers and quantifiers: linguistic similarities.....	12
Апалат Г. П. Структурні особливості аргументації в текстах-інтерв'ю сучасної англомовної преси.....	16
Боговик О. А. До визначення категорії «предикат» у мовознавчій літературі.....	21
Варех Н. В. Відтворення семантики ідіоматичної конструкції цільової мови в перекладі.....	26
Гладирь Т. С., Лисенко Т. І. Аналіз особливостей мовленнєвого акту прохання згідно принципам функціонального аналізу в лінгвістиці.....	30
Гречухина И. Д. Древнеанглийская поэтическая лексика в хронологическом аспекте.....	34
Грошко Т. В. Спільні та відмітні риси банківських номінацій у структурі номінативного ланцюжка у різних дискурсах.....	38
Kononenko M. V. Metaphor as a means of information compression in the titles of films, works of fiction and newspaper articles.....	42
Konopelkina E. A. Collonial borrowings in the modern British English language.....	45
Михайленко В. В. Концептосфера “Clergy”: категоризація, вербалізація.....	49
Мойсей Л. Т. Родовий простір поеми «Беовульф».....	52
Нікульшина Т. М. Дослідження концептів: сучасні тенденції.....	57
Ончуленко М. І. Особовий дейксис у зверненнях Б. Обама.....	63
Светличная А. А. Этимология фразеологизмов французского происхождения в английском языке.....	67
Станкевич О. И. Эрративы и их штампы в современном англоязычном дискурсе.....	72
А. В. Тарасова Англійські фразеологічні одиниці із значенням порівняння у мовленні (на основі твору Льюїса Керолла «Аліса в країні чудес»).....	76
Тетерина Л. М. Звукосмысловые связи в гражданской лирике Тони Гаррисона.....	79
Тищенко О. В. Валентність предикатів як об’єкт лінгвістичних студій.....	84
Khodorenko A. V., Kiselyova L. S. Innate concepts versus individual ones (on the material of onomastic units).....	91
Хомицька І. Ю. Залежність середніх частот вживання груп приголосних фонем від типів мовленнєвих актів у драмі Б. Шоу «Другий острів Джона Буля».....	94
Черненко Т. В. Когезійна функція фінансових дієслів-конверсивів (на матеріалі англійської мови).....	98
Чернобай С. Е. Идиоматика как средство отражения менталитета нации (на материале английской фразеологии).....	102
Шевчик К. Ю. Комунікативні та семіотичні засоби компресії інформації для отримання стислого тексту.....	105
Шкурко Т. А., Столярчук О. В. Форми прояву англійського, німецького та українського молодіжного сленгу.....	109
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	112
Анісімова А. І. Невербальна комунікація у контексті комунікативного підходу до навчання іноземних мов.....	112
117Karmanova O. I. Language learning through technology: concepts, current and future trends.....	120
Липська І. І. Практична розробка методики формування англомовної лексичної компетенції в адміністративно-правовій сфері у студентів мовних спеціальностей.....	124
Lukianenko L. N. Some aspects of error correction in EFL writing within the framework of the learner-centred approach.....	128

Михлик О. А., Манякина Т. И. Дидактическая стереотипия и процесс усвоения иностранного языка в неязыковом ВУЗе.....	134
Нікітіна Н. П. Технологія створення ситуацій успіху у процесі викладання іноземної мови: «Синергетична парадигма».....	140
Тарнопольський О. Б., Кожушко С. П. Рольові ігри у навчанні іноземних мов: психологічні та соціокультурні особливості їх проведення.....	145
Черньонков Я. О. Індивідуалізація професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у ВНЗ (методичний аспект).....	148
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА КРАЇНОЗНАВСТВО.....	155
Андрейчук Н. І. Мовнокультурні коди в англійських парламентських актах про державну зраду епохи Тюдорів.....	155
Вовк Н. А. Особенности репрезентации фирмонимов в лингвострановедческом словаре.....	160
Драбовська В. А. Функції лінгвокультурологічних позначок у моделі навчального тлумачного лінгвокультурологічного словника американського варіанта англійської мови.....	165
Коротєєва Л. Ф., Горбань О. Д. Еквівалентність та перекладність термінологічної лексики.....	171
Панченко Е. И. О некоторых лингвокультурологических особенностях перевода поэзии (на материале перевода романа «Евгений Онегин»).....	174
Прутчикова В. В., Доманський Є. П. Семантичний аналіз англійських реалій у перекладацькому аспекті.....	177
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА.....	183
Безродних І.Г. Маньєристичні тенденції англійської літератури 17ст. у світлі сучасних наукових дискусій	183
Бондаренко Л. В. Аркадійна тема у творчості Т. Стопарда.....	188
Волкова М.Ю. Місце Маргарет Етвуд у сучасному літературному процесі Канади.....	192
Липина В. И. «Китайская жемчужна» американской литературы: феномен творчества Перл Бак..	195
Мазина Е. Н., Полховская Е. В. Стилистические особенности романов П. Остера.....	199
Радченко Т. А. Феноменологизация войны в романе Мартина Эмиса “Time’s arrow”.....	203
Сердюк Е. Н. Особенности повествования в произведениях американских «Новых журналистов» (на материале университетского романа Тома Вулфа «Я-Шарлотта Симонс»)	208
Третьякова Е. Е. Своеобразие лирического комментария в поэме Байрона «Беппо».....	213
Швець Я. І. Символіка прецедентного тексту Т. Мелорі «Смерть Артура» у британській літературній традиції.....	218
Шишкина И. В. Создание семантики художественного образа персонажа (используя графические и паралингвистические средства) в рассказах Р. Бредбери.....	222
ІНФОРМАЦІЯ.....	230